
Situační zpráva

ke Strategii udržitelného rozvoje ČR

RADA VLÁDY PRO UDRŽITELNÝ ROZVOJ
MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
PRAHA 2007

SITUAČNÍ ZPRÁVA KE STRATEGII UDRŽITELNÉHO ROZVOJE ČR

Rada vlády pro udržitelný rozvoj

Ministerstvo životního prostředí

Vydalo Ministerstvo životního prostředí, Praha 2007

Typografie: Jaroslav Lapač, 2007

DTP: Soliter - polygrafická společnost, s. r. o., Praha 2

Tisk: Tiskárna Kleinwächter, Frýdek-Místek

ISBN 978-80-7212-462-6

OBSAH

	Seznam grafů	4
	Seznam tabulek	6
	Úvod	9
I.	Ekonomický pilíř: posilování konkurenceschopnosti ekonomiky	17
I.A	HDP na osobu	17
I.B	Podíl vládního deficitu/přebytku na HDP a podíl vládního dluhu na HDP	22
I.C	Podíl běžného účtu platební bilance na HDP	29
I.D	Produktivita práce	33
I.E	Přepravní náročnost v dopravě	36
I.F	Energetická náročnost HDP	42
I.G	Spotřeba primárních energetických zdrojů	45
I.H	Podíl energie z obnovitelných zdrojů	49
II.	Environmentální pilíř: ochrana přírody, ŽP, přírodních zdrojů a krajiny, environmentální limity	54
II.A.	Emise CO ₂ ekvivalentní na obyvatele	54
II.B	Emise CO ₂ ekvivalentní na jednotku HDP	59
II.C	Materiálová spotřeba	63
II.D	Materiálové využití odpadů	68
II.E	Spotřeba základních živin v minerálních hnojivech	72
II.F	Spotřeba přípravků na ochranu rostlin	75
II.G	Index běžných druhů volně žijících ptáků	76
II.H	Index defoliace	81
II.I	Podíl ekologického zemědělství na celkové výměře zemědělské půdy	85
II.J	Výdaje na ochranu životního prostředí a veřejné výdaje na ochranu životního prostředí	87
III.	Sociální pilíř: posílení sociální soudržnosti a stability	92
III.A	Očekávaná délka života	92
III.B	Míra úmrtnosti	95
III.C	Obecná míra nezaměstnanosti	97
III.D	Registrovaná míra nezaměstnanosti	101
III.E	Míra zaměstnanosti starších pracovníků	104
III.F	Regionální rozptyl zaměstnanosti	107
III.G	Populace žijící pod hranicí chudoby před a po sociálních transferech	112
IV.	Výzkum, vývoj, vzdělávání	115
IV.A	Nejvyšší dosažené vzdělání	115
IV.B	Výdaje na výzkum a vývoj	119
IV.C	Přístup k internetu	123
V.	Evropský a mezinárodní kontext	131
V.A	Celková zahraniční rozvojová spolupráce	131
VI.	Správa věcí veřejných	135
VI.A	Index vnímání korupce	135
VI.B	Dostupnost veřejných služeb kultury	140
VI.C	Průměrná délka soudního řízení	148
VI.D	Pokrytí území ČR schválenou územně plánovací dokumentací obcí	153
VI.E	Občanská společnost	159
	Přehled indikátorů s gestory	160
	Seznam zkratk	162

SEZNAM GRAFŮ

Graf I.A.1:	Vývoj reálné konvergence u HDP (EU=100 %), ČR, 1996-2005	20
Graf I.B.1:	Vývoj vládního salda (% HDP), ČR, 1997-2005	26
Graf I.B.2:	Vývoj vládního dluhu (% HDP), ČR, 2002-2005	26
Graf I.C.1:	Podíl běžného účtu platební bilance na HDP, ČR, 1995-2005	31
Graf I.C.2:	Běžný účet platební bilance a jeho komponenty, ČR, 1993-2005	31
Graf I.C.3:	Podíl běžného účtu platební bilance na HDP, mezinárodní srovnání, 2001-2005	32
Graf I.D.1:	Vývoj produktivity práce (EU-25=100 %), ČR, 1996-2005	35
Graf I.D.2:	Reálný růst HDP – komponenta produktivity (meziroční změny v %), ČR a EU-25, 1996-2005	35
Graf I.D.3:	Míra zaměstnanosti – komponenta produktivity (meziroční změny v %), ČR a EU-25, 1998-2004	35
Graf I.E.1:	Přepavní náročnost v osobní dopravě, ČR, 1995-2005	37
Graf I.E.2:	Přepavní výkon v osobní dopravě a HDP, ČR, 1995-2005	37
Graf I.E.3:	Přepavní náročnost v nákladní dopravě, ČR, 1995-2005	39
Graf I.E.4:	Přepavní výkon v nákladní dopravě a HDP, ČR, 1995-2005	39
Graf I.E.5:	Přepavní náročnost v osobní dopravě (ve stálých cenách r. 1995 v tis. €), mezinárodní srovnání, 2003	40
Graf I.E.6:	Přepavní náročnost v nákladní dopravě vyjádřený v tkm/HDP (ve stálých cenách r. 1995 v tis. €), mezinárodní srovnání, 2004	41
Graf I.F.1:	Energetická náročnost HDP, ČR, 1995-2005	43
Graf I.F.2:	Spotřeba PEZ a HDP, ČR, 1995-2005	43
Graf I.F.3:	Energetická náročnost HDP, mezinárodní srovnání, 2003	44
Graf I.G.1:	Primární energetické zdroje, ČR, 1995-2005	46
Graf I.G.2:	Konečná spotřeba energie a primární energetické zdroje, ČR, 1995-2005	47
Graf I.G.3:	Spotřeba primárních energetických zdrojů, mezinárodní srovnání, 2003	48
Graf I.H.1:	Obnovitelné zdroje energie, ČR, 2003-2005,	50
Graf I.H.2:	Obnovitelné zdroje elektřiny, ČR, 2003-2005	51
Graf I.H.3:	Podíl obnovitelných zdrojů, mezinárodní srovnání, 2003	52
Graf I.H.4:	Podíl obnovitelných zdrojů na hrubé domácí spotřebě elektřiny, mezinárodní srovnání, 2004	53
Graf II.A.1:	Vývoj emisí CO ₂ ekv., resp. CO ₂ na obyvatele (střední stav), ČR, 1990-2004 včetně cílové hodnoty v roce 2020 a prognózy dalšího vývoje	55
Graf II.A.2:	Vývoj emisí CO ₂ ekv. na obyvatele (střední stav) – zastoupení skleníkových plynů, ČR, 1990-2004	56
Graf II.A.3:	Emise CO ₂ ekv. na obyvatele (stř. stav), mezinárodní srovnání, 1990, 1997 a 2003	57
Graf II.B.1:	Vývoj emisí CO ₂ ekv., resp. CO ₂ na HDP (ve s.c. 1995), ČR, 1995-2004	60
Graf II.B.2:	Vývoj emisí CO ₂ ekv., resp. CO ₂ na jednotku HDP (1995 USD PPP), ČR, 1995-2004 včetně cílových hodnot v roce 2020 a prognózy dalšího vývoje	61
Graf II.B.3:	Vývoj emisí CO ₂ ekv. na jednotku HDP (2000 USD PPP), mezinárodní srovnání, 1990, 1997 a 2003	62
Graf II.C.1:	Domácí materiálová spotřeba, ČR, 1990-2004	64
Graf II.C.2:	Materiálová náročnost, ČR, 1995-2004	66
Graf II.C.3:	Domácí materiálová spotřeba (DMC) a HDP na osobu, mezinárodní srovnání, 2000	67

Graf II.D.1:	Materiálové využití odpadů a jeho cílová hodnota, ČR, 2000–2005	70
Graf II.G.1:	Index běžných druhů volně žijících ptáků, ČR, 1982–2005	78
Graf II.G.2:	Rozdělení indexu na skupiny podle hlavních typů prostředí, ČR, 1982–2005	79
Graf II.G.3:	Index ptáků zemědělské krajiny, mezinárodní srovnání, 1999, 2001, 2003	80
Graf II.G.4:	Populační trendy vybraných druhů ptáků zemědělské krajiny, EU (25), 1992–2003	80
Graf II.H.1:	Defoliace jehličnatých stromů (porosty 60 let a více), ČR, 1986–2005	83
Graf II.H.2:	Defoliace listnatých stromů (porosty 60 let a více), ČR, 1991–2005	83
Graf II.H.3/4:	Defoliace jehličnatých a listnatých stromů (porosty do 60 let), ČR, 1998–2005	84
Graf II.H.5:	Celková průměrná defoliace lesních porostů (třída 2–4), mezinárodní srovnání, 1993–2004	84
Graf II.J.1:	Vynaložené investice na ochranu životního prostředí podle programového zaměření, ČR, 1990–2004	89
Graf II.J.2:	Investiční výdaje na ochranu životního prostředí (v % HDP, b.c., 1990–2004, bez neinvestičních nákladů, které se sledují až od roku 2003), ČR, 1990–2004	90
Graf III.A.1:	Očekávaná délka života při narození, ČR, 1945–2005	93
Graf III.A.2:	Očekávaná délka života při narození, mezinárodní srovnání, 2003	94
Graf III.B.1:	Standardizovaná úmrtnost, ČR, 1980–2004	96
Graf III.B.2:	Celková standardizovaná úmrtnost, mezinárodní srovnání – ČR a EU, 1986–2004	96
Graf III.C.1:	Obecná míra nezaměstnanosti mužů a žen, ČR, 1998–2005	98
Grafy III.C.2:	Obecná míra nezaměstnanosti mužů a žen, mezinárodní srovnání (členské země EU), 2005	100
Graf III.D.1:	Registrovaná míra nezaměstnanosti – roční průměry, ČR, 1991–2005	102
Graf III.D.2:	Registrovaná míra nezaměstnanosti – měsíční hodnoty, ČR, 1991–2006	103
Graf III.E.1:	Míra zaměstnanosti mužů a žen ve věku 55–64 let, ČR, 1998–2005	104
Grafy III.E.2:	Míra zaměstnanosti mužů a žen ve věku 55–64 (v %), mezinárodní srovnání (členské země EU), 2005	105
Graf III.F.1:	Míra zaměstnanosti 15–64 letých podle krajů, ČR, 2005	109
Graf III.F.2:	Variační koeficient míry regionální zaměstnanosti na úrovni NUTS2, mezinárodní srovnání (členské státy EU), 2004	109
Graf IV.A.1:	Podíl populace ve věku 20–24 s alespoň vyšším sekundárním vzděláním, ČR, 1998–2005	116
Graf IV.A.2:	Podíl populace ve věku 20–24 a 25–34 s alespoň vyšším sekundárním vzděláním, ČR, 2002–2005	117
Graf IV.A.3:	Podíl populace ve věku 20–24 s alespoň vyšším sekundárním vzděláním, mezinárodní srovnání, 1999–2005	118
Graf IV.B.1:	Výdaje na výzkum a vývoj jako % HDP, ČR, 1995–2004	120
Graf IV.B.2:	Struktura výdajů na výzkum a vývoj podle zdrojů financování, ČR, 1995–2004	120
Graf IV.B.3:	Výdaje na výzkum a vývoj jako % HDP, mezinárodní srovnání, 1995–2004	121
Graf IV.B.4:	Výdaje na výzkum a vývoj jako % HDP podle zdrojů financování, mezinárodní srovnání, 2000–2004	122
Graf IV.C.1:	Procento domácností vybavených vybranými informačními a komunikačními technologiemi, ČR, 2003–2005	124
Graf IV.C.2:	Podíl zaměstnanců používajících ke své práci počítač (nejméně 1x týdně) v ekonomických subjektech s 5 a více zaměstnanci dle odvětví, ČR, 2002	125
Graf IV.C.3:	Připojení obecních úřadů podle velikosti obce, 2003–2004	126
Graf IC.C.4:	Procento domácností s přístupem k internetu, mezinárodní srovnání (členské země EU), 2002–2005	127

Graf IV.C.5:	Procento domácností s vysokorychlostním přístupem k internetu, mezinárodní srovnání (členské země EU), 2003–2005	128
Graf IV.C.6:	Podíl ekonomických subjektů s deseti a více zaměstnanci s vysokorychlostním připojením k internetu, mezinárodní srovnání, 2003–2005	129
Graf IV.C.7:	Procento obyvatel, kteří za poslední 3 měsíce použili internet ke komunikaci s veřejnou správou, podle účelu použití, mezinárodní srovnání, 2005	130
Graf V.A.1:	Úroveň ODA (% HND), mezinárodní srovnání (členské země EU), 2004	133
Graf V.A.2:	Úroveň ODA, mezinárodní srovnání (členské země DAC), 2004	134
Graf V.A.3:	Úroveň ODA (% HND), mezinárodní srovnání (členské země DAC), 2004	134
Graf VI.B.1 :	Výdaje veřejných rozpočtů na kulturu celkem (v tis. Kč, zaokrouhleno), ČR, 1997–2005	145
Graf VI.B.2:	Struktura výdajů kap. 334 (v tis. Kč, zaokrouhleno), ČR, 1998–2005	146
Graf VI.C.1:	Délka trestního řízení (ve dnech) před okresními a krajskými soudy, ČR, 1995–2005	149
Graf VI.C.2:	Délka soudního řízení (ve dnech) v civilních věcech před okresními a krajskými soudy, ČR, 1995–2005	150
Graf VI.C.3:	Délka soudního řízení (ve dnech) v obchodních věcech před okresními a krajskými soudy, ČR, 2002–2005	151
Graf VI.C.4:	Délka trestního řízení (ve dnech) před okresními a krajskými soudy, SR, 2001–2005	151
Graf VI.C.5:	Délka soudního řízení (ve dnech) v civilních věcech před okresními a krajskými soudy, SR, 2001–2005	152
Graf VI.D.1:	Vývoj pokrytí území schválenou ÚPD (v %), ČR, 1995–2006	154
Graf VI.D.2:	Mapa obcí se schválenou územně plánovací dokumentací (právní stav), ČR, 2005	155
Graf VI.D.3:	Mapa obcí se schválenou a rozpracovanou územně plánovací dokumentací (fyzický stav), ČR, 2005	155

SEZNAM TABULEK

Tabulka I.	Souhrnné hodnocení indikátorů	14
Tabulka I.A.1:	Vývoj hrubé přidané hodnoty, ČR, 1995-2005	18
Tabulka I.A.2:	Vliv výdajových složek na vývoj HDP, ČR, 1996-2005	19
Tabulka I.B.1:	Vládní saldo a vládní dluh podle metodiky ESA 95 (v % HDP), ČR, 1997 – 2005	25
Tabulka I.B.2:	Výše přebytku/deficitu (% HDP), mezinárodní srovnání, 2002-2005	27
Tabulka I.B.3:	Výše dluhu (% HDP), mezinárodní srovnání, 2002–2005	27
Tabulka I.C.1:	Základní data pro výpočet indikátoru podíl běžného účtu platební bilance na HDP, ČR, 1995-2005	31
Tabulka I.D.1:	Vliv výrobních faktorů na vývoj HDP, ČR, 1996-2005	34
Tabulka I.E.1:	Základní data pro výpočet indikátoru Přepravení náročnost v osobní dopravě, ČR, 1995-2005	38
Tabulka I.E.2:	Základní data pro výpočet indikátoru Přepravení náročnost v nákladní dopravě, ČR, 1995-2005	40
Tabulka I.F.1:	Základní data pro výpočet indikátoru energetické náročnosti HDP, ČR, 1995-2005	43
Tabulka I.G.1:	Složení PEZ a cíle SEK, trend 2000-2005 a stav 2005, ČR, 2005	48
Tabulka II.C.1:	Domácí materiálová spotřeba podle skupin materiálů (mil. tun), ČR, 1990-2004	65
Tabulka II.E.1:	Spotřeba minerálních hnojiv (v kg čistých živin na ha), ČR, 1986-2005	73
Tabulka II.E.2:	Spotřeba minerálních hnojiv (v kg čistých živin na ha), mezinárodní srovnání, 2000	74
Tabulka II.F.1:	Spotřeba přípravků na ochranu rostlin, ČR, 1986-2005	75
Tabulka II.I.1:	Ekologické zemědělství, ČR, 1989-2005	86

Tabulka II.J.1:	Celkové veřejné výdaje na ochranu životního prostředí, ČR, 1997-2004	90
Tabulka II.J.2:	Podíl celkových výdajů podnikového a veřejného sektoru na ochranu životního prostředí ku HDP (v %), mezinárodní srovnání, 1990-2000	91
Tabulka III.C.1:	Obecná míra nezaměstnanosti (v %), mezinárodní srovnání (členské země EU), 1998, 2000 a 2005	99
Tabulka III.E.2:	Míra zaměstnanosti 55-64letých (v %), mezinárodní srovnání (členské země EU, 1998, 2000, 2004, 2005	106
Tabulka III.F.1:	Variační koeficient na úrovni oblastí a krajů, ČR, 1993-2005	108
Tabulka III.F.2:	Disperze regionální míry zaměstnanosti, mezinárodní srovnání (členské země EU, země původní patnáctky a státy Eurozóny), 1999-2004	110
Tabulka III.F.3:	Variační koeficient regionální míry zaměstnanosti u mužů a žen na úrovni NUTS2, mezinárodní srovnání (členské státy EU), 2004	111
Tabulka III.G.1:	Populace žijící pod hranicí chudoby před a po sociálních transferech podle věkových skupin (v %), mezinárodní srovnání (státy EU 25), 2003	113
Tabulka V.A.1:	Objem finančních prostředků vydaných na zahraniční rozvojovou spolupráci (v mil. Kč), ČR, 2004-2005 a předpoklad na období 2006-2009	131
Tabulka V.A.2:	Žádoucí alokace ODA při růstu HND o 6% ročně, ČR, 2007-2010	133
Tabulka VI.A.1:	Míra vnímání korupce, ČR, 1998-2005	137
Tabulka VI.A.2:	Míra vnímání korupce, mezinárodní srovnání – členské státy EU, Island, Norsko, Švýcarsko, 2005	138
Tabulka VI.A.3:	Míra vnímání korupce, mezinárodní srovnání (vybrané země), 2005	139
Tabulka VI.B.1:	Výdaje veřejných rozpočtů na kulturu celkem (v tis. Kč, zaokrouhleno), ČR, 1991-2005	143
Tabulka VI.B.2:	Struktura výdajů kap. 334 (v tis. Kč, zaokrouhleno), ČR, 1998-2005	145
Tabulka VI.B.3:	Podíl celkových výdajů na kulturu k celkovým výdajům veřejných rozpočtů (v mld. Kč, zaokrouhleno), ČR, 1993-2005	146
Tabulka VI.D.1:	Vývoj pokrytí území schválenou ÚPD (v %), ČR, 1995-2006	154
Tabulka VI.D.2:	Pokrytí území schválenou ÚPD, mezinárodní srovnání	158
Tabulka VI.E.1:	Občanská a politická participace, ČR, 1998/2000-2004/2006	159

ÚVOD

Strategie udržitelného rozvoje České republiky byla schválena vládou usnesením č. 1242 ze dne 8.12.2004. Na základě bodu II/2 tohoto usnesení je předkládána tato Situační zpráva, schválená Výborem pro Strategii Rady vlády pro udržitelný rozvoj dne 23. října 2006, vládě pro informaci.

Strategie definuje hlavní (strategické) cíle, dále dílčí cíle a nástroje. Jsou formulovány tak, aby co nejvíce omezovaly nerovnováhu ve vzájemných vztazích mezi ekonomickým, environmentálním a sociálním pilířem udržitelnosti. Směřují k zajištění co nejvyšší dosažitelné kvality života pro současnou generaci a k vytvoření předpokladů pro kvalitní život generací budoucích. Strategické cíle jsou formulovány pro jednotlivá témata společenského rozvoje:

- I. Ekonomický pilíř: posilování konkurenceschopnosti ekonomiky;
- II. Environmentální pilíř: ochrana přírody, životního prostředí, přírodních zdrojů a krajiny, environmentální limity;
- III. Sociální pilíř: posílení sociální soudržnosti a stability;
- IV. Výzkum a vývoj, vzdělávání;
- V. Evropský a mezinárodní kontext;
- VI. Správa věcí veřejných.

Předložená Situační zpráva je založena na souboru indikátorů, které vychází ze tří pilířů Strategie udržitelného rozvoje ČR (ekonomický, environmentální a sociální) a jsou doplněny třemi dalšími oblastmi uvedenými ve Strategii (výzkum a vývoj, vzdělávání, dále evropský a mezinárodní kontext a konečně správa věcí veřejných). Situační zpráva je organizována v souladu s tímto členěním do šesti oddílů. Každý oddíl je uveden celkovou charakteristikou v dané oblasti a dále obsahuje jednotlivé indikátory vybrané pro její bližší hodnocení.¹⁾ Určitá potíž je v tom, že celá koncepce udržitelného rozvoje je založena na hledání souladu mezi třemi základními pilíři (případně doplněnými, jako je tomu v případě naší strategie dalšími oblastmi průřezového charakteru). Proto mají velký význam nejen pilíře samotné, ale zejména jejich vzájemné vazby a interakce mezi nimi. Rozčleněním Situační zprávy na šest oblastí se význam těchto interakcí jakoby stírá. V úvodním hodnocení každého z pilířů a dalších oblastí se na vzájemné vazby poukazuje tím, že se nevychází striktně pouze z indikátorů zařazených do daného oddílu, ale případně i z dalších zařazených jinde. Situační zpráva obsahuje celkem 35 indikátorů, které jsou sestavovány na základě oficiálních dat a ověřených metodik. Jedná se o soubor vybraných indikátorů, které podle názorů odborníků pokrývají nejdůležitější témata a cíle Strategie udržitelného rozvoje ČR. Cílem Situační zprávy není vždy explicitní hodnocení, zdali zjištěné hodnoty indikátorů jsou „dobré“ nebo „špatné“. Indikátory informují o významných skutečnostech ve vztahu k udržitelnosti rozvoje několika způsoby:

- pokud je stanoven přímý cíl (např. výdaje na zahraniční rozvojovou pomoc, objem emisí

1) Časová řada indikátorů vždy končí nejnovějším dostupným rokem, což zpravidla bývá rok 2005, v některých případech však pouze rok 2004.

skleníkových plynů apod.), indikátory informují o dosažení, resp. přibližování nebo vzdalování od daného kvantitativního cíle;

■ pokud není explicitní cíl stanoven, může být nahrazen zkušeností států (měst, podniků, atd., podle sledované úrovně), se kterou lze dosaženou úroveň srovnávat (spotřeba pesticidů, očekávaná délka života apod.), tzv. benchmarking;

■ v případě existence dat a konstrukce indikátorů stejnou metodikou po delší časové období lze získat časové řady. Hodnocení pak lze doplnit analýzou trendu, která zvyšuje výpovědní hodnotu indikátoru, sama o sobě však není dostatečná. Podrobnější hodnocení je nutné vždy dělat v širším kontextu datovém (informačním), časovém i prostorovém.

I. EKONOMICKÝ PILÍŘ

Prvním strategickým cílem Strategie je udržet stabilitu ekonomiky ČR a zajistit její odolnost vůči vnějším i vnitřním negativním vlivům. K tomuto strategickému cíli se vztahuje skupina dílčích cílů, zaměřených na vybrané problémové okruhy:

- v makroekonomické oblasti;
- ve fiskální oblasti;
- v energetice;
- v surovinové politice, v zemědělství a lesním hospodářství;
- v oblasti regionálního rozvoje.

Druhým strategickým cílem je vytvářet podmínky pro hospodářský růst schopný zajistit, při minimálních dopadech na životní prostředí, optimální zaměstnanost, financování veřejných služeb (zejména v oblasti sociální) a postupné snižování veřejného i „vnitřního dluhu“. K tomuto strategickému cíli se vztahuje skupina dílčích cílů, zaměřených na vybrané problémové okruhy.

Třetím strategickým cílem je vytvářet podmínky pro flexibilní ekonomiku založenou na znalostech a dovednostech a zvyšovat konkurenceschopnost průmyslu, zemědělství a služeb.

Hodnocení indikátorů

V ekonomickém pilíři je třeba konstatovat, že se situace v České republice obecně zlepšuje. Neklamným znakem toho je relativně dlouhodobý a výrazný růst HDP a růst produktivity práce. Česká republika si tak udržuje náskok, který měla po pádu komunistického režimu před ostatními zeměmi V-4 (Slovensko, Maďarsko, Polsko) a některými dalšími státy. Na druhé straně se snažíme přiblížit státům EU-15 (Belgie, Švédsko či Rakousko), což se daří teprve v posledních několika letech. Z dlouhodobého hlediska se však naše relativní pozice vůči nim z důvodu transformace a s ní související restrukturalizací ekonomiky výrazným způsobem nezměnila. Za úspěch je možno považovat skutečnost, že pokračuje poměrně robustní ekonomický růst. Projevily se pozitivní efekty začlenění do EU a privatizace velkých bank. Otevřely se více dveře zahraničním investořům. Na druhé straně je negativním jevem pokračující zadlužování a vývoj veřejných dluhů.

Nedošlo k potřebným reformám zdravotnictví, důchodové politiky, daňové politiky. Nespokojenost vzbuzuje malá míra oddělení ekonomického výkonu od zátěže životního prostředí (decoupling), kde žádný z vykazovaných indikátorů (materiálová, energetická a dopravní zátěž ve vztahu k HDP) nevykazuje v mezinárodním srovnání výrazné zlepšení, i když jsou mezi nimi určité rozdíly. Nepříznivé trendy či negativní mezinárodní srovnání vykazuje dopravní náročnost k HDP, poněkud lepší situace je v materiálové náročnosti ekonomiky. Energetická náročnost HDP vykazuje pozitivní trend i když mezinárodní srovnání stále vyznívá nelichotivě.

II. ENVIRONMENTÁLNÍ PILÍŘ

Prvním strategickým cílem je zajistit na území ČR co nejlepší kvalitu všech složek životního prostředí (včetně fungování jejich základních vazeb), dále ji postupně zvyšovat a vytvářet tak podmínky pro postupnou regeneraci krajiny, pro minimalizaci až eliminaci rizik pro lidské zdraví a pro postupnou regeneraci živé přírody. Zároveň v nejvyšší ekonomicky a sociálně přijatelné míře uchovat přírodní bohatství ČR (neobnovitelné zdroje, biologickou a krajinnou rozmanitost).

Druhým strategickým cílem je minimalizovat střety zájmů mezi hospodářskými aktivitami a ochranou životního prostředí a postupně dosáhnout oddělení ekonomického růstu od nárůstu negativních dopadů na životní prostředí. Důležitým prvkem je zde působit prostřednictvím vzdělávání, výchovy a osvěty na jednotlivce i společenské subjekty s cílem změnit vzorce chování, výroby a spotřeby směrem k udržitelnosti. K tomu je nezbytné umožnit veřejnosti přístup k relevantním informacím, aktivně podporovat environmentální výchovu na všech úrovních vzdělávání a environmentální osvětu. Dále je nutno podporovat dobrovolné aktivity podnikatelské sféry v environmentální oblasti.

Třetím strategickým cílem je přispívat, přiměřeně možnostem a významu ČR, k řešení evropských a globálních environmentálních problémů (zejména ohrožení změn klimatu a ozónové vrstvy Země a úbytku biodiverzity).

Hodnocení indikátorů

V oblasti životního prostředí došlo především v první polovině 90. let k výraznému zlepšení. Poslední roky však již tak enormně pozitivní vývoj nepřinesly. Je to způsobeno velkým znečištěním na počátku transformace, kdy ČR měla – na rozdíl od ekonomické oblasti – pravděpodobně vůbec nejhorší startovní pozici ze srovnávaných postkomunistických států. V období 1990-1999 bylo dosaženo mimořádně rychlého celkového zlepšení základních parametrů kvality prostředí. Rekordním tempem se snížilo znečištění ovzduší, výrazně se zlepšila kvalita vod, stav živé přírody (který reaguje se zpožděním) se rovněž zlepšil. Celkový pokles biodiverzity, který je celosvětovým jevem, se však nedaří zastavit. V období přibližně od roku 1999 do současnosti se pokles úrovně znečištění významně zpomalil, v některých případech zcela zastavil. V případě emisí CO₂ dosahuje ČR mírně horších hodnot, než je průměr EU-25. V předloženém souboru indikátorů dominuje právě oblast změny klimatu charakterizovaná emisemi skleníkových plynů a je třeba dodat, že toto je z hlediska mezinárodního srovnání jedna z nejméně příznivých oblastí. Ve spotřebě průmyslových hnojiv a spotřebě pesticidů je ČR naopak na čele srovnávaných zemí. Nepříznivý je vývoj výdajů na environmentální opatření. Po období vysoké míry investic v letech 1992–1998 (nad 2 % HDP) nastal rychlý pokles až pod 1 % HDP v roce 2001 a tato nedostatečně nízká úroveň zůstává zachována dosud.

III. SOCIÁLNÍ PILÍŘ

Prvním strategickým cílem je podpora rozvoje lidských zdrojů s cílem dosahovat maximální sociální soudržnosti.

Druhým strategickým cílem je trvale snižovat nezaměstnanost na míru odpovídající ekonomicko-sociálnímu motivování lidí k zapojování do pracovních aktivit.

Třetím strategickým cílem je udržet stabilní stav počtu obyvatel ČR, dlouhodobě jej zvyšovat a zlepšovat jeho věkovou strukturu.

■ Hodnocení indikátorů

Indikátory v sociální oblasti ukazují na to, že vývoj lze považovat za mírně příznivý. Hodnota ukazatele, který do značné míry charakterizuje celkovou kvalitu života, průměrná očekávaná délka života, výrazně stoupá, a to prakticky okamžitě od pádu totalitního režimu. V posledních letech však dochází ke stagnaci. Ve srovnání se zeměmi EU-15 je situace nepříznivá a k žádnému viditelnému zlepšení nedochází. Kladně však musíme i v mezinárodním srovnání hodnotit indikátor podílu populace žijící pod hranicí chudoby po sociálních transferech, kde zaujímáme nejlepší místo v celé EU-25. Naopak varující je nárůst obecné i registrované míry nezaměstnanosti, která je velmi vysoká, prakticky neklesá a patří k vážným sociálním problémům. Sociální výdaje státu rostou v posledních letech (od roku 1999) velmi rychle, přibližně o 10 % ročně. Lidem se nevyplácí odpoutat se od sociální sítě a najít si zaměstnání, což ekonomiku může zejména do budoucna významně brzdit. Jednou z položek, která naopak roste velmi pomalu, jsou výdaje na starobní důchody. Poměr průměrné výše starobního důchodu k průměrné mzdě výrazně klesá (45 % v r. 1998, 40 % v r. 2005).

IV. VÝZKUM A VÝVOJ, VZDĚLÁVÁNÍ

Strategickým cílem v oblasti výzkumu a vývoje a vzdělávání je dosažení vysoké úrovně vzdělanosti ve společnosti a tím i zajištění konkurenceschopnosti české společnosti, rozvíjení etických hodnot v souladu s evropskými kulturními tradicemi.

Hodnocení indikátorů

Indikátor hodnotící výzkum a vývoj (hrubé domácí výdaje státního rozpočtu na výzkum a vývoj) má příznivý trend a je vyšší než ve většině nových zemí EU. Nicméně ve srovnání s EU-15 je jeho hodnota stále nízká. V oblasti vzdělávání vychází pro ČR velmi dobře indikátor nejvyššího dosaženého vzdělání na základě dosažené úrovně sekundárního vzdělání. Je však třeba upozornit, že pokud bychom uvedli indikátor týkající se terciárního vzdělání, výsledek by nebyl natolik potěšující. Zvolené doplňující indikátory charakterizující přístup k internetu neposkytují jednoznačný obraz.

V. EVROPSKÝ A MEZINÁRODNÍ KONTEXT

Prvním strategickým cílem v mezinárodním kontextu je obhajoba a prosazování principů udržitelného rozvoje v rámci nejširších mezinárodních vztahů, v mezinárodních celosvětových a regionálních organizacích i v rámci bilaterálních vztahů. To zahrnuje spolupráci a vyvíjení iniciativy na všech mezinárodních úrovních a zejména úsilí o překonávání etnických, ekonomických, ekologických a sociálních konfliktů mezi různými kulturními společenstvími.

Druhým strategickým cílem je být aktivním členem EU a přispívat k tomu, aby EU byla společenstvím funkčním a prosperujícím s tím, že prosperita EU přinese i českým občanům zvýšení životní úrovně, zlepšení kvality života, bezpečnosti a svobody.

Hodnocení indikátorů

Mezinárodní rozměr udržitelného rozvoje je charakterizován jediným indikátorem objemu zahraniční rozvojové spolupráce, který je pro Českou republiku příznivější než pro ostatní postkomunistické státy, avšak méně příznivý ve srovnání s EU-15.

VI. SPRÁVA VĚCÍ VEŘEJNÝCH

Prvním strategickým cílem je postupné přizpůsobování ústavního systému potřebám společnosti při přechodu na trajektorii udržitelného rozvoje.

Druhým strategickým cílem je zajistit takové postavení územních samosprávných celků – krajů/obcí, které odpovídá jejich perspektivní funkci při zajišťování rovnováhy mezi pilíři udržitelného rozvoje.

Třetím strategickým cílem je posilování podmínek pro účast veřejnosti na rozhodování ve věcech týkajících se udržitelného rozvoje a vytváření co nejširšího konsenzu při přechodu k udržitelnému rozvoji.

Čtvrtým strategickým cílem je vytvářet a rozvíjet instituce a formy práce veřejné správy v souladu s požadavky udržitelného rozvoje.

Pátým strategickým cílem je, aby opatření přijímaná při zajišťování vnější a vnitřní bezpečnosti odrážela požadavky ochrany před mezinárodními konflikty a na ochranu před měnícími se formami kriminality, včetně mezinárodního zločinu, zejména terorismu.

Hodnocení indikátorů

Indikátory charakterizující správu věcí veřejných mají převážně inovativní charakter. Proto často neumožňují mezinárodní srovnání a do značné míry ani jiné hodnocení, ať příznivé či nepříznivé. Lze předpokládat, že vývoj indikátorů v této oblasti bude pokračovat a že v budoucnu poskytne lepší možnosti hodnocení. Přes tato omezení můžeme považovat vývoj v průměrné délce soudního řízení za mírně pozitivní, přestože absolutní hodnota tohoto indikátoru zůstává stále velmi vysoká. Velmi varující je naopak vývoj indexu vnímání korupce.

Tabulka I. Souhrnné hodnocení indikátorů

	Název indikátoru	Dosažení cíle (event. hodnocení trendu)	Mezinárod. srovnání
I. Ekonomický pilíř: posilování konkurenceschopnosti ekonomiky			
a	HDP na osobu	+	+
b	Podíl vládního deficitu/přebytku na HDP	–	+/-
	Podíl vládního dluhu na HDP	–	+/-
c	Podíl běžného účtu platební bilance na HDP	+/-	–
d	Produktivita práce	+	+/-
e	Přepravní náročnost v dopravě	+/-	+/-
f	Energetická náročnost HDP	+/-	–
g	Spotřeba primárních energetických zdrojů	+/-	+/-
h	Podíl energie z obnovitelných zdrojů	+/-	–
II. Environmentální pilíř: ochrana přírody, ŽP, přírodních zdrojů a krajiny, environmentální limity			
a	Emise CO ₂ ekvivalentní na obyvatele	+/-	–
b	Emise CO ₂ ekvivalentní na jednotku HDP	+/-	–
c	Materiálová spotřeba	+/-	–
d	Podíl materiálově využitých odpadů na celkové produkci odpadů	+	+
e	Spotřeba průmyslových hnojiv	+	+
f	Spotřeba pesticidů	+	+
g	Index běžných druhů volně žijících ptáků	–	+/-
h	Index defoliace	–	+/-
i	Podíl ekologického zemědělství	+	+
j	Výdaje na ochranu životního prostředí Veřejné výdaje na ochranu životního prostředí	–	+/-

III. Sociální pilíř: posílení sociální soudržnosti a stability			
a	Očekávaná délka života	+/-	-
b	Míra úmrtnosti	+/-	-
c	Obecná míra nezaměstnanosti	-	-
d	Registrovaná míra nezaměstnanosti	-	-
e	Míra zaměstnanosti starších pracovníků	+/-	+/-
f	Regionální rozptyl zaměstnanosti	+/-	n.a.
g	Populace žijící pod hranicí chudoby před a po sociálních transferech	+/-	+
IV. Výzkum, vývoj, vzdělávání			
a	Nejvyšší dosažené vzdělání	+	+
b	Hrubé domácí výdaje na výzkum a vývoj	+/-	-
c	Přístup k internetu	+/-	-
V. Evropský a mezinárodní kontext			
a	Celková zahraniční rozvojová spolupráce	+/-	-
VI. Správa věcí veřejných			
a	Index vnímání korupce	-	-
b	Dostupnost veřejných služeb kultury	-	n.a.
c	Průměrná délka soudního řízení	+/-	n.a.
d	Pokrytí území ČR schválenou územně plánovací dokumentací obcí	+	n.a.
e	Občanská společnost	+/-	+/-

Vysvětlivky:

+ přiblížení k cíli; hodnoty na úrovni předních států

+/- kolísavé hodnoty nebo hodnoty stabilní ale bez vývoje směrem k cíli; hodnoty na průměrné úrovni srovnávaných států

- vzdalování od cíle; hodnoty blízké posledním státům

n.a. chybí údaje

I. Ekonomický pilíř: posilování konkurenceschopnosti ekonomiky

I.A HDP NA OSOBU

1. Význam a souvislosti indikátoru

Makroekonomický výkon ekonomiky je standardně indikován pomocí ukazatele hrubého domácího produktu. Jde o základní agregovaný indikátor, jehož využívání má poměrně dlouhou historii a je mezinárodně porovnatelný. Je definován jako souhrn hrubé přidané hodnoty různých sektorů a odvětví národního hospodářství. Ukazatel některá hlediska neeviduje. Patří k nim to, že (i) nezahrnuje hodnotu domácí práce, (ii) nebere v úvahu distribuční procesy při užití produktu, (iii) nebere v úvahu ztráty způsobené zátěží životního prostředí a (iv) eviduje vojenské výdaje jako pozitivní příspěvek k růstu bohatství.

Hrubý domácí produkt slouží též jako poměrová referenční hodnota pro posuzování míry vnitřní a vnější nerovnováhy. Příkladem může být podíl úspor investic a salda běžného účtu platební bilance na HDP. Hrubý domácí produkt se používá též k mezinárodnímu porovnání nabídkových a poptávkových komponent HDP na jeho úhrnu (např. podíly výdajů na školství, zdravotnictví, sociální výdaje aj.).

Poměrování dynamiky HDP s indikacemi sociálními a environmentálními vypovídá o míře souladu mezi vývojem hlavních pilířů udržitelného rozvoje. Růst HDP je možné docílit buď za pomoci rozšíření zaměstnanosti a investiční aktivity, anebo cestou růstu produktivity práce a kapitálu. Hrubý domácí produkt v přepočtu na obyvatele je aproximativní indikací životní úrovně. Každá země odhaduje HDP v domácí měně.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Jde o ukazatel výroby (produkčního výkonu ekonomiky), který je vyjádřen jako hrubá přidaná hodnota rezidenčních jednotek (tedy i podniků pod zahraniční kontrolou). Při převodu do stálých cen se postupuje metodou dvojité deflace – od celkové produkce převedené do stálých cen se odečte mezispotřeba převedená do stálých cen nebo od celkového finálního užití převedeného do stálých cen se odečte dovoz převedený do stálých cen. Ke srovnání ekonomické úrovně různých zemí je používán hrubý domácí produkt na obyvatele v paritě kupní síly, aby byly vyloučeny rozdíly v cenových úrovních. Měřítkem parity kupní síly je obvykle mezinárodní měnová jed-

notka, vycházející z průměrné cenové úrovně ve srovnávaných zemích, jako je pro země Evropské unie PPS²⁾ vyjadřující průměrnou cenovou hladinu v zemích EU-25 na bázi EUR, pro srovnání v rámci OECD „mezinárodní dolar“, zachycující průměrnou cenovou hladinu současné třicítky zemí OECD.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Rok 2005 z hlediska základních proporcí HDP a zrychlení jeho růstu byl zcela mimořádný. Meziroční růst HDP reálně o 6,1 % vysoko přesahoval průměr uplynulých pěti i deseti let. Jeho přírůstek ve srovnatelné cenové hladině se podílel na pětiletém přírůstku více než třetinou a na desetiletém přírůstku méně než třetinou. Struktura růstu byla přitom výrazně odlišná od všech meziročních zvýšení v uplynulých deseti letech. Na straně tvorby vysoce pozitivně působil růst produkční účinnosti hmotných fixních aktiv a na straně užití vliv čistého vývozu dosáhl značných rozměrů. Změnila se pozice domácího sektoru. Na zvýšení úhrnné poptávky a nabídky působil podstatně méně růst domácí poptávky než růst domácí nabídky. Hodnotově i objemově domácí nabídka byla větší než domácí poptávka.

V celém desetiletém období do roku 2005 ve srovnání s rokem 1995 se HDP zvýšil reálně o 28,7 % a zatímco jeho růst v prvním pětiletém období (1996-2000) dosáhl pouze 7,6 %, ve druhém pětiletém období (2001-2005) zrychlil na 19,6 %.

Tabulka I.A.1: Vývoj hrubé přidané hodnoty, ČR, 1995-2005

	<u>2000</u> 1995	<u>2005</u> 2000	<u>2005</u> 1995	1996 - 2000	2001 - 2005	1996 - 2005	<u>2000</u> 1995	<u>2005</u> 2000	<u>2005</u> 1995
	v %			roční průměr v %			vliv v p. b.		
Celkem	106,6	120,0	127,9	1,3	3,7	2,5	6,6	20,0	27,9
I.	89,4	115,0	102,8	-2,2	2,8	0,3	-0,7	0,8	0,2
II.	111,2	121,4	135,0	2,1	4,0	3,0	5,3	7,7	12,9
III.	114,5	129,8	148,6	2,2	5,4	4,0	4,6	7,6	12,4
IV.	94,3	112,7	106,3	-1,2	2,2	0,6	-2,6	3,9	2,4

Poznámka: ze stálých cen 2000. Sektor I. zahrnuje OKEČ A, B, C – zemědělství, myslivost, lesní hospodářství, rybolov, chov ryb a dobývání nerostných surovin.

Sektor II. zahrnuje OKEČ D, E, F – zpracovatelský průmysl, výroba a rozvod elektřiny, plynu a vody a stavebnictví.

Sektor III. zahrnuje OKEČ G, H, I – obchod, opravy motorových vozidel a spotřebního zboží, pohostinství a ubytování, doprava, skladování, pošty a telekomunikace.

Sektor IV. zahrnuje OKEČ J, K, L, M, N, O, P – peněžnictví a pojišťovnictví, nemovitosti, služby pro podniky, výzkum, vývoj, veřejná správa, obrana, sociální zabezpečení, školství, zdravotnictví, veterinární a sociální činnosti, ostatní veřejné sociální a osobní služby a domácnosti zaměstnávající personál.

Zdroj dat: Český statistický úřad

2) Purchasing Power Standard

Příspěvky jednotlivých sektorů k růstu hrubé přidané hodnoty v celém desetiletém období, jakož i ve dvou pětiletých obdobích, byly značně rozdílné. Do roku 2005 ve srovnání s rokem 1995 se nejvíce zvýšila hrubá přidaná hodnota (HPH) v terciárním sektoru – reálně o 48,6 % s vlivem 12,4 p. b. k jejímu celkovému růstu, z toho relativně větší byl příspěvek sektoru v prvním pětiletém období (4,6 p. b. k celkovému růstu o 6,6 %). Největší vliv na zvýšení HPH za deset let měl sekundární sektor (12,9 p. b.), v němž HPH vzrostla reálně o 35,0 %. Nejvíce rostla HPH ve zpracovatelském průmyslu. Nízký byl příspěvek kvartérního sektoru, v němž se HPH zvýšila za deset let reálně pouze o 6,3 % s vlivem 2,4 p. b., v tom v prvním pětiletém období negativním (2,6 p. b.) a pozitivním (3,9 p. b.) teprve ve druhém pětiletém období. Nejvíce přitom k růstu přispěla odvětví obchodu, oprav motorových vozidel a spotřebního zboží. V odvětvích služeb (III. a IV. sektor) se HPH zvýšila reálně o 23,2 % s příspěvkem 14,8 p. b.

Strukturální změny výdajů na HDP byly v některých letech významné a relativně velký vliv na ně měly výdajové složky s nejnižším podílem, tj. tvorba zásob a čistý vývoz. Proměnlivost těchto dvou složek byla charakteristická pro každý rok a měla značně měnící se vliv i na vývoj HDP reálně. Na celkové hodnotě HDP v kupních cenách dosáhl v roce 2005 podíl výdajů na konečnou spotřebu 71,6 %, z toho spotřebitelských výdajů domácnosti 48,7 %, a podíl výdajů na tvorbu hrubého kapitálu 26,5 %, z toho na tvorbu fixního kapitálu 25,5 %. Zbývajících 1,9 % připadlo na čistý vývoz, což představuje převýšení vývozu zboží a služeb nad jejich dovozem. Od roku 1995 docházelo k větším strukturálním přesunům mezi výdaji na tvorbu hrubého kapitálu a z toho zejména na tvorbu zásob, které byly nejpohyblivější výdajovou složkou HDP, a čistým vývozem,

Tabulka I.A.2: Vliv výdajových složek na vývoj HDP, ČR, 1996-2005

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Přírůstek HDP										
a) v mld. Kč b. c.	216,8	127,8	185,4	84,3	108,4	163,0	112,2	112,7	204,0	197,1
b) v mld. Kč c. p. r.	59,1	-12,3	-13,7	26,8	75,9	53,8	44,5	88,8	108,6	169,2
c) v %, reálně	4,0	-0,7	-0,8	1,3	3,6	2,5	1,9	3,6	4,2	6,1
	v tom vliv v procentních bodech									
Konečná spotřeba	4,1	1,8	-0,8	2,1	0,8	1,9	2,5	4,7	0,6	1,3
- z toho domácností	4,2	1,1	-0,4	1,5	0,7	1,2	1,1	3,0	1,3	1,2
Tvorba hrubého kapitálu	3,8	-2,8	-0,6	-1,0	2,8	2,0	1,4	-0,4	2,2	0,8
- z toho fixního	3,1	-1,8	-0,3	-0,9	1,4	1,8	1,4	0,1	1,3	0,9
Čistý vývoz	-3,9	0,3	0,6	0,2	0,0	-1,4	-2,0	-0,7	1,4	4,0
Informativně										
Vývoz	2,8	4,1	5,4	2,9	9,2	7,1	1,4	4,3	13,0	7,5
Dovoz	-6,7	-3,8	-4,8	-2,7	-9,2	-8,5	-3,4	-5,0	-11,6	-3,5

Zdroj dat: Český statistický úřad

jehož podíl byl, kromě roku 2005, vždy negativní v důsledku převýšení dovozu nad vývozem. Podíl výdajů na konečnou spotřebu a z toho na spotřebu domácností se v jednotlivých letech pohyboval v relativně malém rozpětí. Meziroční změny podílu spotřebitelských výdajů domácností korespondují s pohybem jejich prvotních důchodů v poměru k disponibilnímu důchodu.

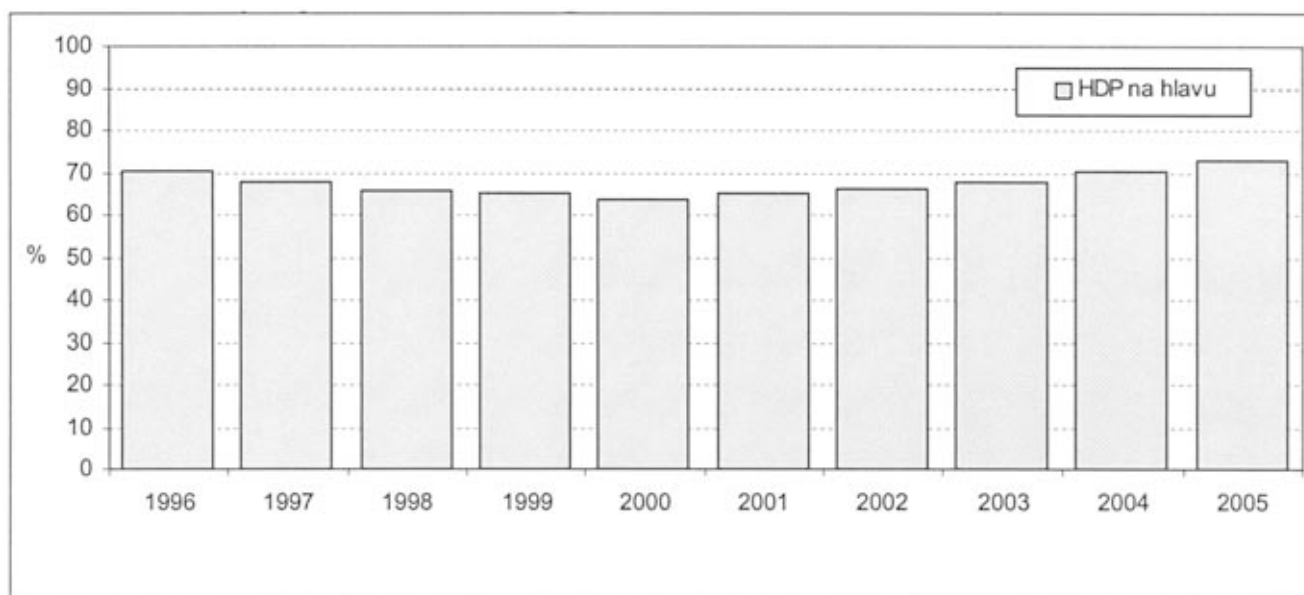
Za průměrným příspěvkem čistého vývozu k růstu HDP docházelo v jednotlivých letech ke značným rozdílům od -3,9 p. b. (1996) po 4,0 p. b. (2005), což ukazuje na výjimečnost vývoje v roce 2005. Vzhledem k malé váze čistého vývozu šlo o výrazné rozpětí a měnící se saldo celkového vývozu a dovozu vedlo v některých letech k nerovnováze mezi nižší tvorbou domácích efektivních zdrojů a vyšší domácí realizovanou poptávkou. Na nepříznivý vývoj čistého vývozu měly vždy určující vliv spotřebitelské výdaje domácností a výdaje na tvorbu fixního kapitálu.

b) Mezinárodní srovnání

ČR zaujala v letech 2000-2005 jednu z čelních pozic v rychlosti konvergence ekonomických úrovní. Pozice ČR v mezinárodní komparaci úrovně HDP na obyvatele v přepočtu podle parity kupní síly se v posledních letech výrazně změnila. Jestliže v roce 2000 byla výše podílu úrovně HDP v ČR k průměru zemí EU-25 63,8 %, pak v roce 2004 činil tento podíl 70,4 %, předběžný odhad Eurostatu pro rok 2005 je 73,0 %. Orientační propočtení ukázalo, že ČR dosáhla druhé nejrychlejšího zlepšení v ekonomickém postavení (měřené rozdílem mezi hodnotami úrovně v letech 2000 a 2005), a to o 9,7 p. b.

Na procesu reálné konvergence se rozhodujícím způsobem podílelo zrychlení růstu výkonu české ekonomiky. Zatímco hrubý domácí produkt rostl v letech 1996 až 2005 v průměru o 2,6 % ročně, v letech 2000-2005 průměrné tempo růstu zrychlilo na 3,7 % ročně. Na základě této růstové akcelerace se ČR přiřadila ke skupině rychle rostoucích zemí a mezi nimi zaujala osmé místo, mezi zeměmi středoevropskými pak místo třetí. K dalšímu zlepšení pozice české ekonomiky došlo

Graf I.A.1: Vývoj reálné konvergence u HDP (EU=100 %), ČR, 1996-2005

Zdroj dat: Eurostat

v roce 2005, kdy HDP vzrostl o 6,1 % a mezi střeoevropskými ekonomikami byla ČR druhá. V rámci zemí EU došlo ve sledovaném období k diferenciaci růstových temp. Velké země jako je Německo, Itálie a Francie představovaly země pomalu rostoucí a na druhé straně Irsko, skandinávské a nově přistoupivší země byly skupinou rychle rostoucích ekonomik. Růstový diferenciál mezi průměrem EU-25 a ČR se v roce 2004 prohloubil na 2,3 p. b., předběžný odhad Eurostatu pro rok 2005 je 4,4 p. b. K hlavním příčinám patřily odlišnosti ve využití zdrojů růstu.

4. Hlavní poznatky

Faktory vysvětlující zrychlení hospodářského růstu:

- Nastal posun k maximálnímu využití rozsáhlého produkčního potenciálu vzniklého postupným přílivem přímých zahraničních investic.
- Obrat k aktivní obchodní bilanci, ke kterému přispěla narůstající záměna dovozu domácí produkce, když podniky pod zahraniční kontrolou odebíraly ve stále větším měřítku produkty od domácích firem a využívaly tak jejich nižší cenové a mzdové hladiny.
- Klíčovou podpůrnou silou dynamizace ekonomického růstu byl průmysl, který dále pokročil ve vytváření specializačního profilu, ve kterém dominují dopravní prostředky, stroje a výpočetní technika.
- Nezanedbatelný vliv na vývozní výkon mělo opětovné oživení konjunktury v zemích Evropské unie, jež začalo probíhat ve 2. polovině loňského roku.
- Obnovení růstu zaměstnanosti a poklesu nezaměstnanosti, které ve svých důsledcích znamenalo větší produkční využití kapacity pracovních sil.
- Pozitivní roli sehrálo prohloubení makroekonomické stability, respektive snížení vnitřní a vnější nerovnováhy. Snížila se mezera mezi úsporami a investicemi a klesl tak i deficit běžného účtu platební bilance s pozitivním efektem na růst hrubého domácího produktu.

Očekávaný vývoj:

- Předpoklady pro pokračování dynamického růstu vývoje ekonomiky existují. Tvoří je:
- makroekonomická stabilita, která chrání ekonomiku před nadměrnými výkyvy v ekonomické aktivitě,
- existence vysokého produkčního potenciálu ekonomiky, vzniklého masivním přílivem přímých zahraničních investic, který je předpokladem pro pokračování vysokého tempa růstu vývozního výkonu ekonomiky,
- konkurenceschopnost vývozců daná kvalifikovanou pracovní silou a konkurenčními pracovními náklady,
- orientace strategických dokumentů ČR na dlouhodobé zdroje ekonomického růstu, které se týkají především zvyšování zaměstnanosti, posilování inovačního potenciálu a rozšiřování kapacit terciárního vzdělávání.

I.B PODÍL VLÁDNÍHO DEFICITU/PŘEBYTKU NA HDP A PODÍL VLÁDNÍHO DLUHU NA HDP

1. Význam a souvislosti indikátorů

a) Makroekonomické souvislosti

Celková bilance veřejných financí vyjadřuje rozdíl celkových příjmů a celkových výdajů veřejných rozpočtů. Vykazování obou veličin se může lišit v závislosti na vymezení vládního sektoru a zejména díky použité metodice, tj. aktuálnímu vs. cash přístupu – blíže viz oddíl „Metodika výpočtu indikátorů“.

Veřejné rozpočty zahrnují veškeré příjmové a výdajové aktivity vlády. Jejich součástí je hospodaření :

- státního rozpočtu, Národního fondu a státních mimorozpočtových fondů (Státní fond kultury, Státní fond životního prostředí, Státní fond pro zúrodnění půdy , Státní fond pro podporu a rozvoj české kinematografie, Státní fond dopravní infrastruktury, Státní fond rozvoje bydlení, Státní zemědělský intervenční fond);
- Fondu národního majetku ;
- Pozemkového fondu;
- zdravotních pojišťoven;
- územních samosprávných celků (rozpočty obcí a krajů).

Rozpočtový schodek je výsledkem situace, kdy objem veřejných výdajů příslušného rozpočtu převyšuje objem veřejných příjmů. Při jeho hodnocení je nezbytné brát v úvahu širší kritéria, vycházející z respektování fiskální politiky, která je jedním z nástrojů používaných k ovlivňování makroekonomické situace.

Z hlediska dlouhodobé udržitelnosti veřejných rozpočtů je rozhodující podíl (vztah) rozpočtového schodku, resp. veřejného dluhu vůči HDP, nikoliv jeho výše v absolutním vyjádření.

Analýzu dopadů vládního deficitu na udržitelný vývoj ekonomiky můžeme charakterizovat makroekonomickou rovnicí:

Toto užší vymezení odpovídá metodice GFS 1986. Metodika ESA 95 relevantní pro výpočet pro tzv. maastrichtských kritérií pracuje se širším vymezením vládního sektoru, který zahrnuje navíc Českou konsolidační agenturu včetně dceřiných společností (Konpo, Prisko, Česká finanční), Českou inkasní, Správu železniční dopravní cesty, Vinařský fond, Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond, veřejné vysoké školy a centrálně a místně řízené příspěvkové organizace a PPP centrum.

K 1. lednu 2006 ukončil na základě zákona č. 94/2005 Sb. o zrušení Státního fondu pro zúrodnění půdy svoji činnost. Ke stejnému dni také přešla práva, povinnosti a majetek Fondu na Ministerstvo zemědělství

K 1. lednu 2006 byl FNM zrušen zákonem č. 178/2005 Sb., o zrušení Fondu národního majetku a o působnosti Ministerstva financí při privatizaci majetku České republiky (zákon o zrušení Fondu národního majetku). Působnost Fondu přechází na MF, kterému přísluší hospodaření s majetkem, který přešel na stát z titulu zrušení FNM.

$$BS = G - T = S - (I + NX), \text{ kde:}$$

BS vládní rozpočtový deficit (BS kladné), resp. přebytek (BS záporné);

G vládní výdaje na zboží a služby (vládní výdaje na spotřebu a na investice);

T čisté daně, tj. daně minus transfery;

S soukromé domácí úspory;

I soukromé domácí investiční výdaje;

NX čistý export.

Uvedená rovnice ukazuje, jak je možno financovat vládní rozpočtový deficit. Členy pravé strany rovnice reprezentují tyto tři způsoby:

1. zvýšením soukromých domácích úspor;
2. snížením soukromých domácích investic;
3. snížením investic do zahraničí (popř. půjčkami ze zahraničí).

Rovnice zároveň naznačuje vztahy mezi rozpočtovým deficitem, úsporami, investicemi a zahraničně obchodním deficitem.

Rozpočtové schodky mohou mít dvojí povahu. Prvním typem je cyklický schodek (pasivní), vznikající z důvodu kolísání produktu v průběhu hospodářského cyklu. Příčinou je pokles dynamiky hospodářského růstu, který ovlivňuje jak výdajovou stránku rozpočtu (vyšší dávky v nezaměstnanosti a sociální podpory), tak i stranu příjmů (nižší daňové odvody). Takový schodek je dočasný a vyskytuje se zpravidla během hospodářské recese. Jde o schodek vznikající vlivem působení exogenních faktorů a je tedy vládou obtížně ovlivnitelný. Druhý typ schodku, strukturální deficit (někdy označovaný jako aktivní), způsobuje dlouhodobě neudržitelná struktura příjmů a výdajů rozpočtu. Jeho příčinou jsou zpravidla vysoké mandatorní výdaje (především sociální transfery a dluhová služba). Tento druh schodku má záměrný charakter a odráží expanzivní povahu fiskální politiky vlády.

Akumulace rozpočtových schodků dále vede k nárůstu veřejného zadlužení. Státy s vysokým veřejným dluhem a schodkovým rozpočtem se postupně dostávají do situace, kdy je čím dál tím obtížnější rozpočtovou situaci řešit. Řešení jsou obvykle spojena s omezením vládní spotřeby a s tím spojenými nepopulárními rozpočtovými škrty. Druhou možností je monetizace dluhu. Monetizace však vede k růstu míry inflace.

b) Otázka přistoupení ČR k eurozóně

Podmínkou pro připojení členské země EU k eurozóně je dosažení vysokého stupně konvergence, jejímž měřítkem je udržitelnost plnění konvergenčních kritérií včetně dlouhodobé udržitelnosti veřejných financí hodnocené prostřednictvím vývoje vládního deficitu a vládního dluhu.

Konvergenční kritérium vládního deficitu požaduje, aby poměr plánovaného nebo skutečného deficitu vládního sektoru k hrubému domácímu produktu nepřekračoval hodnotu 3 % vyjma případů, kdy:

- poměr podstatně a nepřetržitě klesal a dosáhl úrovně, která se blíží doporučené hodnotě;
- a nebo překročení referenční hodnoty bylo pouze výjimečné a dočasné a zároveň poměr zůstal blízko k referenční hodnotě.

Pod pojmem „vládní deficit“ se rozumí čisté výpůjčky sektoru vládních institucí definované v metodice ESA 95 s minimálními odchylkami (viz níže).

Konvergenční kritérium vládního dluhu stanovuje, že poměr vládního dluhu k hrubému domácímu produktu v tržních cenách by neměl překročit 60 % kromě případů, kdy se poměr dostatečně snižuje a blíží se uspokojivým tempem k referenční hodnotě.

Pod pojmem „vládní dluh“ se rozumí celkový hrubý dluh sektoru vládních institucí podle v metodice ESA 95 v nominálním vyjádření s některými dílčími metodickými úpravami.

Ztráta nezávislé měnové politiky po vstupu do eurozóny bude znamenat, že přizpůsobení ekonomiky šokům bude klást zvýšené nároky na jiné adaptační mechanismy. Jedná se zejména o stabilizační funkci veřejných rozpočtů (vytvoření prostoru pro působení automatických stabilizátorů a zajištění dlouhodobé udržitelnosti veřejných financí), flexibilitu trhu práce (mobilita pracovní síly) a schopnost finančního systému absorbovat šoky.

Splnění maastrichtských kritérií pro deficit (3 % HDP) a dluh (60 % HDP) vládního sektoru samo o sobě nezajistí stabilizační působení veřejných financí v rámci evropských fiskálních pravidel. Je nezbytné vytvořit dostatečný manévrovací prostor, aby deficit vládního sektoru byl udržitelný pod 3% referenční hodnotou trvale, tedy i za nepříznivých ekonomických podmínek. Problémy může do budoucna vyvolat zejména další odkládání reformy penzijního a zdravotního systému. Růst výdajů spojených s dluhovou službou je mandatorním výdajem a bude dále snižovat prostor pro stabilizační působení veřejných rozpočtů a autonomní fiskální politiku vlády.

2. Metodika výpočtu indikátorů

Existují dva základní způsoby vykazování vládního dluhu a deficitu - metodika vládní finanční statistiky (GFS 1986) a metodika Evropského statistického úřadu (Eurostatu). Odlišnosti mezi oběma metodikami lze zjednodušeně popsat jako rozdíl mezi jednoduchým účetnictvím, které pracuje s aktuálními peněžními toky, a podvojným účetnictvím, které sleduje také pohledávky a závazky. Rozdíly mezi výsledky získanými prostřednictvím těchto dvou metodik jsou dány zejména odlišným zachycením daňových příjmů, příspěvků na sociální a zdravotní zabezpečení, úroků, státních záruk a také např. odlišným zaznamenáním hospodaření České konsolidační agentury. Další základní rozdíl je v odlišném vymezení vládního sektoru.

Výhodou metodiky Government Finance Statistics 1986 (GFS 1986), vládní finanční statistiky, jejímž tvůrcem je Mezinárodní měnový fond, je poskytování dat v relativně krátkém čase od skončení sledovaného období, a také její nižší náročnost na zdrojová data. Díky těmto výhodám

umožňuje včasější vytváření fiskálních predikcí. Používána je také proto, že má přímou vazbu na schvalovaný státní rozpočet a rozpočty státních fondů. Proto je v rozpočtových dokumentech uváděno saldo vládního sektoru v metodice GFS 1986 a stejný přístup byl zvolen i při koncipování reformy veřejných rozpočtů.

Metodika GFS 1986 je postavena na bázi peněžních toků. Veškeré operace běžného roku jsou sledovány na hotovostním principu, tedy v okamžiku, kdy je příjmová, resp. výdajová operace realizována.

Metodika národních účtů, European System of National and Regional Accounts (ESA 95), je relevantní pro výpočet maastrichtských kritérií. Tvůrcem této metodologie je Eurostat. Metodika ESA 95 pracuje s daty na akruálním principu. To znamená, že operace daného fiskálního roku jsou zachycovány tehdy, kdy se ekonomická hodnota vytváří nebo zaniká, a také tehdy, když se pohledávky a závazky zvyšují nebo snižují bez ohledu na to, kdy bude realizovaná operace peněžně uhrazena. Sledují se tedy nejen peněžní příjmy a výdaje, ale také pohledávky a závazky. U metodiky ESA 95 proto neexistuje přímá vazba na statistiky příjmů, výdajů a deficitu uváděné v rozpočtových dokumentech.

Uplatnění akruálního principu v praxi znamená, že zatímco GFS 1986 sleduje skutečné příjmy a výdaje, ESA 95 zachycuje nárokové (časově rozlišené) položky. To se týká zejména daní a příspěvků na sociální a zdravotní zabezpečení.

Pro účely této zprávy uvádíme údaje vypočtené v metodice ESA 95.

3. Hodnocení indikátorů

a) Vývoj indikátorů v ČR

Tabulka I.B.1: Vládní saldo a vládní dluh podle metodiky ESA 95 (v % HDP), ČR, 1997 – 2005

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
saldo	-2,4	-5,0	-3,6	-3,7	-5,9	-6,8	-6,6	-2,9	-2,6
dluh	.	.	.	.	.	28,8	30,0	30,6	30,5

Poznámky: V letech 2002-5 je HDP navýšen o sektorovou alokaci FISIM. Revidovaný údaj o dluhu před rokem 2001 není k dispozici.

Zdroj dat: Makroekonomická predikce ČR, Ministerstvo financí ČR, kde datovou základnou je Český statistický úřad (notifikační tabulky - duben 2006, transmisní tabulky - duben 2006).

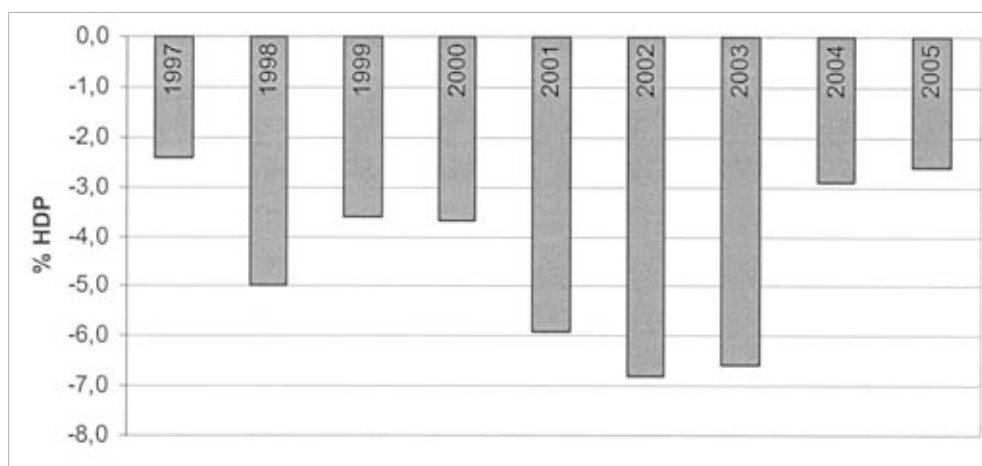
V roce 2005 byl vývoj v oblasti veřejných financí lepší, než se původně očekávalo. Hlavní příčinou tohoto vývoje byl především nižší schodek státního rozpočtu než předpokládal Návrh státního rozpočtu pro rok 2005, což bylo dáno zejména lepším výběrem daňových příjmů. Projevil se zde také důsledek změn rozpočtových pravidel, které v neomezené výši umožňují přesunout neutracené prostředky do rezervních fondů pro použití v dalších letech. Vládní deficit dosáhl v roce 2005 úrovně 2,6 % HDP, a byl tak o 2,2 p. b. nižší než deficit stanovený v listopadovém Konvergenčním programu.

Pokud jde o oblast vládního dluhu, jeho úroveň je (i při současném rostoucím trendu) stále na relativně nízké úrovni ve srovnání s referenční hodnotou 60 % HDP. Za předpokladu naplňování fiskální strategie vlády by tak nemělo být plnění kritéria v budoucnu ohroženo. Vzhledem ke stále nízké výchozí úrovni vládního dluhu zatím nemá Česká republika s plněním tohoto konvergenčního kritéria problémy. Avšak nárůst veřejného dluhu, vyvolaný jak každoročními deficity vládního sektoru, tak krytím rizikových záruk a ztrát nejrůznějšího charakteru, má řadu ekonomických a hospodářsko-politických souvislostí. Rostoucí objem veřejného dluhu s sebou nese i vyšší náklady na jeho obsluhu. Veřejný dluh může mít formu státních pokladničních poukázek a státních dluhopisů, případně úvěrů. Výše úroku přitom závisí na tržní úrokové sazbě a celkovém objemu dluhu. Růst nákladů spojených s dluhovou službou omezuje prostředky na jiné veřejné výdaje.

b) Mezinárodní srovnání

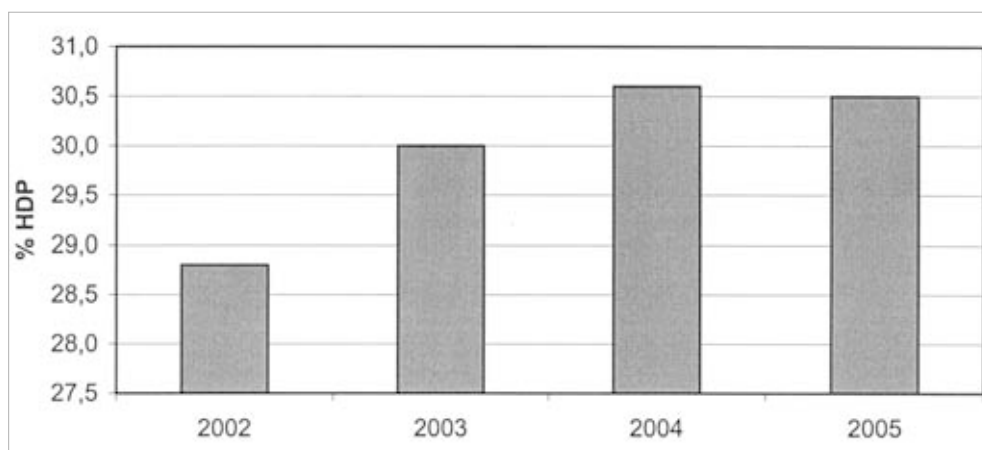
Problematika deficitních rozpočtů a narůstajícího veřejného zadlužení je jedním z klíčových makroekonomických témat nejen u nás, ale i v mnoha členských zemích Evropské unie a Evropské měnové unie (EMU).

Graf I.B.1: Vývoj vládního salda (% HDP), ČR, 1997-2005

Zdroj dat:
Český statistický
úřad

Graf I.B.2: Vývoj vládního dluhu (% HDP), ČR, 2002–2005

Zdroj dat:
Český statistický
úřad

Schodky veřejných financí mohou mít závažné negativní dopady na měnu. Nedodržování pravidel stanovených pro fiskální oblast ze strany členských zemí může mít negativní dopady i na ostatní členské země.

Z níže uvedených tabulek vyplývá, že v roce 2005 dosáhly nejvyšších deficitů v rámci EU Maďarsko (-6,1 % HDP), Portugalsko (-6,0 % HDP) a Řecko (-4,5 % HDP).

Tabulka I.B.2: Výše přebytku/deficitu (% HDP), mezinárodní srovnání, 2002-2005

země/rok	2002	2003	2004	2005
Belgie	0,0	0,1	0,0	0,1
Dánsko	1,2	1,0	2,7	4,9
Německo	-3,7	-4,0	-3,7	-3,3
Řecko	-4,9	-5,8	-6,9	-4,5
Španělsko	-0,3	0,0	-0,1	1,1
Francie	-3,1	-4,2	-3,7	-2,9
Irsko	-0,4	0,2	1,5	1,0
Itálie	-2,9	-3,4	-3,4	-4,1
Lucembursko	2,0	0,2	-1,1	-1,9
Nizozemí	-2,0	-3,1	-1,9	-0,3
Rakousko	-0,5	-1,5	-1,1	-1,5
Portugalsko	-2,9	-2,9	-3,2	-6,0
Finsko	4,1	2,5	2,3	2,6
Švédsko	-0,2	0,1	1,8	2,9
Velká Británie	-1,6	-3,3	-3,3	-3,6
ČR	-6,8	-6,6	-2,9	-2,6
Kypr	-4,5	-6,3	-4,1	-2,4
Estonsko	1,0	2,4	1,5	1,6
Maďarsko	-8,4	-6,4	-5,4	-6,1
Litva	-1,4	-1,2	-1,5	-0,5
Lotyšsko	-2,3	-1,2	-0,9	0,2
Malta	-5,6	-10,2	-5,1	-3,3
Polsko	-3,2	-4,7	-3,9	-2,5
Slovensko	-7,7	-3,7	-3,0	-2,9
Slovinsko	-2,7	-2,9	-2,3	-1,8
Eurozóna	-2,5	-3,0	-2,8	-2,4
EU 25	-2,3	-3,0	-2,6	-2,3

Zdroj dat: Eurostat

Tabulka I.B.3: Výše dluhu (% HDP), mezinárodní srovnání, 2002-2005

země/rok	2002	2003	2004	2005
Belgie	103,2	98,5	94,7	93,3
Dánsko	46,8	44,4	42,6	35,8
Německo	60,3	63,8	65,5	67,7
Řecko	110,7	107,8	108,5	107,5
Španělsko	52,5	48,9	46,4	43,2
Francie	58,2	62,4	64,4	66,8
Irsko	32,1	31,1	29,4	27,6
Itálie	105,5	104,2	103,8	106,4
Lucembursko	6,5	6,3	6,6	6,2
Nizozemí	50,5	51,9	52,6	52,9
Rakousko	66,0	64,4	63,6	62,9
Portugalsko	55,5	57,0	58,7	63,9
Finsko	41,3	44,3	44,3	41,1
Švédsko	52,0	51,8	50,5	50,3
Velká Británie	37,6	39,0	40,8	42,8
ČR	28,8	30,0	30,6	30,5
Kypr	65,2	69,7	71,7	70,3
Estonsko	5,5	6,0	5,4	4,8
Maďarsko	55,0	56,7	57,1	58,4
Litva	22,3	21,2	19,5	18,7
Lotyšsko	13,5	14,4	14,6	11,9
Malta	61,2	71,3	76,2	74,7
Polsko	39,8	43,9	41,9	42,5
Slovensko	43,3	42,7	41,6	34,5
Slovinsko	29,7	29,1	29,5	29,1
Eurozóna	68,1	69,3	69,8	70,8
EU 25	60,5	62,0	62,4	63,4

Zdroj dat: Eurostat

Země s dlouhodobě vysokými deficity veřejných rozpočtů zpravidla mívají vysoké i celkové zadlužení. Dlouhodobě velmi vysokou úroveň veřejného dluhu vykazují Řecko, Itálie, a Belgie. Nejvyšší zadluženosti v roce 2005 dosáhlo Řecko (107,5 % HDP), na druhém místě byla Itálie (106,4 %), kterou následovala Belgie (93,3 % HDP).

4. Hlavní poznatky

Kriteria deficitu a dluhu vlády představují dva základní fiskální indikátory sledující cíl udržitelnosti stability České republiky a její odolnosti vůči vnějším i vnitřním negativním vlivům. Vláda

se ve své Strategii udržitelného rozvoje zavázala reformovat veřejné finance tak, aby byla zajištěna dlouhodobá udržitelnost základních sociálních služeb, postupně zmenšován „vnitřní dluh“ a zároveň byl posilován růstový potenciál národního hospodářství. Také v rámci Konvergenčního programu se přihlásila k snaze čelit dlouhodobým výzvám pokračování reformy veřejných financí, která by měla probíhat zejména promyšlenými úpravami důchodového systému, systému zdravotní péče a zvyšování celkové zaměstnanosti. Fiskální politika by obecně měla být koncipována tak, aby fiskální pozice vlády prostřednictvím stanoveného střednědobého cíle byla vyrovnaná a umožňovala dlouhodobou fiskální udržitelnost, která je nezbytným předpokladem pro naplnění cílů definovaných v rámci ekonomického pilíře udržitelného rozvoje v České republice.

Dlouhodobá udržitelnost veřejných financí také byla výrazněji akcentována v rámci reformy Paktu stability a růstu, která proběhla v první polovině roku 2005. Evropská komise pravidelně zveřejňuje hodnocení dlouhodobé udržitelnosti veřejných financí, které je založeno na aktualizovaných konvergenčních a stabilizačních programech členských zemí EU. Dlouhodobá udržitelnost veřejných financí představuje komplexní téma, které není možné hodnotit pouze podle jediného ukazatele, proto k jejímu hodnocení Evropská komise využívá jak kvantitativních ukazatelů, tak i informací popisujících kvalitu veřejných financí. Hlavním kvantitativním ukazatelem ilustrujícím možná rizika pro udržitelnost veřejných financí jsou tzv. mezery udržitelnosti, které jsou měřeny jako rozdíl mezi stávající a plánovanou rozpočtovou pozicí a tou, která zajišťuje udržitelnost. Větší pozornost je také věnována systematickému zohledňování kvalitativních aspektů, které rozšiřují vyhodnocení kvantitativních výsledků. Zohledňovány jsou zejména současná úroveň poměru zadlužení, dopady strukturálních reforem, věrohodnost projekcí a úroveň daňového břemene.

Ačkoli v odborné literatuře neexistuje jednotná definice dlouhodobé udržitelnosti veřejných financí, Evropská komise v rámci jejího hodnocení analyzuje, zda je na základě současných politik a predikovaných trendů ve vývoji veřejných rozpočtů možné dodržet střednědobá rozpočtová omezení tak, aby diskontovaná hodnota budoucích příjmů odpovídala diskontované hodnotě budoucích výdajů a úrovni vládního dluhu a země pokračovala v plnění fiskálních kritérií pro členství v EMU, zejména pak požadavku udržovat úroveň dluhu pod 60% referenční hranicí.

Evropská komise při svém hodnocení sleduje zejména vliv čistého dopadu stárnutí populace a výchozí rozpočtové pozice, což jí umožňuje odděleně analyzovat hlavní rizika dlouhodobé udržitelnosti veřejných financí v jednotlivých členských zemích. Přestože její analýza bere v úvahu i pokles některých druhů výdajů souvisejících se stárnutím populace, jakými jsou např. výdaje spojené s nezaměstnaností a školstvím, tento pokles není v naprosté většině členských zemí schopen kompenzovat nově generované finanční nároky zdravotnického a zejména důchodového systému. Kvůli velké rozmanitosti penzijních schémat v jednotlivých členských zemích jsou velmi rozdílné i jejich dopady. Nicméně výrazně nižší vliv veřejných penzijních schémat je predikován u zemí, kde byla v posledních letech realizována penzijní reforma. Česká republika se řadí mezi země, kde je do roku 2050 predikován růst výdajů o více než 8 procentních bodů HDP.

Jedním z hlavních nástrojů řešení nepříznivých dopadů stárnutí populace je z dlouhodobého pohledu udržování zdravých veřejných financí. Požadovaná rozpočtová pozice může být charakterizována saldem vládního sektoru, které zaručí dlouhodobou udržitelnost veřejných financí. Poměr dluhu k HDP pak představuje vhodný ukazatel pro ilustrování rizik jejich udržitelnosti. Země s vysokou mírou zadluženosti by pro její aktivní řešení měly dlouhodobě dosahovat vysokých primárních přebytků, což může výrazně ovlivnit jejich hospodářský růst a celkovou stabilitu.

Ačkoli se v rámci EU Česká republika v současnosti řadí mezi země s nižší úrovní vládního dluhu, poměrně vysoké schodky veřejných rozpočtů v rámci dlouhodobých projekcí (do roku 2050) způsobují růst úrovně dluhu a ohrožují udržitelnost veřejných financí. V posledních dvou letech sice deficit veřejných financí klesl pod úroveň 3 % HDP, problémem je ale velikost strukturální složky deficitu. Deficit veřejných financí tak představuje hlavní riziko ekonomického pilíře dlouhodobě udržitelného rozvoje.

Predikovaný růst výdajů důchodového systému tedy představuje výraznou zátěž pro systém veřejných financí. Ve střednědobém časovém horizontu je proto třeba pro dosažení dlouhodobé udržitelnosti veřejných financí dokončit plánovanou konsolidaci veřejných financí, která upevní rozpočtovou pozici, a realizovat další strukturální reformy, které omezí růst výdajů spojených se stárnutím populace. V této souvislosti by klíčovou roli měla sehrát reforma zdravotnictví a zejména pak penzijního systému.

I.C PODÍL BĚŽNÉHO ÚČTU PLATEBNÍ BILANCE NA HDP

1. Význam a souvislosti indikátoru

Indikátor „podíl běžného účtu platební bilance na HDP“ ukazuje na míru vnější nerovnováhy ekonomiky. Jedná se o indikátor s výstupem vyjádřeným v poměrových jednotkách (%).

Vývoj indikátoru je zkoumán v souvislosti s vývojem ostatních makroekonomických indikátorů z oblasti vnějších vztahů, tj. dluhových a likviditních indikátorů, charakterizujících únosnost dluhového zatížení dané ekonomiky a její schopnost dostát platebním závazkům. Důležitá je i znalost struktury běžného účtu, zda k danému vývoji dochází zejména v důsledku bezprostřední produktivní aktivity nebo spíše v důsledku finančních toků, které s vlastní ekonomickou aktivitou nemusí bezprostředně souviset.

V rámci daného ukazatele se sleduje zvláště vývoj výkonové bilance (bilance se zbožím a službami), která charakterizuje vyváženost obchodní výměny jako důsledku konkurenceschopnosti tuzemské ekonomiky na zahraničních trzích. Další komponenta indikátoru – saldo bilance výnosů – je důsledkem rozdílné struktury a výnosnosti finančních aktiv a pasiv tuzemských subjektů ve vztahu k nerezidentům. Významnou měrou se v této položce promítají příznivé výsledky hospodaření přímých zahraničních investic, které jsou ve formě dividend převáděny zahraničním vlastníků nebo reinvestovány zpět do podniku (nepředstavují reálnou platbu do zahraničí).

Za citlivou hranici vnější nerovnováhy se obvykle považuje podíl schodku (záporného salda) běžného účtu na HDP na úrovni -5 %, jejíž trvalejší překračování může navozovat pochybnosti zahraničních investorů o udržitelnosti financování schodku běžného účtu ve střednědobém horizontu. Se snižováním záporného podílu běžného účtu na HDP především souvisí zlepšování exportní výkonnosti ekonomiky, tj. růst vývozu zboží a služeb a dále i růst příjmů rezidentů z investic v zahraničí. Ke zhoršování indikátoru naopak působí růst dovozu zboží a služeb a růst plateb zahraničním investorům, plynoucích z jejich investic v ČR.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Indikátor „podíl běžného účtu platební bilance na HDP“ je tvořen v čitateli indikátorem „saldo běžného účtu platební bilance“ a ve jmenovateli indikátorem „hrubý domácí produkt“. Výsledný indikátor je vyjádřen v %. Oba výchozí indikátory jsou vyjádřeny v běžných cenách v Kč. Indikátor bývá často vyjadřován jako klouzavý roční úhrn s periodicitou po čtvrtletích.

Platební bilance systematickým způsobem zachycuje ekonomické transakce se zahraničím za určité časové období. Běžný účet a finanční účet představují její základní komponenty. Samotný běžný účet se skládá ze čtyř dílčích bilancí: obchodní bilance, bilance služeb, bilance výnosů a běžných převodů. Běžný účet tak zachycuje toky zboží (vývoz a dovoz), toky služeb (příjmy a výdaje z dopravních služeb, cestovního ruchu a ostatních služeb), výnosy z kapitálu, investic a práce (úroky, dividendy, reinvestované zisky, pracovní příjmy a výdaje) a kompenzující položky k reálným a finančním zdrojům poskytnutým či získaným bez protihodnoty (jako např. příspěvky do fondů, zahraniční pomoc, dary, výživné, penze).

Hrubý domácí produkt představuje základní makroekonomický agregát výkonu ekonomiky za určité období (čtvrtletí, rok). Odpovídá celkové produkci rezidentských výrobců (v kupních cenách) po odpočtu jejich mezispotřeby a po připočtení dovozních daní. Je tedy součtem hrubé přidané hodnoty jednotlivých sektorů a dovozních daní. Z jiného úhlu pohledu odpovídá souhrnu konečné spotřeby, hrubé tvorby kapitálu a salda zahraničního obchodu.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

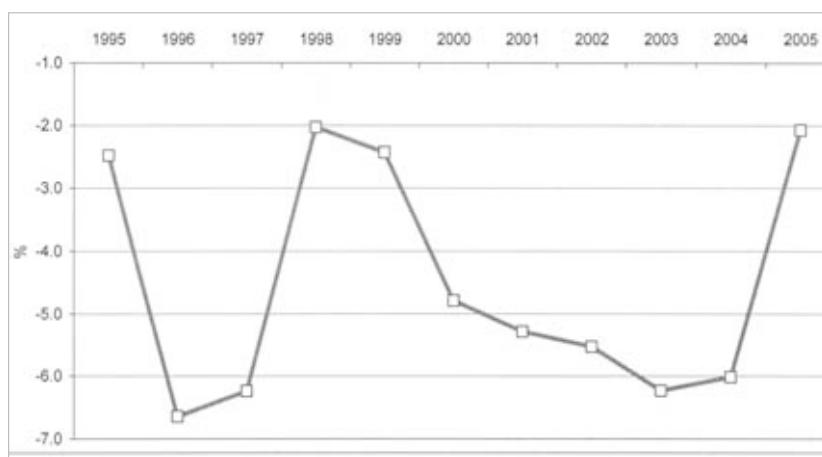
V České republice v průběhu sledovaného období 1995-2005 (pro které existuje konsistentní výchozí časová řada údajů o HDP) hodnota indikátoru „podíl běžného účtu na HDP“ značně kolísala (srov. graf 1). Hodnoty indikátoru se pohybovaly v rámci intervalu -2,0 % až -6,6 %. Průměrná hodnota indikátoru přitom za sledované období činila -4,5 %.

V období 1995 až 1998 byl podíl běžného účtu na HDP, resp. schodek běžného účtu fakticky determinován vývojem schodku obchodní bilance. Vývoj ostatních tří dílčích bilancí můžeme v souhrnu považovat pouze za komplementární, který trend vývoje běžného účtu jen částečně modifikoval. Srov. graf I.C.2. Určující role vývoje obchodní bilance se však po roce 1999 v důsledku plynulého negativního vývoje bilance výnosů (a posléze od roku 2002 i výraznějšího snížení přebytku bilance služeb) postupně oslabovala. Zatímco v roce 1995 představoval schodek bilance výnosů -2,8 mld. Kč, v roce 2000 činil -53,0 mld. Kč a v roce 2004 již dosáhl (na základě definitivních údajů) -157,8 mld. Kč. Nepříznivý vývoj bilance výnosů byl z rozhodující části důsledkem růstu výdajů, konkrétně růstu hodnoty vyplacených dividend zahraničním vlastníkům přímých investic v ČR a současně i růstu reinvestovaného zisku k dalšímu rozvoji jejich reálných investičních aktivit v ČR.

Plynulé zlepšování salda obchodní bilance po roce 2000 (v důsledku progresivních změn na nabídkové straně jakožto efektu předchozího vysokého přílivu přímých zahraničních investic a posléze i přesunu výroby ze starých členských zemí EU do ČR) však další prohlubování celkového schodku běžného účtu a zhoršování jeho podílu na HDP výrazně brzdilo. V roce 2005, kdy obchodní bilance již přešla ze schodku do přebytku a ve srovnání s rokem 2004 se výrazně zlep-

šila (o 67 mld. Kč), došlo po šesti letech meziročního zvyšování schodku běžného účtu k jeho výraznému snížení. Současně se ve srovnání s vývojem v předchozích pěti letech významně snížil i podíl schodku běžného účtu na HDP (oproti roku 2004 o téměř 4 procentní body). Vedle razantního zlepšení obchodní bilance došlo v roce 2005 i k přerušení trendu plynulého prohlubování schodku bilance výnosů. Vzhledem k tomu, že se však prozatím jedná o její předběžný propočet, nelze vyloučit, že dojde při následné revizi k určitému navýšení jejího schodku obdobně jak tomu bylo v minulých letech. Obrat k výraznému zlepšení indikátoru by však nadále zůstal velmi zřetelný.

Graf I.C.1: Podíl běžného účtu platební bilance na HDP, ČR, 1995 - 2005

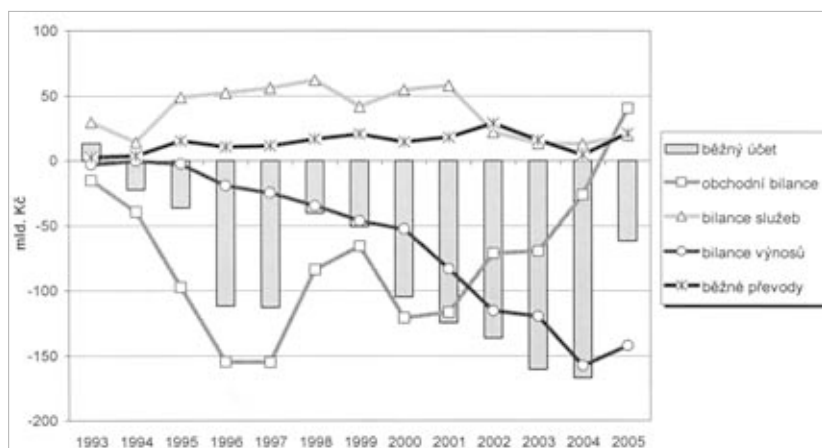
Zdroj dat: Česká národní banka, Český statistický úřad

Tabulka I.C.1: Základní data pro výpočet indikátoru podíl běžného účtu platební bilance na HDP, ČR, 1995-2005

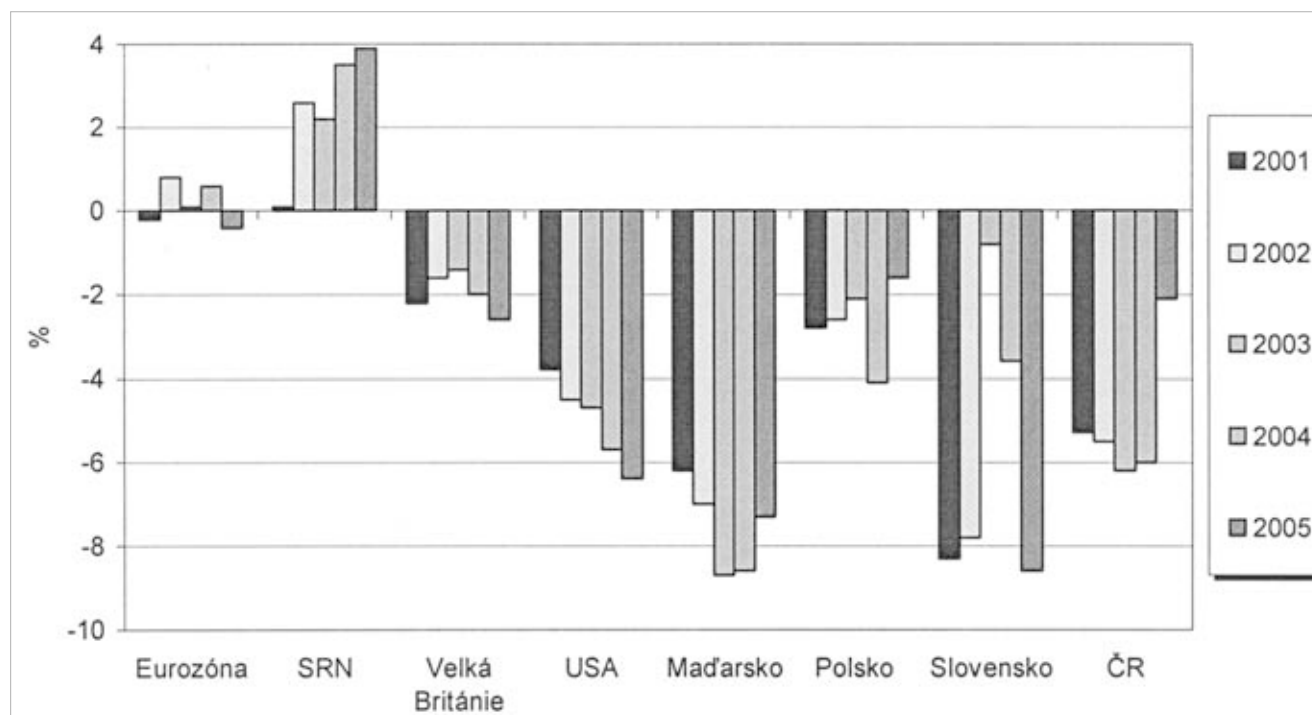
mld. Kč	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
běžný účet	-36.3	-111.9	-113.0	-40.5	-50.6	-104.9	-124.5	-136.4	-160.6	-167.3	-61.7
HDP	1466.5	1683.3	1811.1	1996.5	2080.8	2189.2	2352.2	2464.4	2577.1	2781.1	2978.2

Zdroj dat: Česká národní banka, Český statistický úřad

Graf I.C.2: Běžný účet platební bilance a jeho komponenty, ČR, 1993-2005

Zdroj dat: Česká národní banka

Graf I.C.3: Podíl běžného účtu platební bilance na HDP, mezinárodní srovnání, 2001-2005

Zdroj dat: Bloomberg, Slovenský štatistický úrad, Česká národní banka, Český štatistický úřad

Mezinárodní srovnání indikátoru „podíl běžného účtu na HDP“ ukazuje na jeho značnou variabilitu, jak z hlediska jednotlivých zemí, tak i času. V rámci vyspělých tržních ekonomik můžeme pozorovat na jedné straně trend zvyšování podílu přebytku běžného účtu na HDP (v případě SRN) a na druhé straně růst podílu schodku běžného účtu na HDP (v případě USA). Značně rozdílná je i situace v rámci skupiny nových členských zemí EU. Zatímco v případě Maďarska převyšuje podíl schodku běžného účtu na HDP -6 % (při mírné tendenci k růstu), v případě Polska je jeho podíl výrazně nižší (s mírnou tendencí k poklesu). Česká republika se v posledním období (2001-2004) řadila ještě k zemím se zvýšeným podílem schodku běžného účtu na HDP přesahujícím -5 % (graf I.C.3).

4. Hlavní poznatky

Na základě výše provedeného rozboru je patrné, že indikátor „podíl běžného účtu platební bilance na HDP“ nepředstavuje v současnosti z pohledu udržitelného vývoje potenciální riziko. Neočekáváme jej ani ve střednědobém horizontu. Předpokládáme, že na vývoj běžného účtu bude i v dalším období příznivě působit především přebytek obchodní bilance, který bude doprovázen přebytky bilance služeb a běžných převodů. Protisměrně bude naopak působit schodek bilance výnosů (zejména v důsledku dalšího růstu odlivu dividend). Při předpokládaném reálném růstu HDP na úrovni cca 5 % lze předpokládat, že se i ve střednědobém horizontu hodnota indikátoru udrží výrazně pod hranicí -5 % a nebude představovat z hlediska udržitelného vývoje potenciální riziko.

I.D PRODUKTIVITA PRÁCE

1. Význam a souvislosti indikátoru

Růst produktivity práce je jedním z hlavních zdrojů růstu HDP. Její dynamika indikuje míru pro neinflační vzestup mezd a platů. Některé instituce jako např. OECD omezují měření produktivity pouze na podnikatelský sektor. Je zdůvodňováno konvencí, která je uplatňovaná ve většině zemí OECD, kde měření výstupu z vládního sektoru je založeno na předpokladu, že produktivita práce je v průběhu času konstantní.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Výpočet produktivity práce se opírá o metodologii odhadu hrubého domácího produktu, případně pouze produktu podnikatelského sektoru. Druhá komponenta propočtu – počet pracovníků – je získána ze statistiky zaměstnanosti, k jejíž mezinárodní porovnatelnosti slouží směrnice ILO pro definování počtu pracovníků. Druhou možností je propočet produktivity práce pomocí odpracovaných hodin. Použití počtu hodin zpřesňuje výpočet, neboť eliminuje difference jednotlivých zemí v rozsahu pracovní doby a v počtu pracovních kontraktů na částečný pracovní úvazek.

Je třeba vzít v úvahu fakt, že tempo růstu produktivity práce je ovlivněno změnami ve struktuře zaměstnanosti. Růst produktivity práce se zrychluje v případě přechodu pracovních sil z odvětví s nízkou produktivitou práce, např. ze zemědělství do sektorů s vyšší produktivitou, jakými jsou průmysl a některé druhy služeb. Specifikami se vyznačuje propočet produktivity práce v podnikatelském sektoru, jehož základem je očištění úhrnného agregátu o přidanou hodnotu a počty pracovníků v netržním sektoru.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Pro úhrnný vývoj HDP bylo příznačné, že jednotlivé výrobní faktory v letech kontrakce i v obdobích růstu působily značně rozdílně a intenzita jejich vlivu se meziročně výrazně měnila. Snížení zaměstnanosti při zvýšení stavu hmotných fixních aktiv (nová technika) podmiňovalo růst produktivity práce a vybavenosti práce fixním kapitálem. V prvním pětiletém období (do roku 2000 ve srovnání s rokem 1995) se zvýšil HDP reálně o 7,6 % a na jeho vývoj působilo negativně snížení počtu pracovníků a pokles produkční účinnosti fixního kapitálu. Ve druhém pětiletém období (do roku 2005 ve srovnání s rokem 2000) růst HDP značně zrychlil a na jeho zvýšení reálně o 19,6 % působily všechny faktory pozitivně; největší vliv měl růst produkční účinnosti fixních aktiv.

Celkové zvýšení HDP za deset let (do roku 2005 ve srovnání s rokem 1995) reálně o 28,7 % bylo negativně ovlivňováno úbytkem počtu pracovníků zejména v prvním pětiletém období. Souhrnná produktivita práce měla v celém desetiletém období na tempo přírůstku HDP vliv 32,0 p. b. Zvýšení produkční účinnosti hmotných fixních aktiv působilo na vývoj HDP v rozsahu 6,7 p. b., takže zbývajících 25,3 p. b. vlivu připadlo na zvýšení vybavenosti pracovníků hmotnými fixními aktivy. Celkové působení faktorů se meziročně pohybovalo ve značném rozpětí; vliv počtu pra-

covníků od -3,1 p. b. v roce 1999 po 0,9 p. b. v roce 1996, vliv souhrnné produktivity práce od -1,0 p. b. v roce 1997 po 5,4 p. b. v roce 2005, vliv účinnosti fixních aktiv od -2,6 p. b. v roce 1997 po 4,0 p. b. v roce 2005 a vliv vybavenosti práce fixními aktivy od 1,3 p. b. v roce 2002 po 4,8 p. b. v roce 1999.

Na růst souhrnné produktivity práce v celém desetiletém období měla zcela převládající vliv kapitálová vybavenost pracovníků, avšak v posledních pěti letech již převažovalo působení produkční účinnosti fixních aktiv. Jednoprocentnímu zvýšení produktivity práce do roku 2005 ve srovnání s rokem 1995 odpovídal 0,945 % růst vybavenosti práce kapitálem a 0,793 % růst účinnosti fixního kapitálu, avšak do roku 2005 ve srovnání s rokem 2000 se tento vztah změnil na 0,926 %, resp. 0,906 %. Meziroční změny ve vztazích mezi těmito faktory byly velice variabilní.

Tabulka I.D.1: Vliv výrobních faktorů na vývoj HDP, ČR, 1996-2005

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Meziroční změna HDP										
a) v mld. Kč s. c. 2000	81,9	-15,5	-15,9	27,9	77,1	53,8	42,5	82,3	99,8	150,3
b) v %	4,0	-0,7	-0,8	1,3	3,6	2,5	1,9	3,6	4,2	6,1
	v tom vliv v procentních bodech									
Zaměstnanost	0,9	0,3	-1,5	-3,1	-0,2	0,5	0,6	-1,3	0,1	0,7
Produktivita práce	3,1	-1,0	0,7	4,4	3,8	2,0	1,3	4,9	4,1	5,4
Účinnosti HFA ¹⁾	1,5	-2,6	-1,9	-0,4	1,5	0,5	0,0	1,1	2,3	4,0
Vybavenosti práce HFA ¹⁾	1,6	1,6	2,6	4,8	2,3	1,5	1,3	3,8	1,8	1,4

Poznámka: 1) Hmotná fixní aktiva.

Zdroj dat: Český statistický úřad

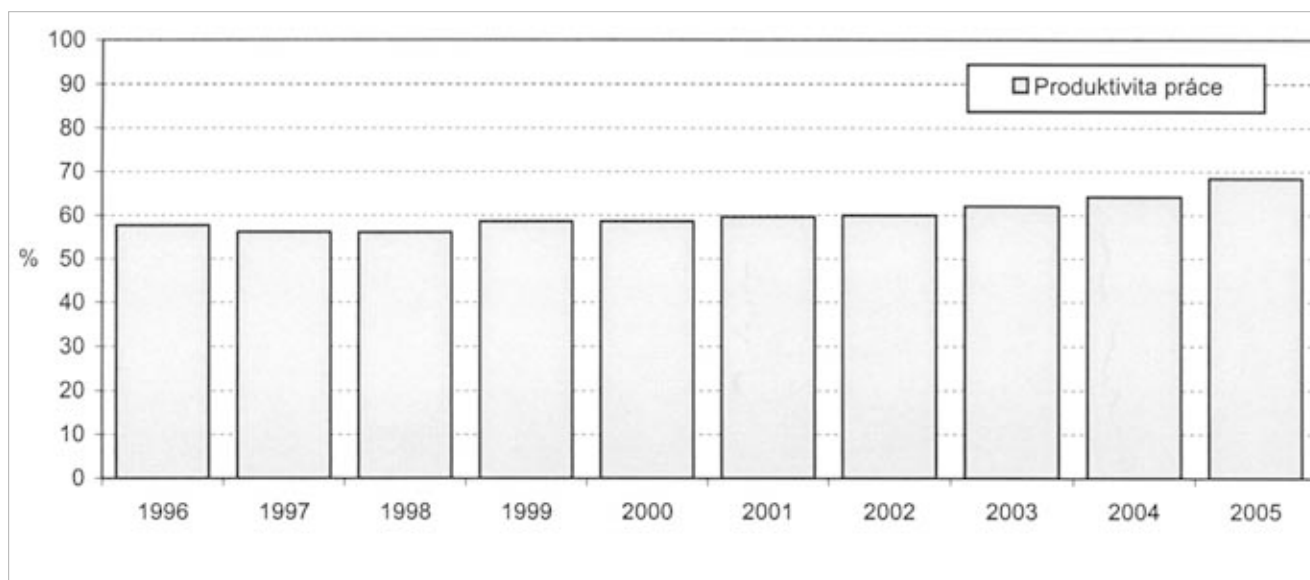
b) Mezinárodní srovnání

Vlivem akcelerace růstu produktivity práce v ČR v letech 2000-2005, kdy průměrný růst docílil 3,6 % ročně, se zrychlilo sblížování s úrovní průměru zemí Evropské unie, ve které naopak průměrný růst produktivity práce v ročním vyjádření zpomalil na 1,0 %. Rozdílný vývoj byl způsoben především omezením investiční aktivity ve vyspělých zemích Evropské unie, která do určité míry souvisí s orientací investovat v zemích s nižší cenovou a mzdovou hladinou. Na druhé straně nejdůležitějším zdrojem zrychlení produktivity práce v ČR byly investice, které pomohly zvýšit vybavenost práce strojním kapitálem, který vytvářel předpoklady pro akceleraci produktivity práce.

Mezera mezi úrovní produktivity práce na pracovníka v ČR a průměrem v EU-25 se zmenšila. Úroveň produktivity v ČR vůči EU-25 se zvýšila z 57,7 % v roce 1996 na 66,7 % v roce 2005. U produktivity práce na odpracovanou hodinu činila její úroveň v roce 2003 pouze 46 % úrovně

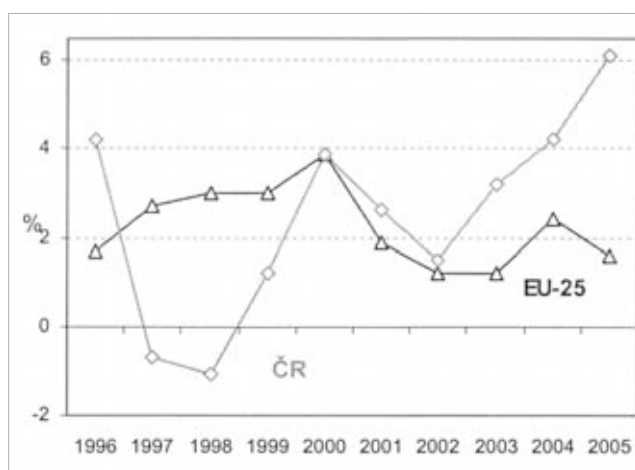
dosažené v EU-15. Odlišnosti mezi vývojem úrovně hodinové produktivity práce a produktivitou práce na pracovníka je možno do určité míry vysvětlit velmi malým, zhruba jen třetinovým podílem zkrácených pracovních úvazků v ČR v porovnání s průměrem zemí EU-25.

Graf I.D.1: Vývoj produktivity práce (EU-25=100 %), ČR, 1996 – 2005

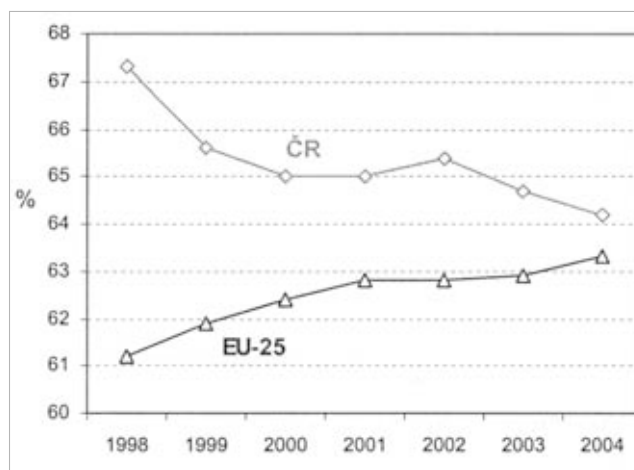
Zdroj dat: Eurostat

Graf I.D.2: Reálný růst HDP – komponenta produktivity (meziroční změny v %), ČR a EU-25, 1996-2005

Zdroj dat: Eurostat

Graf I.D.3: Míra zaměstnanosti – komponenta produktivity (meziroční změny v %), ČR a EU-25, 1998-2004

Zdroj dat: Eurostat

4. Hlavní poznatky

Produktivita práce byla v letech 2000-2005 hlavním zdrojem růstu hrubého domácího produktu. V tomto období zaujala ČR přední postavení v mezinárodní komparaci temp růstu produktivity práce. K zemím na předních pozicích patří Slovensko, J.Korea a Česká republika. Vycházejí z vysokého produkčního potenciálu ekonomického růstu v ČR, lze i v dalším období očekávat zmenšování mezery mezi úrovní produktivity práce v ČR a průměrné úrovni zemí Evropské unie. Lze předpokládat, že bude pokračovat růst vybavenosti práce fixním kapitálem, respektive lepšími technologiemi, a to nejen u podniků pod zahraniční kontrolou, ale postupně i v podnicích malé a střední velikosti. Z evidence analytických údajů o růstu výkonnosti ekonomik ve světě vyplývá, že země s nižší úrovní produktivity práce zpravidla dohánějí úroveň vyspělejších zemí. Hlavní hybnou silou přitom je otevřenost ekonomik a s ní spjatá možnost snižovat mezeru v technologické vybavenosti jednotlivých ekonomik.

I.E PŘEPRAVNÍ NÁROČNOST V DOPRAVĚ

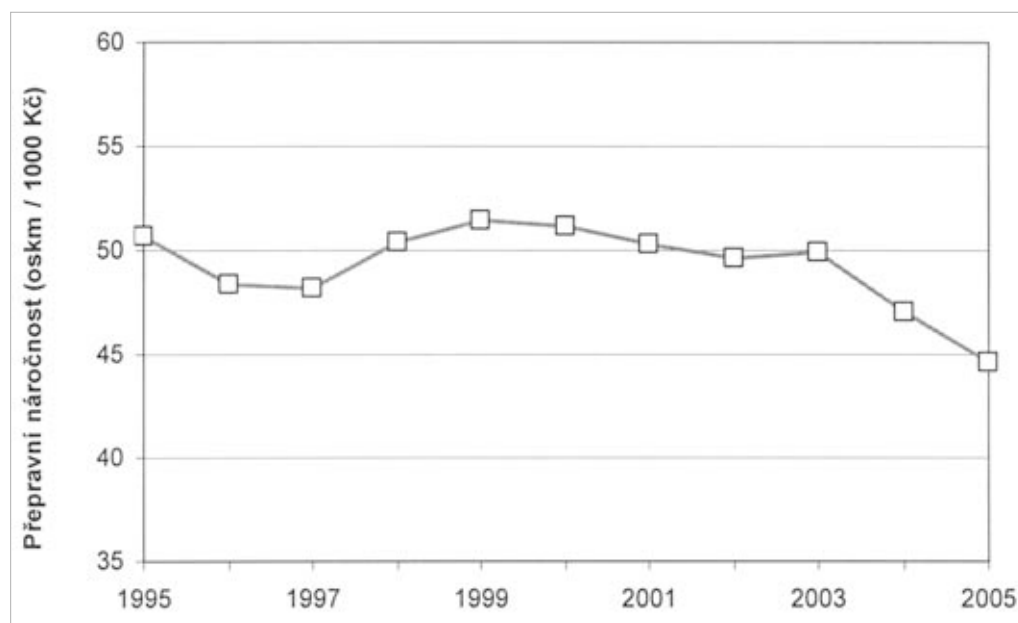
1. Význam a souvislosti indikátoru

Navržený indikátor zahrnuje dva „subindikátory“ a to „Přepravení náročnost v osobní dopravě“ a „Přepravení náročnost v nákladní dopravě“. Oba jsou tvořeny podílem přepravního výkonu a HDP. Indikátor především dává do souvislosti vývoj ekonomiky a dopravy, které spolu úzce souvisejí. Z vývojového trendu lze vyčíst, který z uvedených faktorů roste rychleji a jaká je jejich vzájemná vazba. Doprava ovlivňuje hodnotu HDP prostřednictvím výrobců automobilů a jejich komponent, výstavby dopravní infrastruktury, činnosti dopravců i tržbami za prodej pohonných hmot. Na druhé straně, ekonomika by měla být více závislá na aktivitách, které růst dopravy nepodporují, než jak je tomu v ČR dosud. K tomu je přijímána řada opatření jak na úrovni celostátní (Dopravní politika ČR), tak na úrovni krajů a městských aglomerací. V rámci principů udržitelného rozvoje je žádoucí oddělení vývoje HDP od přepravních výkonů tak, že HDP poroste a přepravní výkony budou stagnovat nebo v lepším případě klesat.

Indikátor je součástí tzv. strukturálních indikátorů (SI), které slouží Evropské komisi pro pravidelné vyhodnocování pokroku v naplňování cílů Lisabonské strategie. Přepravení náročnost v nákladní dopravě je také jedním z indikátorů „Dopravní politiky České republiky na léta 2005-2013“. Předpokládá se jeho trvalý pokles až na úroveň hodnoty EU-15 s následujícími limity: index 2010/2005 – 0,90 a index 2013/2005 – 0,85.

2. Metodika výpočtu indikátoru

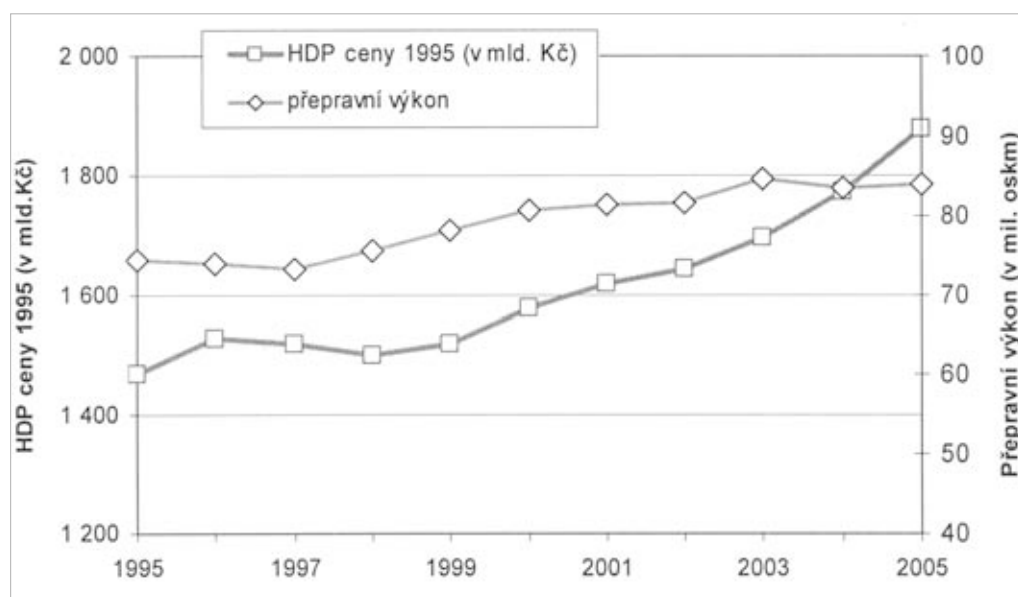
„Přepravení náročnost v osobní dopravě“ je vyjádřena v oskm/1000 Kč, „Přepravení náročnost v nákladní dopravě“ v tkm/1000 Kč, přičemž HDP je brán ve stálých cenách r. 1995 v tis. Kč. Index je vztažen k roku 1995 (100 %). Uvedené hodnoty však nelze porovnávat s intenzitou dopravy na komunikacích, neboť se do přepravního výkonu započítávají pouze čeští dopravci, kteří také ovlivňují výši HDP.

Graf I.E.1: Přepavní náročnost v osobní dopravě, ČR, 1995-2005

Zdroj dat: Ministerstvo dopravy
ČR, Český statistický úřad

Osobní doprava

Přepavní výkon v osobní dopravě se udává bilančně v osobových kilometrech (oskm) – jednotka udávající přepravu jednoho cestujícího na vzdálenost jednoho kilometru. Do celkového počtu jsou zahrnuty přepavní výkony železniční a veřejné autobusové dopravy, které jsou zjišťovány prostřednictvím resortního statistického systému Ministerstva dopravy. Dále je v něm zahrnut odborný odhad přepavního výkonu v rámci individuální automobilové dopravy, vycházející z objemu vozových kilometrů, odhadu průměrného ročního proběhu osobního automobilu

Graf I.E.2: Přepavní výkon v osobní dopravě a HDP, ČR, 1995-2005

Zdroj dat: Ministerstvo dopravy
ČR, Český statistický úřad

a průměrné obsazenosti osobního automobilu. Vážným nedostatkem je, že metodika sběru těchto údajů není na úrovni EU harmonizována.

Nákladní doprava

Přepravní výkon v nákladní dopravě se udává v tunových kilometrech (tkm) – jednotka udávající přepravu jedné tuny věcí na vzdálenost jednoho kilometru. Do celkového počtu je zahrnut přepravní výkon železniční, silniční a vnitrozemské vodní dopravy, které jsou zjišťovány rovněž prostřednictvím MD. Při porovnávání přepravního výkonu jednotlivých druhů dopravy je nutné brát v úvahu i metodiku výpočtu tkm, protože u železniční a vnitrozemské vodní dopravy se používá vzdálenost ujetá na území ČR, kdežto u silniční nákladní dopravy se pro výpočet tkm používá celková přepravní vzdálenost zboží přepravená auty registrovanými v ČR.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Osobní doprava

Vývoj indikátoru ve sledovaném období do značné míry kopíruje vývoj přepravních výkonů v osobní dopravě. V letech 1995 až 1997 dochází k poklesu hodnot indikátoru v důsledku rozdílného vývoje HDP (roste) a přepravních výkonů (klesají). Od roku 1998 do 2000 hodnota indiká-

Tabulka I.E.1: Základní data pro výpočet indikátoru Přepravní náročnost v osobní dopravě, ČR, 1995-2005

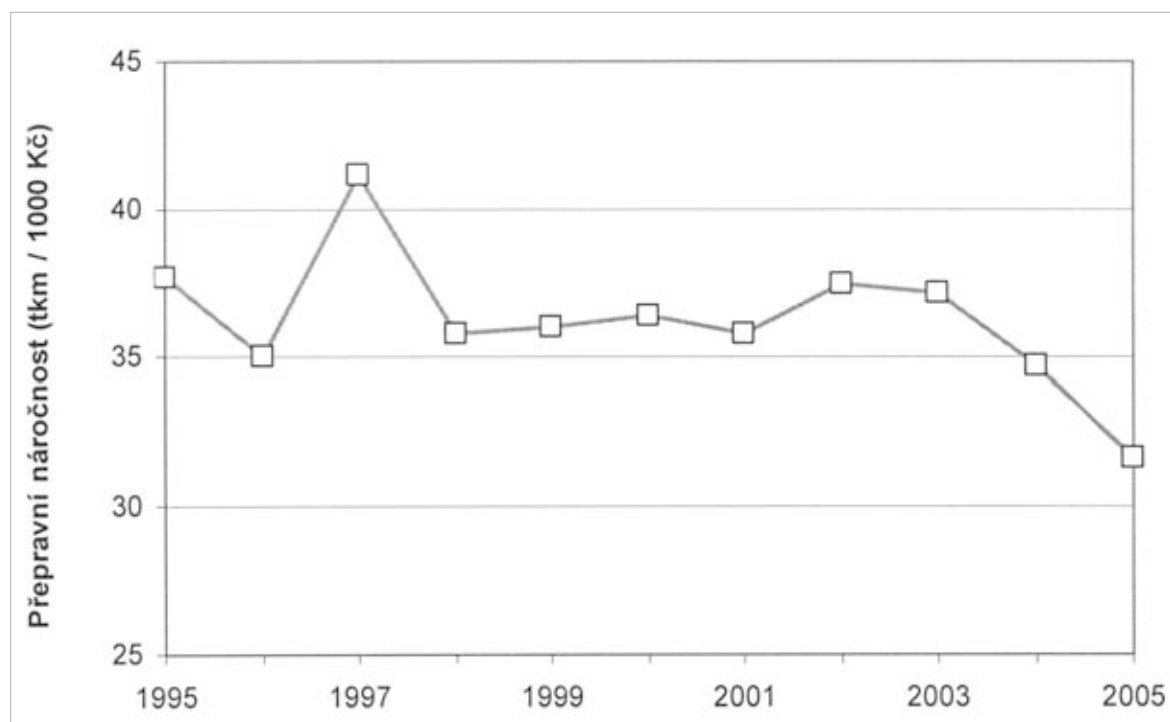
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
HDP ceny 1995 (mld. Kč)	1 467	1 528	1 517	1 499	1 517	1 576	1 618	1 642	1 695	1 774	1 880
Oskm celkem (mil.)	74 278	73 829	73 091	75 479	78 003	80 571	81 327	81 454	84 566	83 475	83 496

Zdroj dat: Ministerstvo dopravy ČR, Český statistický úřad

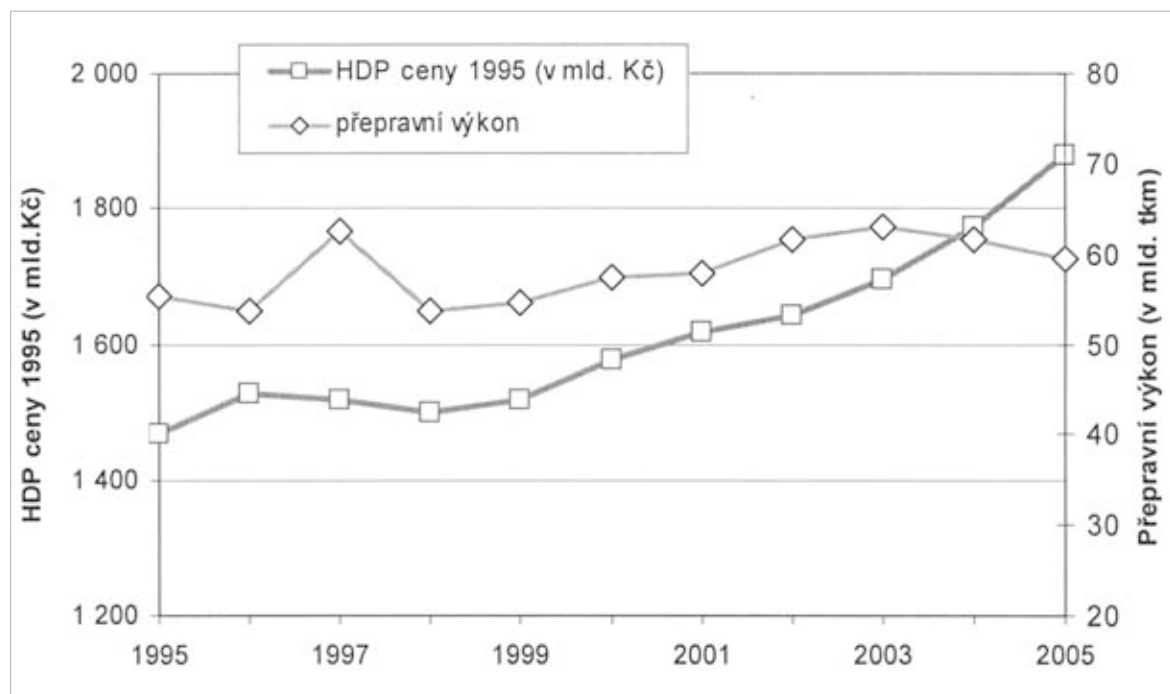
toru roste, což je způsobeno tím, že přepravní výkony kopírují růst HDP. V období 2000-2003 došlo k mírnému snížení těchto ukazatelů. V posledních dvou letech dochází k poklesu sledovaného indikátoru, neboť růst HDP od roku 2002 akceleroval a převýšil růst přepravních výkonů osobní dopravy. Vysoký růst individuální automobilové dopravy je doprovázen poklesem výkonů veřejné osobní dopravy. Tento trend je spíše nepříznivý, i když má za následek zmírnění růstu celkového výkonu osobní dopravy.

Nákladní doprava

Obdobně jak u osobní přepravy i zde, ve sledovaném období vývoj indikátoru, do značné míry kopíruje vývoj přepravních výkonů v nákladní dopravě. V roce 1997 byla poprvé použita pro

Graf I.E.3: Převážní náročnost v nákladní dopravě, ČR, 1995-2005

Zdroj dat: Ministerstvo dopravy ČR, Český statistický úřad

Graf I.E.4: Převážní výkon v nákladní dopravě a HDP, ČR, 1995-2005

Zdroj dat: Ministerstvo dopravy ČR, Český statistický úřad

sběr statistických údajů v oblasti silniční dopravy zboží metodika Eurostatu, z čehož vyplývá částečné zkreslení porovnání s předchozími léty. Od roku 1998 do 2001 indikátor stagnuje okolo hodnoty 36 tkm/1000 Kč i přes trvalý růst přepravních výkonů. Od roku 2003 do 2005 dochází k poklesu přepravní náročnosti v důsledku růstu HDP a poklesu přepravních výkonů. Toto je zřejmé z grafu I.E.4, kde v posledním sledovaném roce došlo k rozdělení růstu HDP a přepravního výkonu, což je pozitivní z hlediska udržitelného rozvoje. Dokumentuje to skutečnost, že růst

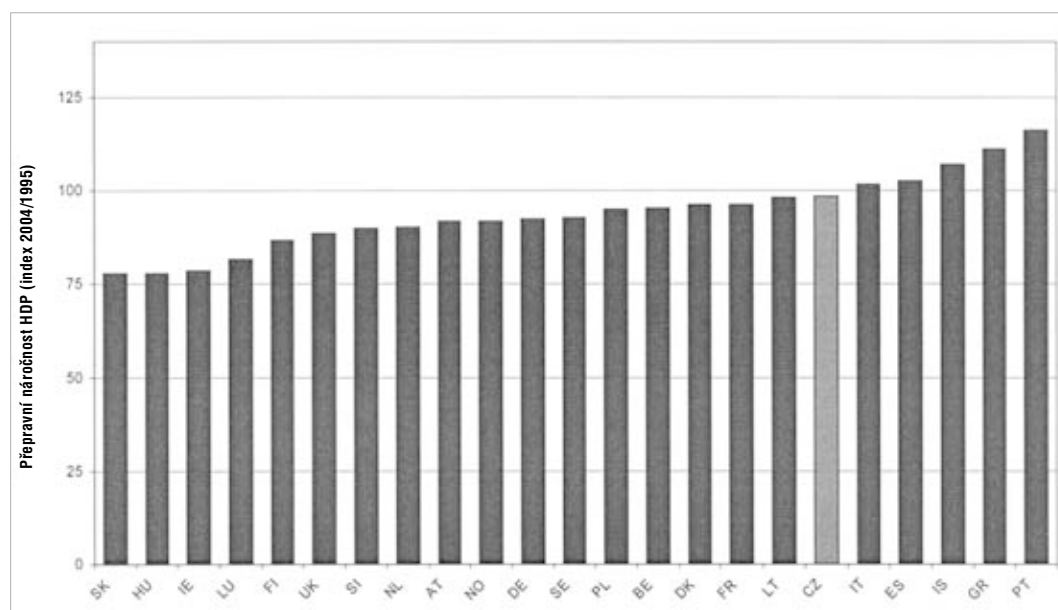
Tabulka I.E.2: Základní data pro výpočet indikátoru Přepravní náročnost v nákladní dopravě, ČR, 1995-2005

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
HDP ceny 1995 (mld. Kč)	1 467	1 528	1 517	1 499	1 517	1 576	1 618	1 642	1 695	1 774	1 880
Tkm celkem (mil.)	55 272	53 515	62 460	53 652	54 622	57 343	57 877	61 489	62 976	61 554	59 393

Zdroj dat: Ministerstvo dopravy ČR, Český statistický úřad

HDP přímo nezávisí na přepravních výkonech nákladní dopravy. Do výkonů silniční nákladní dopravy jsou zahrnuty pouze výkony vozidel registrovaných v ČR. Růst silniční dopravy v posledních letech je však způsoben zejména množstvím zahraničních vozidel, která přes území ČR pouze tranzitují (vliv vstupu do EU, zavedení výkonového zpoplatnění v okolních zemích), tudíž není tento růst statisticky podchycen.

Graf I.E.5: Přepravní náročnost v osobní dopravě (ve stálých cenách r. 1995 v tis. €), mezinárodní srovnání, 2003

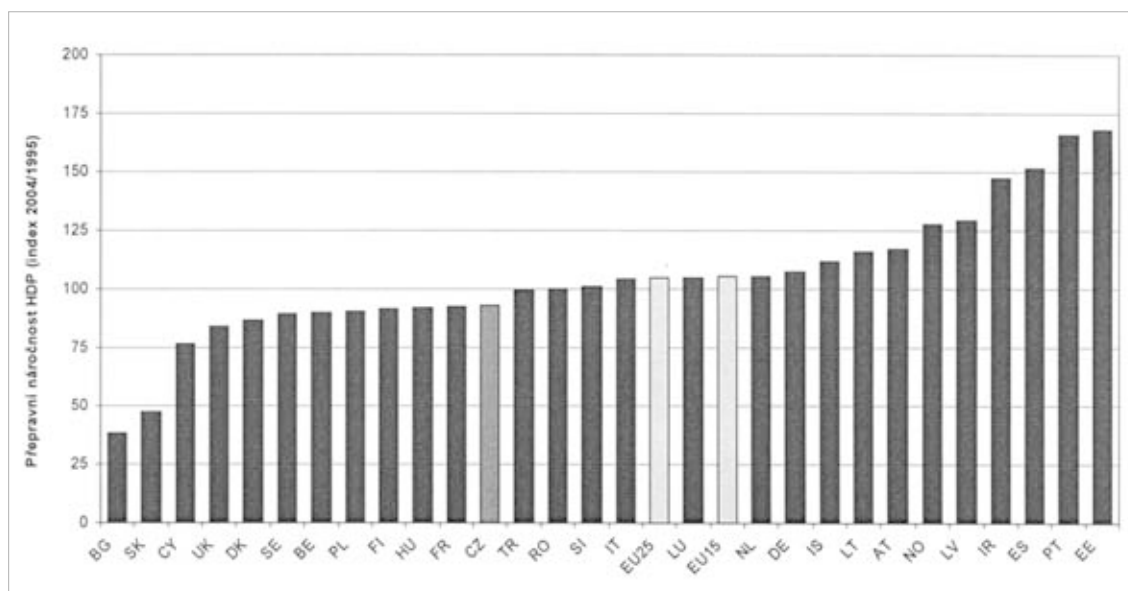

Zdroj dat: Eurostat

b) Mezinárodní srovnání

V rámci mezinárodního srovnání byl pro osobní dopravu porovnán procentický vývoj přepravní náročnosti v roce 2003 a pro nákladní dopravu v roce 2004, oba vztažené k výchozímu roku 1995. V tomto porovnání je ČR těsně pod hranici indexu 100 což dokumentuje, že oproti roku 1995 došlo k mírnému poklesu sledovaného indikátoru v důsledku růstu HDP. Stanovení pořadí v rámci Evropy je v tomto případě poněkud složité a to z důvodu odlišných výchozích podmínek (ekonomických, kvalita dopravní infrastruktury, vozový park) vybraných států uvedených v grafu I.E.5 a I.E.6. Důležitějším hodnotícím faktorem je to, zda hodnota ve výpočtovém roce je nižší nebo vyšší než v roce výchozím. Pokud je nižší dokumentuje to pokles přepravní náročnosti a to buď efektivnějším využíváním dopravy, nebo výrazným růstem HDP.

Graf I.E.6: Přepravní náročnost v nákladní dopravě vyjádřený v tkm/HDP (ve stálých cenách r. 1995 v tis. €), mezinárodní srovnání, 2004

Zdroj dat: Eurostat

4. Hlavní poznatky

Indikátor je navržen tak aby mohl být porovnatelný s jinými evropskými státy při zohlednění rozdílných ekonomik. Dobře odráží vývoj z hlediska ekonomického, ale ne plně odráží dopady na životní prostředí a zdraví. Indikátor je nutno chápat ve vztahu k ekonomice země, nikoli jako dopravní zhodnocení, neboť se jedná o výkony českých dopravců, bez zohlednění zahraniční dopravy. Vývojový trend indikátoru je v posledních letech příznivý – je vykazován pokles. Pokles odráží fakt, že ekonomika v posledních letech výrazně vzrostla, zatímco růst dopravy nebyl tak intenzivní (vyjma tranzitní dopravy, která se nezapočítává do výkonů). Co se týče skladby výkonů, nadále převažuje automobilová doprava, zatímco výkony veřejné dopravy klesají. Vývoj v oblasti dopravy tedy není zcela optimální, nicméně se situace oproti předchozím rokům mírně zlepšuje. Indikátor je vhodný zejména proto, že představuje jasnou a ucelenou informaci o dopravě v ČR a o jejím vztahu k vývoji ekonomiky a HDP. Vývojový trend je však vždy nutno vyhodnotit ve vazbě na výkony jednotlivých druhů dopravy a jejich skladbu.

I.F ENERGETICKÁ NÁROČNOST HDP

1) Význam a souvislosti indikátoru

Indikátor energetické náročnosti HDP nám ukazuje s jakou efektivitou je společnost schopna transformovat primární energetické zdroje do ekonomického výkonu. Jedná se o indikátor s výstupem vyjádřeným v poměrových jednotkách. S poklesem energetické náročnosti všeobecně souvisí zavádění nových technologií, inovace a úspory, přechod ekonomiky z těžkého průmyslu na lehký průmysl a služby a ekonomické oživení. Růst bývá spojen s plýtváním, zastarávajícími technologiemi, hospodářským útlumem či exportem sekundárních energií.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Tento indikátor je vytvořen podílem indikátorů „Spotřeba prvotních energetických zdrojů“ a „HDP“. Indikátor je vyjádřen v jednotkách GJ/ tis. Kč, přičemž HDP je brán ve stálých cenách roku 2000. Indikátor je možné uvádět také jako meziroční srovnání indexované buď k roku výchozímu, nebo roku předcházejícímu.

Spotřeba PEZ (prvotních energetických zdrojů) se udává bilančně v energetických jednotkách (PJ - petajoule). Bilance je sestavena jako domácí těžba všech energetických surovin plus jejich dovozy a mínus jejich vývozy. Bilanci dále vyvažuje položka skladových zásob a jejich transferů. Energetické zdroje jsou děleny na plynné, kapalně a tuhé a primární elektřinu a teplo (více viz indikátor Spotřeba primárních energetických zdrojů).

Hrubý domácí produkt (HDP) je makroagregátem, který vyjadřuje ekonomickou hodnotu vytvořenou v národním hospodářství za uplynulé období (zpravidla rok). HDP měří toky peněz v ekonomice. HDP je možné interpretovat jako hodnotu zboží a služeb domácího původu určených ke konečnému užití. HDP tak vyjadřuje monetární hodnotu tržních i netržních činností v daném roce a bývá často považován za ukazatel materiální životní úrovně obyvatel. Jeho růst je vhodné sledovat v delších časových řadách (více viz indikátor HDP na osobu).

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Za sledované období poklesla energetická náročnost HDP z původních 0,86 GJ/tis. Kč v roce 1995 na konečných 0,70 GJ/tis. Kč v roce 2005, což je pokles zhruba o 23 % (viz graf I.F.1). Průměrný pokles energetické náročnosti v období 1995-2005 je 2 % ročně.

V roce 2003 došlo ke zvýšení energetické náročnosti HDP. Za tímto nárůstem stojí skokový nárůst PEZ (viz graf I.F.2) díky spuštění JE Temelín. Ekonomický růst v důsledku vyššího exportu sekundárních forem energie (zejména elektřiny) plně nekompenzoval⁶⁾ nárůst PEZ a proto náročnost HDP rostla. V dalších letech se opět projevuje vliv rostoucího HDP a stagnující spotřeby PEZ, takže celková náročnost klesá.

⁶⁾ Konverze primárních zdrojů na elektřinu probíhá zhruba s třetinovou účinností, tedy na kladné straně bilance PEZ zákonitě objeví mnohem více energie než na záporné straně exportu.

⁷⁾ Předběžná energetická bilance ČSÚ.

⁸⁾ Hrubý domácí produkt je ve stálých cenách roku 2000.

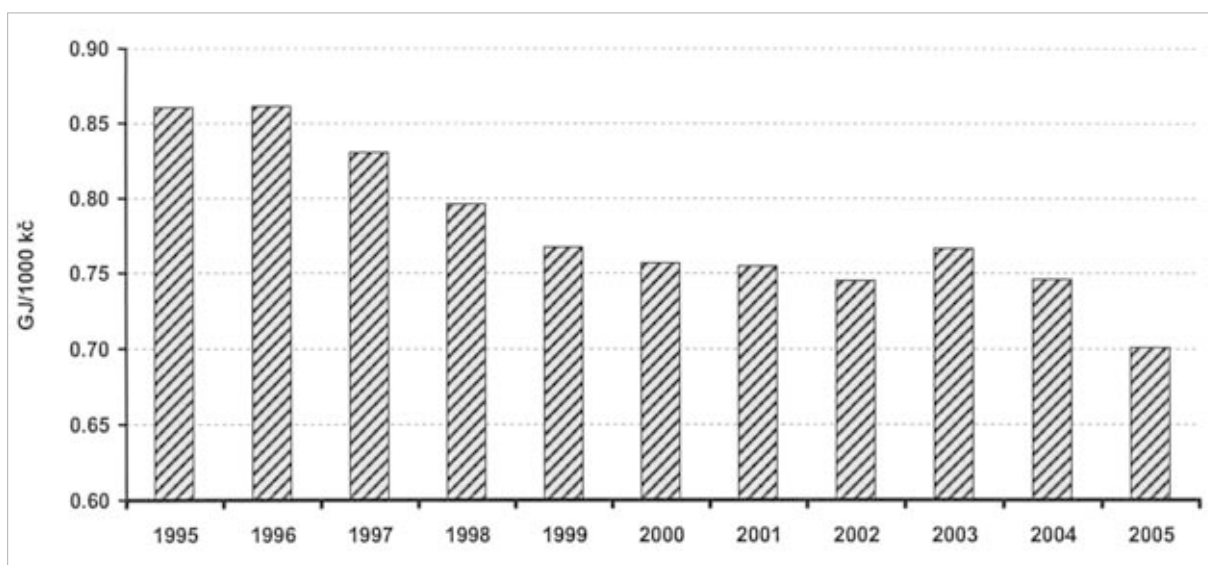
Tabulka I.F.1: Základní data pro výpočet indikátoru energetické náročnosti HDP, ČR, 1995-2005

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
PEZ (PJ)	1749	1823	1745	1659	1621	1657	1693	1703	1814	1842	1835 ⁷
HDP (mld. Kč)⁸	2034	2116	2100	2084	2112	2189	2243	2285	2368	2468	2618

Zdroj dat: Eurostat

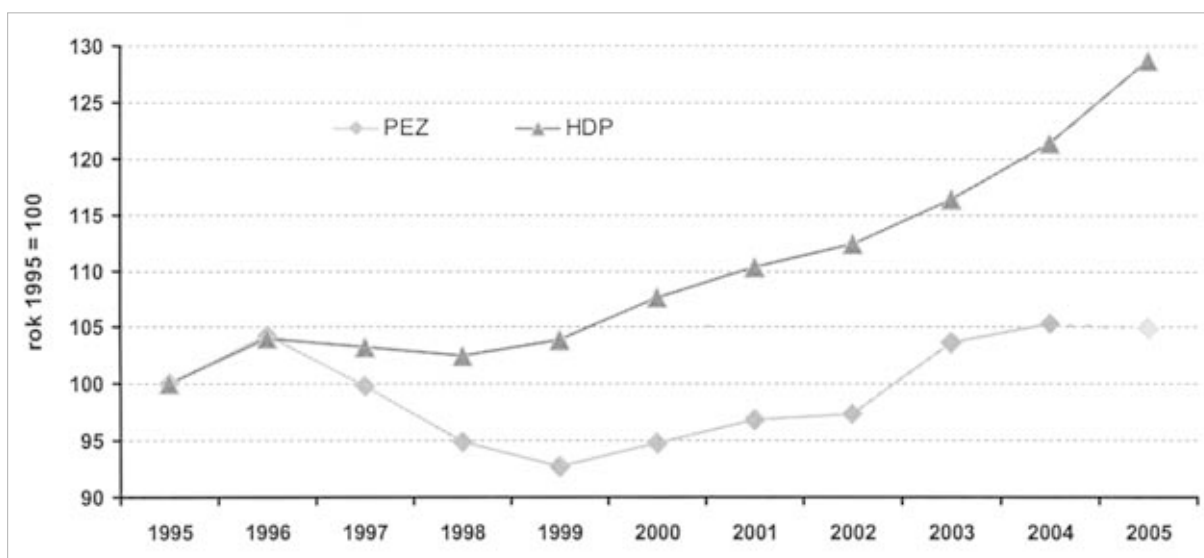
8) Hrubý domácí produkt je ve stálých cenách roku 2000.

Graf I.F.1: Energetická náročnost HDP, ČR, 1995-2005

Zdroj dat: Český statistický úřad, MPO

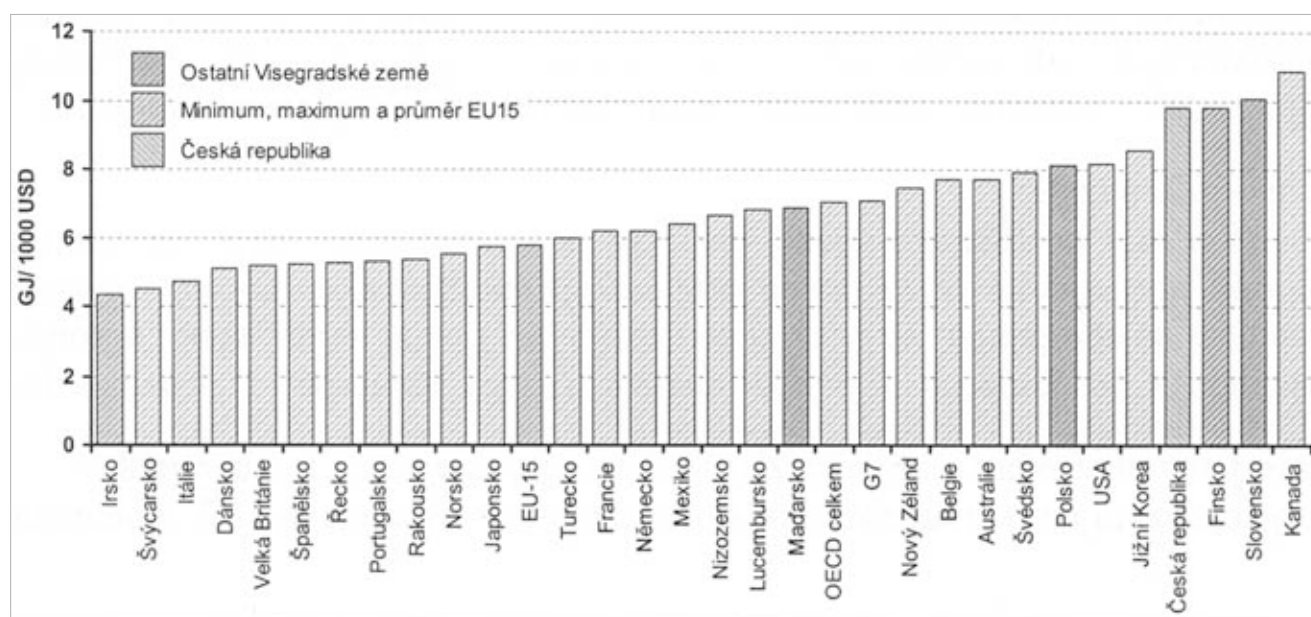
Graf I.F.2: Spotřeba PEZ a HDP, ČR, 1995-2005

Zdroj dat: Český statistický úřad, MPO

Energetická náročnost HDP je typickým indikátorem tzv. decouplingu (oddělení křivek), kdy se snažíme sledovat oddělení křivky výkonu (HDP) a zátěže životního prostředí (PEZ). V grafu I.F.2 je toto oddělování dobře vidět. Z metodického hlediska rozdělujeme decoupling na relativní a absolutní. Relativním decouplingem je situace kdy zátěž a výkon stoupají (klesají), přičemž zátěž klesá rychleji (stoupá pomaleji) než výkon. Příklad je situace v grafu I.F.2 mezi roky 1996-1998, nebo 1999-2001. Absolutním decouplingem je nazývána situace, kdy zátěž klesá, zatímco výkon stoupá. Takováto situace nastala mezi roky 1998-1999 a podle předběžných dat i mezi roky 2004-2005.

Graf I.F.3: Energetická náročnost HDP, mezinárodní srovnání, 2003

Poznámka: HDP je přepočítáno přes paritu kupní síly Zdroj dat: OECD

b) Mezinárodní srovnání

V mezinárodním srovnání Česká republika zaujímá mezi všemi zeměmi OECD jedno z nejhorších míst hned za Finskem, Slovenskem a Kanadou. Energetická náročnost HDP ČR je cca dvakrát vyšší než je průměr EU-15. Toto srovnání ukazuje jaké rezervy má ČR ve snižování tohoto indikátoru. Budeme-li chtít dosáhnout obdobné energetické náročnosti jako je průměr EU 15, nebude stačit pouze růst HDP, ale musíme také aktivně snižovat i spotřebu prvotních energetických zdrojů (více informací viz indikátory Spotřeba prvotních energetických zdrojů a HDP na osobu).

4. Hlavní poznatky

Cíle České republiky týkající se tohoto indikátoru jsou vytýčeny ve Státní energetické koncepci (SEK).

Dlouhodobým cílem v oblasti energetické náročnosti HDP je zrychlení tempa a následná stabilizace tohoto indikátoru na 3,0-3,5 % ročně. Toto tempo poklesu bylo zatím dosaženo v letech 1996-1999, tedy před schválením SEK. Předběžná data však ukazují, že tohoto indikativního cíle

by se mohlo dosáhnout v roce 2005 (pokles až o 6%), přičemž již od roku 2003 má tempo poklesu příznivý trend.

Mezinárodní srovnání indikátoru energetické náročnosti HDP je pro Českou republiku nepříznivé a ČR se umísťuje mezi nejhoršími státy. Ve srovnání spotřeby energie na osobu (viz indikátor Spotřeba primárních energetických zdrojů) se ČR pohybuje mírně nad evropským průměrem. Proto je možno usuzovat, že relativně vysoké hodnoty energetické náročnosti HDP jsou způsobeny spíše nižším výkonem ekonomiky ČR.

I.G SPOTŘEBA PRIMÁRNÍCH ENERGETICKÝCH ZDROJŮ

1) Význam a souvislosti indikátoru

Indikátor spotřeba primárních energetických zdrojů (PEZ) ukazuje celkový vstup energie, který je třeba k zabezpečení k chodu společnosti. Jedná se o indikátor vyjádřený v odvozených jednotkách SI (J – Joule; PJ – petajoule 10¹⁵ J). Indikátor lze sestavit pro různě velké socioekonomické jednotky od celé planety přes jednotlivé země, regiony a města. Stejně tak lze PEZ hodnotit v různých časových horizontech.

Velikost PEZ nám dává zprostředkovanou informaci o tlaku, který společnost vyvíjí na geobiosféru. Absolutní růst (celková velikost) tohoto indikátoru bývá spojován s ekonomickým rozvojem a s růstem spotřeby. Relativní růst (na jednotku výkonu) pak může znamenat snižování konkurenceschopnosti, plýtvání při spotřebě a vyšší ztráty při energetických konverzích (více viz indikátor Energetická náročnost HDP). Absolutní velikost závisí na mnoha faktorech, jakými jsou například klimatické podmínky, struktura palivového mixu, velikost populace, struktura průmyslu a ekonomická výkonnost hodnoceného území.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Metodicky je spotřeba PEZ jednou ze tří částí energetické bilance (dále do energetické bilance patří energetické procesy a konečná spotřeba energie). Indikátor je sestaven jako domácí těžba všech energetických surovin plus jejich dovozy a mínus jejich vývozy. Bilanci dále vyvažuje položka skladových zásob a jejich transferů. Energetické zdroje jsou děleny na plynné, kapalně a tuhé a primární elektřinu a teplo.

Do tuhých PEZ spadá zejména uhlí a biomasa, kapalně PEZ tvoří ropa a její deriváty a plynné PEZ jsou tvořeny především zemním plynem. Primární teplo je zejména energie vyrobená jadernými reaktory. Do této kategorie ještě spadá energie z tepelných čerpadel a solárního vytápění, i když ty jsou, co do významu v ČR zatím zanedbatelné. Primární elektřinou je energie z vodních, větrných a fotovoltaických elektráren a pak zejména bilance importu a exportu elektřiny.

V textu budeme též hovořit o poslední části energetické bilance, o indikátoru konečné spotřeby energie. Konečná spotřeba energie (KSE) je ta část energie, kterou společnost skutečně použije pro konání energetických služeb. Rozdíl mezi PEZ a KSE bývá způsoben ztrátami při energetických procesech, při zušlechťování paliv a při rozvodu a dopravě paliv, tepla a elektřiny a bilančním rozdílem importu primárních zdrojů a exportu sekundárních forem energie.

Metodicky je konečná spotřeba energie (KSE) spotřeba, zjišťovaná před vstupem do spotřebičů, ve kterých se využije pro finální užitečný efekt, nikoli pro výrobu jiné energie (s výjimkou druhotných energetických zdrojů). Konečná spotřeba se v energetické bilanci člení dle odvětví spotřeby nebo dle spotřeby jednotlivých paliv.

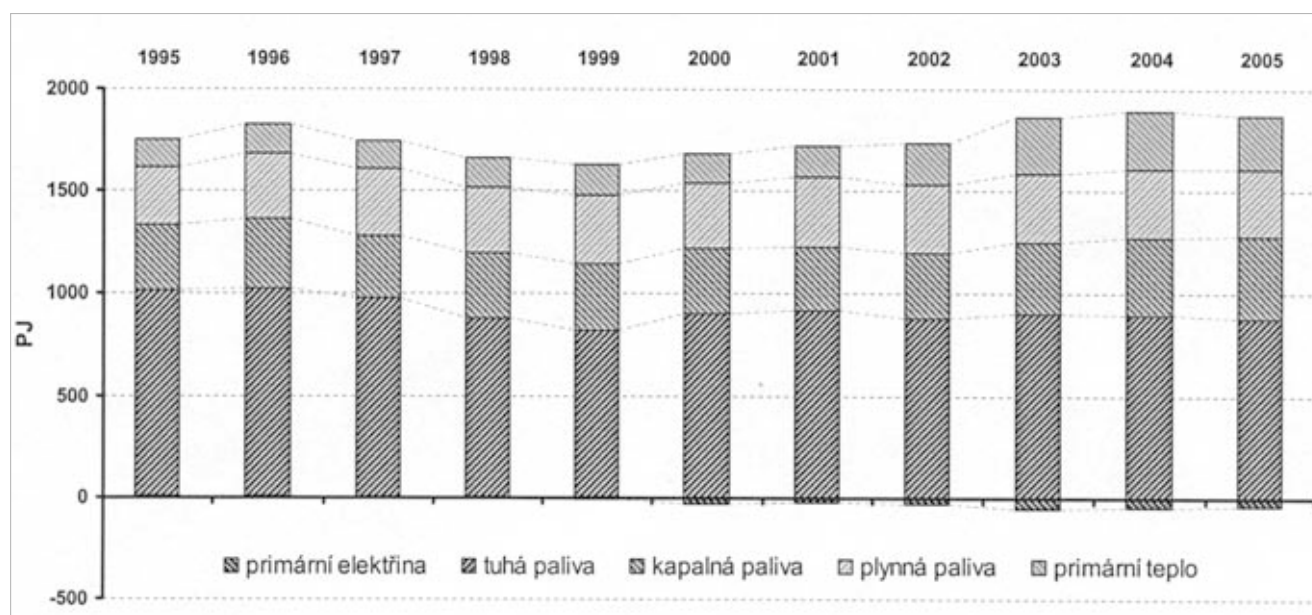
Oba výše popsané indikátory jsou mezinárodně dobře etablované a porovnatelné. Na mezinárodní úrovni tento indikátor zjišťuje Mezinárodní energetická agentura (IEA), na úrovni České republiky je tento indikátor monitorován ČSÚ a MPO.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Spotřeba PEZ v ČR (viz graf I.G.1) od roku 1996 až do roku 1999 klesala tempem 3,8 % ročně. Mezi lety 2000 až 2005 dochází k ročnímu růstu okolo 2,1 %. V roce 2003 je PEZ plným provozem JE Temelín skokem zvýšen o 6,5 %. V roce 2004 růst pokračuje o 1,6%. Předběžná data ČSÚ za rok 2005 ukazují mírný pokles (-0,3%). Od roku 1999 do roku 2003 také rostly exporty elektřiny s nejvýraznějším deficitem bilance v roce 2003.

Graf I.G.1: Primární energetické zdroje, ČR, 1995-2005 ⁹⁾

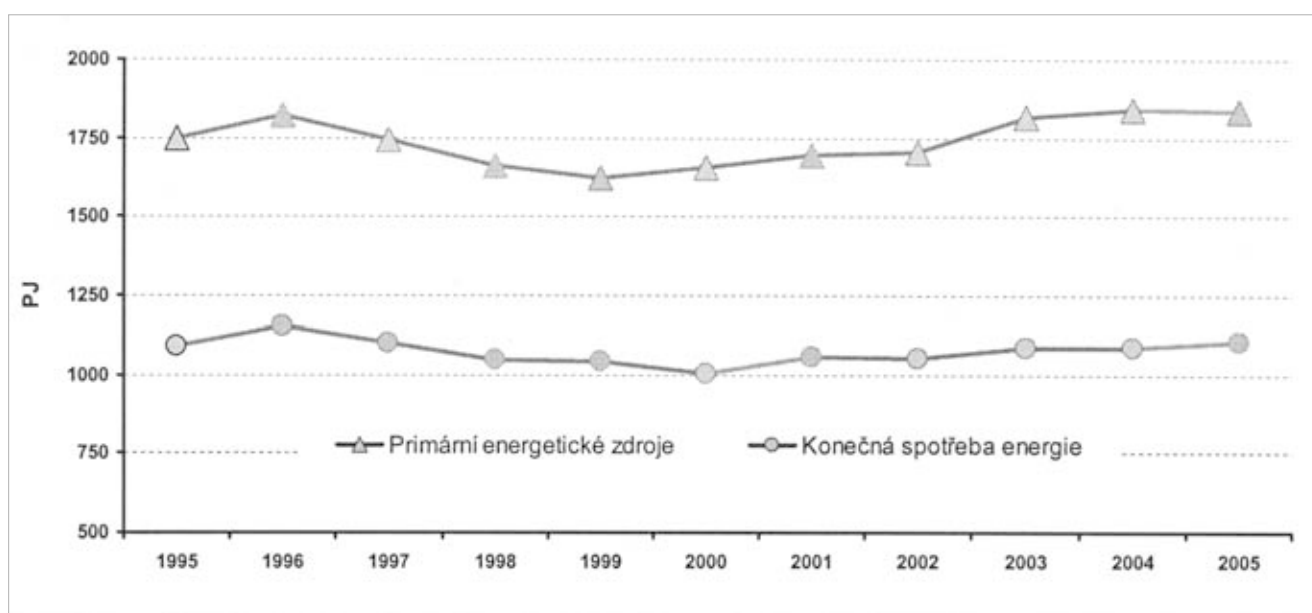

Zdroj dat: Český statistický úřad, MPO

⁹⁾ Data za rok 2005 jsou předběžné odhady MPO

Indikátor konečné spotřeby energie v druhé polovině devadesátých let velmi dobře kopíruje PEZ (viz graf I.G.2). Po roce 1999 se tento trend obrací a indikátory se začínají od sebe vzdalovat. Tomuto jevu se říká decoupling, neboli oddělení křivek. V případě environmentální zátěže a ekonomického výkonu je decoupling žádoucím jevem. V případě spotřeby PEZ a KSE je naopak žádoucí přibližování obou křivek. Rozdíl mezi indikátory KSE a PEZ je způsoben zejména ztrátami při transportu a neefektivnostmi při přeměně primárních zdrojů na konečnou formu energie. Pokud se křivky přibližují, můžeme usuzovat, že se daří snižovat distribuční ztráty a zvyšovat účinnost energetických transformací. V grafu I.G.2 jsou roky, kdy se podařilo křivky sblížit, vyznačeny zeleně a roky, kdy naopak docházelo k decouplingu, jsou značeny červeně.

Graf I.G.2: Konečná spotřeba energie a primární energetické zdroje, ČR, 1995-2005

Zdroj dat: Český statistický úřad, MPO

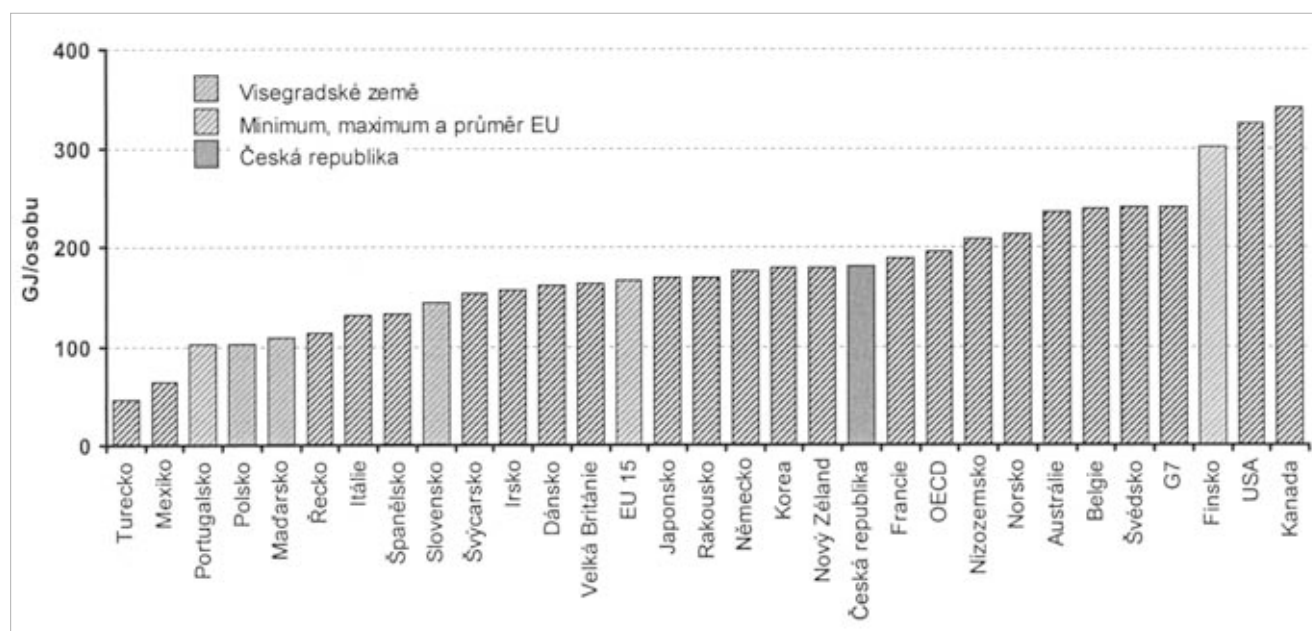
b) Mezinárodní srovnání

Mezinárodní srovnání je provedeno na osobu, čímž se normalizuje různá velikost populací v jednotlivých zemích. K mezinárodnímu hodnocení je nutno vzít v potaz klimatické podmínky a délku topné sezóny ve srovnávaných zemích. V případě mezinárodního srovnání se nachází Česká republika se svými 181 GJ/osobu mírně nad úrovní EU15. Výrazně vyšší je spotřeba ve srovnání s ostatními zeměmi Visegrádské čtyřky, které mají zhruba srovnatelné geografické podmínky. Srovnání na jednotku ekonomického výkonu viz indikátor Energetická náročnost HDP.

4. Hlavní poznatky

Cíle České republiky týkající se tohoto indikátoru jsou vytýčeny ve Státní energetické koncepci – SEK a dále pak v Energetické vizi České republiky.

Dlouhodobým cílem SEK je: „nezvyšování absolutní výše spotřeby prvotních zdrojů energie. Růst ekonomiky zajistit především zvýšením energetické efektivity“ (viz též indikátor Energetic-

Graf I.G.3: Spotřeba primárních energetických zdrojů, mezinárodní srovnání, 2003

Zdroj dat: Český statistický úřad, MPO

ká náročnost HDP). Od roku 2000 do roku 2005 vzrostla spotřeba PEZ o cca 11%. V posledním roce se daří stabilizovat růst PEZ a dosáhnout mírného snížení celkové výše (-0,3%). Vzhledem k tomu že snížení je marginální a pro rok 2005 máme stále jen předběžná data, je obtížné konstatovat zda se cíl daří plnit.

Dlouhodobým cílem SEK je optimalizace složení PEZ. Složení PEZ je vidět z grafu I.G.1 a cíle SEK pro rok 2005 a 2030 včetně složení v roce 2005 jsou vidět v tabulce I.G.1. Na základě těchto ukazatelů je možno konstatovat, že cíle složení PEZ vytyčené v SEK se nedaří plnit. Meziroční změna, která směřuje k cíli je vyznačena zeleně, změny proti cíli jsou značeny červeně. U jaderného paliva se trend ubíral směrem k vytyčenému cíli – tedy nárůstu podílu jádra, ale díky celkovému růstu PEZ tento nárůst nestačil a vytyčených hodnot nakonec nebylo dosaženo. U tuhých paliv je trend také pozitivní, ale pokles nestačil na dosažení vytyčeného cílového stavu. U plyných a kapalných paliv se trend rozchází s cíli SEK.

Tabulka I.G.1: Složení PEZ a cíle SEK, trend 2000-2005 a stav 2005, ČR, 2005

	Meziroční změna 2004–2005	Stav 2005 ¹	SEK 2005	SEK 2030
Tuhá paliva	- 1,8 %	48,1 %	42-44%	30-32%
Kapalná paliva	+ 6,6 %	21,6 %	15-16%	11-12%
Plynná paliva	- 3,4 %	17,6 %	20-22%	20-22%
Jaderné palivo	- 5,4 %	14,7 %	16-17%	20-22%

Zdroj dat: MPO

SEK vytyčuje cíl pro obnovitelné zdroje energie, jejichž využívání má vykazovat nárůst. Protože hlavní nárůst tohoto indikátoru je pozorován v kategorii biomasy (viz indikátor Obnovitelné zdroje energie), která je klasicky vykazována a zahrnována jako tuhé palivo, je cíl snižování podílu tuhých paliv a nárůst podílu obnovitelných zdrojů v kontradikci, kterou je do budoucna třeba metodicky řešit (buď revizí cílů, nebo metodikou výpočtu).

Exporty druhotných forem energií, zejména pak elektřiny, přispívají k růstu spotřeby primárních energetických zdrojů. Metodicky je indikátor PEZ sestavený bilančně, což znamená, že se vstupy (těžba, importy) přičítají a výstupy (exporty) odečítají. Elektřina je téměř vždy vyráběna z primárních zdrojů se ztrátami, které dosahují běžně dvou třetin vstupu. Do bilančního výpočtu se tyto ztráty nepřipočítávají k exportované elektřině, což je také důvod proč PEZ na hlavu či na HDP dává nadhodnocené výsledky. To je např. vidět na grafu I.G.2, kdy se KSE začíná rozcházet s PEZ výrazně od roku 2002-2003, kdy je z grafu I.G.1 vidět nárůst negativní bilance elektřiny (v důsledku rostoucích exportů).

Touto nerovnováhou při bilančním výpočtu PEZ je tak ztíženo dosažení cílů SEK, které jak ukazuje tab. 1 se nedaří plnit. Bylo vhodné toto metodicky řešit – buď změnou metodiky výpočtu, nebo zohledněním proexportního charakteru České republiky do stanovených cílů.

I.H PODÍL ENERGIE Z OBNOVITELNÝCH ZDROJŮ

1) Význam a souvislosti indikátoru

Obnovitelné zdroje jsou jediné zdroje energie použitelné v dlouhodobém horizontu. Je proto nutné, aby obnovitelné zdroje do budoucna postupně nahrazovaly zdroje neobnovitelné. Obnovitelné zdroje jsou definovány zákonem 180/2005 Sb. jako: „obnovitelné nefosilní přírodní zdroje energie, jimiž jsou energie větru, energie slunečního záření, geotermální energie, energie vody, energie půdy, energie vzduchu, energie biomasy, energie skládkového plynu, energie kalového plynu a energie bioplynu“. Jaderná energie není považována za obnovitelný zdroj, i když se také jedná o nefosilní přírodní zdroj. Pro účely této zprávy rozlišujeme dva indikátory – „Obnovitelné zdroje celkem“ a „Obnovitelné zdroje použité na výrobu elektřiny“.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Indikátor je komponován z údajů Energetického regulačního úřadu (vodní a větrné elektrárny) a z výsledků dotazníkových šetření prováděných Ministerstvem průmyslu a obchodu. V případě podílu na celkové spotřebě primárních energetických zdrojů (PEZ) jsou využívána i data Českého statistického úřadu o PEZ. Celý indikátor v ročním úhrnu kompiluje MPO. Indikátor je prezentován v J (Joulech), resp. v násobcích (PJ - petajoule - 10¹⁵ J) a v případě elektrické energie ve Wh (Watt hodinách), resp. v násobcích (MWh – megawatt hodina – 10⁶ Wh). Relativní srovnání je v případě obnovitelných zdrojů energie provedeno ku spotřebě primárních energetických zdrojů

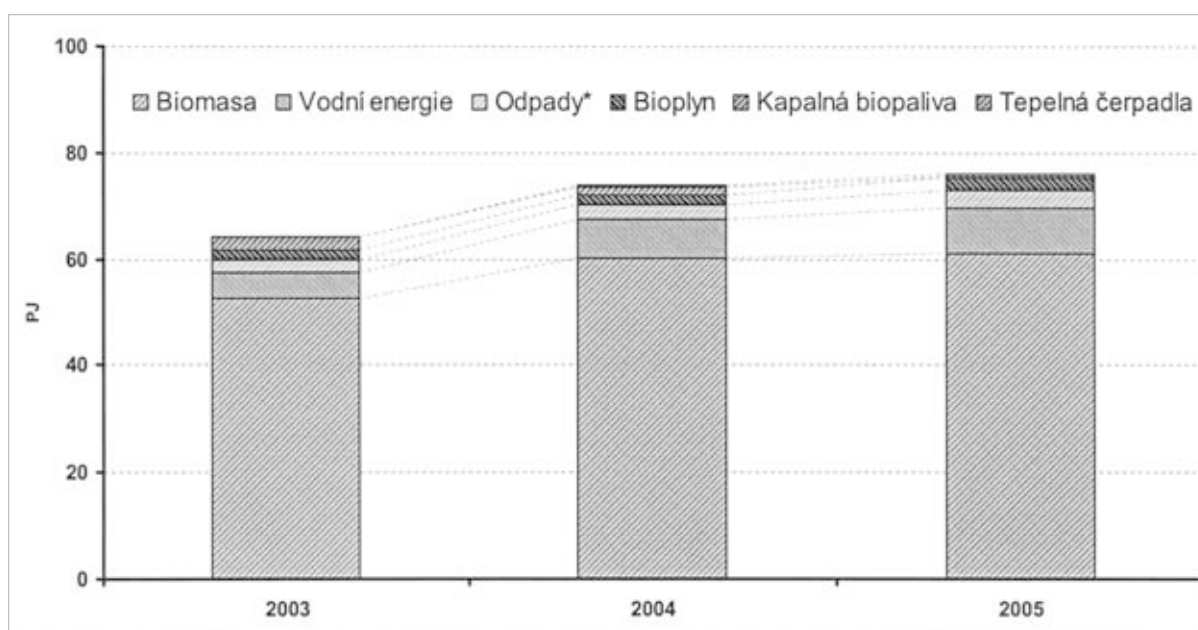
(více viz indikátor Spotřeba primárních energetických zdrojů). V případě elektřiny je srovnání provedeno na hrubou domácí spotřebu elektřiny. Hrubá domácí spotřeba je výroba elektřiny ze všech paliv (včetně výroby pro vlastní spotřebu) plus importovaná elektřina mínus exportovaná elektřina.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Na území České republiky je dlouhodobě využívána zejména vodní energie a energie z biomasy. Bohužel tento indikátor je systematicky sledován od roku 2003 (viz graf I.H.1).

Graf I.H.1: Obnovitelné zdroje energie, ČR, 2003-2005 ^{10,11)}

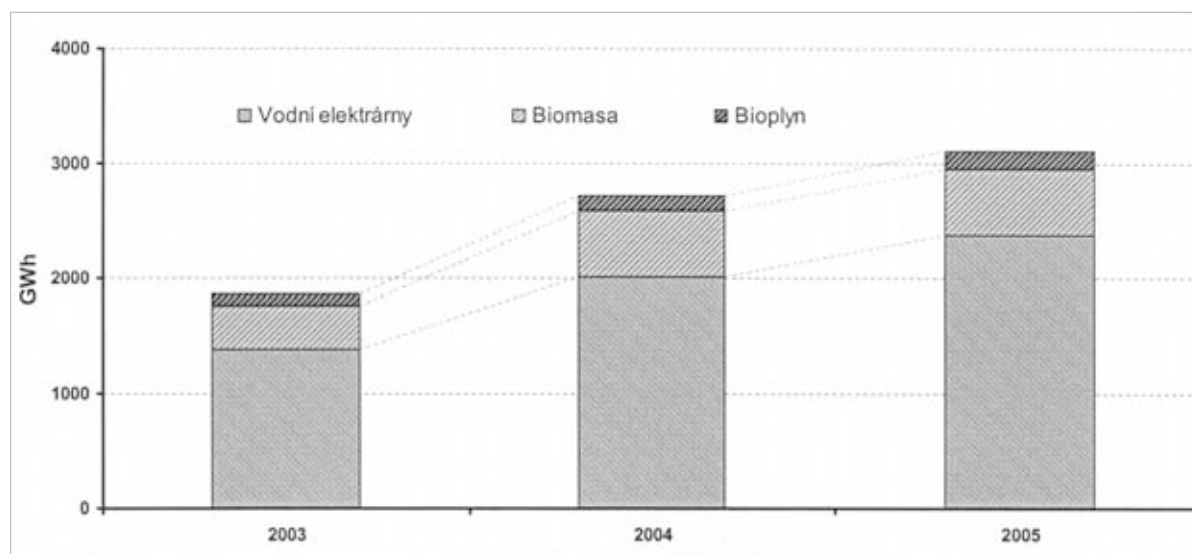
Zdroj dat: MPO

Z hlediska hydroenergetiky lze říci, že příležitosti na stavbu velkých vodní elektráren jsou již vyčerpané a malé vodní elektrárny ještě potenciál mají, ale v celkovém úhrnu nebudou mít velký podíl. Vývoj tohoto subindikátoru je ovlivněn zejména klimatickými podmínkami daného roku. Příkladem mohou být rozdíly mezi lety 2003 a 2004, kde je rozdíl mezi suchým a vodnatým rokem zřetelně vidět.

Z celkového rozdělení v roce 2005 je vidět, že největší roli hraje biomasa. V roce 2003 dosáhly OZE (obnovitelné zdroje energie) 3,5 % z celkové spotřeby prvotních zdrojů. V roce 2004 toto procento narostlo na 4 % a v roce 2005 se očekává výše 4,2 %.

¹⁰⁾ Data za rok 2005 jsou předběžné odhady MPO

¹¹⁾ Pro přehlednost grafu jsou vynechány kategorie fotovoltaika, solární termální kolektory, větrná energetika, které v úhrnu netvoří ani jedno procento.

Graf I.H.2: Obnovitelné zdroje elektřiny, ČR, 2003–2005

Zdroj dat: MPO

Výrobu elektřiny z obnovitelných zdrojů na území České republiky pokrývají zejména velké vodní elektrárny (viz graf I.H.2). Stejně jako v případě celkových OZE jsou data před rokem 2003 v současné době nespolehlivá. V roce 2005 tvořily vodní elektrárny 76 % celkové výroby elektrické energie z OZE, následovány 18 % výroby z biomasy a 5 % výroby z bioplynu. Ostatní zdroje (fotovoltaika, větrné elektrárny, biologicky rozložitelné odpady) byly v grafu I.H.2 zanedbané a v celkovém úhrnu činí cca 1 %.

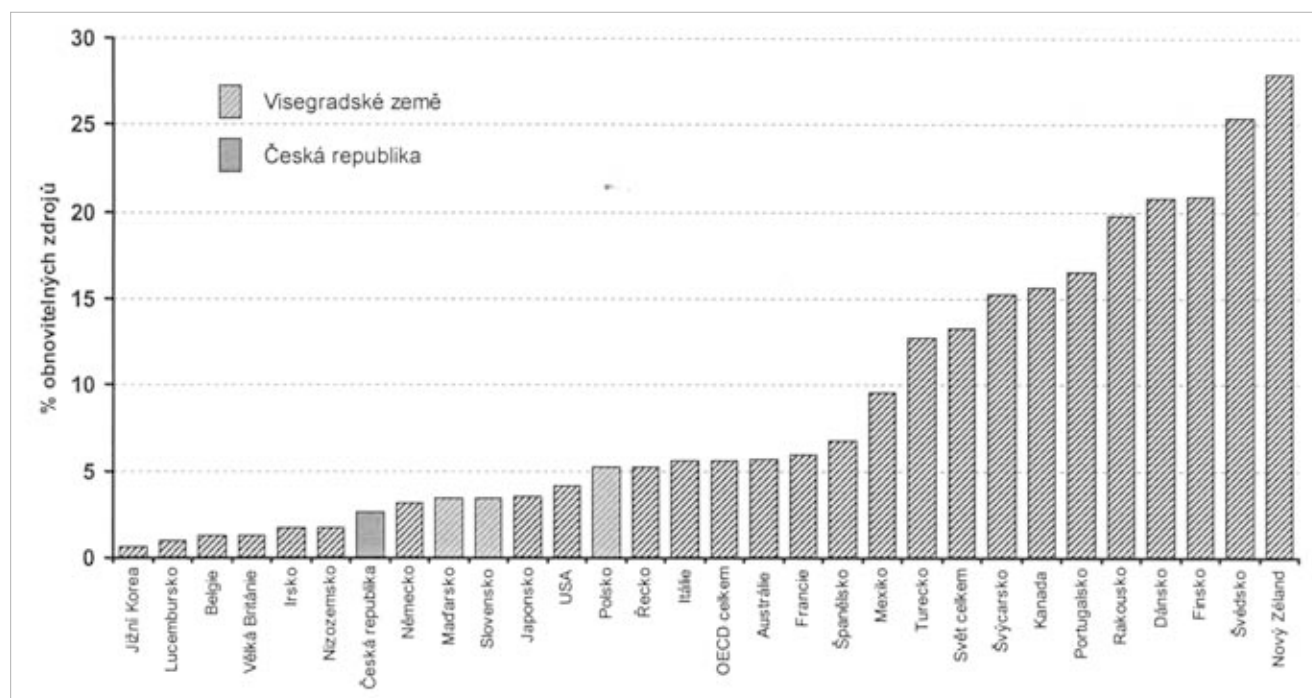
Objem vyrobené elektřiny z OZE v roce 2003 dosáhl 2,8 % hrubé spotřeby elektřiny. Toto procento narostlo v roce 2004 na 4 % a v roce 2005 se očekává nárůst na 4,5 %. Nízký podíl v roce 2003 je zejména způsoben suchým rokem, kdy hydroenergetika nevyprodukovala takové množství elektřiny jako obvykle. Nárůst v kategorii biomasy ukazuje na mírně se zvyšující užití tohoto zdroje (zejména spalování s uhlím).

b) Mezinárodní srovnání

Mezinárodní srovnání tohoto indikátoru je problematické. Kategorie zahrnuté do indikátoru nejsou totiž v jednotlivých národních státech vždy totožné. Příkladem může být energie z biomasy užitá v domácnostech, která se ve statistikách MPO objevuje, ale mezinárodně není příliš sledována. Dalším příkladem může být energie ze spalování odpadů, kdy v našich podmínkách je uvažována energie pouze z biologicky rozložitelných odpadů, ale v zahraničí dost často bývají do této kategorie zahrnuty veškeré odpady.

Z mezinárodního srovnání (OZE jako procento primárních energetických zdrojů) je zřetelné vidět, že Česká republika dosahuje dosti nízkých hodnot. Kupříkladu Německo, Maďarsko, Polsko a Slovensko jsou země, které mají podobné klimatické podmínky jako ČR, jsou na tom ve srovnání přece jen lépe.

¹²⁾ Výroba elektřiny z biomasy se v současné době realizuje hlavně spalováním celulózných výlisků v papírnách a společným spalováním biomasy a uhlí. Výroba elektřiny zplynováním biomasy nebo přes parní kotel a turbínu je zatím malá.

Graf I.H.3: Podíl obnovitelných zdrojů, mezinárodní srovnání, 2003

Zdroj dat: MPO

Obnovitelné zdroje použité na výrobu elektřiny (výroba v poměru k hrubé domácí spotřebě elektřiny) je mezinárodně sledovaným indikátorem. Graf I.H.4 ukazuje stav v roce 2004 včetně indikativních cílů Evropské unie pro rok 2010 pro jednotlivé státy EU.

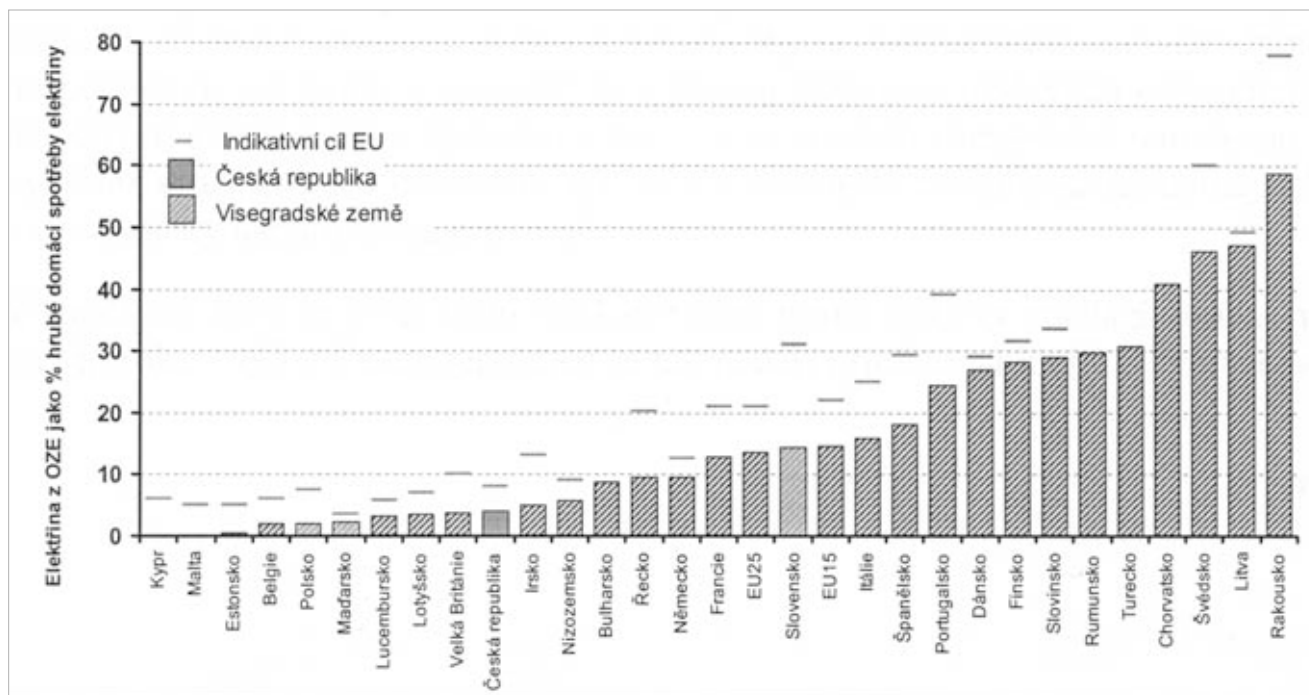
4. Hlavní poznatky

Cílem Státní energetické koncepce (SEK) je mít v roce takovou strukturu prvotních energetických zdrojů, kdy OZE budou v roce 2005 uspokojovat 5-6 % celkové spotřeby. Při pohledu na stav v roce 2005 je třeba konstatovat, že tento cíl se nepodařilo splnit, i když trend je pozitivní.

Evropská unie chce jako celek dosáhnout toho, aby 12 % prvotních energetických zdrojů bylo v roce 2010 pokryto zdroji obnovitelnými. Současný stav viditelný z grafu 3 ukazuje, že 12 % v roce 2003 dosahují pouze čtyři země z EU25. Největší evropské země, které hlavně nesou největší podíl na celkové spotřebě (Itálie, Francie, Velká Británie, Německo a Polsko) se pohybují mezi 2–7 %.

Výroba elektřiny z OZE má další cíl vytyčený v zákoně o obnovitelných zdrojích (180/2005 Sb.). Cíl je dosáhnout 8 % produkce elektřiny z OZE v roce 2010. Tento cíl je totožný s cílem stanoveným pro ČR Evropskou komisí. Při současných podmínkách tento cíl v postatě znamená zdvojnásobit produkci elektřiny z OZE. Třebaže trend mezi lety 2003-2005 je stoupající, hlavní nárůst je v kategorii vodní energetiky, která velmi variuje v závislosti na vodnatosti daného roku, a v zásadě nové významné kapacity se v ČR nebudují. Při znalosti současného stavu by bylo přehnaně optimistické tvrdit, že se cíl 8 % elektřiny z OZE podaří splnit.

Graf I.H.4: Podíl obnovitelných zdrojů na hrubé domácí spotřebě elektřiny, mezinárodní srovnání, 2004

Zdroj dat: MPO

Státní energetická koncepce vytýčila indikativní cíl pro OZE. Tím je: „zajistit podmínky pro naplnění národního cíle užití obnovitelných zdrojů energie – v podílu OZE na hrubé spotřebě elektřiny v roce 2005 ve výši 5-6 %“. Odhady za rok 2005 ukazují, že tento cíl naplněn nebude, i když trend je opět pozitivní.

Očekává se, že v následujících letech bude podíl OZE nadále stoupat. Mělo by se tak dít částečně díky povinnému přidávání kapalných biopaliv do motorových paliv. Velký potenciál na území ČR má spalování biomasy. Přírůstky z větru a slunce jsou zatím velmi malé a i s nově budovanými kapacitami je budoucí příspěvek těchto kategorií odhadován jako malý.

II. Environmentální pilíř: ochrana přírody, ŽP, přírodních zdrojů a krajiny, environmentální limity

II.A. EMISE CO₂ EKVIVALENTNÍ NA OBYVATELE

1. Význam a souvislosti indikátoru

Indikátor „Emise CO₂ekv na obyvatele“ zjišťuje vývoj množství antropogenních emisí skleníkových plynů v přepočtu na jednoho obyvatele. Takto konstruovaný indikátor „emisní náročnosti“ jednotlivých zemí bez ohledu na stav jejich hospodářství umožňuje vzájemné porovnání různých států. Oproti klasicky pojatému indikátoru Celkové emise skleníkových plynů, který může indikovat všeobecně příznivý vývoj, ale není vztažen k žádnému základu, lze s pomocí měrných emisí zjistit některé nedostatky, které vyplynou zejména v rámci mezinárodního srovnání. Indikátor v kombinaci s dalšími hospodářskými ukazateli vypovídá o kvalitě života obyvatel, spotřebě domácností, hospodářské vyspělosti daného státu, energetické základně a sociálně-kulturních podmínkách.

Z hlediska udržitelnosti rozvoje je podstatná snaha o snižování celkových, resp. měrných emisí skleníkových plynů, a to především z toho důvodu, že tyto emise v důsledku lidské činnosti (především spalování fosilních paliv ve stacionárních a mobilních zdrojích) způsobují oteplování zemské atmosféry a negativně tak ovlivňují klimatický systém Země. Globální oteplování s sebou přináší řadu negativních dopadů v oblasti zemědělství, lesnictví, biodiverzity, lidského zdraví, zásob a kvality vody včetně zvyšování hladin moří i oceánů a zvýšeného rizika přírodních katastrof a extrémních projevů počasí, jakými jsou například častá střídání veder, sucha a povodní. To vše s velkými ekonomickými a sociálními dopady, které vedou v posledních letech ke zvýšenému zájmu širší veřejnosti o tuto problematiku.

Česká republika může být rovněž ohrožována některými negativními důsledky zvýšených emisí skleníkových plynů, a to především v oblastech hydrologie a vodního hospodářství (např. pokles průměrných průtoků, redukce zásob podzemních vod, zvýšení teploty vody, eutrofizace vodních toků, zvýšené riziko povodní a záplav); zemědělství (např. nebezpečí teplotního stresu spojeného s častějším výskytem extrémně vysokých teplot, ohrožení suchem, nižší výnosy v nejproduktivnějších zemědělských oblastech, zvýšení výměry půdy ohrožené erozí, rozšíření zemědělských škůdců a chorob, doposud typických pro teplejší oblasti); lesnictví (např. zhoršující se zdravotní stav lesů, rozpad smrkových porostů); zdraví lidí (např. možný stres z horka u lidí, nové

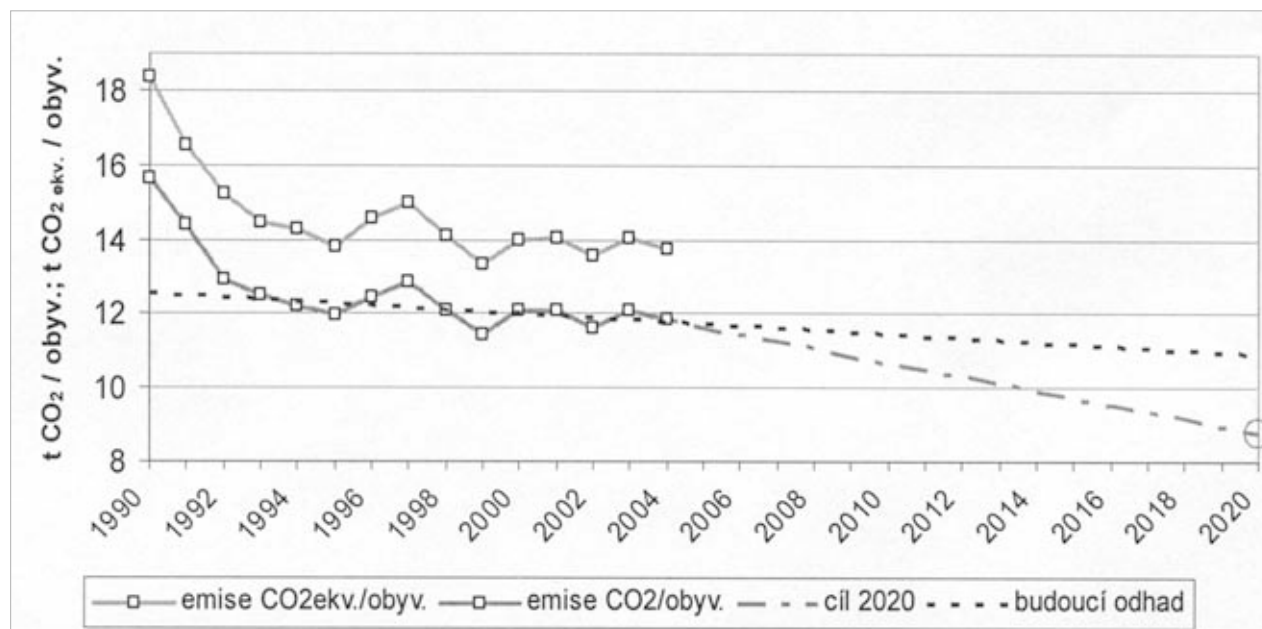
choroby v souvislosti se změnou klimatických podmínek); demografie (např. možné zmenšování životního prostoru v důsledku zvýšené migrace obyvatelstva z důvodu ohrožení některých světových regionů).

2. Metodika výpočtu indikátoru

Pro účely národních inventarizací antropogenních emisí včetně propadů skleníkových plynů v důsledku změn ve využití krajiny a lesnictví¹³⁾ byla vypracována jednotná metodika IPCC, jejíž přípravou byl pověřen Mezivládní panel pro klimatickou změnu (Intergovernmental Panel on Climate Change). Metodika je zaměřena na skleníkové plyny s přímým radiačně absorpčním účinkem: CO₂ (oxid uhličitý), CH₄ (metan) a N₂O (oxid dusný) a na látky se zvýšeným radiačně absorpčním účinkem obsahující fluór HFCs, PFCs a SF₆ (tzv. F-plyny). Největší pozornost pak metodika věnuje stanovení emisí CO₂, který je nejvýznamnějším skleníkovým plynem.

Tento indikátor je vytvořen podílem indikátoru emisí CO₂ekv.¹⁴⁾ (získaných na základě inventarizací prováděných ČHMÚ) včetně propadů ze sektoru LUCF (změny ve využití krajiny a lesnictví) a počtu obyvatel, resp. průměrného počtu obyvatel (středního stavu). Jednoduchá konstrukce tohoto indikátoru dovoluje konstruovat delší časové řady a indikátor se vyjadřuje v jednotkách t CO₂ekv. / obyvatele. Tento indikátor usnadňuje mezinárodní srovnání a používá se při stanovení cílů Národního programu na zmírnění dopadů změny klimatu v České republice („Národní program“).

Graf II.A.1: Vývoj emisí CO₂ ekv., resp. CO₂ na obyvatele (střední stav), ČR, 1990-2004 včetně cílové hodnoty v roce 2020 a prognózy dalšího vývoje

Zdroj dat: Český hydrometeorologický ústav, Český statistický úřad

¹³⁾ Propadem se rozumí ukládání uhlíku v lesích či půdě. Za propad lze tedy považovat např. množství uhlíku obsaženého v narůstajícím dřevu (absorbovaný uhlík).

¹⁴⁾ Agregované emise skleníkových plynů jsou vyjádřeny ekvivalentním množstvím CO₂ stejného radiačně absorpčního účinku jako součet emisí jednotlivých plynů vynásobených příslušnými konverzními koeficienty, které udávají, kolikrát je daný plyn z hlediska pohlcování tepelného záření účinnější než CO₂ (pro CO₂ 1, pro CH₄ 21 a pro N₂O 310). Hodnoty radiačního potenciálu pro F-plyny jsou o 2 – 4 řády vyšší.

3. Hodnocení indikátoru

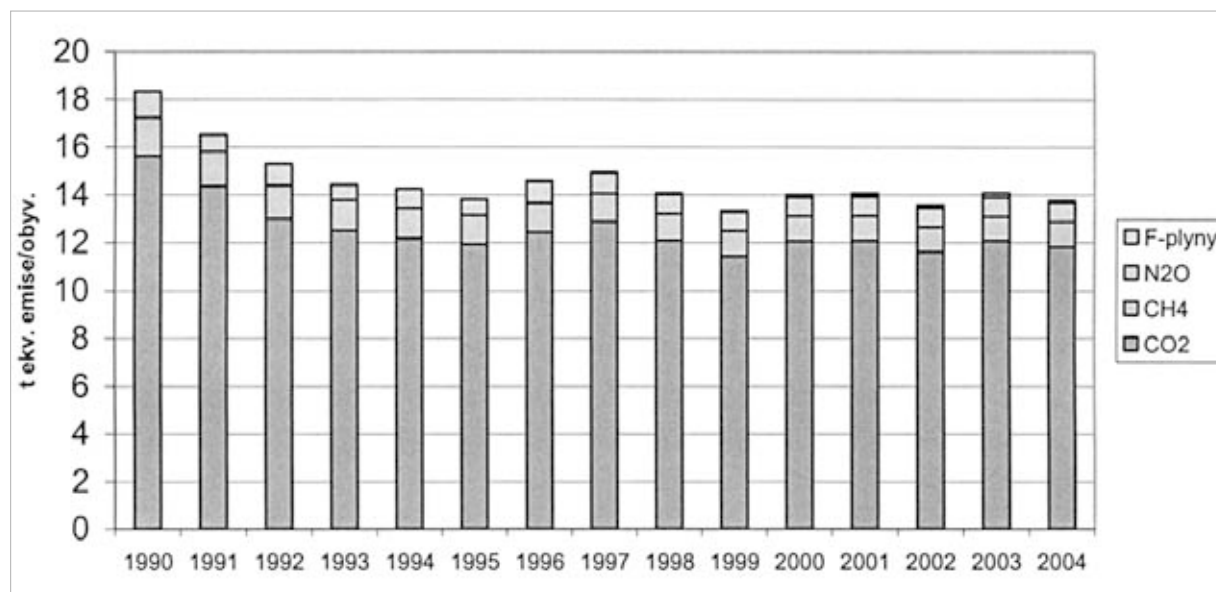
a) Cílový stav

Česká republika se stala smluvní stranou jak Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu, tak i Kjótského protokolu. V Protokolu se zavázala k redukci agregovaných emisí skleníkových plynů v kontrolním období 2008 – 2012 o 8 % v porovnání s výchozím rokem 1990. Co se týče relativního indikátoru emisí CO₂ na obyvatele, přijala ČR v rámci „Národního programu“ za svůj cíl postupné snižování emisí oxidu uhličitého tak, aby do roku 2020 dosáhly úrovně průměrných hodnot v EU z roku 2000, tj. schváleného cíle zhruba 8,7 tuny na obyvatele a rok.

b) Vývoj indikátoru v ČR

Česká republika snížila celkové emise skleníkových plynů o více než 26 % ze 190 milionu tun (ekvivalentu CO₂) v roce 1990 na 140 milionů tun v roce 2004, což je úspěch, který České republice zajišťuje bezproblémové splnění jejích závazků v rámci Kjótského protokolu pro období 2008–12, a to s vysokou rezervou.

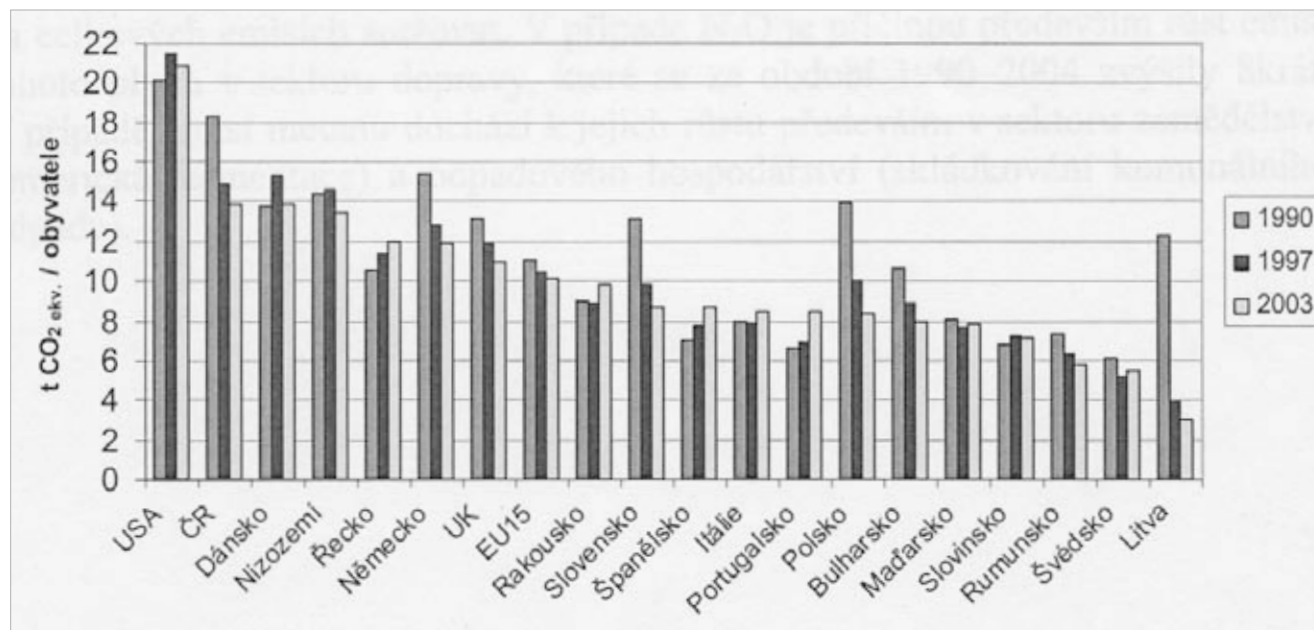
Graf II.A.2: Vývoj emisí CO₂ ekv. na obyvatele (střední stav) – zastoupení skleníkových plynů, ČR, 1990-2004

Zdroj dat: Český hydrometeorologický ústav, Český statistický úřad

Z grafu II.A.1 vyplývá, že v průběhu sledovaného období došlo i k poklesu hodnoty měrných emisí CO₂ekv. na obyvatele, a to z původní hodnoty 18,3 t CO₂ekv. na obyvatele v roce 1990 na hodnotu cca 13,8 t v roce 2004. Hlavním „tahounem“ poklesu pak byly emise samotného CO₂, které ve stejném období poklesly z 15,6 na zhruba 11,8 t CO₂ na obyvatele. Oproti roku 1990 tak došlo v ČR k poklesu množství měrných emisí o téměř 25 %. Tento pokles však proběhl zejména v 1. polovině 90. let a byl zapříčiněn snižováním celkových emisí v důsledku poklesu průmyslové výroby a restrukturalizace národního hospodářství, jež vedla k omezení či úplnému zastavení některých energeticky náročných výrob spolu s opatřeními na snižování jejich energetické nároč-

Graf II.A.3: Emise CO₂ ekv. na obyvatele (stř. stav), mezinárodní srovnání, 1990, 1997 a 2003

Poznámka: Litva (1997) – údaj roku 1998, Polsko (2003) – údaj roku 2002

Zdroj dat: Sekretariát Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu – údaje o národních emisích, Eurostat a OECD

nosti s využitím emisně méně náročného paliva v řadě zdrojů či realizací modernějších a energeticky úspornějších provozů.

V současné době se však tento indikátor přes mírné výkyvy nachází zhruba na úrovni roku 1995 a České republice se tak nedaří přibližovat k cíli schválenému v „Národním programu“, tj. že by emise CO₂ měly postupně klesat tak, aby do roku 2020 dosáhly cca 8,7 tuny na obyvatele a rok (tj. úroveň států EU-15 v roce 2000). Mělo by se tedy jednat o zhruba 30 % pokles v porovnání s rokem 2000, kterého zřejmě dosaženo nebude, jak ukazuje graf II.A.1, ve kterém je uvedena jak cílová hodnota tak i regresní přímkou, vytvořenou na základě vývoje v období 1995-2004, naznačené pravděpodobné budoucí tempo snižování měrných emisí.

Z grafu II.A.2 je patrné, že největší pozornost je právem věnována emisím oxidu uhličitého, které tvoří zdaleka největší podíl z celkového množství emisí skleníkových plynů (v CO₂ ekv.) – v České republice je tento podíl stabilní a tvoří zhruba 86 %. Příspěvky ostatních skleníkových plynů jsou velmi malé a na celkových emisích CO₂ekv. se podílí zhruba 1 % (F-plyny), 5,7 % (N₂O) a 7 % (CH₄). Je třeba zdůraznit, že v případě N₂O i CH₄ došlo po počátečním poklesu ke stagnaci či dokonce k nárůstu a v současné době se nedaří podíl těchto plynů na celkových emisích snižovat. V případě N₂O je příčinou především růst emisí tohoto plynu v sektoru dopravy, které se za období 1990–2004 zvýšily 8krát. V případě emisí metanu dochází k jejich růstu především v sektoru zemědělství (enterická fermentace) a odpadového hospodářství (skládování komunálního odpadu).

c) Mezinárodní srovnání

Přes všechnu snahu zůstávají pro Českou republiku emise CO₂ekv. na obyvatele závažným problémem (jak vyplývá z grafu II.A.3), neboť jsou v porovnání s ostatními evropskými zeměmi stále velmi vysoké – zhruba 13,9 tuny na obyvatele v roce 2003 ve srovnání s průměrem EU15, který činil 10,9 tuny na obyvatele (pro ilustraci uvedena i hodnota za USA, jejichž přístup k řešení problému emisí skleníkových plynů není identický s přístupem EU). Ze srovnání však plyne další skutečnost, že nejen v ČR, ale i v ostatních zemích bývalého východního bloku (např. Slovensko či Polsko) docházelo především v 1. polovině 90. let minulého století k výraznějšímu poklesu emisí, který se v posledních letech rovněž zpomalil. Naproti tomu v některých starých členských zemích EU (např. Rakousko či Španělsko) lze pozorovat opačný trend a celkové i měrné emise zde vykazují růst.

4. Hlavní poznatky

Česká republika se nachází v neobvyklé situaci, protože i přes podstatné snížení svých emisí skleníkových plynů má stále vysoké měrné emise na obyvatele. Vysoká hodnota tohoto indikátoru v ČR je, přes všechna provedená opatření, způsobena složením primárních energetických zdrojů s vysokým podílem tuhých paliv a ještě stále vysokou energetickou náročností ekonomiky a relativně vyšším podílem průmyslu na tvorbě HDP a rovněž rostoucími emisemi CO₂ z dopravy, které mezi lety 1990–2004 vzrostly o 109 %. Proto jsou v rámci „Národního programu“ pro úspěšné přibližování se ke stanovenému cíli doporučena následující opatření:

- snížit energetickou náročnost v oblasti výroby, distribuce a konečné spotřeby energie na úroveň 60 % až 70 % současné spotřeby primárních energetických zdrojů v roce 2030;
- zavést ekologickou daňovou reformu;
- zvýšit používání biopaliv na 5,75 % v roce 2010 a dosáhnout podílu 20 % používání všech alternativních paliv v dopravě v roce 2020.

II.B EMISE CO₂ EKVIVALENTNÍ NA JEDNOTKU HDP

1. Význam a souvislosti indikátoru

Tematika ohrožení klimatického systému Země, která je všeobecně vnímána jako největší globální environmentální, ale i ekonomický a sociální problém současnosti, se teprve v průběhu 90. let dostávala v České republice do popředí zájmu veřejnosti, neboť prioritou byla nutnost řešit aktuální problémy v oblastech znečištění ovzduší a vod a nakládání s odpady. V současné době se však poté, co se podařilo většinu nejpálčivějších problémů z těchto oblastí alespoň částečně vyřešit, stává ochrana klimatu prioritním problémem i u nás. I přes podstatné zlepšení ve vývoji emisí skleníkových plynů, resp. CO₂ se totiž stále objevují problémy v rámci relativních ukazatelů, tj. kromě emisí CO₂ekv. na obyvatele i v rámci emisí CO₂ekv na jednotku hrubého domácího produktu.

Pro přesnější charakteristiku situace se proto používá indikátor Emise CO₂ekv na jednotku HDP, který ukazuje, s jakou efektivitou je daný stát schopen transformovat primární energetické zdroje a některé suroviny (např. vápenec) do ekonomického výkonu – ukazuje, kolik emisí se musí vyprodukovat na vytvoření jednotky produktu, tj. sleduje „emisní náročnost“ tvorby HDP. Oproti indikátoru energetické náročnosti také podává informaci o primárních energetických zdrojích, které lze obecně rozčlenit do dvou základních skupin – zdroje negenerující CO₂ (jaderná a vodní energie, alternativní zdroje energie) a zdroje generující CO₂ (plynná, kapalná a tuhá paliva).

Pokles nebo vzestup hodnoty indikátoru je vedle ekonomického výkonu spojen především se změnou palivo–energetické základny a struktury hospodářství, s úsporami na straně spotřeby a výroby, hospodárnějším využíváním energií a obnovitelných zdrojů energie (prostřednictvím zvýšené dostupnosti energeticky efektivnějších technologií a čistých zdrojů energie), s redukcí spotřeby fosilních paliv, se zvýšeným využitím kogenerace (simultánní produkce elektřiny a tepla) i s materiálovou náročností hospodářství. Nelze rovněž opomenout ani propojení této problematiky s oblastí dopravy, kde v současné době rostoucí přeprava osob a zboží vede ke zvyšujícím se emisím skleníkových plynů.

Význam sledování a především snižování měrných emisí skleníkových plynů na jednotku HDP je zřejmý, neboť tyto emise v důsledku lidské činnosti (především spalování fosilních paliv) vedou k rychlejšímu oteplování zemské atmosféry a negativně tak ovlivňují klimatický systém Země se všemi negativními důsledky pro lidskou společnost především v oblasti zemědělství, lesního hospodářství, biodiverzity, lidského zdraví, zásob a kvality vody včetně zvyšování hladin moří i oceánů a zvýšeného rizika přírodních katastrof a extrémních projevů počasí, jakými jsou například častá střídání veder, sucha a povodně – to vše s velkými ekonomickými a sociálními dopady.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Pro účely národních inventarizací antropogenních emisí včetně propadů skleníkových plynů v důsledku změn ve využití krajiny a lesnictví (LUCF)¹⁵⁾ byla vypracována jednotná metodika IPCC, kterou připravil Mezivládní panel pro klimatickou změnu (Intergovernmental Panel on Cli-

¹⁵⁾ Propadem se rozumí ukládání uhlíku v lesích či půdě. Za propad lze tedy považovat např. množství uhlíku obsaženého v narůstajícím dřevu (absorbovaný uhlík).

mate Change). Metodika je zaměřena na skleníkové plyny s přímým radiačně absorpčním účinkem: CO₂, CH₄ a N₂O a na látky se zvýšeným radiačně absorpčním účinkem obsahující fluór HFCs, PFCs a SF₆ (tzv. F-plyny) s tím, že největší pozornost je samozřejmě věnována stanovení emisí CO₂, který je nejvýznamnějším skleníkovým plynem.

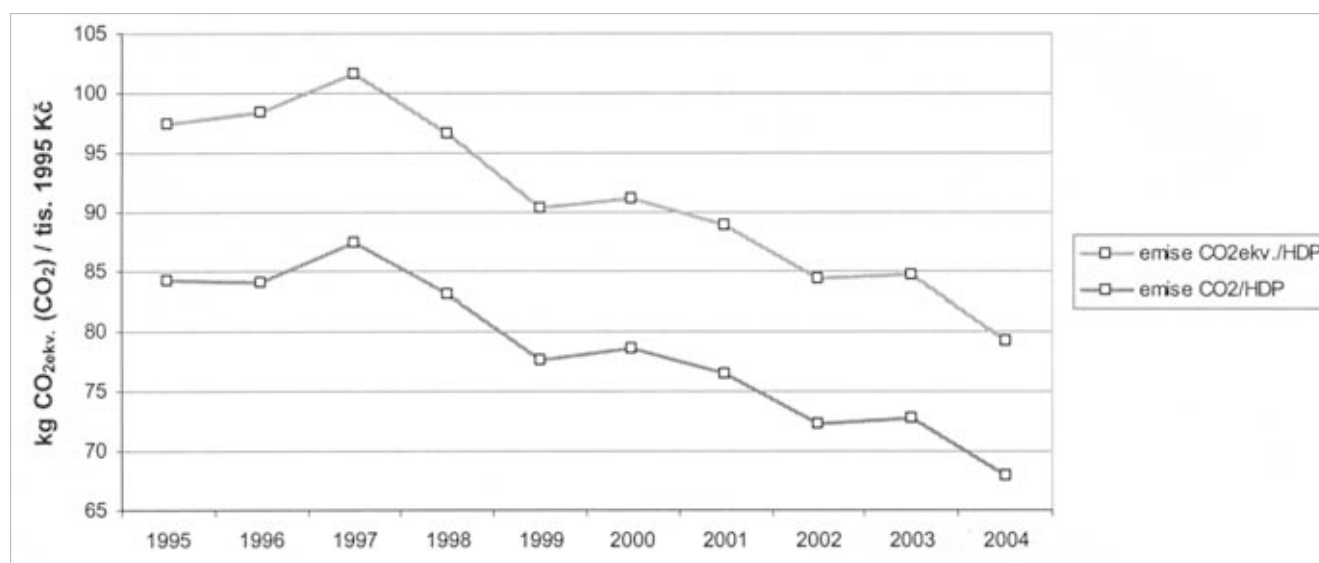
Tento indikátor je vytvořen podílem indikátoru emisí CO₂ekv (získaných na základě inventarizací prováděných ČHMÚ) včetně propadů ze sektoru LUCF a indikátoru HDP. Důležitý byl rovněž vhodný výběr vyjádření HDP, a protože smyslem konstrukce tohoto indikátoru bylo vyloučit monetární vlivy (inflaci a při mezinárodním srovnání i fluktuaci kursu) na velikost vytvořeného HDP, byl pro účely hodnocení tohoto indikátoru v rámci této situační zprávy použit HDP ve stálých cenách roku 1995, resp. 2000 v národních měnách indexovaný pro účely mezinárodního srovnání na paritu kupní síly (PPP) k americkému dolaru podle OECD. Indikátor se vyjadřuje v jednotkách kg CO₂ekv./dané jednotky HDP.

3. Hodnocení indikátoru

a) Cílový stav

Česká republika se stala smluvní stranou jak Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu, tak i Kjótského protokolu. V Protokolu se zavázala k redukci agregovaných emisí skleníkových plynů v kontrolním období 2008-2012 o 8 % v porovnání s výchozím rokem 1990. Co se týče relativního indikátoru emise CO₂ na jednotku HDP, přijala ČR v rámci Národního programu na zmírnění dopadů změny klimatu v ČR („Národní program“) za svůj cíl postupné přibližování jeho hodnot na úroveň průměrných hodnot v EU s cílem dosažení hodnot EU v roce 2000 nejpozději do roku 2020, tj. dosažení schváleného cíle zhruba 0,35-0,4 kg CO₂ / HDP. Z tohoto cíle je možné odvodit, že by celkové emise CO₂ekv. měly v té době činit zhruba 0,45-0,5 kg na jednotku HDP (1995 USD PPP).

Graf II.B.1: Vývoj emisí CO₂ ekv., resp. CO₂ na HDP (ve s.c. 1995), ČR, 1995-2004

Zdroj dat: Český hydrometeorologický ústav, Český statistický úřad

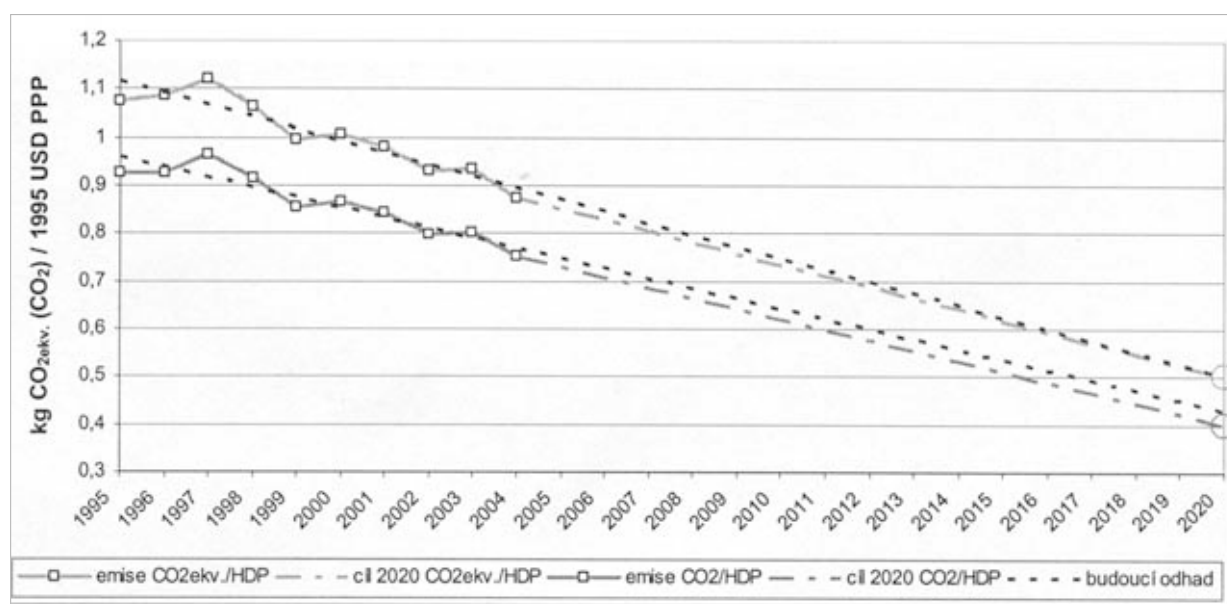
b) Vývoj indikátoru

Česká republika snížila absolutní objem celkových emisí o více než 26 % ze 190 milionu tun (ekvivalentu CO₂) v roce 1990 na 140 milionů tun v roce 2004. ČR je tedy při plnění závazku v rámci Kjótského protokolu úspěšná, avšak z hlediska snižování energetické a z toho vyplývající emisní náročnosti ekonomiky není situace tak jednoznačně příznivá.

Jak je patrné z grafu II.B.1, došlo v průběhu sledovaného období k poklesu hodnoty emisí CO₂ekv. na jednotku HDP, a to z původní hodnoty 97 kg CO₂ekv./1000 Kč HDP v roce 1995 na hodnotu cca 79 kg v roce 2004. Tento vývoj je analogický i vývoji měrných emisí nejvýznamnějšího skleníkového plynu CO₂, které ve stejném období poklesly z 84 kg na zhruba 68 kg na 1000 Kč. Oproti roku 1995 tak došlo v ČR k poklesu množství emisí CO₂ekv. i CO₂ na jednotku HDP přibližně o 19 %. Pokles tohoto indikátoru zachovává stabilní trend po celé sledované období, avšak v posledních letech je způsoben především dobrými výsledky české ekonomiky projevujícími se nárůstem HDP (přibližně o 21 % v letech 1995-2004 (ve stálých cenách)) a nikoliv vývojem celkových emisí CO₂ekv., neboť ty i přes pokles v roce 2004 celkově spíše stagnují a pohybují se mírně pod úrovní roku 1995. Důvodem je především složení primárních energetických zdrojů s vysokým podílem využívání tuhých paliv (tj. zdrojů generujících CO₂), které negativně ovlivňuje hodnotu tohoto indikátoru.

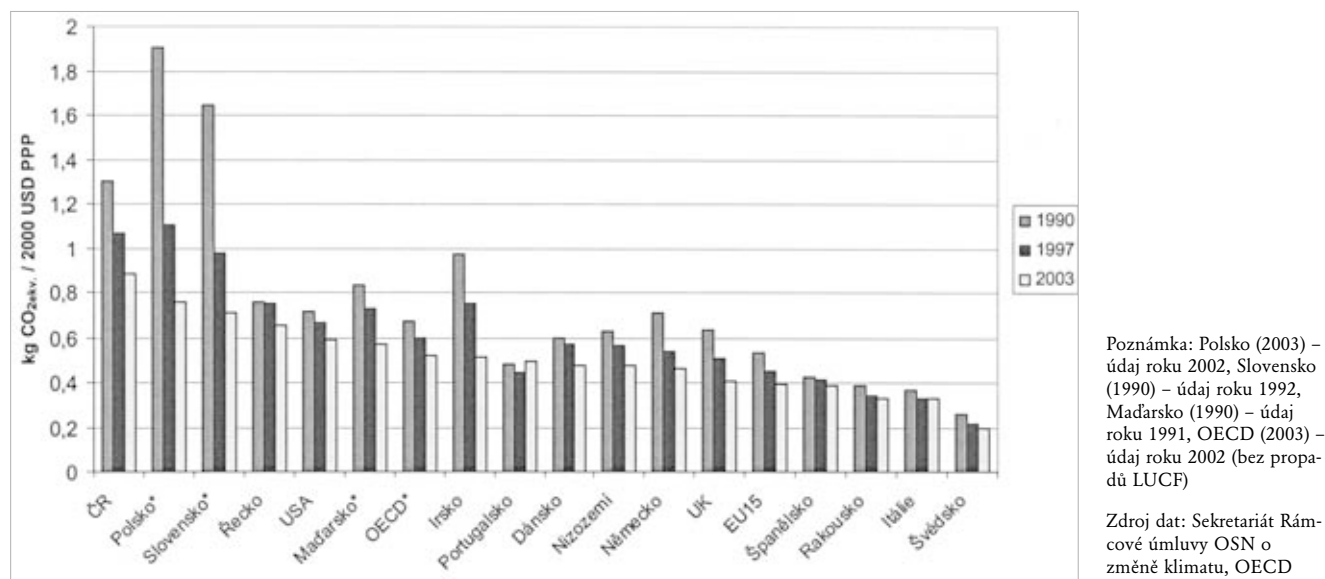
Na pokles emisí CO₂ekv. na jednotku HDP mají vliv i změny technologií, inovace, úspory energie a materiálů včetně opatření na snižování energetické náročnosti (např.: nasazením emisně méně náročného paliva v řadě zdrojů či realizací modernějších a energeticky úspornějších provozů), přechod od energeticky náročných druhů hospodářství k méně náročným či zvyšování podílu obchodu a služeb. Rostoucí ekonomický výkon ČR je však spjat i s nárůstem přepravy lidí, zboží a materiálů pro životní prostředí nevhodnou silniční dopravou. To má za následek zvýšení emisí CO₂ o 109 % a osminásobné zvýšení emisí N₂O v sektoru dopravy mezi roky 1990-2004.

Graf II.B.2: Vývoj emisí CO₂ ekv., resp. CO₂ na jednotku HDP (1995 USD PPP), ČR, 1995-2004 včetně cílových hodnot v roce 2020 a prognóz dalšího vývoje

Zdroj dat: Český hydrometeorologický ústav, OECD

Graf II.B.3: Vývoj emisí CO₂ ekv. na jednotku HDP (2000 USD PPP), mezinárodní srovnání, 1990, 1997 a 2003

Pokud jde o cíl stanovený v „Národním programu“, tj. že emise CO₂, resp. CO₂ekv. by měly postupně klesat tak, aby do roku 2020 dosáhly cca 0,35 – 0,4 kg, resp. 0,45-0,5 kg na jednotku HDP (1995 USD PPP), tj. úroveň států EU15 v roce 2000 (viz graf II.B.2), lze konstatovat, že ČR je vzhledem ke stabilně klesajícímu trendu na dobré cestě k dosažení tohoto cíle. Z grafu jsou patrné malé rozdíly mezi cílovými hodnotami a hodnotami dosaženými jednoduchou lineární regresí, která naznačuje odhad možného budoucího vývoje na základě hodnot z let 1995-2004. Naznačený budoucí pokles je však možný jen za předpokladu výrazných inovací, investic do oblasti ochrany ovzduší a existence silných politických nástrojů včetně jejich efektivního využívání.

c) Mezinárodní srovnání

Emise CO₂ekv. na jednotku HDP (viz graf II.B.3) jsou ve srovnání s ostatními zeměmi EU i OECD jedny z nejvyšších – zhruba 0,88 kg na jednotku HDP v roce 2003 ve srovnání s průměrem EU-15 či OECD, který činil 0,39 resp. 0,52 kg. Jak z grafu vyplývá, vyšší emise skleníkových plynů na jednotku HDP v ČR spolu s dalšími novými členskými zeměmi EU (Polsko, Slovensko) mají důvod ve vysokém podílu využívání paliv se značným obsahem uhlíku jako primárního zdroje energie a při porovnání se ostatními státy jsou mnohdy více než dvojnásobné. Na indikátoru je možno pozorovat, že jeho pokles v ČR je v porovnání s ostatními novými členskými zeměmi EU pomalejší. ČR tak byla předstižena Polskem i Slovenskem, které na začátku sledovaného období měly hodnotu tohoto indikátoru vyšší. ČR tak v rámci tohoto indikátoru dosahuje nejhorších hodnot v celém regionu OECD.

4. Hlavní poznatky

V současnosti vysoká hodnota měrných emisí CO₂ekv., resp. vysoká emisní náročnost tvorby hrubého národního produktu v ČR ve srovnání s ostatními zeměmi je, přes všechna provedená opatření vedoucí ke splnění stanovených cílů, způsobena složením primárních energetických zdrojů s vysokým podílem tuhých paliv a ještě stále vysokou energetickou náročností ekonomiky.

Proto jsou v rámci „Národního programu“ doporučena následující opatření – např. snížení energetické náročnosti v oblasti výroby, distribuce a konečné spotřeby energie na úroveň 60-70 % současné spotřeby primárních energetických zdrojů v roce 2030; dále zavedení ekologické daňové reformy; zvýšení používání biopaliv na 5,75 % v roce 2010 a dosažení podílu 20 % používání všech alternativních paliv v dopravě v roce 2020 a konečně zvýšení podílu obnovitelných zdrojů energie na spotřebě primárních energetických zdrojů na 6 % k roku 2010 na 20 % k roku 2030.

II.C MATERIÁLOVÁ SPOTŘEBA

1. Význam a souvislosti indikátoru

Materiálová spotřeba je považována za vhodný indikátor zátěže životního prostředí, protože s čerpáním surovin a jejich zpracováním je spojena řada klíčových environmentálních problémů. Vztáhneme-li indikátor spotřeby materiálů k HDP, dostaneme informaci o efektivitě, s jakou jsou materiály vstupující do ekonomického systému přeměňovány na ekonomický výstup vyjádřený v monetárních jednotkách. Tento indikátor je nazýván materiálová náročnost HDP. S poklesem materiálové náročnosti dochází k poklesu zátěže životního prostředí na jednotku HDP a k zvyšování konkurenceschopnosti v důsledku snižování výrobních nákladů ze strany nákupu surovin a dalších materiálů potřebných na výrobu.

Materiálová spotřeba souvisí úzce s problematikou spotřeby prvotních energetických zdrojů. Indikátor spotřeba prvotních zdrojů energie je, vedle primární elektřiny a primárního tepla, tvořen především domácí těžbou všech energetických surovin plus jejich dovozy mínus vývozy. Spotřebu prvotních energetických zdrojů lze tedy do určité míry považovat za podskupinu materiálové spotřeby jako takové, resp. za materiálovou spotřebu za účelem produkce energie.

Vzhledem k tomu, že veškeré materiály vstupující do ekonomického systému za účelem spotřeby musí z tohoto systému po jisté době také vystoupit - ve formě emisí do ovzduší, do vody či sládkovaného odpadu - souvisí materiálová spotřeba úzce také s problematikou odpadů, resp. materiálového využití odpadů.

Z podstaty své konstrukce souvisí indikátor materiálové náročnosti úzce s problematikou hrubého domácího produktu.

Snížení materiálové spotřeby vede ke snížení celkových nároků socioekonomického systému na materiály a ke snížení zátěže životního prostředí. Přispívá tak k řešení řady environmentálních problémů. Jedná se například o strukturální změny v krajině spojené s těžbou nerostných surovin, snižování biodiverzity v důsledku produkce biomasy ve velkoplošných agroekosystémech, globální změna klimatu a acidifikace v důsledku spalování fosilních paliv, eutrofizace v důsledku nadměrného užívání průmyslových hnojiv, zvyšování odpadních toků v důsledku zvýšené materiálové spotřeby, atp. Materiály spotřebovávané v rámci národního hospodářství musí být nějakým způsobem dopravovány z místa těžby na místo výroby a spotřeby. S poklesem materiálové spotřeby lze tedy očekávat také pokles zátěže životního prostředí spojené s dopravou.

V hodnoceném období byla materiálové spotřebě a materiálové náročnosti v ČR věnována zvýšená pozornost např. při projednávání záměrů Rámce udržitelné spotřeby a výroby a při přípravě zavádění účtů materiálových toků na národní úrovni a uplatňování výsledků jejich analýzy v řídicí praxi tak, aby bylo vyhověno požadavkům Obnovené strategie EU pro udržitelný rozvoj.

2. Metodika výpočtu indikátoru

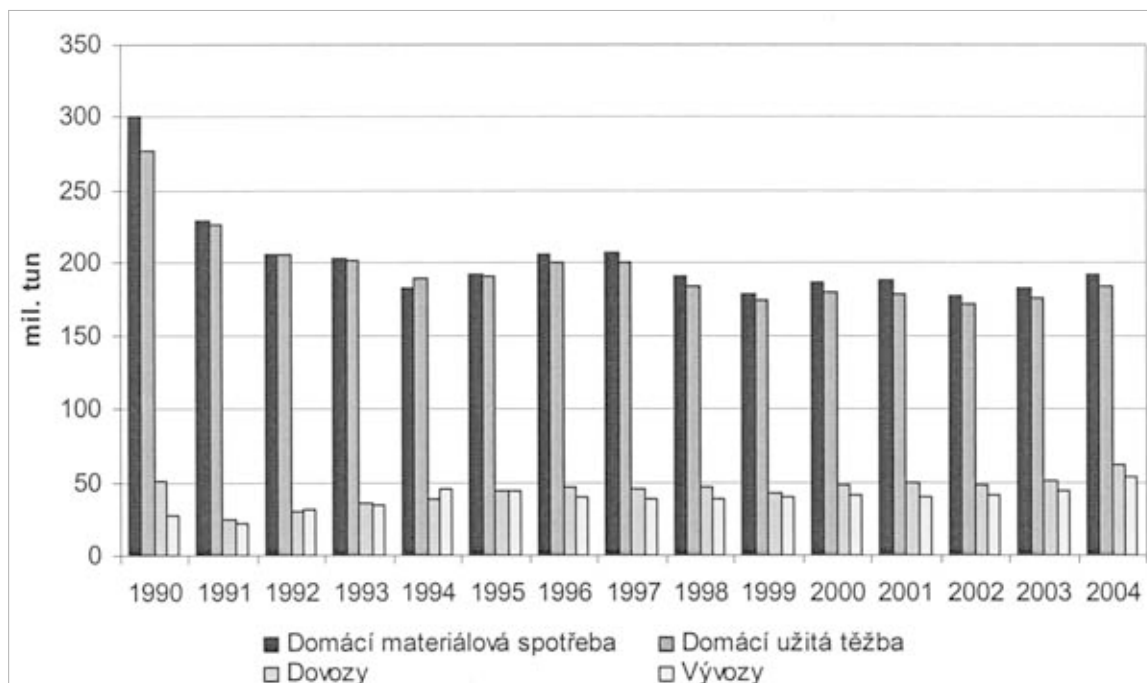
Materiálová spotřeba je sledována jako indikátor domácí materiálová spotřeba (Domestic material consumption – DMC), který je sestavován dle metodiky Eurostatu pro výpočet indikátorů materiálových toků. Domácí materiálová spotřeba je sumou fyzického množství vytěžených surovin (energetických nerostných surovin, rud, nerudných surovin a stavebních surovin) a vyprodukované biomasy (zemědělská sklizeň, těžba dřeva, lov ryb atd.), které byly získány na území daného státu. K těmto materiálům jsou dále přičítány veškeré dovozy a odečítány veškeré vývozy (dovoz a vývoz nerostných surovin, biomasy, polotovarů a výrobků konečné spotřeby). V rámci indikátoru nejsou sledovány recyklační toky a využití druhotných surovin, které však podchycuje indikátor II.D Materiálové využití odpadů. Domácí materiálová spotřeba je obvykle vyjadřována v milionech tun či v tunách na osobu. Materiálová náročnost HDP se vypočte jako podíl domácí materiálové spotřeby a HDP ve stálých cenách (metodika výpočtu HDP viz. indikátor HDP na osobu). Materiálová náročnost je prezentována v kg na 1000 Kč HDP nebo jako index, kdy je výchozímu roku přiřazena hodnota 100 a pro další roky se vynáší procentuální změna zaznamenaná oproti této hodnotě.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Vývoj domácí materiálové spotřeby v České republice v letech 1990-2004 je patrný z tabulky II.C.1 a grafu II.C.1.¹⁶⁾

Graf II.C.1: Domácí materiálová spotřeba, ČR, 1990-2004

Zdroj dat: Univerzita Karlova v Praze, Centrum pro otázky životního prostředí (1990-2003); Český statistický úřad (2004)

¹⁶⁾ Oproti Situační zprávě 2005 a údajům publikovaným ČSÚ ve zprávě „Vybrané účty životního prostředí v České republice na makroekonomické úrovni“ (kód publikace 2006-05), neobsahuje domácí materiálová spotřeba v tabulce II.C.1 dovozy a vývozy obalů, které jsou velmi těžko kvantifikovatelné. Z tohoto důvodu je nyní Eurostat nedoporučuje do tohoto indikátoru zahrnovat.

Tabulka II.C.1: Domácí materiálová spotřeba podle skupin materiálů (mil. tun), ČR, 1990-2004

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Rostlinná biomasa určená na výživu	15,9	15,6	13,0	14,8	12,4	12,5	15,2	14,6	13,6	13,0	11,9	14,1	10,2	7,3	11,1
Rostlinná a živočišná krmiva	20,4	19,8	14,3	14,6	13,3	13,8	13,9	13,4	11,6	11,3	10,5	11,0	9,9	7,9	9,8
Dřevo a produkty ze dřeva	8,7	7,2	5,5	6,8	6,6	7,0	7,1	7,8	8,8	8,5	9,4	9,1	9,6	8,9	8,1
Stavební nerostné suroviny a z nich vyrobené produkty	89,3	54,5	47,6	48,6	49,2	51,8	59,0	62,2	54,9	52,7	52,5	53,6	54,2	60,8	63,6
Průmyslové nerostné suroviny a z nich vyrobené produkty	27,8	19,3	17,7	17,9	17,6	18,1	18,7	18,8	18,7	20,9	21,4	20,8	18,0	18,9	19,2
Rudy a z nich vyrobené produkty	9,9	-0,2	4,0	4,2	0,7	5,6	4,4	3,7	4,1	2,2	3,8	3,7	3,7	4,9	5,5
Uhlí a z něho vyrobené produkty	110,8	100,7	90,1	82,6	69,2	67,7	71,3	68,9	61,7	53,4	60,1	58,4	56,6	57,9	57,4
Ropa a z ní vyrobené produkty	13,8	6,4	7,2	6,6	7,2	7,8	7,9	8,1	8,3	7,8	7,5	8,0	7,8	8,2	8,8
Zemní plyn a z něho vyrobené produkty	6,5	6,9	7,0	7,1	7,4	8,2	9,7	9,7	9,8	9,5	9,8	9,9	7,1	6,9	6,5
Ostatní	-2,7	-1,2	-1,1	-0,6	-1,1	-0,8	-0,7	-0,6	-0,4	-0,9	-0,6	-0,4	-0,2	0,3	2,2
Celkem	300,4	229,0	205,3	202,6	182,5	191,7	206,5	206,6	191,1	178,4	186,3	188,2	176,9	182,0	192,2

Poznámka: Položka „Ostatní“ zahrnuje živočišnou biomasu určenou na výživu, ostatní biomasu a ostatní fosilní paliva a produkty.

Zdroj dat: Univerzita Karlova v Praze, Centrum pro otázky životního prostředí (1990-2003); Český statistický úřad (2004).

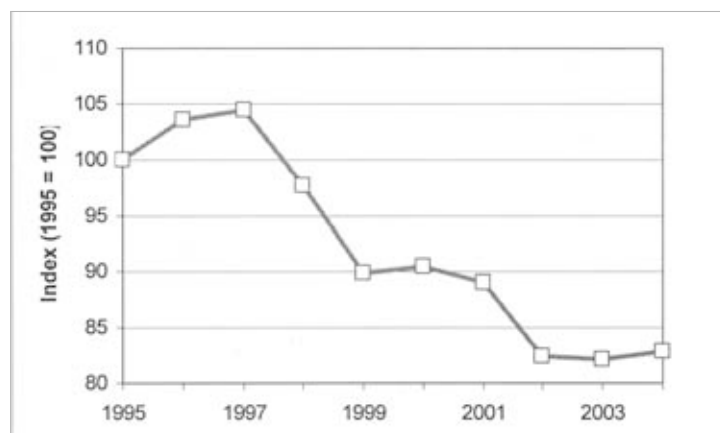
Za celé sledované období poklesla domácí materiálová spotřeba z 300,4 mil.tun v roce 1990 na 192,2 mil.tun v roce 2004¹⁷⁾. Pokles nastal zejména na počátku 90. let, mírně sestupný trend však byl zachován i po zbytek sledovaného období. V roce 2002 indikátor dosáhl své historicky nejnižší hodnoty (176,9 mil.t), v letech 2003 a 2004 došlo k jeho mírnému nárůstu.

Pokles domácí materiálové spotřeby byl způsoben zejména snížením spotřeby hnědého a černého uhlí v důsledku útlumu energeticky náročných průmyslových odvětví (např. metalurgického průmyslu), celkového zvyšování energetické účinnosti neboli efektivity přeměny paliva na užitečnou práci díky zavádění moderních technologií a v důsledku plynofikace (z tuny plynu je možné vyrobit více energie než z tuny uhlí, proto se ho spotřebovává menší množství). Co se týče ostatních složek domácí materiálové spotřeby, jejich spotřeba výrazně klesla na samém počátku 90. let v souvislosti s poklesem hospodářské výkonnosti a poté stagnovala v případě průmyslových nerostných surovin a rud a z nich vyrobených produktů, mírně stoupala v případě ropy, zemního plynu a z nich vyrobených produktů a mírně klesala v případě biomasy (s výjimkou dřeva a produktů ze dřeva, kde byl zaznamenán mírný nárůst). U rud přitom v důsledku dočerpávání využitelných domácích přírodních zdrojů neželezných kovů docházelo k jejich postupné substituci za kovy z dovozu či vhodné odpady (šroty). V případě stavebních nerostných surovin a z nich vyrobených produktů domácí spotřeba od roku 1992 do roku 1997 mírně narůstala, od roku 1998 mírně klesala a v letech 2003 a 2004 opět mírně vzrostla. Za zmínku stojí spotřeba obnovitelných zdrojů, jejichž podíl na domácí materiálové spotřebě se během let 1990-2004 výrazněji neměnil a po celou dobu se pohyboval kolem 17 %.

Důležitou vypovídací schopnost má i velikost podílu dovozu na DMC. Čím vyšší je tento podíl, tím více je ekonomika daného státu citlivá na náhodné výkyvy v zahraničním obchodě (nedostatek určitých komodit, neočekávané zvýšení jejich cen, atp.). Týká se to zejména strategických materiálových zdrojů jako jsou fosilní paliva či vzácné kovy. Podíl dovozu na DMC mezi lety 1991 až 2004 znatelně vzrostl, z 10,5 % v roce 2001 na 32,1 % v roce 2004. Stejný trend lze pozorovat např. i v případě fosilních paliv¹⁸⁾, podíl jejichž dovozu na DMC vzrostl z 15,7 % v roce 1991 na 33,9 % v roce 2004.

Vývoj materiálové náročnosti HDP v ČR ilustruje graf II.C.2.

Graf II.C.2: Materiálová náročnost, ČR, 1995-2004

Poznámka: stálé ceny roku 1995

Zdroj dat: Univerzita Karlova v Praze, Centrum pro otázky životního prostředí (DMC 1990-2003); Český statistický úřad (DMC 2004, HDP)

¹⁷⁾ Vzhledem k tomu, že počet obyvatel v České republice je velmi stabilní a pohybuje se okolo 10 miliónů obyvatel, odpovídají tyto hodnoty cca 30 tun na osobu v roce 1990 a 19 tun na osobu v roce 2004.

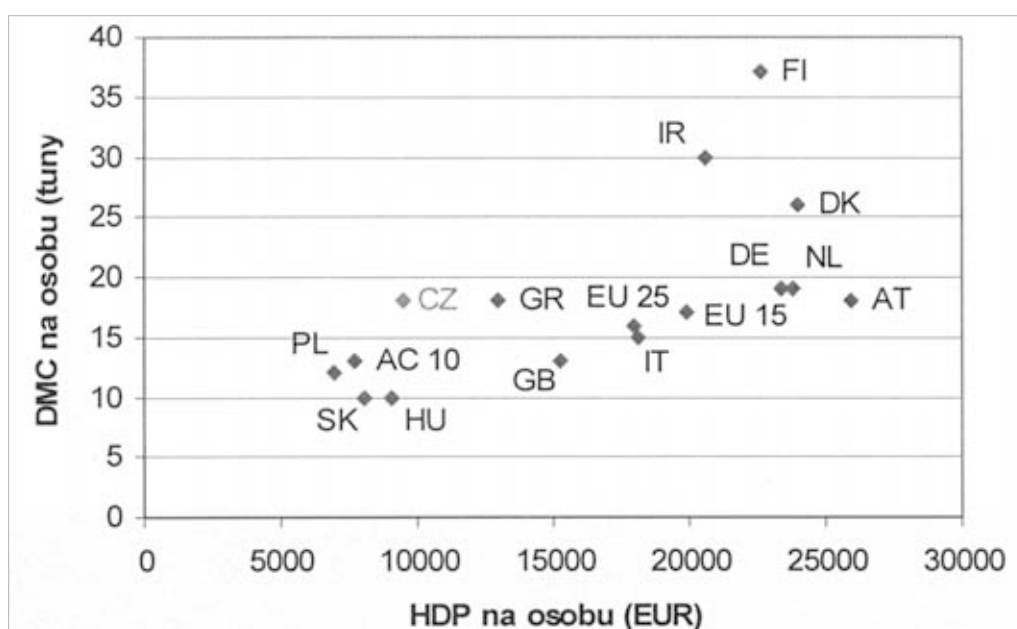
¹⁸⁾ Součet kategorií „Uhlí a z něj vyrobené produkty“, „Ropa a z ní vyrobené produkty“, „Plyn a z něj vyrobené produkty“ a „ostatní fosilní paliva a produkty“.

Materiálová náročnost v České republice v letech 1995-2004 nejdříve mírně rostla a poté výrazně klesala. V letech 1999 a 2004 byl zaznamenán její mírný nárůst. Za celé období došlo k poklesu cca o 17 %. Počáteční vzestup byl zapříčiněn výraznějším růstem domácí materiálové spotřeby než HDP v letech 1996-1997, zatímco v následujícím období (s výjimkou let 2000 a 2004) již vždy domácí materiálová spotřeba klesala a HDP rostlo nebo docházelo k rychlejšímu růstu HDP než spotřeby materiálů.

b) Mezinárodní srovnání

Graf II.C.3 poskytuje mezinárodní srovnání jak domácí materiálové spotřeby na osobu, tak HDP na osobu.

Graf II.C.3: Domácí materiálová spotřeba (DMC) a HDP na osobu, mezinárodní srovnání, 2000

Poznámka: HDP přepočítáno pomocí parity kupní síly; CZ – Česká republika, FI – Finsko, IR – Irsko, DK – Dánsko, DE – Německo, AT – Rakousko, GB – Velká Británie, IT – Itálie, NL – Nizozemsko, GR – Řecko, SK – Slovensko, HU – Maďarsko, PL – Polsko

Zdroj dat: Wuppertal Institut für Klima, Umwelt, Energie GmbH

Z mezinárodního srovnání je patrné, že Česká republika dosahuje zhruba průměrné hodnoty domácí materiálové spotřeby na osobu, zatímco v případě hrubého domácího produktu se jedná o hodnotu výrazně podprůměrnou v případě EU 15 a mírně nadprůměrnou ve srovnání s novými státy EU. Z hodnot domácí materiálové spotřeby a HDP na osobu dále vyplývá, že materiálová náročnost České republiky (1,90 tun na 1000 EUR HDP) je o něco vyšší než v některých nových státech EU (1,25 tun na 1000 EUR HDP v případě Slovenska a 1,10 tun na 1000 EUR HDP v případě Maďarska), ovšem v některých případech více než dvojnásobná ve srovnání se státy EU 15 (například 0,80 tun na 1000 EUR HDP v případě Nizozemska nebo 0,85 tun na osobu na 1000 EUR HDP v případě Velké Británie). Česká republika dosahuje nejvyšších hodnot ze všech srovnávaných zemí (1,57 tun na 1000 EUR HDP).

4. Hlavní poznatky

Z poklesu domácí materiálové spotřeby je možné usuzovat, že v průběhu sledovaného období došlo k poklesu celkové zátěže životního prostředí spojené se spotřebou materiálů v České republice¹⁹⁾. Nicméně z pohledu domácí materiálové spotřeby na osobu, tj. z pohledu zátěže životního prostředí, která je spojena se spotřebou materiálů, patří Česká republika v evropském kontextu mezi horší průměr. V souvislosti se zvyšujícím se podílem dovozu na domácí materiálové spotřebě (o cca 15 procentních bodů mezi lety 1990 až 2004) lze také konstatovat, že ekonomika České republiky se stává citlivější k náhodným výkyvům v zahraničním obchodě. Obdobný závěr platí např. také pro fosilní paliva a z nich vyrobené produkty, které představují jeden ze strategických materiálových zdrojů ekonomiky.

Za celé sledované období došlo v České republice také k poklesu materiálové náročnosti, tj. docházelo k nárůstu efektivity přeměny materiálů na ekonomický výstup a současně k poklesu zátěže životního prostředí na jednotku HDP. Tato skutečnost se odrazila ve snižování výrobních nákladů ze strany nákupu surovin a dalších materiálů potřebných na výrobu, což mimo jiné vedlo ke zvyšování produktivity práce a konkurenceschopnosti české ekonomiky. Obecně vzato však platí, že závislost materiálové spotřeby na HDP je dosud vysoká a delší období ekonomického růstu je obvykle spojeno s nárůstem spotřeby materiálů, i když tento indikátor často roste nižším tempem.

Materiálová náročnost České republiky (1,90 tun na 1000 EUR HDP) se stále výrazně odchyľuje od průměru EU 25 (0,90 tun na 1000 EUR HDP). Dáme-li si za cíl snižování materiálové náročnosti a jako referenční hodnotu stanovíme průměr EU 25, bude v dalším období nutné nezvyšovat či dále snižovat spotřebu materiálů a současně výrazně zvýšit ekonomickou výkonnost. Za klíčové je v tomto směru považováno další zavádění moderních technologií méně náročných na materiálové vstupy a produkujících méně odpadních toků, zvyšování míry recyklace a restrukturalizace ekonomiky směrem k nižšímu podílu energeticky náročných odvětví a vyššímu zastoupení služeb či obecně odvětví s vysokou přidanou hodnotou. Tyto cíle jsou v souladu s koncepčními dokumenty hospodářského charakteru, např. Surovinovou politikou v oblasti nerostných surovin a jejich zdrojů a Státní energetickou koncepcí České republiky.

II.D MATERIÁLOVÉ VYUŽITÍ ODPADŮ

1. Význam a souvislosti indikátoru

Materiálové využití odpadů je vhodný indikátor pro měření opětovného využití materiálu tvořícího odpad. Je definováno zákonem č. 185/2001 Sb., o odpadech, v platném znění jako „náhrada prvotních surovin látkami získanými z odpadů, které lze považovat za druhotné suroviny, nebo využití látkových vlastností odpadů k původnímu účelu nebo k jiným účelům s výjimkou bezprostředního získání energie“. Indikátor je součástí Soustavy indikátorů odpadového hospodářství ČR, která je určena k vyhodnocování plnění cílů Plánu odpadového hospodářství ČR

¹⁹⁾ Nevyřešenou skutečností doposud zůstává, jaký je environmentální dopad této zátěže. V rámci indikátoru DMC jsou agregovány často velice rozdílné materiálové kategorie vyjádřené v tunách. Výzkum na mezinárodní úrovni se proto zabývá otázkou, zda by nebylo vhodnější počítat indikátor DMC jako vážený, při zohlednění environmentálních dopadů jednotlivých materiálových kategorií, ze kterých se skládá.

(indikátor I.6v – Podíl materiálově využitých všech odpadů). Povinnost zpracovat Plán odpadového hospodářství stanoví zákon o odpadech.

Operacemi materiálového využití jsou především způsoby využívání odpadů, které jsou uvedeny v příloze č. 3 k zákonu č. 185/2001 Sb. a jsou označeny kódem R: získání/regenerace rozpouštědel a organických látek, které se nepoužívají jako rozpouštědla (včetně kompostování a dalších biologických procesů), recyklace/znovuzískání kovů, kovových sloučenin a ostatních anorganických materiálů nebo aplikace do půdy, která je přínosem pro zemědělství nebo zlepšuje ekologii.

Indikátor zahrnuje všechny druhy odpadů z Katalogu odpadů bez rozdílu kategorie.

Indikátor je nutno posuzovat komplexně. V obecné rovině se doplňuje s indikátory energetického využití odpadů a s indikátory způsobu odstraňování odpadů. Materiálové využití odpadů je zákonem o odpadech upřednostňováno před využitím energetickým. Odstranění odpadu je považováno za nejméně žádoucí a environmentálně nevhodné, pokud existuje možnost jeho využití.

Množství materiálově využitých odpadů snižuje množství surovin čerpaných z primárních zdrojů. Tento indikátor je proto provázán s materiálovou a energetickou náročností hospodářství. Je žádoucí zvyšovat podíl surovin a materiálů, které je možno opětovně získat z odpadů do výrobního procesu. Míra využití „druhotné suroviny“ navíc indikuje celkovou vyspělost společnosti, která zná cenu zdrojů nerostných surovin a dává přednost zhodnocení odpadu před čerpáním primárních zdrojů.

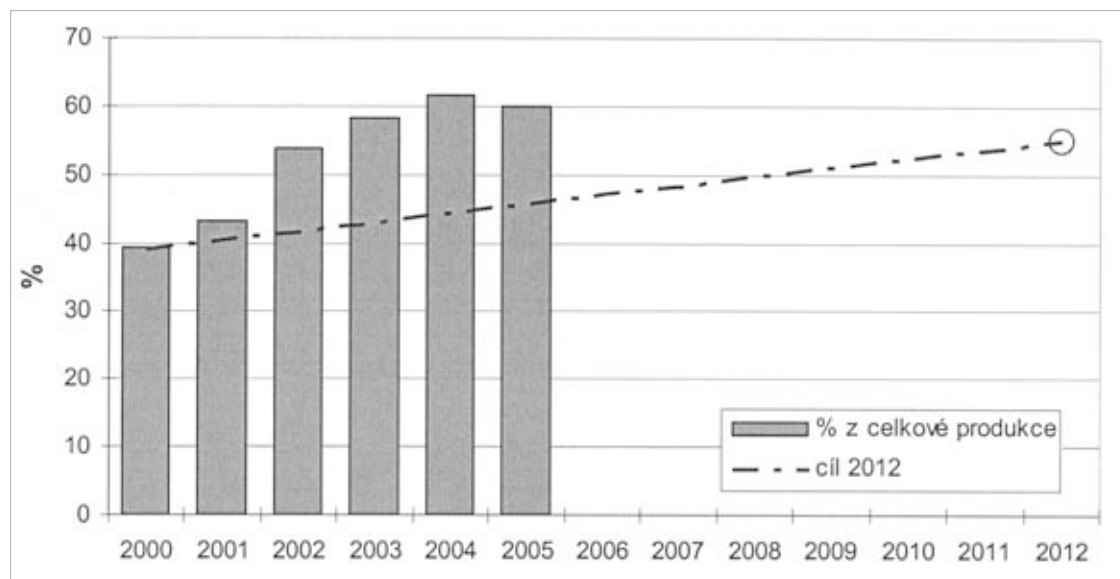
Z hlediska udržitelného rozvoje je třeba usilovat o co nejvyšší technicky dosažitelnou a ekonomicky přijatelnou míru materiálového využití odpadů. Proto je tento indikátor významným ukazatelem udržitelnosti současného rozvoje. Je důležité, aby měl vzestupnou tendenci, tedy aby dlouhodobě docházelo ke zvyšování podílu odpadů, které jsou materiálově využity. Význam materiálového využití je zdůrazněn v § 11 zákona č. 185/2001 Sb., kde je uvedena přednost tohoto využití před jakýmkoli jiným způsobem nakládání s odpadem.

Mezi významné aspekty rozvoje této problematiky patří tvorba pracovních míst pro pracovníky s nejmenší možností uplatnění na trhu práce, včetně osob zdravotně či sociálně handicapovaných.

Materiálové využití odpadů snižuje nároky na objem a zabezpečení skládek, neboť látky, které se znovu využívají, by v řadě případů byly označeny a musely být skládkovány, často jako nebezpečný odpad.

2. Metodika výpočtu indikátoru v ČR

Data pro výpočet se získávají z Informačního systému odpadového hospodářství (ISOH). V ISOH se shromažďují data na základě zákona č. 185/2001 Sb., o odpadech v platném znění a zákona č. 477/2001 Sb., o obalech v platném znění. Údaje zde uvedené vycházejí z hlášení krajských úřadů a úřadů obcí s rozšířenou působností, které shromažďují hlášení těch původců odpadů, kteří ročně vyprodukují nebo nakládají s více než 50 kg nebezpečného odpadu, resp. více než 50 t ostatního odpadu. V databázi se provádí součet všech číselných hodnot množství odpadu,

Graf II.D.1: Materiálové využití odpadů a jeho cílová hodnota, ČR, 2000-2005

Zdroj dat: Výzkumný ústav
vodohospodářský
T.G.M – Centrum
pro hospodaření
s odpady

u kterého bylo vykázáno jako nakládání jejich materiálové využití (tj. kód nakládání R2 – R11, N1). Vyjadřuje se v hmotnostních procentech.

3. Hodnocení indikátoru

a) Cílový stav

V návaznosti na ustanovení zákona o odpadech stanovuje Plán odpadového hospodářství České republiky jako hlavní cíl zvýšit využívání odpadů s upřednostněním recyklace na 55 % všech vznikajících odpadů do roku 2012 a zvýšit materiálové využití komunálních odpadů na 50 % do roku 2010 ve srovnání s rokem 2000. Dílčími cíli jsou zejména využití 50 % hmotnosti stavebních a demoličních odpadů do konce roku 2005, resp. 75 % do konce roku 2012. Dále je cílem využít alespoň 80 % průměrné hmotnosti použitého velkého domácího spotřebiče. Do konce roku 2006 by se měly opakovaně použít nebo recyklovat materiály, látky a součásti velkých spotřebičů v rozsahu minimálně 75 % průměrné hmotnosti. Cílem je také použití nebo recyklace materiálů, látek a součástí z výbojek v rozsahu minimálně 80 % hmotnosti použitého spotřebiče do konce roku 2006.

Mezi nové cíle patří sledování opětovného využití a použití autovraků. Od 1. ledna 2006 má být opětovně použito a materiálově využito nejméně 80 % průměrné hmotnosti vozidel zpětně převzatých za daný kalendářní rok, od roku 2015 se tento podíl má zvýšit na 85 %.

b) Vývoj indikátoru v ČR

Vývoj podílu materiálově využitých odpadů v ČR v letech 2000 – 2005 má, jak je patrné z grafu, příznivý vzestupný trend, a to i přesto, že došlo v roce 2005 k mírnému poklesu podílu využitých odpadů. Včetně kódu N1 (Využití odpadů na rekultivace, terénní úpravy apod.) bylo v roce 2004 materiálově využito 23,9 mil. t. odpadu a v roce 2005 pak 17,9 mil. t. odpadu. Podíl

materiálově využitých odpadů tak v roce 2005 představoval 60 % z celkové produkce odpadů, která činila 29,8 mil. t. Zvýšil se zejména objem separovaného sběru využitelných složek z komunálních odpadů, z toho především odpadů z obalů a dále stavebních odpadů. Využívají se především kovové odpady, železné i neželezné, a stavební odpady, v menší míře se využívají některé kovonosné odpady, dále se využívají odpady plastů, skla a papíru.

V této souvislosti je třeba upozornit, že výrazný podíl materiálového využití odpadů však v ČR připadá právě na kód nakládání N1, jehož zařazení do materiálového využití odpadů není zcela v souladu s vykazováním způsobů využívání odpadů, které je pro členské státy EU upraveno nařízením Evropského parlamentu a Rady č. 2150/2002 o statistice odpadů, resp. se směrnicí 75/442/EHS v platném znění. Po jeho odečtení pak procento materiálového využití odpadu činí 25,09 % v roce 2004, resp. 29,25 % v roce 2005.

Problematická zůstává situace v oblasti komunálního odpadu, kde se nedaří přibližovat se ke stanovenému cíli zvýšit materiálové využití komunálních odpadů na 50 % do roku 2010 ve srovnání s rokem 2000. Přibližně 70 % komunálních odpadů je dosud ukládáno na skládky a například objem využitých nebezpečných komunálních odpadů představuje méně než 1% celkové produkce. Důvodem tohoto nepříznivého stavu je zejména skutečnost, že poplatky za ukládání na skládky jsou příliš nízké na to, aby mohly podporovat využití jiných metod nakládání s odpady, které jsou šetrnější k životnímu prostředí. Situaci může dále komplikovat fakt, že svoz komunálního odpadu je zpravidla dotován z obecního rozpočtu a proto obyvatelé nenesou skutečné náklady na odstraňování či využití odpadu v plné výši.

Nižší hodnoty indikátoru v letech 2000 a 2001 byly ovlivněny jinou platnou legislativou, podle které se používal jiný způsob kódování nakládání s odpady, a jednotlivé tehdejší kódy nakládání nelze vždy jednoznačně přiřadit ke kódům nakládání používaným od roku 2002.

c) Mezinárodní srovnání

V oficiálních statistických souborech OECD a Eurostatu tento indikátor není dosud sledován. V EU není standardizován ani postup výpočtu a způsoby nakládání s odpady, které jsou považovány za materiálové využití/recyklaci. Uvedené statistiky vykazují vždy podíl recyklace pouze pro vybrané toky odpadů, zejména obaly a odpady z obalů nebo komunální odpady. V dubnu 2004 bylo přijato Doporučení Rady OECD k materiálovým tokům a produktivitě zdrojů, které předpokládá i postupné ujednacení metodiky pro mezinárodně srovnatelné sledování indikátoru charakterizujícího podíl materiálově využívaných odpadů na celkových surovinových vstupech do národního hospodářství.

4. Hlavní poznatky

Ze srovnání skutečnosti se stanoveným hlavním cílem (viz. graf II.D.1), tj. zvýšit využívání odpadů s upřednostněním recyklace na 55 % všech vznikajících odpadů do roku 2012, jednoznačně vyplývá, že ČR se daří tento cíl s velkou rezervou naplňovat již nyní, a to především v důsledku zavedení moderního systému odpadového hospodářství včetně začlenění požadavků legislativy ES v oblasti odpadů a dalších mezinárodních závazků do nového zákona o odpadech a zákona o obalech, přijatých v roce 2001. Byl přijat Plán odpadového hospodářství ČR a 14 krajských plánů s mnoha dlouhodobými a střednědobými kvantitativními cíli, byl zaveden celostátní systém

využití a recyklace obalových odpadů, existuje stále zkvalitňovaný informační systém odpadového hospodářství.

Z problematice oblasti komunálních odpadů však vyplývá nutnost zaměřit se především na podporu šíření tříděného sběru a recyklace komunálního odpadu, na podporu rozvoje trhů s recyklovanými produkty a na zavedení vhodných ekonomických nástrojů se stimulačním účinkem, a to především v oblasti poplatků. Současně je třeba se zaměřit i na samotné předcházení vzniku odpadů například poskytováním informací o nákladech a přínosech alternativních technologií a propagací čistších či bezodpadových technologií. Nezastupitelnou roli v problematice třídění komunálního odpadu bude jistě hrát i environmentální výchova a osvěta.

Dosavadní zkušenosti ukazují na nezbytnost aktivního zapojení ČR do práce v mezinárodních pracovních skupinách (např. OECD Working Group on Waste Prevention and Recycling) a na účinnější přenos zkušeností z vyspělých zemí na úseku vedení materiálových účtů (včetně odpadů), analýzy a aplikace jejich výsledků v řídicí praxi. Obdobně je tomu i u zahraničních zkušeností s rozvojem systémových opatření k vytváření udržitelného surovinového (materiálového) hospodářství (SMM), které vyžaduje jednoznačné pojetí materiálových toků odpadů jako bilanční součásti celkových materiálových toků, a to včetně dovozu a vývozu a sledování skutečné spotřeby druhotných surovin v ekonomickém procesu.

II.E SPOTŘEBA ZÁKLADNÍCH ŽIVIN V MINERÁLNÍCH HNOJIVECH

1. Význam a souvislosti indikátoru

Spotřeba základních živin v minerálních hnojivech je považována za jeden z nejdůležitějších indikátorů ekologizace zemědělství. Půda vzniká zvětráváním hornin a činností živých organismů. Tento proces je tak pomalý, že půdu můžeme považovat za neobnovitelný zdroj. Zemědělství má na půdy mnohdy velmi negativní vliv. Jeden z faktorů, který snižuje kvalitu půd, je nadměrné užívání minerálních hnojiv, spojené zejména s okyselováním půd, půdní erozí a následně s celkovým snížením úrodnosti. Užívání minerálních hnojiv se také ve vysoké míře podílí na eutrofizaci vod a kontaminaci zdrojů pitné vody.

Spotřeba minerálních hnojiv úzce souvisí s problematikou ekologického zemědělství, kde je použití průmyslově vyráběných minerálních hnojiv zakázáno. Dále souvisí s problematikou znečištění povrchových a podzemních vod dusičnany, kdy dusíkatá hnojiva jsou jedním z hlavních zdrojů dusičnanů. Používání průmyslově vyráběných minerálních hnojiv má také přímou negativní vazbu na změny klimatu, protože při výrobě minerálních hnojiv se uvolňují do ovzduší skleníkové plyny.

Pro udržitelný rozvoj má význam snížení výroby minerálních hnojiv, které následně zajistí nižší produkci skleníkových plynů, snížení spotřeby neobnovitelných zdrojů energie, nebo nižší

Tabulka II.E.1: Spotřeba minerálních hnojiv (v kg čistých živin na ha), ČR, 1986-2005

Rok	N	P ₂ O ₅	K ₂ O	celkem živin
1986	88,7	69,2	74,2	232,1
1987	99,2	67,4	71,4	238,0
1988	98,8	68,4	66,5	233,7
1989	98,5	63,5	55,9	217,9
1990	89,8	56,8	50,8	197,4
1991	46,0	11,0	8,0	65,0
1992	48,2	10,5	7,1	65,8
1993	40,0	13,0	10,5	63,5
1994	57,6	10,2	13,0	80,8
1995	55,4	14,6	12,8	82,8
1996	61,3	11,8	8,0	81,1
1997	55,1	11,7	10,1	76,9
1998	53,3	12,6	7,3	73,2
1999	51,1	8,6	5,9	65,6
2000	58,9	10,8	6,2	75,9
2001	72,6	12,3	7,3	92,2
2002	72,3	12,3	7,6	92,2
2003	60,6	11,7	7,3	79,6
2004	75,8	13,7	9,9	99,4
2005	73,2	11,7	7,7	92,6

Zdroj dat: MZe

kontaminaci podzemních a povrchových vod dusičnany. Také rozvoj ekologického zemědělství je garancí pro snížení aplikace minerálních hnojiv.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Indikátor se vypočítá podílem množství aplikovaných hnojiv v kilogramech čistých živin na hektar zemědělské půdy. Čím je podíl vyšší, tím hůře z hlediska udržitelného rozvoje.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Vývoj spotřeby základních živin v minerálních hnojivech v jednotlivých letech ukazuje tabulka II.E.1.

Po roce 1989 došlo k výraznému snížení používání minerálních hnojiv, a to především z důvodu zvýšení jejich ceny. Nejnižší propad hnojení byl zaznamenán u dusíku, protože hnojení dusíkem nejvíce ovlivňuje výnos plodiny.

V roce 2004 došlo poprvé k výraznějšímu zvýšení hnojení minerálními hnojivy (cca o 25 % oproti předchozímu roku). Důvodem je především vstup ČR do EU, kdy zemědělci mají k dispozici více finančních prostředků na nákup vstupů do zemědělství, aniž by docházelo ke strukturál-

Tabulka II.E.2: Spotřeba minerálních hnojiv (v kg čistých živin na ha), mezinárodní srovnání, 2000

Země	N	P ₂ O ₅	K ₂ O	celkem živin
Irsko	127	79	105	311
Švýcarsko	131	54	88	273
Velká Británie	144	46	59	249
Nizozemí	110	39	75	224
Německo	135	34	51	221
Belgie	111	32	71	214
Francie	122	45	45	213
Norsko	107	33	64	204
Portugalsko	93	51	33	177
Španělsko	89	49	36	174
Rakousko	91	35	41	167
Dánsko	103	17	41	161
Řecko	98	35	21	154
Itálie	75	44	29	147
Finsko	74	27	31	132
Švédsko	85	20	22	127
ČR	58,9	10,8	6,2	75,9

Zdroj dat: MZe

ní reformě způsobu hospodaření nebo k plošnému přechodu na dostatečně šetrné postupy hospodaření.

b) Mezinárodní srovnání

Pokud srovnáme spotřebu minerálních hnojiv v ČR s vyspělými evropskými státy, tak ve všech těchto státech je spotřeba základních živin vyšší. Podrobnosti za rok 2000 ukazuje tabulka II.E.2.

3. Hlavní poznatky

Hlavním trendem ve spotřebě minerálních hnojiv je výrazný pokles spotřeby po roce 1990 a následné zvyšování spotřeby v období od vstupu ČR do EU. V porovnání se státy EU-15 patříme stále mezi státy s nejnižší spotřebou. Nebezpečím do budoucna je jednostranné zvyšování spotřeby minerálních hnojiv díky zlepšující se finanční situaci zemědělců, bez potřebných strukturálních změn v zemědělství včetně přechodu na způsoby hospodaření šetrné k životnímu prostředí.

II. F. SPOTŘEBA PŘÍPRAVKŮ NA OCHRANU ROSTLIN

1. Význam a souvislosti indikátoru

Spotřeba přípravků na ochranu rostlin je považována za jeden z nejdůležitějších indikátorů ekologizace zemědělství. Chemické přípravky na ochranu rostlin přímo kontaminují půdu a potraviny cizorodými látkami, které poškozují zdraví lidí.

Spotřeba chemických přípravků na ochranu rostlin úzce souvisí s problematikou ekologického zemědělství, kde je použití pesticidů zakázáno. Používání pesticidů má také přímou negativní vazbu na změny klimatu, protože při výrobě chemických přípravků na ochranu rostlin se uvolňují do ovzduší skleníkové plyny.

Pro udržitelný rozvoj má význam snížení výroby chemických přípravků na ochranu rostlin, které následně zajistí nižší produkci skleníkových plynů a snížení spotřeby neobnovitelných zdrojů energie. Také rozvoj ekologického zemědělství je garancí pro snížení aplikace pesticidů.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Indikátor se vypočítá podílem množství aplikovaných přípravků v kilogramech na hektar zemědělské půdy. Čím je podíl vyšší, tím hůře z hlediska udržitelného rozvoje.

Tabulka II.F.1: Spotřeba přípravků na ochranu rostlin, ČR, 1986-2005

Rok	Spotřeba přípravků (t)	Spotřeba účinných látek (t)	Spotřeba přípravků (kg/ha)	Spotřeba účinných látek (kg/ha)
1986	23 610	9 740	5,45	2,25
1987	20 027	8 953	4,63	2,07
1988	20 445	8 710	4,73	2,01
1989	20 620	8 550	4,78	1,98
1990	20 888	8 620	4,86	2,01
1991	15 200	6 730	3,54	1,57
1992	11 150	4 682	2,60	1,09
1993	8 451	3 645	2,04	0,88
1994	8 692	3 680	2,08	0,88
1995	9 103	3 782	2,13	0,88
1996	9 196	3 908	2,15	0,91
1997	8 978	3 889	2,10	0,91
1998	10 152	4 136	2,37	0,97
1999	9 009	4 197	2,10	0,98
2000	9 675	4 303	2,26	1,01
2001	10 196	4 388	2,38	1,03
2002	10 684	4 689	2,93	1,28
2003	9 635	4 308	2,25	1,01
2004	9 062	4 177	2,12	0,99
2005	9 645	4 325	2,25	1,01

Zdroj dat: MZe

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Vývoj spotřeby přípravků na ochranu rostlin v jednotlivých letech ukazuje tabulka II.F.1.

Ve spotřebě přípravků na ochranu rostlin lze zaznamenat obdobný trend jako v oblasti minerálních hnojiv, tedy výrazné snížení spotřeby v první polovině 90. let z důvodu zvýšení cen pesticidů a celkové transformace zemědělství. Ke snižování spotřeby přípravků na ochranu rostlin vedla i snaha snížit negativní vlivy pesticidů na životní prostředí. Od roku 1993 lze pozorovat velmi pozvolný nárůst spotřeby přípravků na ochranu rostlin. V současné době lze zaznamenat spíše stagnaci spotřeby, spotřeba v roce 2005 je na úrovni roku 2003.

b) Mezinárodní srovnání

Z mezinárodního srovnání vyplývá, že ČR patří mezi státy s velmi nízkým zatížením zemědělské půdy aplikací přípravků na ochranu rostlin. Obdobná situace je také v prodeji přípravků, kdy mezi prvních pět států s největším prodejem přípravků (počítáno v tunách účinných látek celkem v dané zemi) patří Francie, Itálie, Velká Británie, Německo a Španělsko. Data o spotřebě přípravků na hektar pro státy EU-25 lze nalézt na http://reports.eea.eu.int/environmental_assessment_report_2003_10/en/kyiv_chapt_16_annex_1.pdf, strana 4.

4. Hlavní poznatky

Hlavní trendy ve spotřebě přípravků na ochranu rostlin jsou obdobné jako u spotřeby minerálních hnojiv: výrazný pokles spotřeby po roce 1990 a následné zvyšování spotřeby v období od vstupu ČR do EU. V porovnání s členskými státy EU-15 patříme stále mezi státy s nejnižší spotřebou. Nebezpečím do budoucna je jednostranné zvyšování spotřeby pesticidů díky zlepšující se finanční situaci zemědělců, bez potřebných strukturálních změn v zemědělství včetně přechodu na způsoby hospodaření šetrné k životnímu prostředí.

II.G INDEX BĚŽNÝCH DRUHŮ VOLNĚ ŽIJÍCÍCH PTÁKŮ

1. Význam a souvislosti indikátoru

Indikátor ukazuje změny populací běžných druhů volně žijících ptáků, které jsou úzce vztaženy ke změnám využívání území a intenzitě hospodaření. Indikátory trendů jednotlivých taxonomických skupin se rozvíjejí v celosvětovém měřítku i měřítku zemí EU, populační trendy vybraných taxonomických skupin pak patří rovněž mezi hlavní indikátory plnění Úmluvy o biologické rozmanitosti (CBD). Mezi nejlépe prozkoumané taxony patří ptáci, pro které jsou k dispozici dlouhodobé údaje o změnách početnosti z většiny evropských států, ČR nevyjímaje. Ptáky lze považovat za vhodné indikátory biodiverzity, i vzhledem k popularitě mezi veřejností.

Zvyšování indexu populací ptáků (především druhů zemědělské krajiny) může odrážet zlepšení širokého rozsahu environmentálních parametrů. Z ekonomického hlediska zvyšuje biodiverzita potenciál hospodářských sektorů jako je zemědělství, lesnictví nebo turistika.

Zemědělské aspekty pravděpodobně vliv na vývoj ptačích populací mají, ať již negativní (hustota hospodářského zvířectva, vstupy dusíku do půdy) nebo pozitivní (oblasti s aplikací agro-environmentálních opatření, ekologické zemědělství). Biodiverzitu rovněž negativně ovlivňují další tlaky jako znečištění ovzduší, toxické látky nebo zábory území. Emise skleníkových plynů mohou také nepřímo způsobovat ztráty stanovišť nebo přerušení potravních řetězců v důsledku klimatických změn.

Důsledky poklesu běžných druhů ptáků resp. biodiverzity nejsou zcela pochopeny, proto je důležité jejich počet sledovat, zejména z principu předběžné opatrnosti – neznáme přesné důsledky toho, co by mohlo nastat, pokud nějakým způsobem biodiverzita a tedy i biologická rovnováha poklesne.

Evropská unie ve své Strategii udržitelného rozvoje (COM(2001)264 final) uvedla závazek zastavit pokles biodiverzity do roku 2010, právně závazný 6. akčním programem stejně jako Strategií biodiverzity EU (COM (98)42) a směrnicemi o stanovištích (č.92/43/EHS) a o ptácích (č.79/409 EHS). K zastavení poklesu biodiverzity se EU rovněž zavázala na Světovém summitu udržitelného rozvoje v Johannesburgu. V květnu tohoto roku vydala Evropská komise Sdělení k biodiverzitě „Zastavení poklesu biodiverzity do roku 2010 a dále“ (COM(2006) 216 final), ve kterém shrnuje nejvýznamnější hrozby a specifikuje cíle, kterých by v této oblasti mělo být dosaženo – především v souvislosti s poklesem rostlinných a živočišných druhů a se ztrátou stanovišť.

ČR uvádí „zastavení poklesu biodiverzity“ jako jeden z prioritních cílů Státní politiky životního prostředí na období 2004-2010 a podrobně se této problematice věnuje ve Strategii biologické rozmanitosti České republiky.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Jako zdroj dat pro sestavení indikátoru byly použity výsledky monitorovacího programu „Jednotný program sčítání ptáků v ČR“ (JPSP), který poskytuje výsledky pravidelně každý rok. Použitá metodika je standardní metodikou pro sčítání ptáků a JPSP patří mezi obecně akceptované standardní monitorovací programy v Evropě. JPSP v současnosti ukazuje relativní změny početnosti jednotlivých druhů na sčítaných lokalitách a zejména souhrnně pro území ČR, do budoucna je připraveno vylepšení metodiky, které umožní stanovovat i hustotu jednotlivých druhů. Meziroční změny početnosti druhů jsou vyjadřovány indexem v procentech ve vztahu k základnímu roku (100 %, obvykle první rok časové řady). Analýza dat probíhá moderní metodou výpočtu populačních trendů programem TRIM (Trends and Indices for Monitoring data) a odpovídá metodám používaným jinde v Evropě. Vlastní indikátor je kombinovaný index složený z indexů změn početnosti jednotlivých druhů, který vznikne jako geometrický průměr druhových indexů. Druhy, jejichž indexy tvoří indikátor, jsou vybrány na základě hlavních typů prostředí, v nichž se vyskytují a na nichž jsou závislé. Ke složenému vícedruhovému indexu (indikátoru) je možno vypočítat i intervaly spolehlivosti (Gregory et al. 2005). Index je též možno analyzovat programem pro analýzu časových řad TrendSpotter. Tento postup odpovídá postupu výpočtu indikátoru běžných druhů ptáků v Evropě. Každý vícedruhový složený index je též možno rozložit na indexy jedno-

tlivých druhů a díky tomu tak podrobněji analyzovat, které druhy jsou odpovědné za celkový průběh indikátoru, a nepřímo tak usuzovat na příčiny změn početnosti.

Jako hlavní indikátor běžných druhů ptáků slouží kombinovaný index změn početnosti 66 druhů ptáků a zvlášť jsou prezentovány jeho složky, tj. kombinované indexy skupin druhů podle typu prostředí – index druhů zemědělské krajiny, index lesních druhů a index ostatních druhů.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

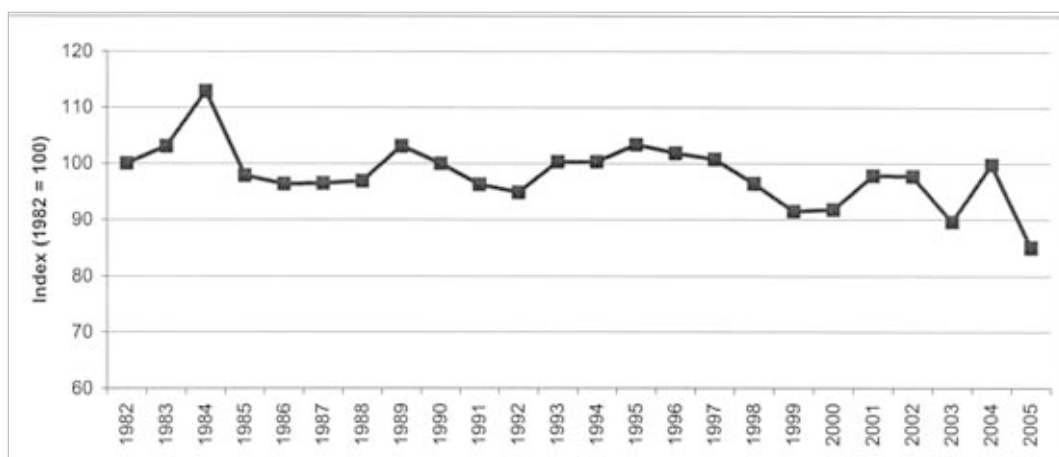
Index je indikátorem biodiverzity a odráží souhrnné změny v populacích vybraných druhů. Nárůst indexu značí, že převažuje počet druhů, jejichž populace vzrůstají, ovšem neznamená to, že by vzrůstaly populace všech druhů.

Populace divokých ptáků kolísá rok od roku v důsledku komplexu vzájemných vztahů s klimatem, jinými druhy a jinými environmentálními faktory. Z toho důvodu by měl být důraz kladen spíše na trendy vývoje počtu populací v průběhu více let než jen na meziroční změny. Poklesy jsou projevem změn zemědělských metod a specializací. Klíčovými faktory je úbytek remízků, odvodňování krajiny, nárůst mechanizace a spotřeby hnojiv a pesticidů, omezení jarní kultivace, usnadnění pravidelné sklizně, změny ve využití sklizně a pokles diverzity farem.

Graf II.G.1 zachycuje vývoj indexu v letech 1982-2005. Index je prezentován celkově pro všech 66 vybraných ptačích druhů. Celková hodnota indexu vykazuje pokles za sledované období, hodnota indexu v roce 2005 je o cca 15 % nižší než v roce 1982. V průběhu grafu lze vysledovat pokles hodnoty v 80. letech a následný mírný vzestup na počátku 90. let, který je posléze následován opět poklesem.

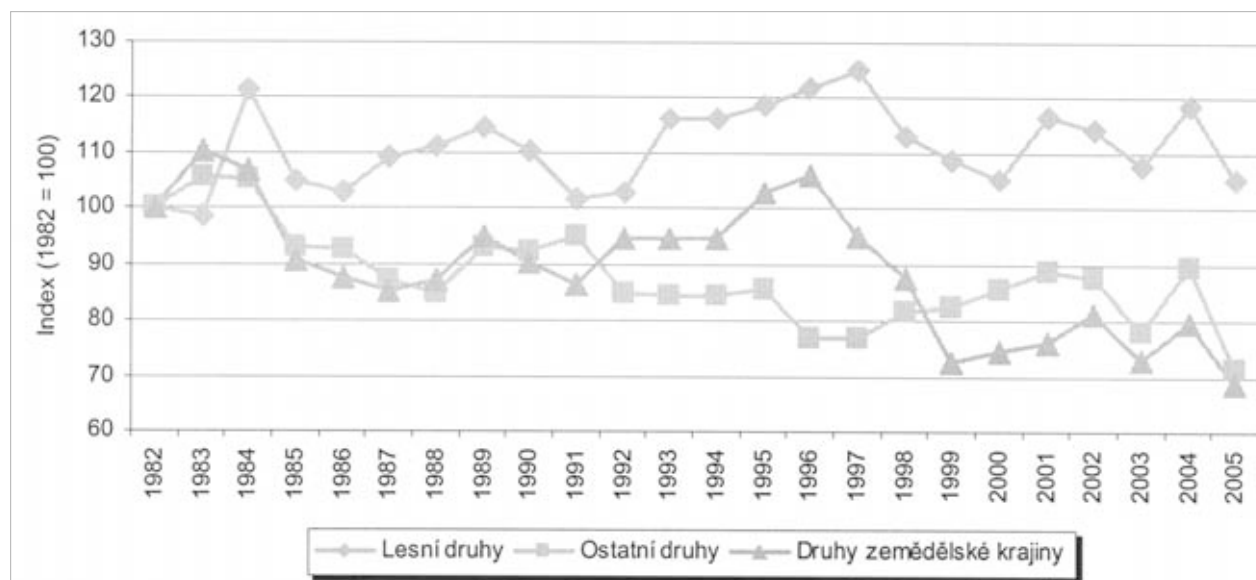
Rozdělení indexu na skupiny podle hlavních typů prostředí ukazuje rozdíly mezi těmito skupinami. Početnost ptáků zemědělské krajiny klesala zejména v první polovině 80. let 20. století, na konci 80. let došlo ke stabilizaci stavu a počátkem 90. let k nárůstu, index však po roce 1996 vykazuje další pokles. Jistá souvislost by mohla být nalezena mezi poklesem ptačích populací

Graf II.G.1: Index běžných druhů volně žijících ptáků, ČR, 1982-2005

Zdroj dat: Česká společnost ornitologická

Graf II.G.2: Rozdělení indexu na skupiny podle hlavních typů prostředí, ČR, 1982-2005

Zdroj dat: Česká společnost ornitologická

v zemědělské krajině a spotřebou hnojiv a pesticidů, jejichž spotřeba až na mírné kolísání vykazuje trvalý pozvolný nárůst. Naopak se zatím do vývoje indexu vůbec nepromítl pozitivní trend zvyšování území obhospodařovaného ekologickým zemědělstvím – a to přesto, že se výměra šetrně obhospodařované půdy zvýšila od roku 1997 více než patnáctkrát (stále jde však jen o cca 6 % zemědělské půdy).

Naproti tomu index lesních druhů ptáků vykazuje mírný vzestup s několika výraznějšími fluktuacemi. Ve srovnání s druhy zemědělské krajiny nejsou příčiny trendu této skupiny tak zřejmé. Zvláštností je, že ačkoli ukazatel naznačuje, že lesním druhům ptáků se daří lépe, stav českých lesů vyjádřený indexem defoliace se zhoršuje. Druhy ptáků zahrnuté v kategorii ostatní druhy nejsou striktně vázány na žádný typ prostředí a výkyvy v jejich populacích odrážejí zejména klimatické extrémy a střety s civilizací.

Celkově pak index běžných druhů volně žijících ptáků ukazuje, že dochází k úbytku početnosti těchto druhů a mezi hlavní známé příčiny patří intenzifikace zemědělství.

b) Mezinárodní srovnání

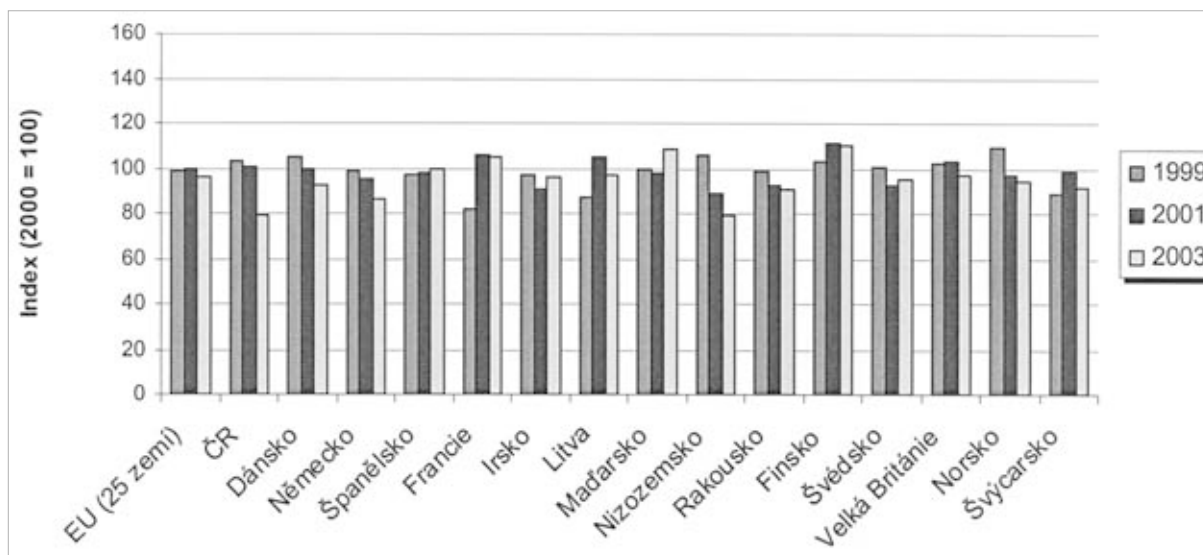
Indikátor ptačích populací byl zařazen na širší seznam strukturálních indikátorů zemí EU a na seznam indikátorů udržitelného rozvoje EU. Celoevropský index ukazuje podobné trendy, a to výrazný pokles populací ptáků zemědělské krajiny a víceméně setrvalý stav či nárůst ptáků lesních ekosystémů. Indikátor Index běžných druhů volně žijících ptáků tedy metodicky odpovídá rovněž indikátorům akceptovaným pro podobné účely na mezinárodní úrovni.

4. Hlavní poznatky

Jak již bylo výše uvedeno, index běžných druhů volně žijících ptáků vypovídá o početnosti jednotlivých druhů a skupin ptáků a nepřímo o stavu biodiverzity. Celosvětovým trendem je

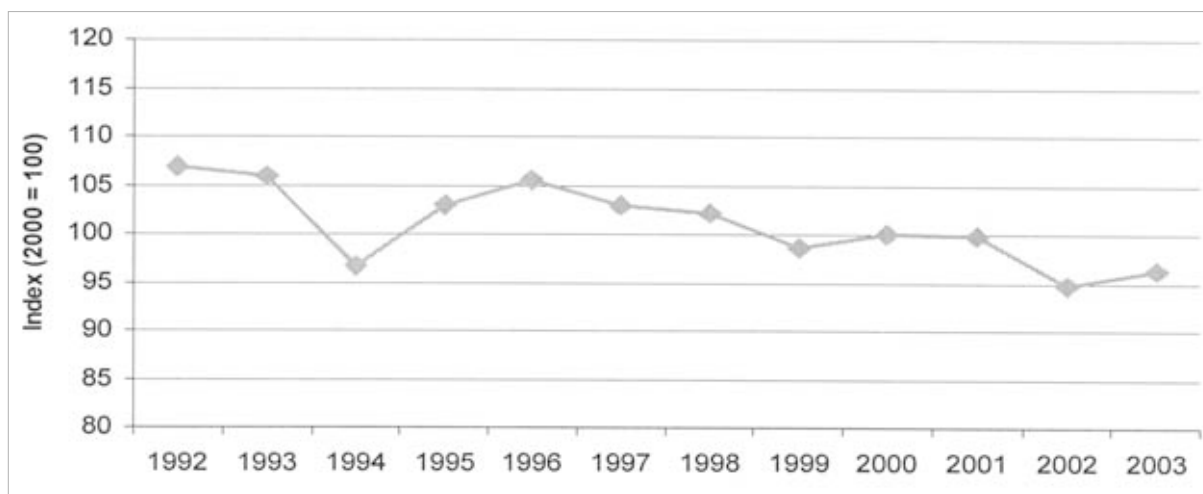
pokles ptáků zemědělské krajiny a ostatních druhů ptáků a naopak nárůst počtu v kategorii lesní druhy. Podle dat EuroMonitoru narůstá počet druhů lesních ptáků ve střední a východní Evropě (nejspíš díky změnám v krajině, zarůstání apod.), zatímco v Evropě západní počet jedinců lesních druhů klesá, na čemž se podepisuje zejména lesní management a do jisté míry také predace hnízd (bylo např. prokázáno, že druhů hnízdících na zemi ubývá více).

Graf II.G.3: Index ptáků zemědělské krajiny, mezinárodní srovnání, 1999, 2001, 2003

Zdroj dat: Eurostat

Graf II.G.4: Populační trendy vybraných druhů ptáků zemědělské krajiny, EU (25), 1992-2003

Zdroj dat: Eurostat

II.H INDEX DEFOLIACE

1. Význam a souvislosti indikátoru

Defoliace je definována jako relativní ztráta asimilačního aparátu v koruně stromu v porovnání se zdravým stromem, rostoucím ve stejných porostních a stanovištních podmínkách.

Stupeň defoliace pak charakterizuje zdravotní stav stromů a odráží vliv nepříznivých změn prostředí lesních ekosystémů, jako důsledku dlouhodobého a nadměrného znečištění ovzduší různými škodlivinami (SO₂, NO_x, F, Cl, O₃, těžké kovy, prachové částice aj.).

Indikátor defoliace je sledován rovněž na evropské úrovni a to již od roku 1985 v rámci programu ICP Forests (The International Cooperative Programme on Assessment and Monitoring of Air Pollution Effects on Forests). Program byl zahájen v souvislosti s Úmluvou o dálkovém znečišťování ovzduší přecházejícím hranice států (Convention on Long-range Transboundary Air Pollution) a jeho hlavním cílem je monitorovat stav lesa v Evropě za použití dvou různě intenzivních úrovní sledování na základě spolupráce v Evropské unii. V současné době na programu spolupracuje 41 států.

Jak již bylo dříve uvedeno, stav evropských lesů se důkladně sleduje již déle než dvacet let. Od té doby výzkum potvrdil, že hlavním důvodem defoliace je znečištění ovzduší. Existují rovněž jasné vzájemné vztahy mezi chemickou povahou lesních půd a depozicemi okyselujících látek a těžkých kovů. Z toho důvodu je v rámci mezinárodního pozorování sledován rovněž stav půd, díky kterému dostáváme informace o půdních stresových faktorech působících na stav lesa s ohledem na nerovnováhu živin a půdní poměry. Monitoring obsahu živin je základem pro hodnocení stavu lesa.

Dalšími činiteli podílejícími se na defoliaci jsou hmyz, houby a jevnosnubní parazité a dále ještě neméně důležité abiotické faktory – např. sezónní teplotní extrémy, vodní režim atd. V podmínkách ČR se na špatném zdravotním stavu lesů odráží také nevhodná druhová i věková struktura a přemnožení vysoké zvěře.

Význam lesních porostů pro udržitelný rozvoj je nezpochybnitelný. Hrají klíčovou roli v uchování biologické rozmanitosti přírody, tvoří důležitý prvek určující ráz krajiny. Zvyšují retenční schopnost krajiny, ovlivňují lokální klima, brání erozi, přispívají k ochraně před povodněmi atd. Významné jsou rovněž pro rekreaci a dřevařský průmysl.

Z toho důvodu je nezbytné monitorovat a vyhodnocovat zdravotní stav lesů, jehož ukazatelem je, kromě jiných, právě defoliace. Obecným cílem sledování ukazatelů defoliace je identifikovat a redukovat činitele, které jí způsobují.

2. Metodika výpočtu indikátoru ²⁰⁾

V ČR plní úkoly vyplývající z naplňování cílů mezinárodního programu ICP Forests „Národní centrum pro zajištění pravidelného sledování v síti monitorovacích ploch na území ČR – úroveň I“ již od roku 1986. I. úroveň tohoto programu, zajišťující plošný monitoring zdravotního

<http://www.vulhm.cz/?did=253&lang=cz>

stavu lesa v systematické síti ploch, je rozšířena od roku 1994 o tzv. II. úroveň, zahrnující intenzivní monitoring lesních ekosystémů na vybraných monitorovacích plochách. Od roku 2004 na program ICP Forests navazuje nový projekt evropské spolupráce „Forest Focus“ týkající se monitoringu lesů a environmentálních vlivů v lesních společenstvech.

V současné době se pravidelné šetření I. úrovně programu Forest Focus v České republice provádí na monitorovacích plochách základní sítě 16×16 km a vybraných plochách ze sítě 8×8 km v celkovém počtu 306 ploch, které jsou rozmístěny rovnoměrně podle lesnatosti po celém území České republiky. Plochy jsou umístěny v lesních porostech tak, aby dobře charakterizovaly dané stanovištní a porostní podmínky. V nadmořských výškách od 150 m do 1300 m se hodnotí každým rokem více než 14 tisíc stromů, reprezentujících 28 druhů lesních dřevin v různých věkových třídách. Na každé monitorovací ploše jsou zjišťovány základní stanovištní a porostní charakteristiky. V pravidelných intervalech (1–5 let) se kromě hodnocení stavu koruny (defoliace, barevné změny aj.) provádí rovněž další odborná šetření (zjišťování sociálního postavení, měření dendrometrických parametrů a fytocenologické snímkování). V nepravidelných intervalech se jako doplňující šetření provádí listové, letokruhové a půdní analýzy.

Defoliace se hodnotí pomocí standardního postupu ICP Forests, který předpokládá, že se vyhodnotí odlistění celé koruny každého jednotlivého stromu. Údaj odlistění se vyjadřuje v procentech ztráty jehličí (resp. listů) a uvádí se s přesností na 5 %. Tak například 60% odlistění znamená ztrátu 60 % jehličí (resp. listů) v porovnání se zdravým stromem na stejném stanovišti.

Procento odlistění celé koruny je následně vyjádřeno ve stupních odlistění. Standardní evropská škála má 5 stupňů: 0 – zdravý (0-10%), 1 – slabě odlistěný (10-25%), 2 – středně odlistěný (25-60%), 3 – silně odlistěný (60-100%) a 4 – odumřelý (100%).

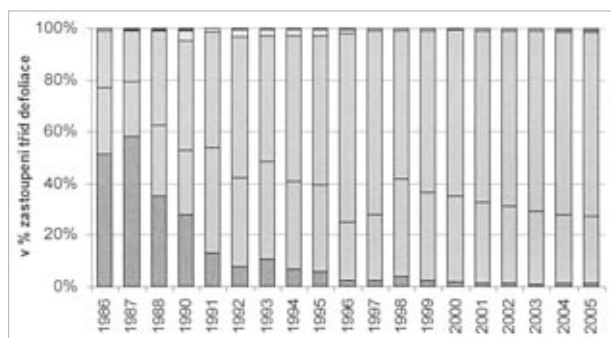
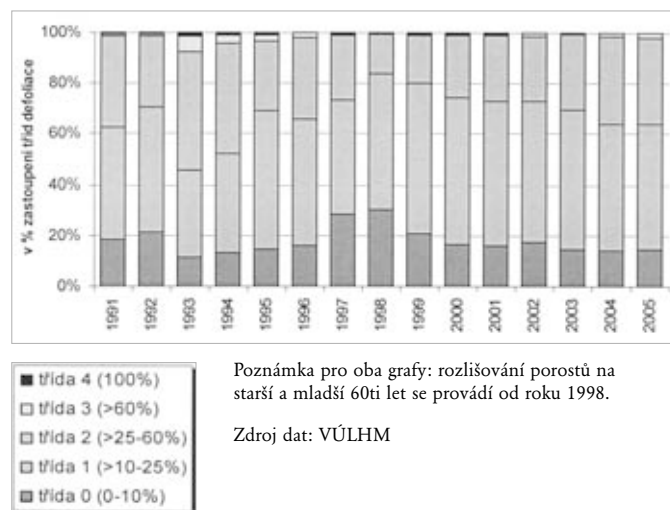
3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Dynamika vývoje defoliace u hospodářsky nejvýznamnějších jehličnatých druhů (porosty 60leté a starší) je zřejmá z grafu II.H.1 (strana 86). Na konci osmdesátých a začátku devadesátých let je patrné prudké zhoršování zdravotního stavu lesů s výraznou kulminací v roce 1992. Poté následovalo období stagnace a v roce 1996 opět průměrná defoliace dřevin významně stoupla a dosáhla maximálních hodnot pro smrk 33,9 % a pro borovici 38,3 %. Ke zlepšení situace došlo v roce 1998 a od té doby míra poškození porostů odlistěním trvale mírně narůstá.

Jak je z grafu II.H.1 vidět, nedošlo ve vývoji defoliace jehličnatých porostů starších šedesáti let v porovnání s minulými lety k žádným výrazným změnám. Výzkumný ústav lesního hospodářství a myslivosti, který se studiem defoliace zabývá, zaznamenal v této kategorii porostů nejvýraznější meziroční změny u jedle. U této dřeviny byl v roce 2004 pozorován pokles zastoupení stromů v třídě defoliace 2 z 90,7 % na 69,2 % a současně ke zvýšení zastoupení v třídě 1 z 9,3 % na 30,8 % oproti roku 2003.

Odlišný dlouhodobý vývoj defoliace je patrný u listnatých porostů (porosty 60leté a starší). Ve sledovaném období 1991–2005 dosáhla defoliace listnatých porostů nejvyšší úrovně v roce 1993. Průměrná defoliace dubu v tomto roce činila 43,0 % a buku 22,5 %. V dalších letech míra

Graf II.H.1: Defoliace jehličnatých stromů (porosty 60 let a více), ČR, 1986-2005**Graf II.H.2: Defoliace listnatých stromů (porosty 60 let a více), ČR, 1991-2005**

poškození porostů klesala až na nejnižší úroveň v roce 1998 (průměrná defoliace dubu 27,8 % a buku 14,6 %). Poté následoval vzestup a období stagnace a další výraznější zhoršování stavu listnáčů od roku 2003. Na značném nárůstu defoliace v období 1993 – 1995 se podepsala především suchá léta. Podobně zahraniční studie vysvětlovaly zhoršený zdravotní stav lesů v roce 2004 zpožděným účinkem nadstandardně suchého a horkého počasí v roce 2003. Mezi jednotlivými druhy listnatých stromů jsou patrné výrazné rozdíly. Dub má z pohledu dlouhodobého vývoje větší rozkolísanost a vyšší úroveň defoliace než buk.

Mladší porosty (do 59 let) dosahují všeobecně lepšího zdravotního stavu, resp. nižšího podílu vyšších tříd defoliace (třídy 2-4), přitom tento rozdíl ve srovnání se staršími porosty je nejvýraznější právě u jehličnanů.

b) Mezinárodní srovnání

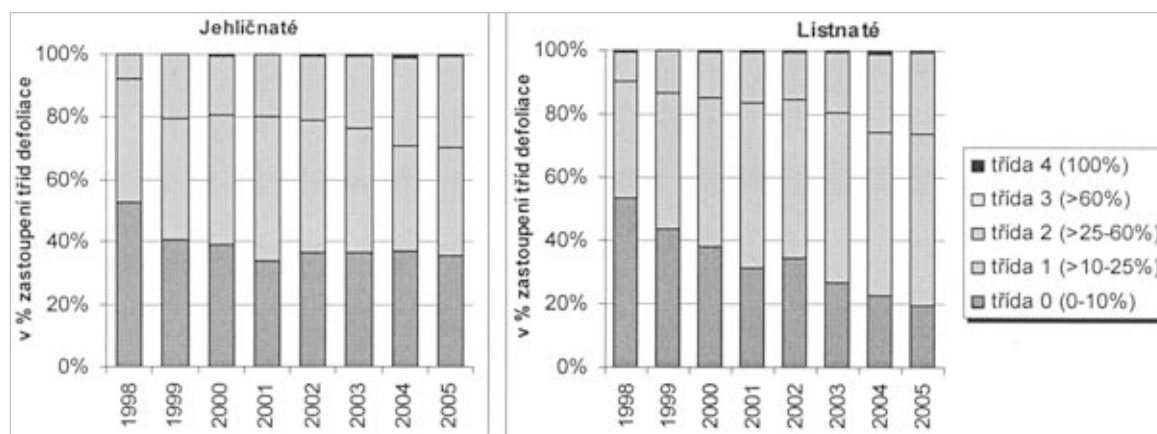
Jak již bylo výše uvedeno, ukazatele defoliace se sledují na evropské úrovni v rámci programu ICP Forests. Z grafu II.H.5 vyplývá pro Českou republiku jednoznačně nelichotivé vedoucí postavení v míře poškození porostů průměrnou defoliací.

4. Hlavní poznatky

Navzdory výraznému poklesu emisí během 90. let zůstává stav českých lesů nadále špatný, dokonce nejhorší ve střední Evropě. Zatímco na přelomu osmdesátých a devadesátých let způsobovaly největší škody emise síry, v současnosti to je zejména nadbytek dusíku, který se do lesní půdy dostává hlavně ze spalín automobilů a z průmyslu. Stále více se také jako rizikový faktor (zejména v zahraničních studiích) uvádějí emise ozonu.

Kromě emisní situace se však na stavu lesů odráží rovněž mnoho dalších faktorů. V podmínkách České republiky je to především způsob lesního hospodaření. Druhov a i věková skladba lesů

Graf II.H.3/4: Defoliace jehličnatých a listnatých stromů (porosty do 60 let), ČR, 1998-2005

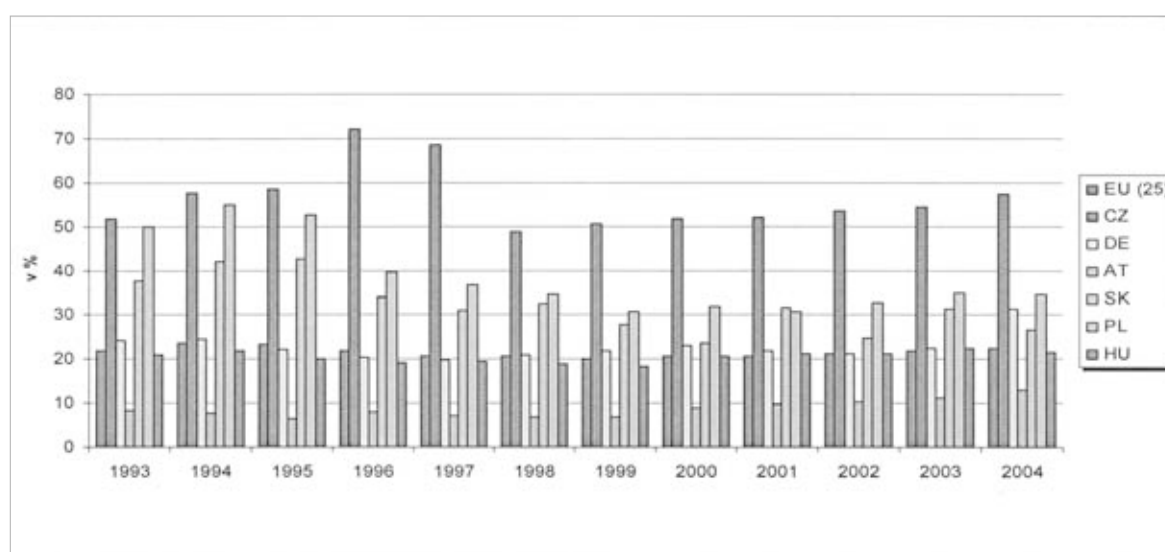

Zdroj dat: VÚLHM

je nevhodná, největší podíl českých lesů zaujímají nepůvodní smrkové monokultury citlivé na klimatické podmínky, náchylné k napadení škůdci a degradující svým opadem lesní půdu. Dále mezi rizikové faktory můžeme zařadit holosečné hospodaření, přemnožení spárkaté zvěře atd.

Index defoliace jako vyjádření zdravotního stavu lesů je nutné nadále pečlivě sledovat a vyhodnocovat, identifikovat činitele, kteří se na defoliaci nejvýrazněji podílejí a maximální měrou se je snažit redukovat.

Graf II.H.5: Celková průměrná defoliace lesních porostů (třída 2-4), mezinárodní srovnání, 1993-2004

Zdroj dat: ICP Forests

II.I PODÍL EKOLOGICKÉHO ZEMĚDĚLSTVÍ NA CELKOVÉ VÝMĚŘE ZEMĚDĚLSKÉ PŮDY

1. Význam a souvislosti indikátoru

Podíl ekologického zemědělství na celkové výměře zemědělské půdy (%) je považován za základní a jednoznačně kvantifikovatelný indikátor stupně rozvoje ekologického zemědělství.

Na rozvoj ekologického zemědělství klade důraz také vláda ČR. Dne 17.3.2004 přijala vláda ČR usnesením č. 236/2004 strategický materiál „Akční plán ČR pro rozvoj ekologického zemědělství do roku 2010“. Akční plán stanoví hlavní úkoly vládních i nevládních organizací v oblasti podpory hlavních oblastí ekologického zemědělství (propagace, zpracování a marketing, výzkum, vzdělávání a poradenství, welfare, vztah ekologického zemědělství k životnímu prostředí). Podpora ekologickým zemědělcům formou dotace na plochu zařazenou v ekologickém zemědělství je poskytována s přestávkou v letech 1993-1997 již od roku 1990. V letech 2004-2006 je tato podpora poskytována v rámci Horizontálního plánu rozvoje venkova. Od roku 2007 bude finanční podpora ekologickým zemědělcům realizována v rámci Programu rozvoje venkova 2007-2013.

Ekologické zemědělství úzce souvisí s problematikou spotřeby průmyslových hnojiv a spotřeby chemických přípravků na ochranu rostlin, protože použití těchto látek je v ekologickém zemědělství zakázáno. Ekologické zemědělství je šetrné k životnímu prostředí, zvyšuje biodiverzitu v krajině, ekologičtí zemědělci nesmí používat kromě průmyslových hnojiv a chemických přípravků na ochranu rostlin ani další chemické látky, např. stimulatory růstu rostlin a zvířat. Prostřednictvím ekologického zemědělství jsou vytvářeny nové podnikatelské možnosti (agroturistika, produkce regionálních specialit), ekologické zemědělství je také alternativou při řešení problému vylidňování venkova.

Pro udržitelný rozvoj má význam snížení výroby chemických přípravků na ochranu rostlin a průmyslově vyráběných hnojiv, které nelze v ekologickém zemědělství používat. Snížení výroby těchto látek zajistí nižší produkci skleníkových plynů a snížení spotřeby neobnovitelných zdrojů energie.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Indikátor se vypočítá podílem výměry zemědělské půdy zařazené do ekologického zemědělství na celkové výměře zemědělské půdy v ČR. Čím je podíl vyšší, tím je i rozvoj zemědělství udržitelnější.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Vývoj podílu ekologického zemědělství včetně výměry zemědělské půdy zařazené do ekologického zemědělství v jednotlivých letech ukazuje tabulka II.I.1.

V České republice se vznik ekologického zemědělství datuje od roku 1990. Již koncem tohoto roku byly uvolněny první finanční prostředky na podporu vzniku ekologicky hospodařících

Tabulka II.I.1: Ekologické zemědělství, ČR, 1989-2005

Rok	Výměra zemědělské půdy v ekologickém zemědělství (ha)	Podíl ekologického zemědělství ze zem. půdního fondu (%)
1989	-	-
1990	480	-
1991	17 507	0,41
1992	15 371	0,36
1993	15 667	0,37
1994	15 818	0,37
1995	14 982	0,35
1996	17 022	0,40
1997	20 239	0,47
1998	71 621	1,67
1999	110 756	2,58
2000	165 699	3,86
2001	217 869	5,09
2002	235 136	5,50
2003	254 995	5,97
2004	263 299	6,16
2005	254 982	5,98

Zdroj: MZe

podniků. Dotace pokračovaly až do roku 1992 a byly zřejmě hlavním důvodem nárůstu ploch až na cca 15000 ha, což představovalo podíl cca 0,4 % celkové výměry zemědělského půdního fondu. Rozhodnutí MZe ČR zrušit dotace způsobilo v letech 1993-1996 stagnaci ploch, ale zároveň mělo pozitivní vliv na kvalitativní rozvoj ekologického zemědělství.

Důležitým krokem pak bylo v roce 1998 obnovení finanční podpory pro ekologické farmáře, které mělo za následek další dynamický rozvoj ekologického zemědělství, který pokračuje až do roku 2005, kdy došlo k rozšíření ekologického zemědělství na cca 6 % z celkové výměry zemědělského půdního fondu (celková výměra zemědělského půdního fondu v ČR je cca 4,2 mil. ha). Strukturální problém ovšem představuje struktura těchto ploch, protože asi 80 % z nich tvoří louky a pastviny, zatímco ekologicky obhospodařované orné půdy či sadů nebo vinic je relativně málo (cca 20 000 ha orné půdy a cca 1000 ha trvalých kultur). Pro srovnání, výměra travních porostů v ekologickém zemědělství byla v roce 2005 cca 210000 ha.

b) Mezinárodní srovnání

Podíl ekologického zemědělství v roce 2005 převyšuje průměr států EU-15, který je asi 4 %. Z těchto států má v současné době největší podíl ekologického zemědělství Rakousko (11 %), Itálie (8 %), Dánsko, Finsko a Švédsko (7 %), Německo a Velká Británie (4%). Podíl cca 3 % mají Nizozemí, Španělsko a Portugalsko, podíl cca 2 % je v Belgii, Francii a Lucembursku a podíl cca 1 % je v Řecku a Irsku.

4. Hlavní poznatky

Ekologické zemědělství je zemědělský systém, který je v souladu s principy trvale udržitelného rozvoje. Podpora státu je zaměřena především na platby zemědělcům za zemědělskou půdu převedenou do systému ekologického zemědělství. Akční plán ČR pro rozvoj ekologického zemědělství do roku 2010 se zaměřuje na řešení dalších důležitých témat (propagace, výzkum, vzdělávání, zpracování a marketing, welfare, vztah ekologického zemědělství a životního prostředí). V podílu ekologického zemědělství (cca 6 %) jsme první mezi novými členskými zeměmi a v popředí z pohledu všech států světa. Většinu výměry (cca 80 %) tvoří travní porosty, proto je domácí produkce biopotravin z orné půdy omezená a je žádoucí ji zvýšit. Poptávka spotřebitelů po biopotravinách převyšuje domácí nabídku, výsledkem je, že většina biopotravin se do ČR dováží. Nicméně aktuální trend je příznivý, v roce 2005 došlo poprvé za několik let k výraznému zvýšení výměry orné půdy v ekologickém zemědělství, zvýšil se také počet tuzemských výrobců biopotravin a obchodníků s biopotravinami.

II.J VÝDAJE NA OCHRANU ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ A VEŘEJNÉ VÝDAJE NA OCHRANU ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

1. Význam a souvislosti indikátorů

Indikátor Výdaje na ochranu životního prostředí umožňuje základní pohled na finanční kvantifikaci potřeb udržování a zkvalitňování životního prostředí z hlediska celkového objemu výdajů i jejich struktury. Jedním z rozhodujících ukazatelů pro celkové posouzení úrovně výdajů na ochranu životního prostředí je jejich poměr k celkovému výkonu ekonomiky měřenému hrubým domácím produktem v běžných cenách a z hlediska investičních výdajů jejich poměr k celkovým investicím. Z celkových výdajů na ochranu životního prostředí v České republice byly do roku 2002 sledovány pouze investice. Od roku 2003 se sledují i neinvestiční náklady na ochranu životního prostředí.

Indikátor Veřejné výdaje na ochranu životního prostředí kvantifikuje politické prosazování potřeb ochrany životního prostředí na centrální i regionální úrovni. Za výdaje z veřejných rozpočtů na ochranu životního prostředí se považují výdaje ze státního rozpočtu, státních fondů, Fondu národního majetku České republiky (tzv. výdaje na ochranu životního prostředí z centrálních zdrojů) a místní a obecní rozpočty. Vedle jejich absolutní výše můžeme celkové veřejné výdaje na ochranu životního prostředí porovnat s celkovým výkonem ekonomiky, tj. k hrubému národnímu produktu v běžných cenách a výdaje na ochranu životního prostředí ze státního rozpočtu porovnat s celkovými výdaji státního rozpočtu.

Indikátory Výdaje na ochranu životního prostředí a Veřejné výdaje na ochranu životního prostředí spolu s indikátorem Materiálová spotřeba spojují makroekonomické agregáty HDP, investi-

ce a průmyslovou výrobu spolu se soustavou veřejných rozpočtů (zde se jedná o státní rozpočet, rozpočty obcí a krajů a rozpočty státních fondů) s potřebami životního prostředí.

Bez přiměřené výše výdajů včetně těch veřejných věnovaných na ochranu životního prostředí nelze dosahovat udržitelného rozvoje. Jejich absolutní výše a relativní úroveň vypovídá jednak o náročnosti udržení a dosažení standardní požadované úrovně stavu životního prostředí a i o společenském konsensuálním chápání potřeby kvalitního životního prostředí.

2. Metodika výpočtu indikátorů

Data pro indikátor Výdaje na ochranu životního prostředí jsou získávána ze statistických šetření Českého statistického úřadu. Výdaje na ochranu životního prostředí zahrnují investiční výdaje a neinvestiční náklady na ochranu životního prostředí, které se vztahují k aktivitám na ochranu životního prostředí, jejichž hlavním účelem je zachycení, odstranění, monitorování, kontrola, snižování, prevence nebo eliminace znečišťujících látek a znečištění nebo jakékoliv jiné poškození životního prostředí. Člení se do 9 oblastí (programových zaměření) ochrany životního prostředí podle mezinárodní klasifikace CEPA 2000 (Classification of Environmental Protection Activities), vypracované Eurostatem.

Data pro indikátor Veřejné výdaje na ochranu životního prostředí jsou získávána ČSÚ podle rozpočtové skladby Ministerstva financí, která odpovídá statistickému vykazování Eurostatu používanému ve státech Evropské unie.

3. Hodnocení indikátorů

a) Vývoj indikátorů v ČR

Jak již bylo uvedeno, z celkových výdajů na ochranu životního prostředí v ČR byly do roku 2002 sledovány pouze investice. Neinvestiční náklady na ochranu životního prostředí se sledují až od roku 2003.

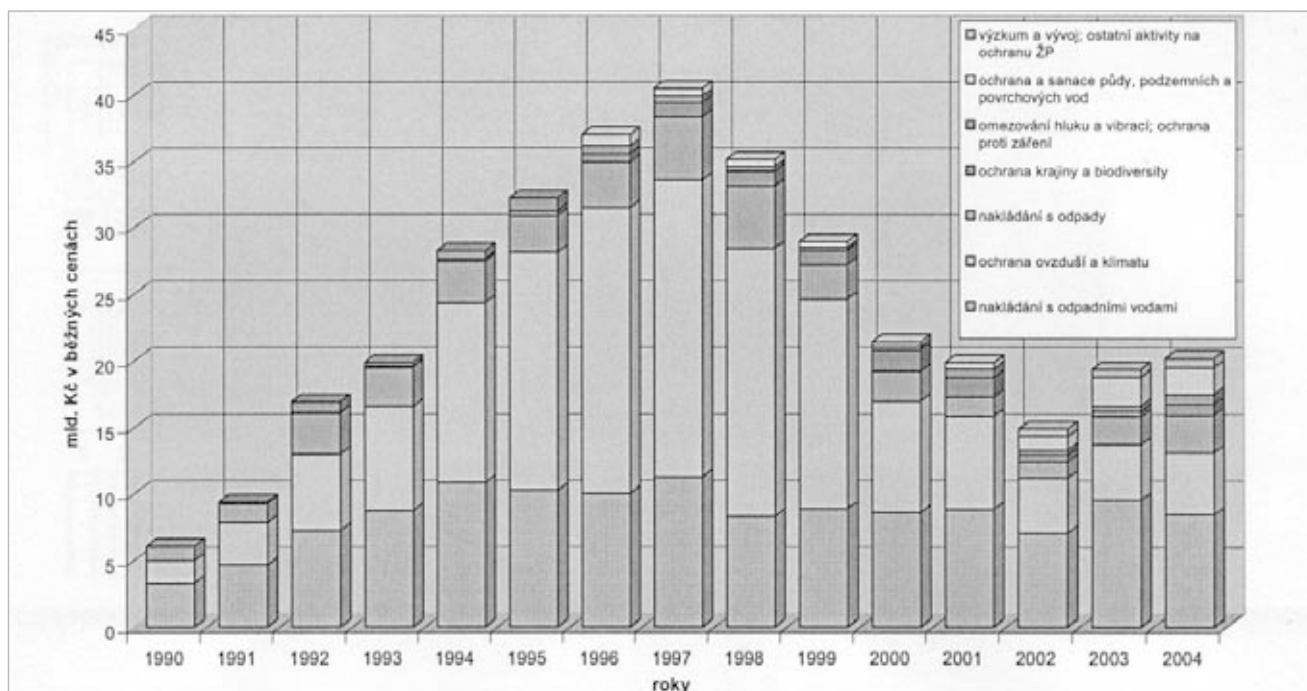
Investice postupně rostly z 6,0 mld. Kč v roce 1990 až do roku 1997, kdy dosáhly svého maxima 40,5 mld. Kč, poté se začaly snižovat a nyní opět dochází k jejich mírnému růstu na 20,2 mld. Kč v roce 2004. Vývoj investičních výdajů na ochranu životního prostředí v letech 1990-2004 je patrný z grafu II.J.1 (na následující straně 92).

Neinvestiční náklady na ochranu životního prostředí v roce 2004 činily 32,8 mld. Kč. Z hlediska programového zaměření bylo nejvíce prostředků vynaloženo v roce 2004 na nakládání s odpady (18,3 mld. Kč) a s odpadními vodami (7,1 mld. Kč). Jedná se o výrazný růst, neboť v roce 2003 činily neinvestiční výdaje 22,6 mld. Kč, z toho výdaje na nakládání s odpady (11,3 mld. Kč) a s odpadními vodami (4,8 mld. Kč).

Celkové výdaje na ochranu ŽP v roce 2004 dosáhly 65,5 mld. Kč. Z hlediska programového zaměření bylo nejvíce prostředků v tomto roce vynaloženo na nakládání s odpady (21,1 mld. Kč), s odpadními vodami (15,5 mld. Kč) a na ochranu ovzduší (7,5 mld. Kč).

Jedním z rozhodujících ukazatelů pro celkové posouzení úrovně výdajů na ochranu životní-

Graf II.J.1: Vynaložené investice na ochranu životního prostředí podle programového zaměření, ČR, 1990-2004

Zdroj dat: Český statistický úřad

ho prostředí je jejich vývoj ve vztahu k celkovému výkonu ekonomiky, tj. k HDP (viz graf II.J.2). Podíl celkových výdajů (investičních a neinvestičních nákladů) na ochranu životního prostředí na HDP v roce 2004 byl 2,4 %.

Nejvýznamnějším centrálním zdrojem financování akcí k ochraně životního prostředí je z hlediska objemu finančních prostředků státní rozpočet. Od roku 1997 tyto výdaje postupně mírně rostou a v roce 2004 dosáhly 6,6 mld. Kč. Dalšími velkými veřejnými zdroji jsou Státní fond životního prostředí ČR a dnes již zrušený Fond národního majetku ČR.

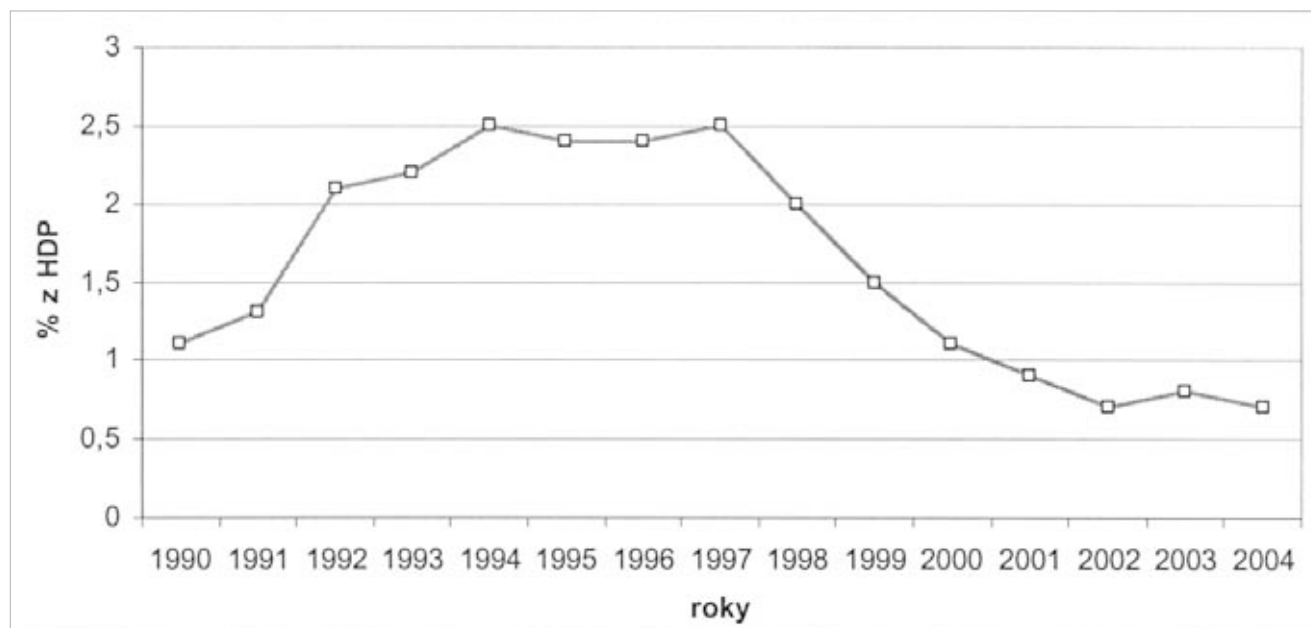
Rostoucí výdeje místních rozpočtů na ochranu životního prostředí dosáhly v roce 2004 23,2 mld. Kč, nejvíce prostředků směřovalo do oblasti ochrany vod (9,9 mld. Kč), do oblasti nakládání s odpady (6,5 mld. Kč) a do ochrany biodiverzity a krajiny (6,2 mld. Kč).

Stejně jako v případě investičních výdajů je i v případě celkového posouzení úrovně veřejných výdajů na ochranu životního prostředí důležitým ukazatelem vývoj těchto výdajů ve vztahu k celkovému výkonu ekonomiky měřenému HDP (viz tabulka II.J.1).

b) Mezinárodní srovnání

Mezinárodní srovnání je patrné z tabulky II.J.2, kde je uveden podíl výdajů na ochranu životního prostředí na HDP celkem za veřejný i podnikový sektor. Česká republika vydávala v letech 1990-2000 více než byl průměr zemí OECD, což bylo dáno podstatně horším stavem životního prostředí. V důsledku poklesu výdajů na snížení a řízení znečištění životního prostředí v následu-

Graf II.J.2: Investiční výdaje na ochranu životního prostředí (v % HDP, b.c., 1990-2004, bez neinvestičních nákladů, které se sledují až od roku 2003), ČR, 1990-2004

Zdroj dat: Český statistický úřad

jících letech se nyní ČR nachází na úrovni průměru výdajů zemí OECD, která však tuto úroveň interpretuje jako nedostatečnou, protože dosud stav životního prostředí v ČR nedosahuje standardů zemí OECD.

V případě veřejných výdajů na ochranu životního prostředí se mezinárodní srovnání neprovádí, a to z důvodů diferencovaného chápání veřejných rozpočtů (centrálních i místních) v jednotlivých zemích.

Tabulka II.J.1: Celkové veřejné výdaje na ochranu životního prostředí, ČR, 1997-2004

mld. Kč, b.c.	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Výdaje místních rozpočtů	12,9	12,4	14,5	14,9	15,6	17,3	21,6	23,2
Výdaje z centrálních zdrojů	9,1	9,2	9,9	10,1	10,8	12,3	13,4	14,4
Celkem veřejné výdaje	22,0	21,6	24,4	25,0	26,4	29,6	35,0	37,6
Podíl veřejných výdajů na HDP	1,2 %	1,1 %	1,2 %	1,2 %	1,1 %	1,2 %	1,4 %	1,4 %

Zdroj dat: Český statistický úřad, MF, SFŽP

Tabulka II.J.2: Podíl celkových výdajů podnikového a veřejného sektoru na ochranu životního prostředí ku HDP (v %), mezinárodní srovnání, 1990-2000

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Česká republika	-	-	-	1,9	2,4	2,3	2,3	2,3	1,8	1,5	1,0
Rakousko	2,0	2,2	1,1	1,2	1,8	2,0	1,9	2,0	2,0	1,8	-
Německo	-	1,4	1,4	1,4	1,3	1,3	2,0	1,8	1,7	1,6	0,3
Maďarsko	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,4	0,8	-	-
Polsko	0,7	1,0	1,0	1,0	0,9	1,0	2,6	2,5	2,8	2,5	2,0
Portugalsko	0,7	0,6	0,7	0,7	0,7	0,2	0,9	0,9	0,7	0,7	0,8
Slovenská rep.	4,2	2,4	1,9	1,4	0,9	0,5	-	-	2,6	2,1	0,8
Švédsko	-	1,1	-	-	-	0,2	0,2	0,2	0,2	0,4	0,3
Belgie	-	-	-	-	0,4	0,4	1,0	1,1	1,1	1,0	1,0
Francie	1,0	1,1	1,0	1,1	1,0	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,2
Nizozemí	1,6	1,8	1,8	-	-	1,8	-	1,7	1,6	-	-

Zdroj dat: OECD Environmental Data, Compendium 2004, dopočet CENIA

4. Hlavní poznatky

Objem investic věnovaných na ochranu životního prostředí i jejich podíl na HDP se zvyšoval až do roku 1997, poté se po přechodném snížení začal opět zvyšovat. V 90. letech největší objem vykazovaly podnikové výdaje na ochranu ovzduší a klimatu (rozhodující podíl mělo odsíření uhelných elektráren), zatímco výdaje na čištění odpadních vod, druhá největší položka, které jsou převážně hrazeny z veřejných rozpočtů, vykazovaly mírnější dynamiku. Po opadnutí podnikové investiční vlny v oblasti ochrany ovzduší se celkový objem investic na ochranu životního prostředí snížil a od začátku desetiletí rozhodující podíl, více než 40 %, činí investice na ochranu vod, hlavně výstavba čistíren odpadních vod.

Pokles výdajů a investic do oblasti životního prostředí měl a má dopad na stagnaci řady výsledků ve složkách životního prostředí a v pomalém pokroku při přibližování se závazkům v rámci EU v oblasti životního prostředí.

Postupná změna poměru mezi veřejným a soukromým sektorem na celkových výdajích na ochranu životního prostředí plně odpovídá změně vlastnických vztahů a postupnému přebírání zodpovědnosti soukromého sektoru a místních rozpočtů za stav životního prostředí.

V budoucnu je potřebné, podobně jako v řadě členských států EU, podporovat trend, kdy hlavní zodpovědnost za investice a výdaje do ochrany životního prostředí převzou soukromý sektor a obce a kdy stát či fondy Evropské unie budou hrát úlohu pouze doplňkových zdrojů.

III. Sociální pilíř: posílení sociální soudržnosti a stability

III.A OČEKÁVANÁ DÉLKA ŽIVOTA

1. Význam a souvislosti indikátoru

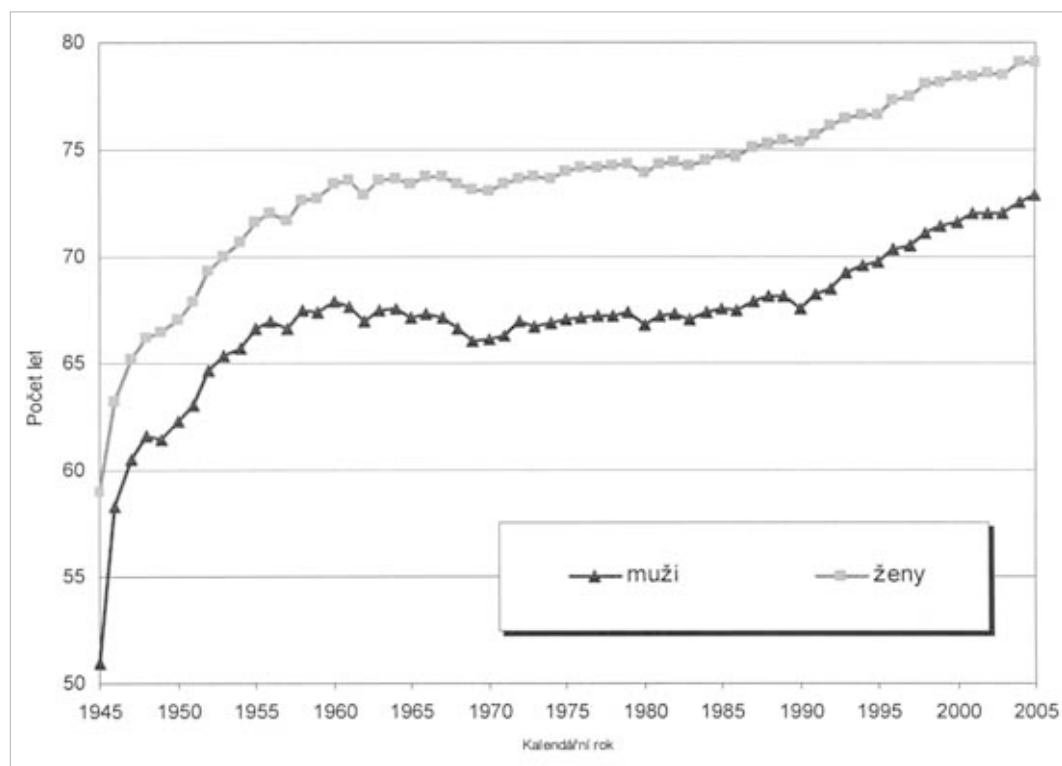
Očekávaná délka života (střední délka života, naděje dožití) je indikátorem zdravotního stavu populace, který vychází z úmrtnostních poměrů v populaci. Ukazatel je široce užívaný, snadno interpretovatelný a mezinárodně srovnatelný.

Očekávaná délka života udává předpokládaný průměrný počet let, kterého se mohou osoby daného věku dožít, jestliže budou zachovány stávající úmrtnostní poměry po zbytek jejich života. Očekávaná délka života může být počítána pro jakýkoliv věk, nejčastěji se však můžeme setkat s očekávanou délkou života při narození, tj. ve věku 0. Jedná se o syntetický ukazatel, který zobrazuje úmrtnostní poměry ve všech věkových skupinách a zohledňuje všechny příčiny úmrtnosti. Díky tomu je indikátor vhodný k popisu zdravotního stavu a úmrtnostních poměrů v populaci. Vzhledem k významným rozdílům mezi muži a ženami je indikátor očekávaná délka života hodnocen zvlášť pro každé pohlaví.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Ukazatel vychází z úmrtnostních tabulek, charakterizujících pomocí specifických funkcí řád vymírání populace. Úmrtnostní tabulky jsou odvozovány od věkově specifických měr úmrtnosti, očekávaná délka života je pak vyjadřována pro určitý věk, v našem případě pro věk 0, odděleně pro obě pohlaví. Ukazatel vyjadřuje hypotetickou délku života osoby právě narozené za předpokladu, že řád vymírání zůstane po celou dobu jejího života stejný.

Očekávaná délka života je vyjadřována v letech. V České republice je výpočet tohoto ukazatele zajišťován Českým statistickým úřadem na základě dat o úmrtnosti. Tato zdrojová data jsou zasílána Světové zdravotnické organizaci (WHO), která je rovněž zpracovává a podle vlastní metodiky počítá ukazatel očekávané délky života užívaný pro mezinárodní srovnání.

Graf III.A.1: Očekávaná délka života při narození, ČR, 1945-2005

Zdroj dat:
Český statistický úřad

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Vývoj očekávané délky života od konce 2. světové války nebyl rovnoměrný, toto období je možno rozdělit na tři hlavní etapy (graf III. A. 1):

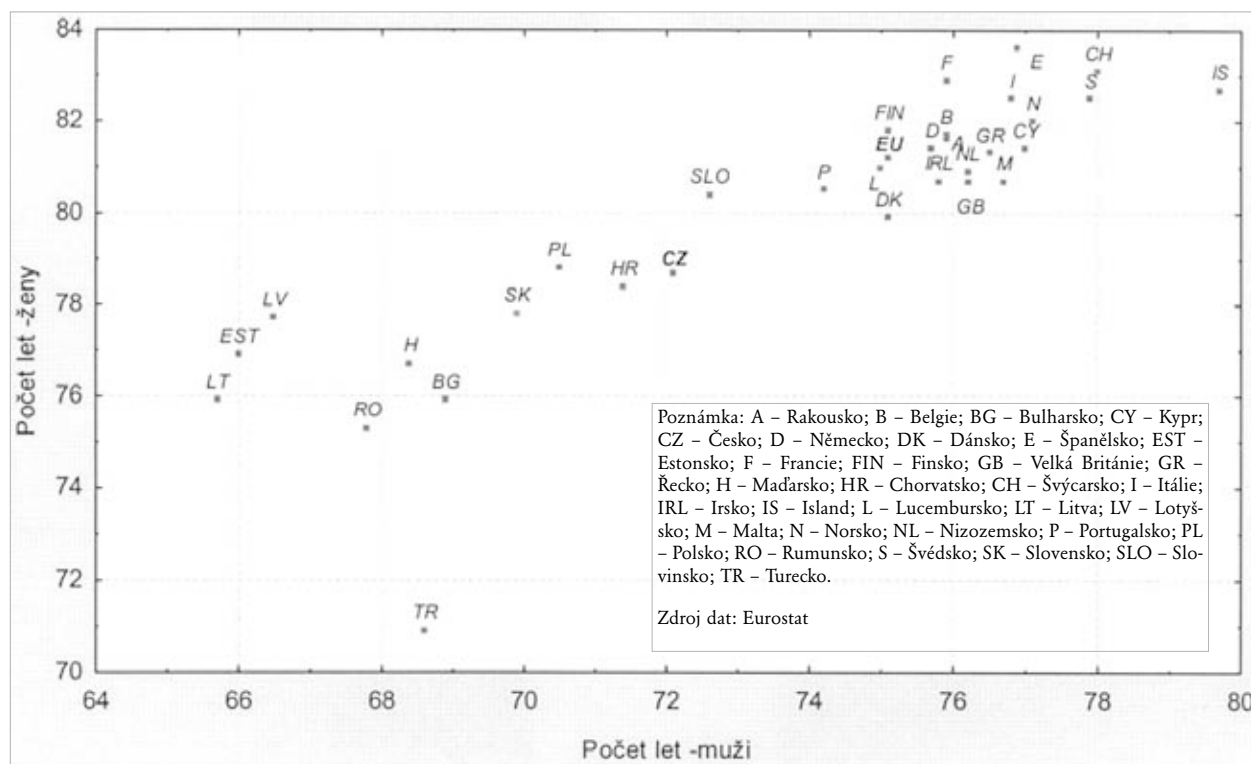
V prvním období se úroveň úmrtnosti pro obě pohlaví rychle snižovala a očekávaná délka života rostla. Toto období trvalo zhruba do roku 1960 a očekávaná délka života u nás byla v této době srovnatelná s vyspělými státy západní Evropy.

Další období, které trvalo přibližně do roku 1987, bylo charakteristické stagnací hodnot očekávané délky života u mužů, u žen došlo pouze k mírnému vzestupu o 1,7 roku.

Obrat k příznivějšímu vývoji nastal koncem 80 let, výrazné zrychlení tempa růstu očekávané délky života nastalo po roce 1990. U mužů, vzhledem k horšímu vývoji úmrtnosti v předchozím období, rostla očekávaná délka života mnohem rychleji než u žen a tím se začal snižovat značný rozdíl v naději dožití mezi pohlavími. V roce 2005 byla očekávaná délka života pro právě narozeného chlapce 72,9 let a pro právě narozenou dívku 79,1 let.

b) Mezinárodní srovnání

Hodnoty očekávané délky života se mezi jednotlivými zeměmi značně liší. V Evropě (v rámci států EU-25) se hodnoty očekávané délky života v roce 2003 pohybovaly u mužů od 65,7 let

Graf III.A.2: Očekávaná délka života při narození, mezinárodní srovnání, 2003

(Litva) do 77,9 let (Švédsko) a u žen od 75,9 let (Litva) do 83,6 let (Španělsko). Průměrná hodnota tohoto ukazatele pro obyvatele EU25 v roce 2003 byla 75,1 let u mužů a 81,2 let u žen.

Na grafu III. A. 2. je znázorněna očekávaná délka života při narození u mužů a u žen v jednotlivých evropských státech. Pro vyspělé státy je charakteristická vysoká očekávaná délka života a malý rozdíl v tomto ukazateli mezi ženami a muži. Značná nadúmrtnost mužů je naopak patrná v Pobaltských státech.

Pozice České republiky, i přes mimořádné zvýšení očekávané délky života po roce 1990, zůstává přibližně stejná; ČR stále nedosahuje ani nejnižší hodnoty v zemích bývalé EU-15. Mezi postkomunistickými zeměmi střední a východní Evropy zaujímá u mužů druhé místo za Slovinskem a u žen třetí místo za Slovinskem a Polskem.

4. Hlavní poznatky

Zachování a zlepšování kvality zdraví obyvatelstva je jedním z předpokladů udržitelnosti rozvoje ČR. Očekávaná délka života je vhodný indikátor k hodnocení zdravotního stavu populace – je široce užívaný a mezinárodně srovnatelný.

Po několika letech stagnace došlo v ČR u obou pohlaví k opětovnému růstu střední délky života na 72,9 let u chlapců a 79,1 u dívek (rok 2005). Mezi postkomunistickými zeměmi zaujímá ČR jedno z předních míst. Ve srovnání se státy původní EU-15 je naděje dožití nižší přibližně o tři roky.

III.B MÍRA ÚMRTNOSTI

1. Význam a souvislosti indikátoru

Míra úmrtnosti je jedním z velice významných ukazatelů vypovídajících o zdravotním stavu populace a o rozšíření a závažnosti vybraných onemocnění.

Hrubá míra úmrtnosti je ovlivněna rozdíly ve věkové struktuře populací jednotlivých států. Pro potřeby srovnání populací s odlišnou věkovou strukturou je proto vhodné užít ukazatele, který tento nedostatek eliminuje, tedy věkově standardizovanou míru úmrtnosti.

Celková míra úmrtnosti je složena z úmrtností na jednotlivé nemoci a skupiny nemocí. Z hlediska zdravotnické a společenské závažnosti je hodnocena standardizovaná míra úmrtnosti celková, na zhoubné novotvary, nemoci oběhové soustavy a na vnější příčiny úmrtnosti, tj. např. úrazy nebo sebevraždy.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Indikátor vychází z běžně dostupných dat o zemřelých a obyvatelstvu podle věku. Výpočet je prováděn metodou přímé standardizace, kdy jsou věkově specifické míry úmrtnosti reálné populace aplikovány na populaci standardní. Jako standardní populace je pro výpočet tohoto indikátoru užíván „Evropský standard“ (věková struktura modelové populace stanovená WHO).

Standardizovaná úmrtnost je uváděna v přepočtu na 100 000 obyvatel. Ukazatel je počítán ročně, v České republice je jeho výpočet zajišťován Českým statistickým úřadem.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

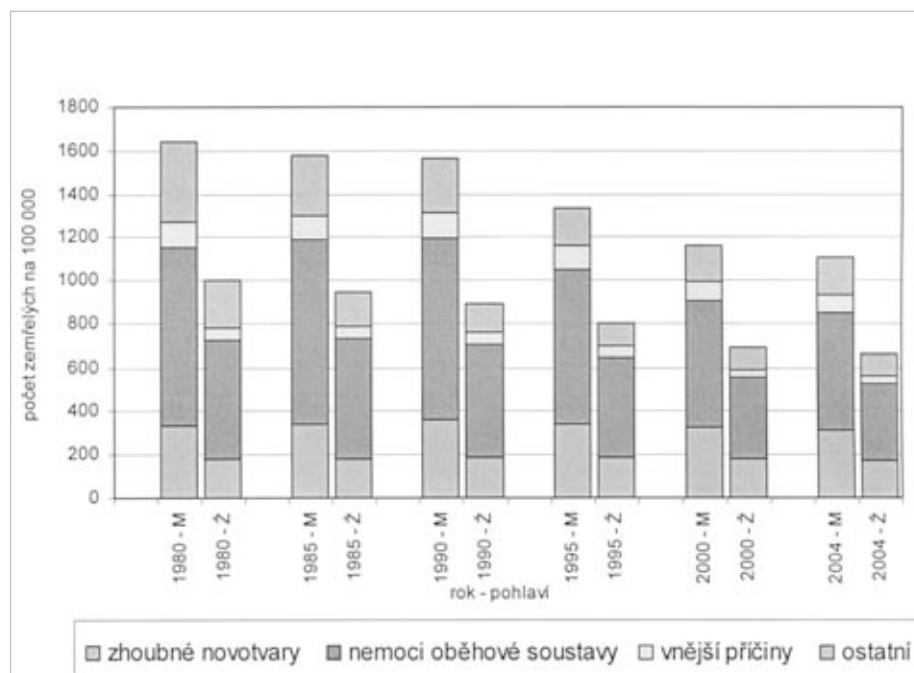
V roce 1970 se hodnota celkové standardizované úmrtnosti mužů v České republice pohybovala okolo 1650 zemřelých na 100 000 osob, u žen ukazatel dosahoval hodnoty mírně převyšující 1000 zemřelých na 100 000 osob. Po přechodném období stagnace úmrtnosti v 60. a 70. letech se v průběhu dalších let indikátor nejprve mírně, od roku 1987 pak výrazně snižoval, a to až do roku 2001, kdy dosáhl hodnot u mužů 1132 zemřelých na 100 000 a u žen 685 zemřelých na 100 000. V posledních několika letech se pokles úmrtnosti zastavil, a to nejen z hlediska hrubé míry úmrtnosti, kdy počet zemřelých roste s tím, jak obyvatelstvo stárne, ale i z hlediska standardizované míry úmrtnosti. V roce 2004 se po tříleté stagnaci hodnota celkové standardizované míry úmrtnosti opět mírně snížila na 1107 na 100 000 u mužů a 662 na 100 000 u žen. Celkově se tak úroveň standardizované úmrtnosti u obou pohlaví ve srovnání s rokem 1970 snížila přibližně o 35 %.

Celková standardizovaná úmrtnost se skládá z úmrtností na jednotlivé skupiny chorob a dalších příčin (graf III. B. 1). Přibližně polovinu celkové úmrtnosti tvoří nemoci oběhové soustavy. Pokles úmrtnosti na nemoci oběhové soustavy se také výrazně odráží v poklesu celkové úmrtnosti. Další velmi důležitá součást celkové standardizované úmrtnosti je úmrtnost na zhoubné novotvary. Míra úmrtnosti na zhoubné novotvary se ve sledovaném období prakticky nezměnila, její podíl na celkové úmrtnosti však vzrůstá. Z hlediska společenské závažnosti byla do hodnocení zařazena též úmrtnost na vnější příčiny (například na úrazy, otravy a sebevraždy). Tato úmrtnost ve sledovaném období u obou pohlaví poklesla.

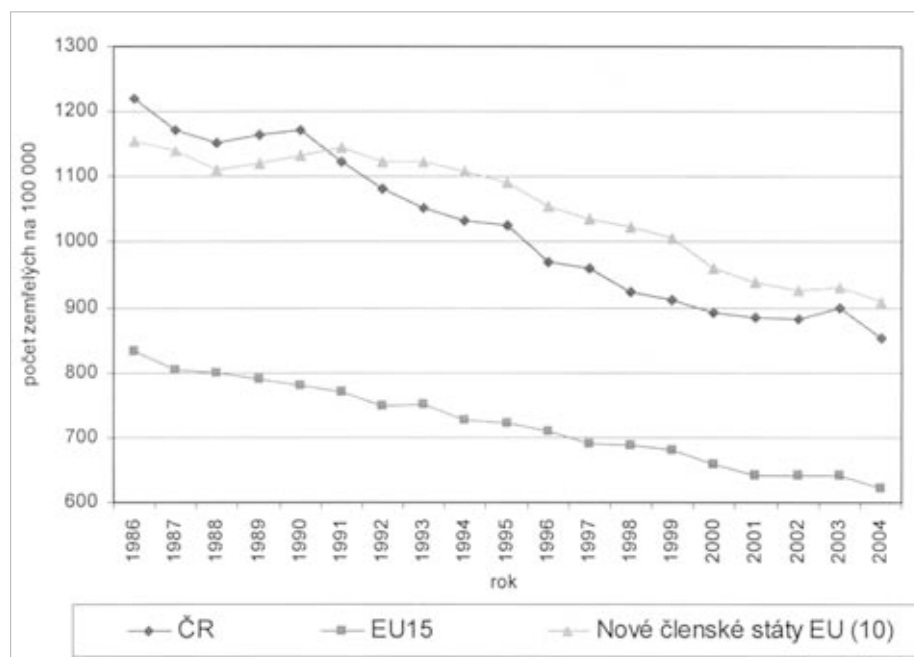
b) Mezinárodní srovnání

I přes výrazné zlepšení úmrtnostních poměrů v 90. letech Česká republika dosud značně zůstává za vyspělými zeměmi západní Evropy (graf III. B. 2.). Hodnota celkové standardizované úmrtnosti v roce 2004 v České republice převyšovala průměr zemí EU-15 o 37 %. Ve srovnání

Graf III.B.1: Standardizovaná úmrtnost, ČR, 1980-2004

Graf III.B.2: Celková standardizovaná úmrtnost, mezinárodní srovnání – ČR a EU, 1986-2004

s průměrnou celkovou standardizovanou úmrtností v nových zemích Evropské unie (10 zemí) je v ČR úmrtnost nižší od roku 1991 a tento rozdíl v roce 1994 činí 6 %.

4. Hlavní poznatky

Míra úmrtnosti je jedním z velice významných ukazatelů vypovídajících o zdravotním stavu populace a o rozšíření a závažnosti vybraných onemocnění. Největší podíl (přibližně 50 %) celkové úmrtnosti tvoří úmrtnost na nemoci oběhové soustavy, další velmi důležitou součástí tvoří úmrtnost na zhoubné novotvary. V roce 2004 dosáhla hodnota celkové standardizované úmrtnosti 1107 zemřelých na 100 000 u mužů a 662 zemřelých na 100 000 u žen. Celkově se tak úroveň standardizované úmrtnosti u obou pohlaví ve srovnání s rokem 1970 snížila přibližně o 35 %.

I přes výrazné zlepšení úmrtnostních poměrů Česká republika dosud z hlediska celkové úmrtnosti značně zaostává za vyspělými zeměmi západní Evropy.

III.C OBEČNÁ MÍRA NEZAMĚSTNANOSTI

1. Význam a souvislosti indikátoru

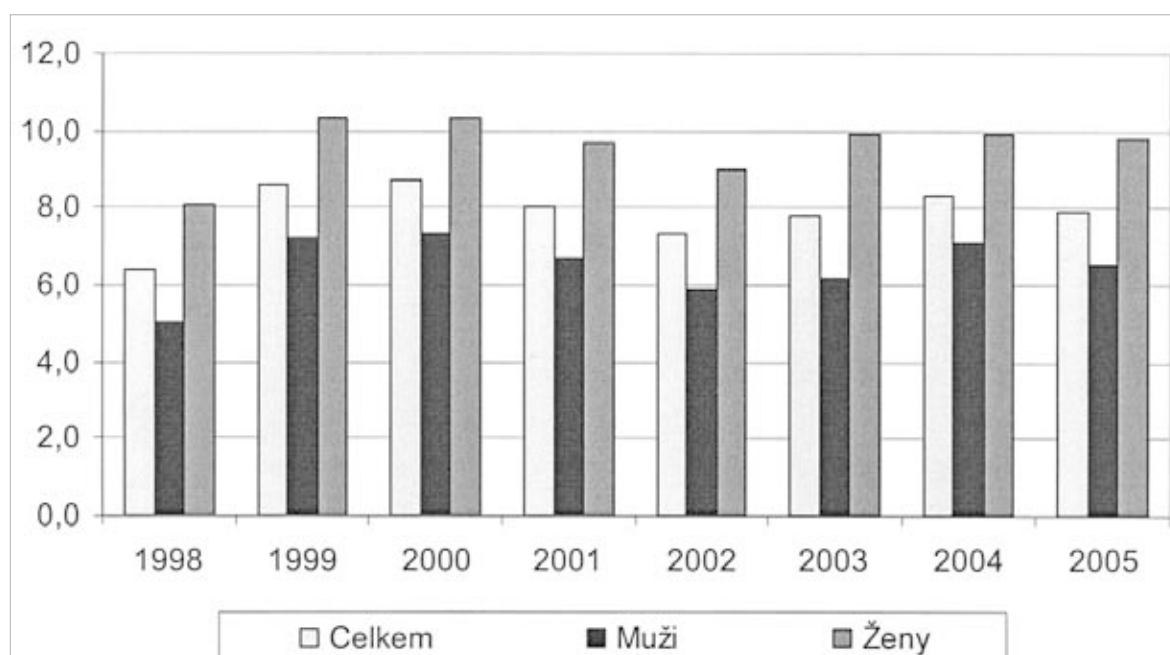
Obecná míra nezaměstnanosti spolu s ukazateli o vývoji celkové zaměstnanosti, zaměstnanosti starších osob, jako i regionálních disparitách v míře zaměstnanosti patří mezi strukturální ukazatele za oblast zaměstnanosti a sociálního začlenění. Dále slouží pro vyhodnocování cílů strategie zaměstnanosti vycházející ze zasedání Evropské rady v Lisabonu (rok 2000) a ve Stockholmu (rok 2001).

Tyto ukazatele převzala i revidovaná strategie, jež zpracovala Evropská komise v roce 2005 na jarním zasedání Evropské rady na základě doporučení skupiny špičkových expertů, jako změnu dosavadního pojetí této agendy na základě jejího Střednědobého hodnocení. Integrované směry pro růst a pracovní místa (2005-2008), které přijala Evropská rada v červnu 2005, slučují Hlavní směry hospodářské politiky a Směry zaměstnanosti EU do jednotného dokumentu a představují významný krok v procesu nového nasměrování a požívání Lisabonské strategie.

Udržitelný rozvoj má kromě zaměření na životní prostředí též limity ekonomické a sociální, v EU formulované právě Lisabonskou strategií, proto jsou tyto ukazatele důležitými indikátory těchto pilířů udržitelného rozvoje.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Ukazatel vychází z údajů Výběrového šetření pracovních sil, které je prováděno ve všech státech EU na základě metodiky Eurostatu a Mezinárodní organizace práce (ILO) a zaručuje plnou mezinárodní srovnatelnost výsledků.

Graf III.C.1: Obecná míra nezaměstnanosti mužů a žen, ČR, 1998-2005

Zdroj dat: EUROSTAT – New Cronos

Je definována jako podíl nezaměstnaných osob na pracovní síle vyjádřený v procentech. Podle metodiky Eurostatu se vztahuje výpočet míry na věkovou skupinu 15-74 let.

Za nezaměstnaného je dle definice ILO považována osoba, která v referenčním období neměla zaměstnání ani nebyla samostatně výdělečně činná, práci aktivně hledala a byla schopna nástupu do 14 dnů.

Pracovní sílu tvoří zaměstnaní a nezaměstnaní. Za zaměstnaného je považována osoba, která v referenčním týdnu odpracovala alespoň jednu hodinu za plat či odměnu nebo s cílem dosažení zisku nebo měla práci, ve které nebyla přítomna. Mezi zaměstnané nejsou zahrnovány osoby na rodičovské dovolené.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Po kulminaci nezaměstnanosti v roce 2000 nebyl další vývoj v tomto decenniu jednoznačný. Po dvou letech výrazného poklesu míry nezaměstnanosti byla v roce 2002 nižší než v zemích EU-15, ale od roku 2003 byl patrný růst míry nezaměstnanosti až na 8,3% v roce 2004, což byla jediná nejvyšší hodnota v rámci zemí EU-25. V roce 2005 poklesla míra nezaměstnanosti na 7,9 %, což je 12. místo v rámci zemí EU-25.

ČR je zemí s trvale vyšší mírou nezaměstnanosti žen než mužů. Výkyvy ve vývoji nezaměstnanosti v posledních letech byly u obou pohlaví podobné, jen v roce 2004 byl nárůst a v roce 2005 pokles celkové nezaměstnanosti způsoben výhradně nárůstem, resp. poklesem nezaměstnanosti

Tabulka III.C.1: Obecná míra nezaměstnanosti (v %), mezinárodní srovnání (členské země EU), 1998, 2000 a 2005

Země	1998	2000	2004	2005	Rozdíl 2005-1998	Rozdíl 2005-2004
EU-25	9,5	8,6	9,0	8,7	-0,8	-0,3
EU-15	9,3	7,6	8,1	7,9	-1,4	-0,2
Eurozóna	10,0	8,1	8,9	8,6	-1,4	-0,3
Belgie	9,3	6,9	7,8	8,4	-0,9	0
Česká republika	6,4	8,7	8,3	7,9	1,5	-0,4
Dánsko	4,9	4,4	5,4	4,8	-0,1	-0,7
Estonsko	9,2	12,5	9,2	7,9	-1,3	-1,8
Finsko	11,4	9,8	8,8	8,4	-3	-0,4
Francie	11,1	9,1	9,7	9,5	-1,6	-0,1
Irsko	7,5	4,3	4,5	4,3	-3,2	-0,2
Itálie	11,3	10,1	8,0	7,7	-3,6	-0,3
Kypr	:	5,2	5,0	5,3	:	0,6
Litva	13,2	16,4	10,8	8,3	-4,9	-3,1
Lotyšsko	14,3	13,7	9,8	8,9	-5,4	-1,5
Lucembursko	2,7	2,3	4,2	4,5	1,8	-0,6
Maďarsko	8,4	6,3	5,9	7,2	-1,2	1,1
Malta	:	6,8	7,3	7,3	:	0
Německo	8,8	7,2	9,5	9,5	0,7	0
Nizozemsko	3,8	2,8	4,6	4,7	0,9	0,1
Polsko	10,2	16,4	18,8	17,7	7,5	-1,3
Portugalsko	5,1	4,1	6,7	7,6	2,5	0,9
Rakousko	4,5	3,7	4,5	5,2	0,7	0,4
Řecko	10,9	11,3	10,5	9,8	-1,1	-0,7
Slovensko	:	18,7	18,0	16,3	3,7	-1,9
Slovinsko	7,4	6,6	6,0	6,5	-0,9	0,2
Spojené království	6,2	5,4	4,7	4,7	-1,4	0
Španělsko	15,3	11,4	11,0	9,2	-5,8	-1,5
Švédsko	8,2	5,6	6,3	7,8	-0,4	1,5

Zdroj dat: EUROSTAT – New Cronos

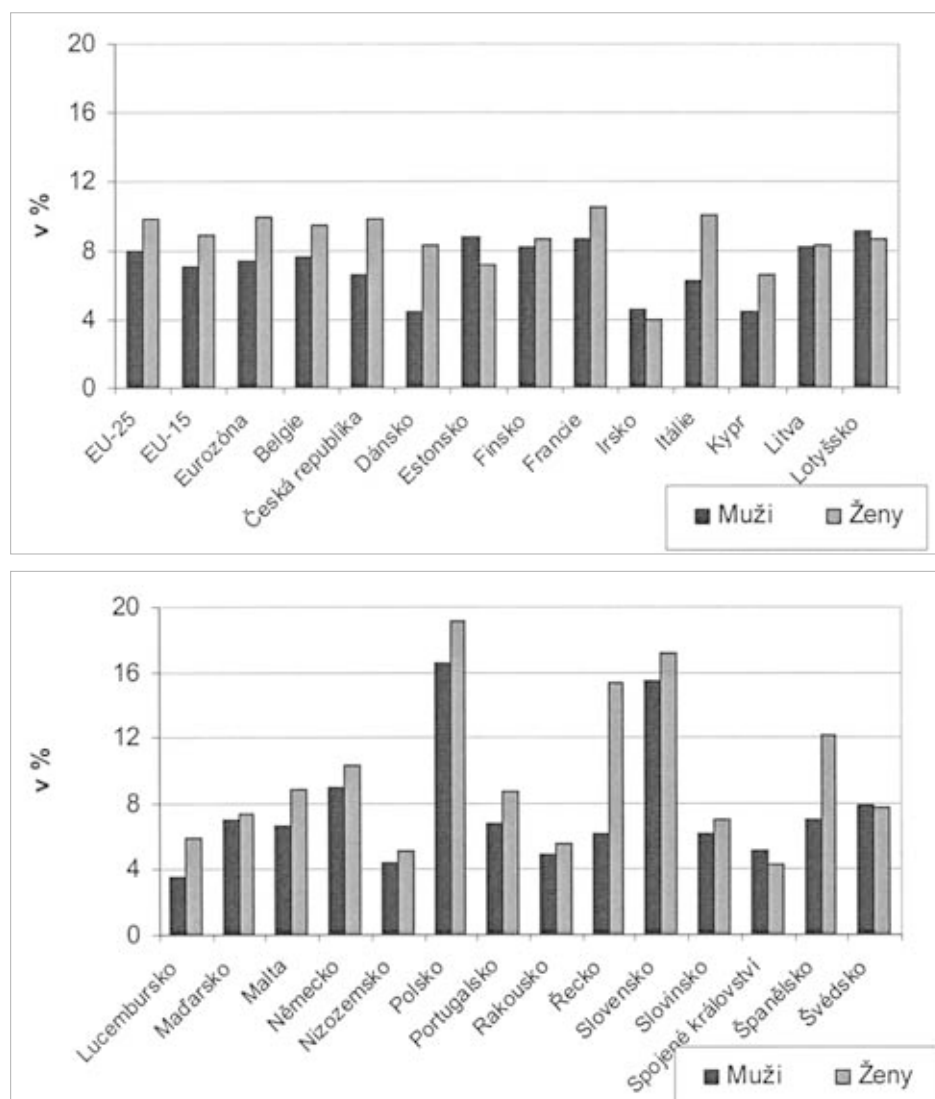
mužů. Podle dosavadního vývoje v letošním roce signalizují výsledky výběrového šetření další pokles nezaměstnanosti.

b) Mezinárodní srovnání

Použitá jednotná metodika umožňuje v případě obecné míry bezprostředně porovnávat hodnoty daného ukazatele v členských státech EU. Obecná míra nezaměstnanosti v zemích EU-25 dosáhla v roce 2005 8,7 % a v porovnání s rokem 1998 byla o 0,8 procentního bodu nižší. Tento pokles se projevil především v zemích EU-15, ve kterých se snížila míra nezaměstnanosti v tomto období o 1,4 procentního bodu na 7,9 %. Míra nezaměstnanosti se snížila ve většině členských zemí, včetně ČR.

V roce 2005 byla míra nezaměstnanosti v ČR nižší než v úhrnu zemí EU-25 (8,7 %), ve kterém se výrazně promítla vysoká míra nezaměstnanosti v Polsku a na Slovensku, a byla stejná jako

Grafy III.C.2: Obecná míra nezaměstnanosti mužů a žen, mezinárodní srovnání (členské země EU), 2005

Zdroj dat: EUROSTAT – New Cronos

v úhrnu zemí EU-15 (7,9 %). Meziroční pokles zaznamenalo 15 států EU25 (jak původní EU-15, tak nově přistoupivších, včetně Slovenska a Polska).

Ve většině členských zemí EU je obecná míra nezaměstnanosti žen vyšší než u mužů, neplatí to však pro Estonsko, Lotyšsko, Irsko, Švédsko a Spojené království. Tyto země se s výjimkou Estonska vyznačují celkově nižší mírou nezaměstnanosti, přičemž Estonsko a Lotyšsko náleží ke státům s vykázaným nejrychlejším poklesem této míry v posledních pěti letech.

4. Hlavní poznatky

Cílem strategie zaměstnanosti Evropské unie je zvyšování zaměstnanosti a snižování nezaměstnanosti. Konkrétní kvantitativní cíle v rámci tohoto indikátoru stanoveny nejsou.

Pozitivní skutečností je viditelný pokles nezaměstnanosti v ČR, jejíž úroveň je nižší než průměr stávajících členských států Evropské unie a stejná, jako v zemích původní EU-15.

III.D REGISTROVANÁ MÍRA NEZAMĚSTNANOSTI

1. Význam a souvislosti indikátoru

Indikátor registrované míry nezaměstnanosti je jedním ze základních ukazatelů sledování aktuální situace a vývoje na trhu práce. Je základem pro rozhodování v oblasti uplatňování politiky zaměstnanosti zaměřené na její celkové snižování, na snižování nezaměstnanosti rizikových skupin uchazečů, zvyšování jejich zaměstnatelnosti.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Indikátor míry registrované nezaměstnanosti vyjadřuje podíl dosažitelných uchazečů o zaměstnání (čitatel) na celkové pracovní síle (jmenovatel) v procentech.

Uchazeč o zaměstnání je podrobně vymezen zákonem 435/2004 Sb. o zaměstnanosti. Uchazečem o zaměstnání může podle § 24 být fyzická osoba, která osobně požádá o zprostředkování vhodného zaměstnání úřad práce, v jehož správním obvodu má bydliště a při splnění zákonem stanovených podmínek je úřadem práce zařazena do evidence uchazečů o zaměstnání. Uchazečem o zaměstnání nemůže být zejména fyzická osoba, která je v pracovním nebo obdobném vztahu, vykonává samostatnou výdělečnou činnost, nebo se připravuje soustavně na povolání (podrobněji viz § 25 tohoto zákona). Mezi uchazeče o zaměstnání se zahrnují případní uchazeči o zaměstnání ze zemí EU i EHP (Evropský hospodářský prostor).²¹⁾

Dosažitelní uchazeči jsou ti uchazeči o zaměstnání, kteří mohou bezprostředně nastoupit do zaměstnání při nabídce vhodného pracovního místa, tj. uchazeče o zaměstnání, kteří nemají žádnou objektivní překážku pro přijetí zaměstnání. Za dosažitelné se nepovažují uchazeči o zaměstnání ve vazbě, ve výkonu trestu, uchazeči v pracovní neschopnosti, uchazeči, kteří jsou zařazeni na rekvalifikační kurzy nebo uchazeči, kteří vykonávají krátkodobé zaměstnání a dále uchazeči, kteří pobírají peněžitou pomoc v mateřství nebo kterým je poskytováno hmotné zabezpečení po dobu mateřské dovolené. Dosažitelní uchazeči o zaměstnání se přibližují definici nezaměstnaných podle doporučení Mezinárodní organizace práce (ILO) ve Výběrových šetřeních pracovních sil (VŠPS), podle nichž se počítá obecná míra nezaměstnanosti.

Celková pracovní síla - vychází z výsledků VŠPS a údajů o registrované nezaměstnanosti, přičemž je rozšířena o legálně pracující cizince na území ČR, kteří v šetřeních VŠPS zahrnutí nejsou, nebo jsou zahrnutí pouze v omezeném rozsahu:

Čítatel: přesná evidence registrovaných - dosažitelných, neumístěných uchazečů o zaměstnání, občanů ČR a občanů EU, vedená úřady práce podle bydliště²²⁾ uchazeče ke konci sledovaného měsíce.

Jmenovatel: počet zaměstnaných v národním hospodářství s jediným nebo hlavním zaměst-

²¹⁾ EHP - země EU (Belgie, Dánsko, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Lucembursko, Nizozemsko, Německo, Portugalsko, Rakousko, Spojené království, Španělsko, Švédsko, Řecko a od 1.5.2004 – ČR, SR, Polsko, Maďarsko, Slovinsko, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Kypr, Malta) plus státy Norsko, Lichtenštejnsko a Island

²²⁾ Bydliště: a) u státního občana České republiky adresa místa trvalého pobytu na území České republiky, b) u cizince, který je občanem Evropské unie nebo jeho rodinným příslušníkem, adresa trvalého nebo přechodného pobytu na území České republiky a pokud takový pobyt nemá, adresa místa, kde se na území České republiky obvykle zdržuje, c) u cizince, který není občanem Evropské unie nebo jeho rodinným příslušníkem, adresa místa trvalého pobytu na území České republiky

náním podle výsledků výběrových šetření pracovních sil - VŠPS (klouzávý průměr posledních čtyř čtvrtletí) + počet pracujících cizinců ze třetích zemí s platným povolením k zaměstnávání, zaměstnaných občanů EU registrovaných ÚP (klouzávý průměr posledních 12-ti měsíců) a cizinců s platným živnostenským oprávněním (klouzávý průměr za poslední 2 pololetí) + přesná evidence registrovaných - dosažitelných, neumístěných uchazečů o zaměstnání, občanů ČR a občanů EU, vedená úřady práce podle bydliště uchazeče (klouzávý průměr posledních 12-ti měsíců).

Součet ve jmenovateli představuje pracovní sílu, která se během čtvrtletí nemění.

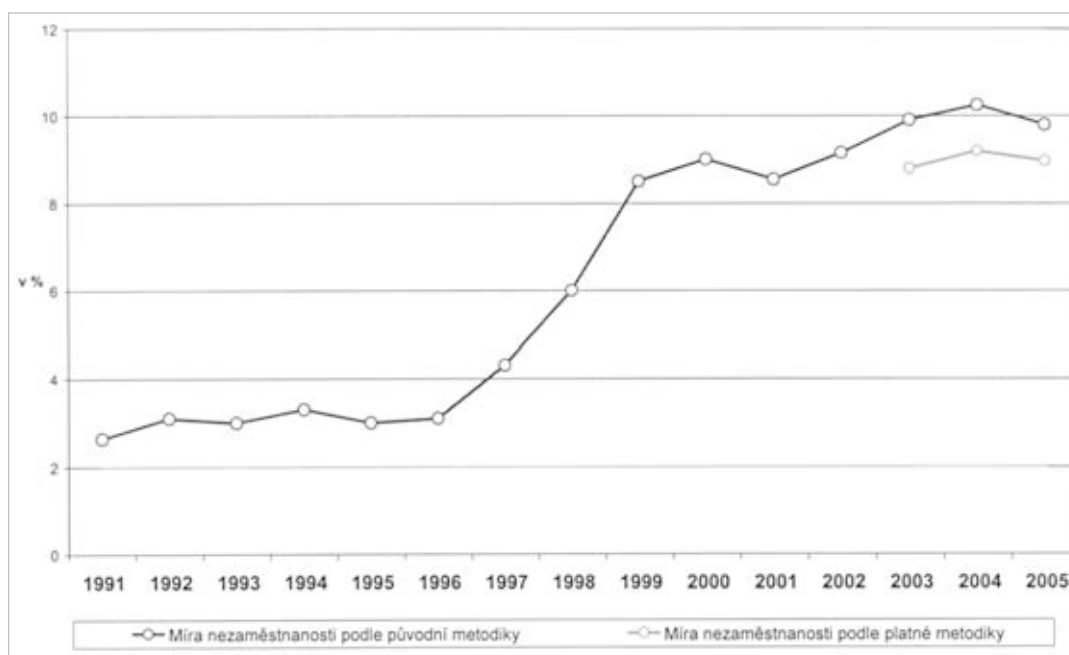
3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Na počátku transformace ekonomiky a společnosti byla nezaměstnanost neznámým jevem. Po skokovém růstu nezaměstnanosti z nuly v roce 1989 na 4,1 % v r. 1991 se míra nezaměstnanosti v letech 1992-1996 držela v intervalu 3-4 %. Zlom nastal v období recese v roce 1997, kdy začala míra nezaměstnanosti růst, a to až na hodnotu 9,8 % v lednu 2000. Poté došlo v souvislosti s hospodářským oživením k mírnému poklesu a následně stagnaci nezaměstnanosti. Tento poměrně příznivý trend pokračoval do prosince 2001, odkdy nezaměstnanost začala zejména vlivem recese ve světě, zhoršujících se odbytových možností našich výrobců, opět narůstat.

Pozitivní vývoj byl zaznamenán opět v roce 2004, kdy po historicky nejvyšších hodnotách na počátku roku se úroveň nezaměstnanosti snižovala a ve druhém pololetí její úroveň klesla na úroveň roku 2003. Pozitivní vývoj, daný oživením ekonomiky, přílivem zahraničních investic, jako i uplatňováním nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti pokračuje i v roce 2005 a 2006, kdy se nezaměstnanost drží pod úrovní předchozích let, přičemž meziroční pokles nezaměstnanosti se zrychluje.

Graf III.D.1: Registrovaná míra nezaměstnanosti – roční průměry, ČR, 1991-2005

Zdroj dat: MPSV

Graf III.D.2: Registrovaná míra nezaměstnanosti – měsíční hodnoty, ČR, 1991-2006

Zdroj dat: MPSV

Současná úroveň míry nezaměstnanosti 7,7 % (červen 2006) je srovnatelná s úrovní června 2002.

b) Mezinárodní srovnání

Pro mezinárodní srovnání se používá indikátor obecná míra nezaměstnanosti z Výběrových šetření pracovních sil (VŠPS) ČSÚ založených na mezinárodních doporučeních ILO a EUROSTAT, která jsou pro členské země EU závazná.

Registrovaní uchazeči o zaměstnání jsou definováni vždy národní legislativou. V řadě zemí jsou proto mezi obecnou mírou nezaměstnanosti a mírou registrované nezaměstnanosti značné rozdíly, což vyplývá jak z rozdílné legislativy, ale zejména z míry aktivní politiky zaměstnanosti a dalších oblastí sociální politiky jednotlivých zemí.

4. Hlavní poznatky

Podobně jako u indikátoru obecné míry nezaměstnanosti nejsou u míry registrované nezaměstnanosti stanovené konkrétní kvantitativní cíle. Pozitivní vývoj viditelný od druhé poloviny roku 2004 naznačuje, že by v horizontu několika let mohla míra nezaměstnanosti klesnout na úroveň přirozené míry nezaměstnanosti, jejíž úroveň se pro ČR odhaduje na hodnotu kolem 6 %.

III.E MÍRA ZAMĚSTNANOSTI STARŠÍCH PRACOVNÍKŮ

1. Význam a souvislosti indikátoru

Míra zaměstnanosti starších pracovníků spolu s obecnou mírou nezaměstnanosti a ukazateli o vývoji celkové zaměstnanosti, jako i regionálních disparitách v míře zaměstnanosti patří mezi strukturální ukazatele za oblast zaměstnanosti a sociálního začlenění.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Ukazatel popisuje situaci na trhu práce pro osoby ve věku 55-64 let. Vychází z údajů Výběrového šetření pracovních sil, které je prováděno ve všech státech EU na základě metodiky Eurostatu a zaručuje plnou mezinárodní srovnatelnost výsledků.

Je definován jako podíl zaměstnaných osob ve věku 55-64 let na počtu všech osob v této věkové skupině. Údaje jsou harmonizovány s údaji demografické statistiky a národních účtů.

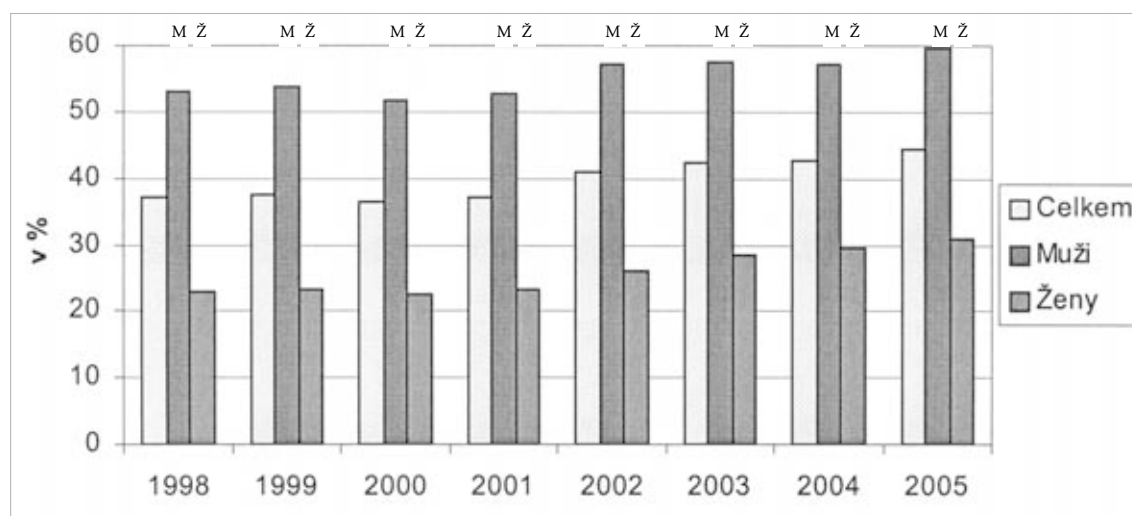
Za zaměstnaného ve věkové skupině 15-64 let je považována osoba ve věku 15-64 let, která v referenčním týdnu odpracovala alespoň jednu hodinu za plat či odměnu či s cílem dosažení zisku nebo měla práci, ve které nebyla přítomna.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Míra zaměstnanosti mužů a žen ve věku 55-64 se v období let 1998-2005 s výjimkou roku 2000 stále zvyšovala, přičemž relativně rychleji rostla zaměstnanost žen (o 8,0 procentního bodu) než mužů (o 7,1 procentního bodu). Česká republika však přesto nadále patří k těm státům, kde míra zaměstnanosti mužů v této věkové skupině je podstatně vyšší než míra zaměstnanosti stejně starých žen. Rozdíl v míře dosáhl v roce 2005 v ČR 28,4 procentního bodu (mužská míra 59,3 %, ženská 30,9 %).

Graf III.E.1: Míra zaměstnanosti mužů a žen ve věku 55-64 let, ČR, 1998-2005

Zdroj dat: Eurostat - New Cronos

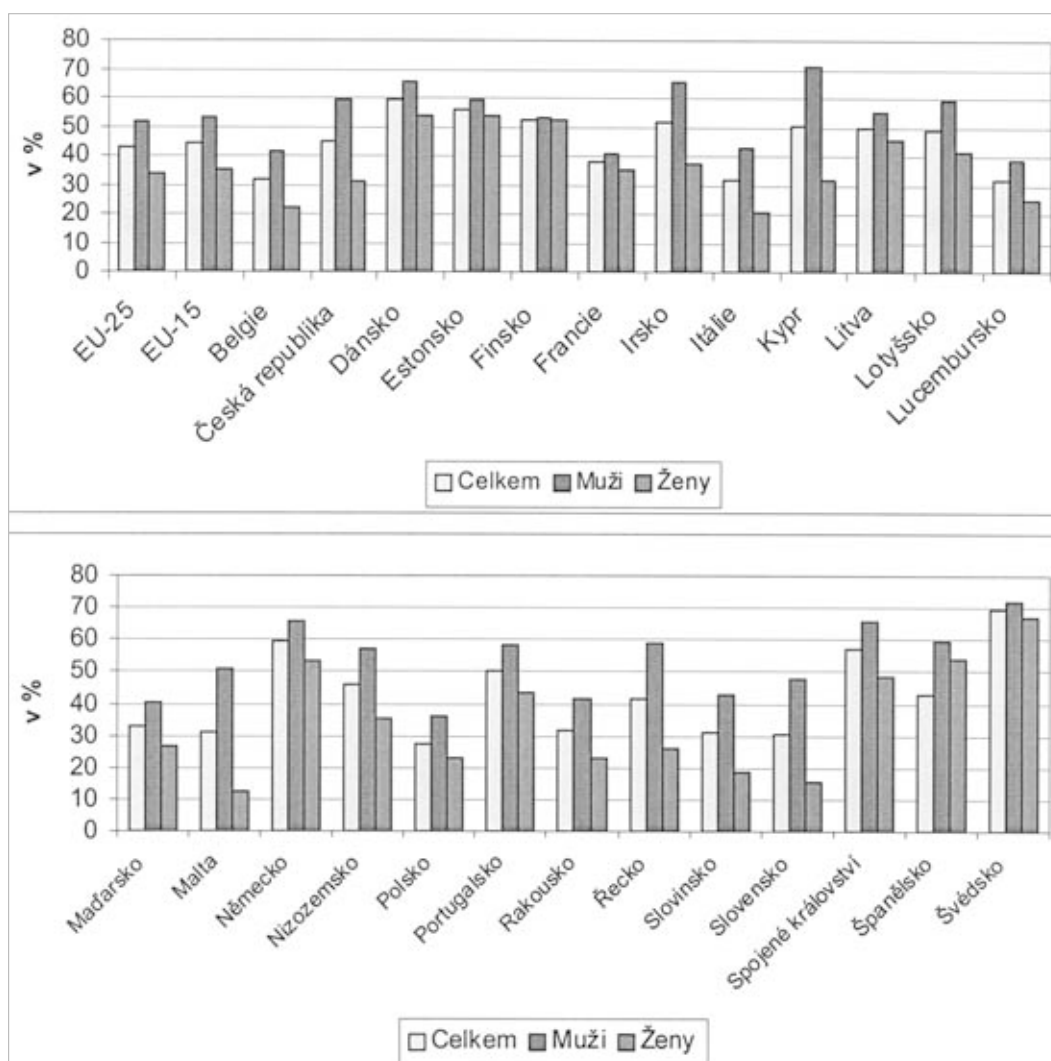
ženská 30,9 %) a zařadila se mezi šest států EU s největší diferenciací v míře podle pohlaví. Tento rozdíl je důsledkem v první řadě odlišné věkové hranice odchodu do důchodu, ale i potíží s udržením zaměstnanosti žen v předdůchodovém věku. Větší rozdíl v těchto mírách podle pohlaví než v ČR vykazují pouze středozemní státy Řecko, Španělsko, Kypr a Malta a dále Slovensko a Irsko.

b) Mezinárodní srovnání

Míra zaměstnanosti starších pracovníků v úhrnu za členské země EU soustavně roste. Od roku 1998 se za úhrn EU-25 zvýšila z 35,8 % na 42,5 % v minulém roce. Relativně vyšší zaměstnanost je v zemích EU-15, ve které se v tomto období zvýšila o 7,5 procentního bodu na 44,1 % v roce 2005.

Rozdíly mezi jednotlivými státy jsou značné, na jedné straně v devíti zemích nedosahuje zaměstnanost v této věkové skupině ani třetiny počtu těchto osob (Belgie, Itálie, Lucembursko, Maďarsko, Malta, Rakousko, Polsko, Slovensko, Slovinsko) a naopak v sedmi zemích pracovala

Grafy III.E.2: Míra zaměstnanosti mužů a žen ve věku 55-64 (v %), mezinárodní srovnání (členské země EU), 2005

Zdroj dat: Eurostat - New Cronos

v minulém roce více než polovina osob v tomto věku (Dánsko, Estonsko, Kypr, Portugalsko, Finsko, Švédsko – 69,4 %! a Spojené království – 56,9 %).

Míra zaměstnanosti v ČR (44,5 %) je nadprůměrná a dosahuje o něco nižší úrovně než v Německu a podstatně vyšší úrovně než v ostatních třech sousedních zemích. Vyšší míru zaměstnanosti však ovlivňuje zejména mužská zaměstnanost zatímco zaměstnanost žen v tomto věku je nižší než v průměru za EU-15, ale i za EU-25.

Růst míry zaměstnanosti byl v ČR dlouhodobě rychlejší než v zemích EU-25 (od roku 1998 to bylo o 7,4 procentního bodu proti 6,7 procentního bodu v EU-25); přírůstek míry zaměstnanosti však byl v některých zemích výrazně vyšší než v naší republice (např. ve Finsku o 16,5 procentního bodu, v Maďarsku o 15,7 procentního bodu, v Lotyšsku o 13,2 procentního bodu).

Tabulka III.E.2: Míra zaměstnanosti 55-64letých (v %), mezinárodní srovnání (členské země EU, 1998, 2000, 2004, 2005)

Země	1998	2000	2004	2005	Rozdíl 2005-1998	Rozdíl 2005-2004
EU-25	35,8	36,6	40,5	42,5	6,7	2
EU-15	36,6	37,8	41,9	44,1	7,5	2,2
Eurozóna	:	:	:	:	:	:
Belgie	22,9	26,3	30	31,8	8,9	1,8
Česká republika	37,1	36,3	42,7	44,5	7,4	1,8
Dánsko	52,0	55,7	60,3	59,5	7,5	-0,8
Estonsko	50,2	46,3	52,4	56,1	5,9	3,7
Finsko	36,2	21,3	50,9	52,7	16,5	1,8
Francie	28,3	29,9	37,3	37,9	9,6	0,6
Irsko	41,7	45,3	49,5	51,6	9,9	2,1
Itálie	27,7	27,7	30,5	31,4	3,7	0,9
Kypr	:	49,4	50,4	50,6	:	0,2
Litva	39,5	36	47,1	49,2	9,7	2,1
Lotyšsko	36,3	40,4	47,9	49,5	13,2	1,6
Lucembursko	25,1	26,7	30,8	31,7	6,6	0,9
Maďarsko	17,3	22,2	31,1	33	15,7	1,9
Malta	:	28,5	30,9	30,8	:	-0,1
Německo	37,7	37,6	39,2	45,4	7,7	6,2
Nizozemsko	33,9	38,2	45,2	46,1	12,2	0,9
Polsko	32,1	28,4	26,2	27,2	-4,9	1
Portugalsko	49,6	50,7	50,3	50,5	0,9	0,2
Rakousko	28,4	28,8	28,8	31,8	3,4	3
Řecko	39,0	39	39,4	41,6	2,6	2,2
Slovensko	22,8	21,3	26,8	30,3	7,5	3,5
Slovinsko	23,9	22,7	29	30,7	6,8	1,7
Spojené království	49,0	50,7	56,2	56,9	7,9	0,7
Španělsko	35,1	37	41,3	41,3	6,2	0
Švédsko	63,0	64,9	69,1	69,4	6,4	0,3

Zdroj dat: Eurostat - New Cronos

4. Hlavní poznatky

Na zasedáních Evropské rady v Lisabonu (rok 2000) a ve Stockholmu (rok 2001) byly EU stanoveny konkrétní kvantitativní cíle míry zaměstnanosti do roku 2010: celková míra zaměstnanosti alespoň 70 %, míra zaměstnanosti žen alespoň 60 %, míra zaměstnanosti starších pracovníků (55-64 let) alespoň 50 %. Tyto cíle převzala i revidovaná Lisabonská strategie, z níž vychází i opatření Národního programu reforem ČR.

Přijatá opatření by měla přispět k dosažení následujících indikativních cílů zaměstnanosti do roku 2008: celková míra zaměstnanosti 66,4 %, míra zaměstnanosti žen 57,6 % a míra zaměstnanosti starších zaměstnanců (55-64 let) 47,5 %.

Nejvyšší nárůst míry zaměstnanosti je v posledních letech viditelný zejména ve věkové kategorii 55-64 let. Lze předpokládat, že pozitivní trend v zaměstnanosti starších osob by mohl v souvislosti s pozitivním vývojem celkové zaměstnanosti, demografickým vývojem a s prodlužující se věkovou hranicí pro odchod do důchodu dále pokračovat.

III.F REGIONÁLNÍ ROZPTYL ZAMĚSTNANOSTI

1. Význam a souvislosti indikátoru

Regionální rozptyl míry zaměstnanosti spolu s obecnou mírou nezaměstnanosti a ukazateli o vývoji celkové zaměstnanosti a míře zaměstnanosti starších pracovníků patří mezi strukturální ukazatele za oblast zaměstnanosti a sociálního začlenění.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Regionální rozptyl měří meziregionální rozdíly v rozložení zaměstnanosti. Vychází z údajů výběrového šetření pracovních sil, které je prováděno ve všech státech EU na základě metodiky Eurostatu a zaručuje plnou mezinárodní srovnatelnost výsledků.

Jedná se o variační koeficient regionálních měr zaměstnanosti osob 15-64letých vyjádřený jako poměr směrodatné odchylky vážených regionálních měr zaměstnanosti osob 15-64letých k celorepublikové míře zaměstnanosti osob 15-64letých.

Pro výpočet se používá roční průměr míry zaměstnanosti za ČR a jednotlivé oblasti (NUTS 2) nebo kraje (NUTS3).

Ukazatel je definován jako poměr odmocniny rozptylu vážených měr zaměstnanosti osob 15-64letých k celorepublikové míře zaměstnanosti osob 15-64letých.

Rozptyl vážených měr zaměstnanosti osob 15-64letých je definován jako:

$$Var\left(\frac{x_i}{y_i}\right) = \sum_i \left(\left[\frac{x_i}{y_i} - \frac{\bar{x}}{\bar{y}} \right]^2 \cdot \frac{y_i}{\sum_i y_i} \right),$$

kde x_i je počet zaměstnaných ve věku 15-64 let v oblasti (kraji) i , y_i je populace ve věku 15-64 let v oblasti (kraji) i , $\bar{x}$ a $\bar{y}$ představují republikové průměry hodnot x_i a hodnot y_i .

Celorepubliková míra zaměstnanosti je definována jako:

$$\frac{\bar{x}}{\bar{y}} = \frac{\sum x_i}{\sum y_i}.$$

Indikátor disperze míry regionální zaměstnanosti Eurostat neaplikuje na Dánsko, Estonsko, Lucembursko, Kypr, Litvu, Lotyšsko, Maltu a Slovinsko, které vzhledem ke své velikosti nejsou členěny na oblasti a pro Irsko, ve kterém jsou vymezeny pouze dvě oblasti. Disperze zaměstnanosti za tyto státy je však vzata v úvahu při kvantifikaci indikátoru za příslušnou skupinu zemí (EU-25, EU-15, EU-12).

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

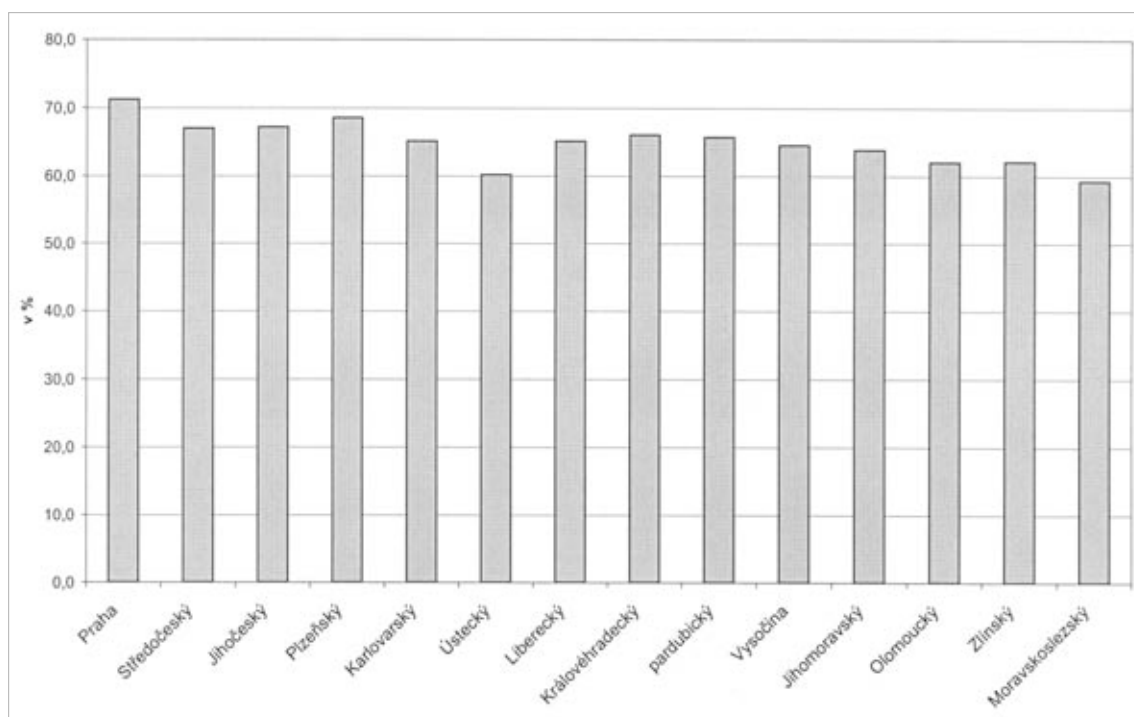
Z výsledků výběrového šetření jsou patrné dvě etapy dlouhodobého vývoje disperze regionální míry zaměstnanosti. V první z nich lze od roku 1996 pozorovat její rychlý růst až do roku 2000 jako důsledek vzrůstajících rozdílů v míře zaměstnanosti mezi kraji. Tento růst variačního koeficientu byl především ovlivněn vývojem zaměstnanosti v Praze, kde se projevuje značně vyšší možnost pracovního uplatnění a na druhé straně rychle klesala míra zaměstnanosti zejména v Moravskoslezském kraji. Od roku 2001 lze pozorovat určitou stagnaci ve výši krajských diferencí od celorepublikového průměru. V podmínkách ČR je diference ve skupině oblastí (NUTS 2) o málo nižší než mezi kraji (NUTS 3).

Tabulka III.F.1: Variační koeficient na úrovni oblastí a krajů, ČR, 1993-2005

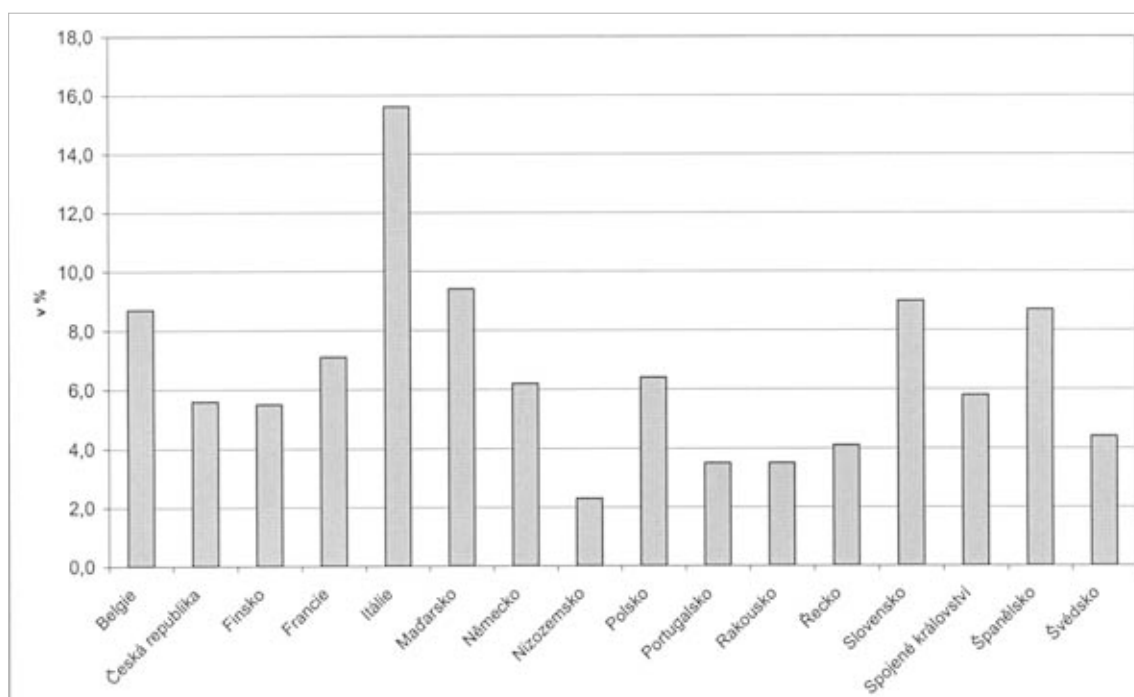
Územní členění	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Oblasti (NUTS 2)	2,9	2,9	3,1	3,1	3,6	4,4	5,6	5,8	5,7	5,6	5,8	5,5	5,6
Kraje (NUTS 3)	3,0	3,0	3,2	3,5	3,9	4,7	5,8	6,4	5,9	5,8	6,0	5,7	:

Zdroj dat: Eurostat - New Cronos, Český statistický úřad

Míra zaměstnanosti 15-64letých se ve všech krajích s výjimkou Prahy od roku 1993 do roku 2000 snižovala. V dalších letech, kdy již klesala míra zaměstnanosti podstatně pomaleji, se udržela na úrovni z konce tisíciletí ve Středočeském, Libereckém, Pardubickém a Moravskoslezském kraji, v Ústeckém kraji dokonce mírně vzrostla. Přesto však právě v Ústeckém a Moravskoslezském

Graf III.F.1: Míra zaměstnanosti 15-64 letých podle krajů, ČR, 2005

Zdroj dat: Eurostat - New Cronos, Český statistický úřad

Graf III.F.2: Variační koeficient míry regionální zaměstnanosti na úrovni NUTS2, mezinárodní srovnání (členské státy EU), 2004

Zdroj dat: Eurostat - New Cronos

Tabulka III.F.2: Disperze regionální míry zaměstnanosti, mezinárodní srovnání (členské země EU, země původní patnáctky a státy Eurozóny), 1999-2004

Země	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Rozdíl
							2004 – 1999
EU-25	13,3	13,4	13,5	13,3	12,9	12,0	-1,3
EU-15	13,9	13,4	13,1	12,5	11,9	11,1	-2,8
Eurozóna	13,3	12,9	12,7	12,1	11,5	10,5	-2,8
Belgie	8,0	7,9	8,0	8,0	7,7	8,7	0,7
Česká republika	5,6	5,8	5,7	5,6	5,8	5,6	0,0
Finsko	6,7	6,8	7,0	6,7	6,1	5,5	-1,2
Francie	7,1	6,9	8,3	8,0	7,2	7,1	0,0
Itálie	17,4	17,5	17,1	16,7	17,0	15,6	-1,8
Maďarsko	9,1	9,0	8,8	9,4	8,5	9,4	0,3
Německo	5,5	5,7	6,1	5,9	6,0	6,2	0,7
Nizozemsko	2,3	2,2	2,3	2,2	2,3	2,3	0,0
Polsko	4,8	6,9	7,2	7,3	7,2	6,4	1,6
Portugalsko	3,6	4,3	3,5	3,8	3,9	3,5	-0,1
Rakousko	2,3	2,5	2,6	2,5	2,9	3,5	1,2
Řecko	5,2	5,1	4,3	3,8	3,2	4,1	-1,1
Slovensko	8,1	9,1	8,3	7,3	7,6	9,0	0,9
Spojené Království	7,5	7,1	6,8	6,6	6,1	5,8	-1,7
Španělsko	10,8	10,7	10,0	9,3	9,0	8,7	-2,1
Švédsko	4,8	4,5	4,2	4,6	4,3	4,4	-0,4

Zdroj dat: Eurostat -
New Cronos, Český
statistický úřad

kraji nízká míra zaměstnanosti nadále negativně ovlivňuje výši variačního koeficientu regionální míry zaměstnanosti za ČR.

b) Mezinárodní srovnání

Variační koeficient regionální míry zaměstnanosti dosáhl v úhrnu zemí EU-25 v roce 2004 12,0% a proti 1999 se tak snížil o 1,3 procentního bodu. Variační koeficient se přitom výrazně snížil ve skupině zemí EU-15.

Údaje za skupiny zemí jsou však značně ovlivněny diferencí mezi jednotlivými státy; v rámci jednotlivých států byla vykazována vyšší hodnota rozptylu pouze Itálii jako důsledek rozdílů v úrovni zaměstnanosti na severu a jihu země, v ostatních státech se v roce 2004 pohybovala v intervalu od 2,3 % v Nizozemsku po 9,4 % v Maďarsku. Čím je hodnota variačního koeficientu nižší, tím méně se odchyľují údaje o oblastní zaměstnanosti od průměru v jednotlivých státech. Variační koeficient za ČR leží prakticky ve středu rozpětí a dosahuje přibližně stejné úrovně jako v Německu a Spojeném království.

Rozdíly v pracovním uplatnění žen v regionech jednotlivých států jsou podstatně větší než je tomu ve skupině mužů a mimořádně velké jsou především v Itálii a Španělsku. V Německu, Rakousku a Švédsku je tento variační koeficient za ženy nižší než za muže. Variační koeficient

Tabulka III.F.3: Variační koeficient regionální míry zaměstnanosti u mužů a žen na úrovni NUTS2, mezinárodní srovnání (členské státy EU), 2004

Země	muži	ženy
EU-25	10,2	17,3
EU-15	8,1	17,3
Belgie	7,2	10,7
Česká republika	5,1	6,6
Finsko	5,2	6,2
Francie	5,9	8,7
Itálie	8,7	25,7
Maďarsko	8,6	10,6
Německo	7,6	5,9
Nizozemsko	2,1	2,8
Polsko	6,0	7,6
Portugalsko	3,2	5,9
Rakousko	3,9	3,2
Řecko	2,5	8,3
Slovensko	8,1	10,5
Spojené království	5,7	6,5
Španělsko	5,5	14,8
Švédsko	4,8	4,3

Zdroj dat: Eurostat - New Cronos

regionální míry zaměstnanosti v ČR (5,1 % u mužů, 6,6 % u žen v roce 2004) leží v porovnání s ostatními státy EU zhruba ve středu intervalu (šestý nejnižší z 16 sledovaných zemí u mužů, osmý nejnižší u žen).

4. Hlavní poznatky

Trh práce v ČR se vyznačuje velkými regionálními rozdíly, které jsou důsledkem strukturálních změn, tj. změn v sektorové (odvětvové) struktuře hospodářství na základě restrukturalizace či útlumu odvětví. Dále v kvalifikační a profesní struktuře pracovní síly, když v jednotlivých regionech je dlouhodobě nedostatek určité profese, v jiných naopak přebytek. V jednotlivých regionech se tyto faktory projevují s různou intenzitou. Nedostatečná mobilita a flexibilita pracovní síly brání sladění nabídky a poptávky po pracovních silách. K vyřešení strukturálních problémů trhu práce je třeba dát důraz především na řešení problémů trhu s byty, dopravní dostupnosti a na podporu celoživotního vzdělání.

V souvislosti s pozitivním vývojem hospodářství v posledním období se situace zlepšuje i v regionech nejvíce postižených restrukturalizací. Hodnota indikátoru regionálního rozptylu míry zaměstnanosti osob 15-64letých má klesající tendenci. Konkrétní kvantitativní cíl stanoven není. Hodnota indikátoru za ČR (5,6) je nižší než např. v Belgii (8,7), což je stát srovnatelný co do rozlohy a počtu obyvatel, jako i obdobných problémů spojených s restrukturalizací.

III.G POPULACE ŽIJÍCÍ POD HRANICÍ CHUDOBY PŘED A PO SOCIÁLNÍCH TRANSFERECH

1. Význam a souvislosti indikátoru

Indikátor Populace žijící pod hranicí chudoby před a po sociálních transferech ukazuje efektivitu působení sociálních transferů, resp. jejich dopadu na osoby ohrožené chudobou. Osoby ohrožené chudobou jsou ty osoby, jejichž roční vyrovnaný disponibilní příjem je nižší než 60 % ročního národního vyrovnaného mediánového příjmu na spotřební jednotku. Tento indikátor vyjadřuje procentuální podíl osob (mužů, žen) ohrožených chudobou v příslušných věkových skupinách z celkového počtu osob (mužů, žen) v příslušných věkových skupinách. Výhodou tohoto relativního měření pomocí mediánu (a ne průměru) je to, že není příliš ovlivněno mezními hodnotami, nevýhodou je pak značná rozdílnost nastavených prahů ohrožení chudobou v různých zemích.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Osoby ohrožené chudobou (žijící pod hranicí chudoby) jsou osoby s ročním vyrovnaným disponibilním příjmem (před a po zahrnutí všech sociálních transferů) nižším než 60 % ročního národního vyrovnaného mediánového příjmu na spotřební jednotku. Vyrovnaný mediánový příjem je definován jako celkový disponibilní příjem domácnosti vydělený svojí „ekvivalenční velikostí“ (ve vztahu k dané spotřební jednotce), která zohledňuje velikost a složení domácnosti, a je přisouzen každému členu domácnosti.

Hranice/práh příjmové chudoby představuje 60 % ročního národního vyrovnaného mediánového příjmu na spotřební jednotku EU. Spotřební jednotka podle EU (existuje i podle OECD) stupnice je definována následovně: první dospělý v domácnosti = 1,0; každý další dospělý v domácnosti (osoba starší 13 let) = 0,5; každé dítě (do 13 let včetně) = 0,3. Do příjmů se v rámci nových členských zemí zahrnují i příjmy v naturáliích.

Indikátor míry ohrožení chudobou (podíl osob ohrožených chudobou z celkového počtu osob) lze i dále diferencovat nejen podle věku a pohlaví, ale i podle typu domácnosti či ekonomické aktivity členů domácnosti.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Údaje za ČR vycházejí ze šetření Mikrocensus 2002, které bylo provedeno Českým statistickým úřadem v roce 2003. Při tomto šetření byly zjišťovány příjmy domácností a osob za rok 2002.

Hranice/práh příjmové chudoby (po zahrnutí všech sociálních transferů) činil v roce 2002 ve 100% vyjádření 123130 Kč a v 60% 73878 Kč. Pod touto hranicí se nacházelo 822,2 tis. osob, což představovalo 8,13 % z celkového počtu osob v ČR.

Z hlediska pohlaví jsou chudobou více ohroženy ženy (9 %) než muži (7 %). Rozdíl mezi pohlavími se prohlubuje s rostoucím věkem. V kategorii nad 65 let byl podíl žen pod hranicí chudoby 6 % a podíl mužů 2 %.

Tabulka III.G.1: Populace žijící pod hranicí chudoby před a po sociálních transferech podle věkových skupin (v %), mezinárodní srovnání (státy EU 25), 2003

Země	Bez všech soc.transferů				Po zahrnutí důchodů				Po zahrnutí všech soc. transferů			
	Celkem	0-15	16-64	65+	Celkem	0-15	16-64	65+	Celkem	0-15	16-64	65+
EU 25	42	35	32	88	26	33	24	24	16	20	15	18
Belgie	42	33	33	92	28	32	27	25	15	17	13	21
Dánsko	39	26	30	95	31	26	29	44	11	9	10	17
Finsko	42	34	32	93	29	34	28	25	11	10	10	17
Francie	44	36	33	95	26	35	25	21	14	14	13	16
Irsko	39	38	31	87	33	38	28	51	21	22	17	40
Itálie	45	35	36	85	23	32	22	18	19	26	18	16
Lucembursko	38	36	29	86	22	34	21	10	11	18	11	6
Německo	36	26	25	86	24	30	22	24	16	20	14	15
Nizozemí	37	31	27	91	23	29	22	15	12	18	11	7
Portugalsko	42	36	34	82	27	32	24	34	21	23	18	29
Rakousko	42	40	33	86	25	37	23	19	13	15	11	17
Řecko	40	23	31	85	23	22	20	33	20	20	18	28
Španělsko	41	32	32	85	25	29	22	32	20	24	17	30
Švédsko	43	37	32	94	30	36	29	26	11	11	10	14
Velká Británie	43	44	31	92	29	43	25	28	18	22	15	24
Česká republika *	39	35	30	89	21	33	19	9	8	15	7	4
Estonsko	41	31	32	87	25	28	25	22	18	20	18	17
Kypr	28	17	20	88	20	16	14	56	15	11	10	52
Litva	39	31	31	83	23	27	22	17	15	17	15	12
Lotyšsko	43	37	35	81	24	31	24	18	16	19	17	14
Maďarsko	32	23	24	79	17	31	15	8	12	17	11	10
Malta **	30	29	24	70	19	28	16	26	15	21	12	20
Polsko	49	44	45	86	31	37	32	18	17	23	16	6
Slovenská republika	44	48	38	79	28	42	26	13	21	30	20	11
Slovinsko	37	25	30	82	16	19	15	20	10	9	9	19

Poznámka: * údaje z roku 2002 (údaje ČSÚ za rok 2005 ze šetření SILC budou k dispozici v říjnu 2006); ** údaje z roku 2000

Zdroj dat: Eurostat - New Cronos

Míra ohrožení chudobou u dětných domácností činila 11 %, u bezdětných 4 %. Nejvyšší míra ohrožení byla u neúplných rodin (30 %) a u rodin s 3 a více dětmi (20 %). V chudých domácnostech celkově žilo 15 % dětí do 15 let.

Z osob nad 16 let věku byla ohrožena chudobou 2 % zaměstnanců a 7 % osob samostatně výdělečně činných (sebezaměstnaných). Naproti tomu vysoký podíl chudých byl mezi nezaměstnanými (36 %) a ostatními ekonomicky neaktivními osobami kromě důchodců (13 %). Relativně malý podíl ohrožení chudobou figuroval u nepracujících důchodců (4 %).

Sociální transfery významně ovlivnily celkovou míru chudoby v ČR. Bez důchodů a ostatních sociálních transferů by žilo pod hranicí ohrožení chudobou 39 % osob ČR. Vyplacené důchody snížily tuto míru na 21 % a ostatní sociální transfery na konečných 8 %. Sociální transfery míru chudoby snížily o 31 procentních bodů. Největší vliv měly důchody, ostatní dávky vyplacené podle zákona o státní sociální podpoře, dávky nemocenského pojištění, podpora v nezaměstnanosti. Po zahrnutí důchodů do příjmů ostatní sociální transfery snížily chudobu o 13 procentních bodů.

Oproti ostatním státům má však ČR relativně vysokou koncentraci osob těsně nad prahem chudoby. Mezi 60 % a 70 % národního vyrovnaného mediánového příjmu se nalézalo 8 % osob, které představovaly skupinu možných budoucích chudých.

b) Mezinárodní srovnání

ČR je zemí s nejnižší hodnotou míry ohrožení chudobou (po zahrnutí sociálních transferů) v rámci všech zemí EU-25.

V průměru 16 % populace EU-25 bylo v roce 2003 klasifikováno jako ohrožených chudobou (na základě dat z Společné zprávy EK o sociální ochraně a sociálním začleňování 2006). Tato hodnota se významně liší v rámci EU, pohybuje se od 8 % v České republice až do 21 % v Irsku, Portugalsku a Slovenské republice.

K zemím s nejvyšší mírou dětské chudoby (osoby do 15 let) patří z EU-15 Itálie (26 %), z nových členských států Slovenská republika (30 %), naopak tuto specifickou míru má nejnižší Dánsko a Slovinsko (9 %).

Při posuzování vlivu sociálních transferů na výslednou hodnotu míry ohrožení chudobou z hlediska věku mají velký vliv důchody, po jejichž zahrnutí se rapidně zlepší výsledky pro věkovou skupinu 65 a více let (v průměru EU-25 z 88 % na 24 %). Celkový vliv transferů v rámci EU-25 redukuje výchozí míru ohrožení chudobou z 42 % na výsledných 16 %.

4. Hlavní poznatky

ČR je zemí s nejnižší mírou chudoby ze všech států EU (ČR 8 %, EU-25 16 %). Bez důchodů a sociálních transferů by žilo pod hranicí chudoby 39 % osob ČR, což odpovídá zhruba průměru za EU. Sociální transfery míru chudoby snižují o více než 30 procentních bodů. Přitom podíl těchto transferů na HDP je v ČR v porovnání s ostatními zeměmi nízký. To svědčí o efektivitě sociálních systémů v ČR.

IV. Výzkum, vývoj, vzdělávání

IV.A NEJVYŠŠÍ DOSAŽENÉ VZDĚLÁNÍ

1. Význam a souvislosti indikátoru

Vzdělanost populace je základním hodnotícím kritériem pro vyspělost společnosti. To, jak je společnost vzdělaná, svědčí o úrovni lidských zdrojů podílejících se na vývoji ekonomiky celého státu. Celkovou vzdělanost obyvatelstva posuzujeme prostřednictvím indikátoru „Nejvyšší dosažené vzdělání“. Úroveň vzdělanosti patří mezi faktory, které se na jedné straně výrazně podílejí na formování profilu úspěšnosti jednotlivce, na druhé straně úroveň vzdělanosti významně ovlivňuje kvalitu lidských zdrojů společnosti. Vzhledem k tomu, že kvalitní lidské zdroje jsou základním předpokladem pro další úspěšný rozvoj celé ekonomiky země a působí na její celkovou prosperitu, nejvyšší dosažené vzdělání je jedním ze základních ukazatelů možného potenciálu státu.

Je zájmem každé vyspělé země, aby vzdělanost obyvatel narůstala, do popředí vystupuje zejména potřeba znalosti úrovně vzdělanosti mladé populace, která v budoucnu vstoupí na trh práce a která ovlivní prosperitu společnosti v budoucnu. Z tohoto důvodu se zaměřujeme především na mladou populaci ve věku 20-24 let.

V mezinárodních souvislostech se jedná o velice významný indikátor, na základě kterého jednotlivé země porovnávají vzdělanost obyvatelstva se zahraničím, tyto jsou využívány v oblasti školských statistik a statistik hodnotících rozvoj lidských zdrojů zejména EUROSTATem a OECD.

Zároveň úroveň vzdělanosti může korelovat i s ostatními indikátory, které charakterizují vyspělost společnosti a úroveň ekonomiky.

Udržitelný rozvoj by pochopitelně nebyl možný bez vzdělané populace, zejména mladé populace, která nastupuje nebo v budoucnu nastoupí na trh práce. Lidé bez vzdělání mají menší šanci najít výhodné zaměstnání a tím i získat dostatečné finanční ohodnocení. Z toho důvodu jsou informace o vzdělanosti obyvatelstva jedním ze základních ukazatelů charakterizujících kvalitu lidských zdrojů ve společnosti.

2. Metodika výpočtu indikátoru:

Výpočet indikátoru „Nejvyšší dosažené vzdělání“ vychází jak z metodiky ČSÚ, tak z metodiky OECD a EUROSTATu. Nejvyšší dosažené vzdělání je uváděné ve členění podle kategorií

ISCED-97 (mezinárodní standardní klasifikace vzdělání používaná EUROSTATem, UNECSO i OECD). Pro populaci ve věku 20-24 let má smysl uvádět podíl populace s alespoň vyšším sekundárním vzděláním (ISCED 3 a vyšší - v našich poměrech se jedná o střední vzdělání, střední vzdělání s výučním listem, střední vzdělání s maturitní zkouškou, vyšší odborné vzdělání a vysokoškolské vzdělání), které tuto populaci nejlépe charakterizuje. Pro populace starší se uvádí i indikátor „Podíl populace s dosaženým terciárním vzděláním“, což v mladé populaci nemá smysl uvádět vzhledem k tomu, že část populace je stále ve vzdělávacím procesu a nemá dosud studium na vysoké škole ukončeno.

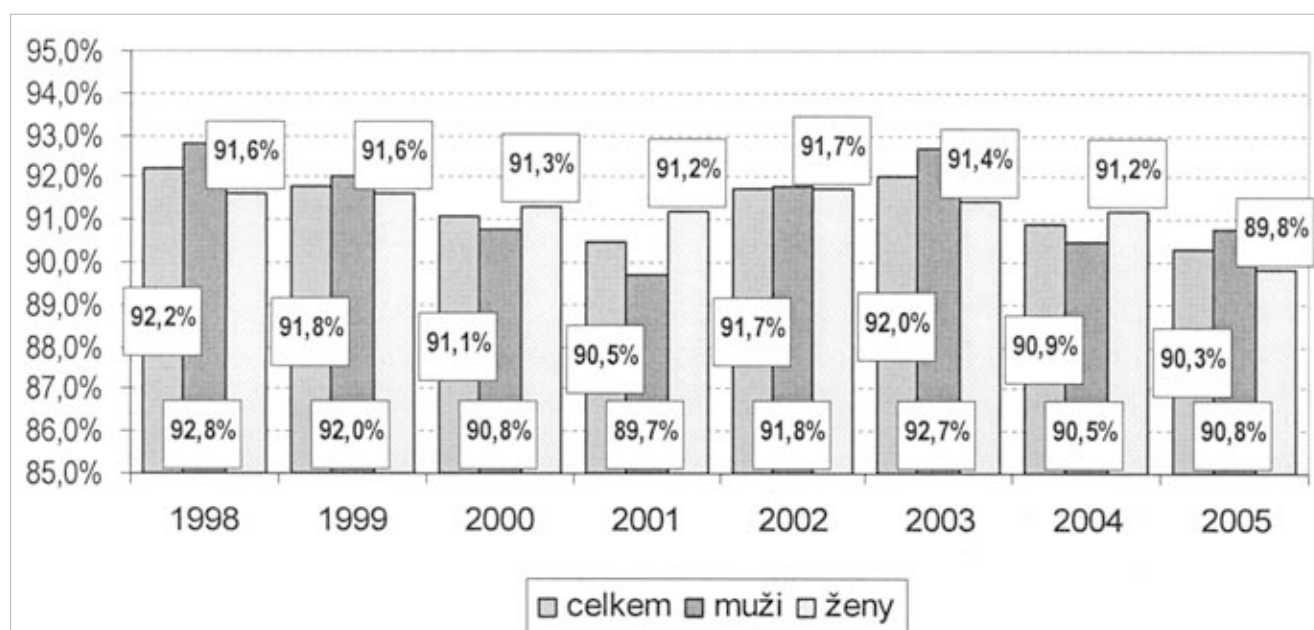
Veškeré údaje, jak v českých poměrech, tak v mezinárodním srovnání, vycházejí z Labour Force Survey.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR:

Vývoj vzdělanosti mladé populace ve věku 20-24 let popisuje následující graf.

Graf IV.A.1: Podíl populace ve věku 20-24 s alespoň vyšším sekundárním vzděláním, ČR, 1998-2005

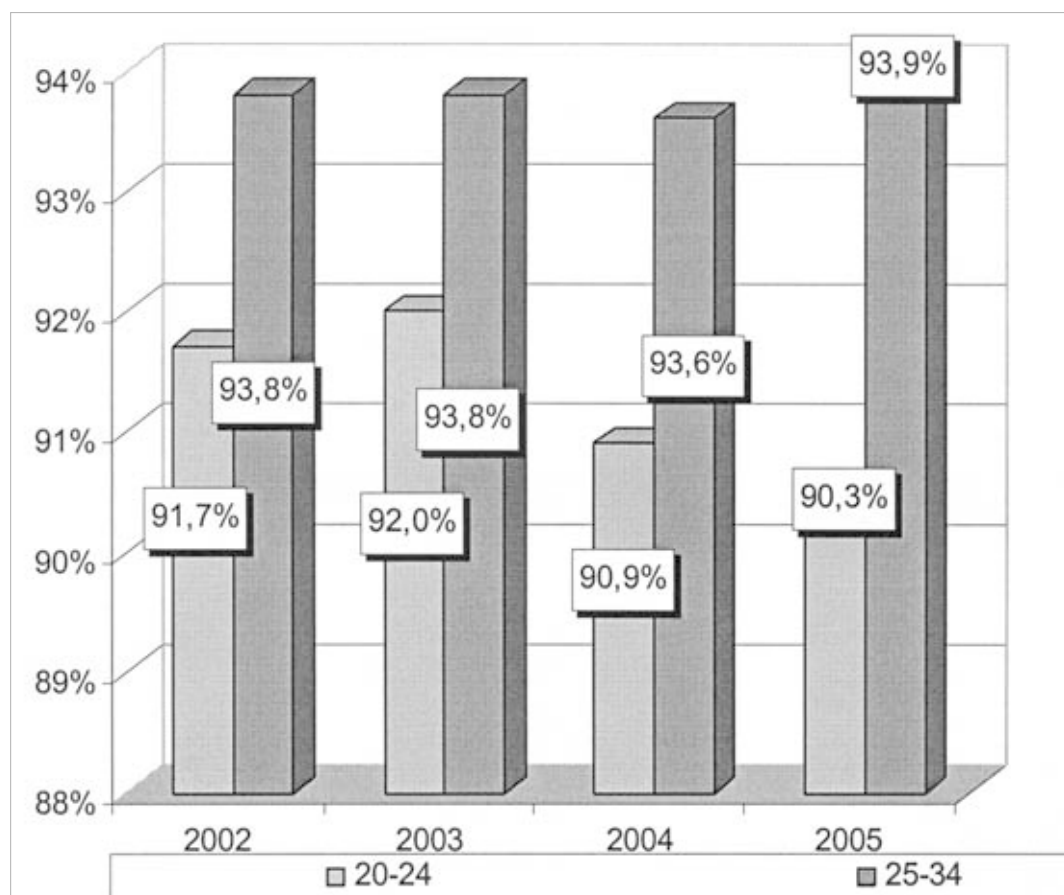

Zdroj dat: Eurostat

V České republice je vzdělanost obyvatel poměrně vysoká – za celé období nepoklesla hodnota ukazatele pod úroveň 90 %. V letech 1998-2004 se podíl obyvatel ve věku 20-24 let, kteří dosáhli alespoň vyššího sekundárního vzdělání, pohyboval v rozmezí 90,3-92,2 %. Neznamena to však, že zbývající část populace by měla vystudovanou pouze základní školu – v českém vzdělávacím systému existují i obory určené pro žáky, kteří základní vzdělání získali mimo hlavní vzdělávací proud a dokončili školy pro mentálně hendikepované (tedy základní školy speciální a základní školy praktické) a pro žáky, kteří ukončili základní školu v nižším než posledním ročníku – tyto obory se v minulosti započítávaly do kategorie ISCED 2, v mezinárodním srovnání

se tedy nejednalo o vyšší sekundární vzdělání. Navíc ve věkové kategorii 20-24 let jsou zahrnuti i dosavadní studenti středních škol, kteří dosud studium neukončili z různých důvodů – měli v minulosti odklad povinné školní docházky, opakovali ročník, přestoupili na jinou školu do nižšího ročníku, apod. V posledních letech se na středních školách stále častěji projevuje nový fenomén – přestupy ze školy na školu, z oboru na obor a tím způsobené prodlužování středoškolského studia a odchod ze středního vzdělávání ve vyšším než standardním věku.

Graf IV.A.2: Podíl populace ve věku 20-24 a 25-34 s alespoň vyšším sekundárním vzděláním, ČR, 2002-2005

Zdroj dat: Český statistický úřad – Výběrové šetření pracovních sil, EUROSTAT

Z genderového pohledu nevykazuje indikátor „Podíl populace s alespoň vyšším sekundárním vzděláním“ velké rozdíly. Ve sledovaném období se v pěti letech projevuje mírně vyšší vzdělanost mužů, ve zbývajících třech naopak vyšší podíl žen s alespoň vyšším sekundárním vzděláním. Rozdíly jsou však pouze nepatrné – pohybují se v rozmezí od 0,1 do 1,5 procentního bodu ve prospěch mužů a 0,1-0,7 procentního bodu ve prospěch žen. Vzhledem k tomu, že tyto rozdíly mezi roky kolísají, není zde možné hovořit o trendu a ani o významných rozdílech mezi muži a ženami.

Mírné odchylky v jednotlivých letech (vzhledem k poměrně malým odchylkám se zde nedá hovořit o trendu) jsou způsobeny změnami ve vzdělávacím systému – postupným nárůstem počtu

žáků, kteří na počátku své vzdělávací dráhy získávají odklad povinné školní docházky, dále postupnou změnou struktury žáků středních škol (vyšší podíl žáků v „delších – maturitních“ oborech oproti „kratším – nematuritním“) a v neposlední řadě se zde projevuje i již zmíněný trend posledních let – prodlužování si délky středoškolského studia většinou přestupy žáků do jiných oborů zpravidla do nižších ročníků.

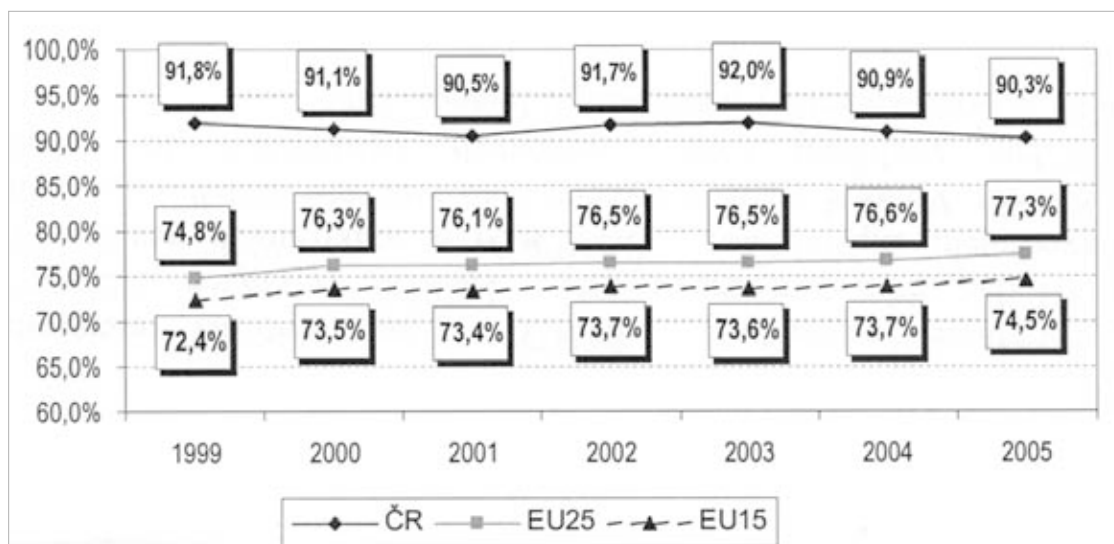
Pro porovnání, v populaci o něco starší (25-34 let) je podíl obyvatel s alespoň vyšším sekundárním vzděláním již vyšší – v posledních třech letech se pohybuje na úrovni cca 94 %. V tomto podílu jsou již zahrnuti i ti, kteří si postupně vzdělání doplnili.

b) Mezinárodní srovnání

V mezinárodním srovnání dosahuje Česká republika ve sledovaném indikátoru velice příznivých hodnot – vyšší podíl obyvatel s vyšším sekundárním vzděláním dosahuje v roce 2005 pouze Slovensko (91,5 %) a hodnot okolo hranice devadesáti procent již pouze Slovinsko (90,6 %) a Polsko (90 %). V některých zemích, např. v Portugalsku a na Maltě, nedosahuje vyššího sekundárního vzdělání ani polovina populace ve věku 20-24 let.

Z následujícího grafu je patrné, že v porovnání s průměrnými hodnotami zemí v Evropské unii dosahuje Česká republika vysoce nadprůměrných hodnot. Je také zřejmé, že vstup postkomunistických zemí do Evropské unie příznivě ovlivnil hodnotu tohoto indikátoru a došlo k navýšení podílu populace Evropské unie s alespoň vyšším sekundárním vzděláním o cca 3 procentní body.

Graf IV.A.3: Podíl populace ve věku 20-24 s alespoň vyšším sekundárním vzděláním, mezinárodní srovnání, 1999-2005

Zdroj dat: Eurostat

Na první pohled se může zdát, že hodnoty za Českou republiku klesají, musíme si však uvědomit, že za poslední tři roky se jednalo o pokles o necelé dva procentní body a průměrný podíl obyvatel s vyšším sekundárním vzděláním v Evropské unii jako celku Česká republika převyšuje o 13 procentních bodů.

4. Hlavní poznatky

Úroveň vzdělanosti mladé populace v České republice je poměrně vysoká a s hodnotami převyšujícími 90 % populace ve věku 20-24 let, která má alespoň vyšší sekundární vzdělání, se Česká republika řadí mezi jedny z prvních zemí v Evropě a i ve světě. Poměrně vysoká vzdělanost obyvatelstva (z pohledu tohoto indikátoru) se projevuje i v populaci 25-34 let.

V čem zatím zaostáváme je však podíl obyvatel s terciárním vzděláním. V porovnání s ostatními zeměmi Evropy i světa, dosahuje vyššího odborného nebo vysokoškolského vzdělání zatím poměrně malý podíl lidí, podíl obyvatel s terciárním vzděláním se pomalu zvyšuje, ale stále nedosahujeme hodnot vyspělých zemí. Tato situace je dána zejména strukturou vzdělávacích programů našich středních škol a tím, že střední školství je v poměrně velké míře odborně zaměřeno a ze škol odcházejí absolventi s plnou odbornou středoškolskou kvalifikací, kteří v mnoha případech nacházejí kvalitní uplatnění na trhu práce a nemají potřebu svou kvalifikaci dále zvyšovat. Určitou roli zde hraje i přijímací řízení a kapacity vyšších odborných a vysokých škol.

IV.B VÝDAJE NA VÝZKUM A VÝVOJ

1. Význam a souvislosti indikátoru

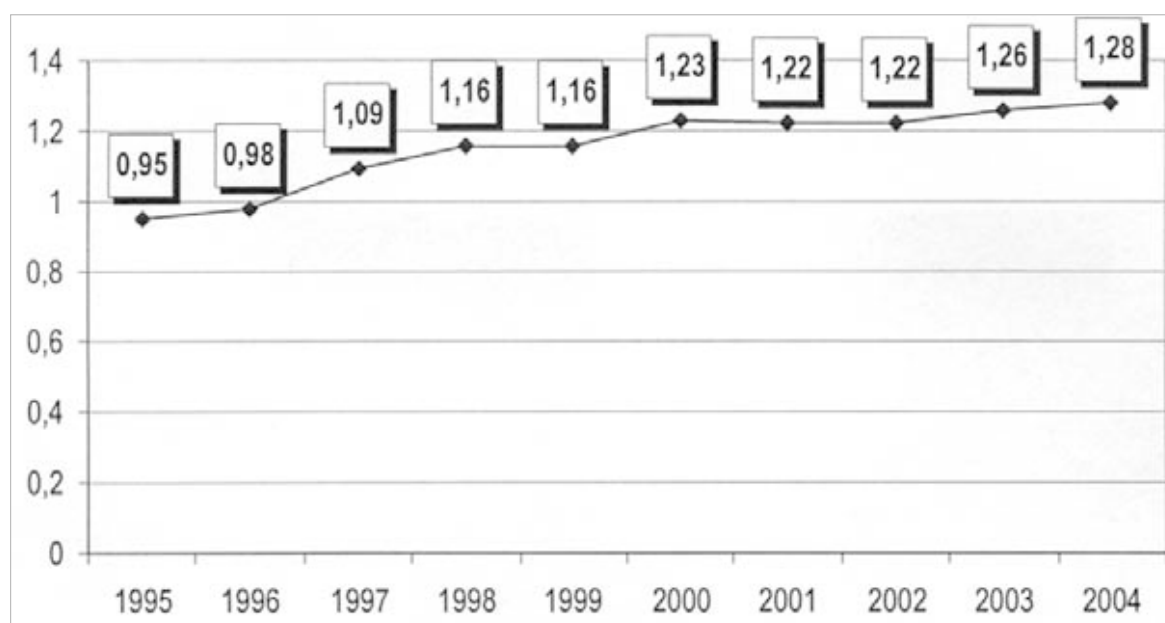
Výše výdajů na vědu a výzkum charakterizuje v každém státě především jeho vědeckotechnický rozvoj a souvisí i s úrovní vzdělanosti obyvatelstva a lidským potenciálem země.

V oblasti výzkumu a vývoje je základním cílem České republiky zajistit její mezinárodní konkurenceschopnost jako znalostní společnosti. Spolu se vstupem do Evropské unie vstupuje do popředí i plné zapojení České republiky do rozhodovacích procesů výzkumu a vývoje v evropském kontextu.

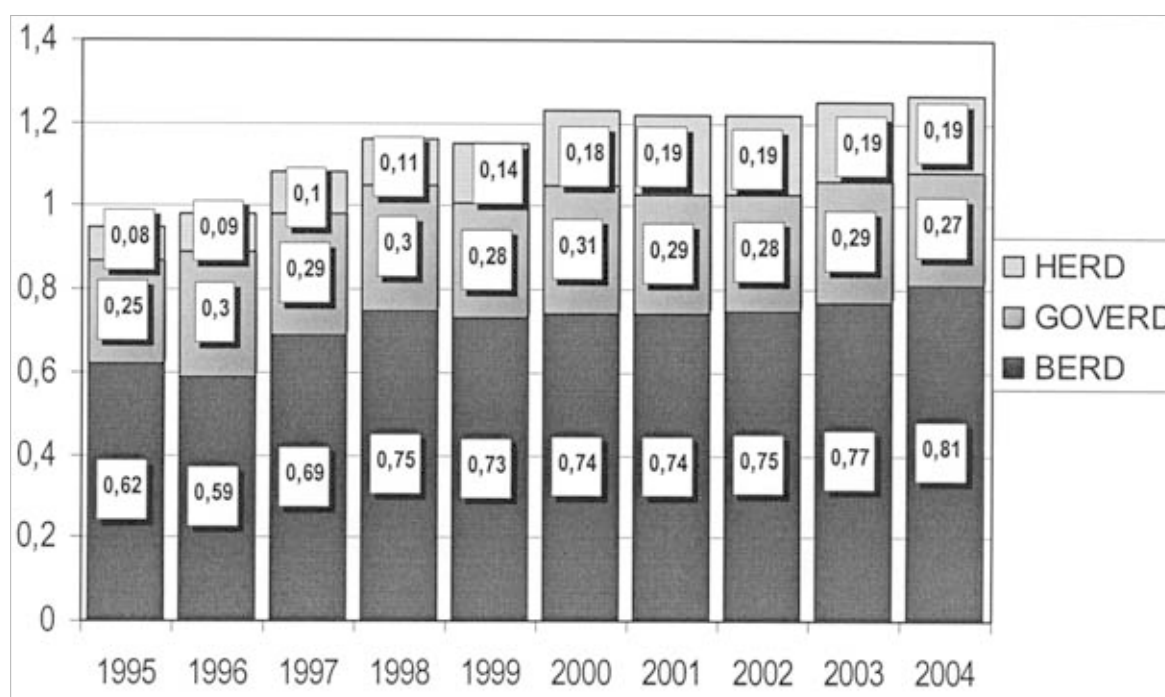
Výzkum a vývoj je v České republice financován z mnoha zdrojů – ze zdrojů veřejných, ze zdrojů subjektů podnikatelské sféry, ze zahraničí a ze zdrojů soukromé neziskové sféry. V posledních letech sílí tlak společnosti na sociální „vykazatelnost“ výzkumů především v oblasti přínosů a využitelnosti vynakládaných zdrojů, a to jak veřejných, tak soukromých.

Cílem České republiky je zvýšit úroveň financování výzkumu a vývoje z veřejných zdrojů na úroveň 0,7 % HDP.

Výše výdajů na vědu a výzkum mají, obdobně jako úroveň vzdělanosti obyvatelstva, poměrně velký význam pro budování vzdělanostní společnosti a vyspělé ekonomiky každého státu. Rozvoj výzkumu a vývoje však není možné bez kvalitních lidských zdrojů – tedy bez vzdělanostně vyspělé společnosti. Společnost, která nevrhává do výzkumu a vývoje dostatečné prostředky, může pouze v omezené míře využívat výsledky výzkumu a tím vlastně brzdí rozvoj celé ekonomiky.

Graf IV.B.1: Výdaje na výzkum a vývoj jako % HDP, ČR, 1995-2004

Udržitelný je jen takový rozvoj společnosti, který respektuje její sociálně udržitelné síly. Proto je nutné pravidelně provádět monitoring skutečného stavu i animozních sil působících ve společnosti. Jen na základě těchto koncepčně realizovaných průzkumů, jejich vyhodnocování a nalezení optimálních či rozhodujících bodů a limitů, a následně vyvozených postupů či sociálních i dalších opatření realizovaných pro zpevnění soudržnostních vazeb společnosti lze dosáhnout sociálního smíru a tendence udržitelného rozvoje.

Graf IV.B.2: Struktura výdajů na výzkum a vývoj podle zdrojů financování, ČR, 1995-2004

2. Metodika výpočtu indikátoru

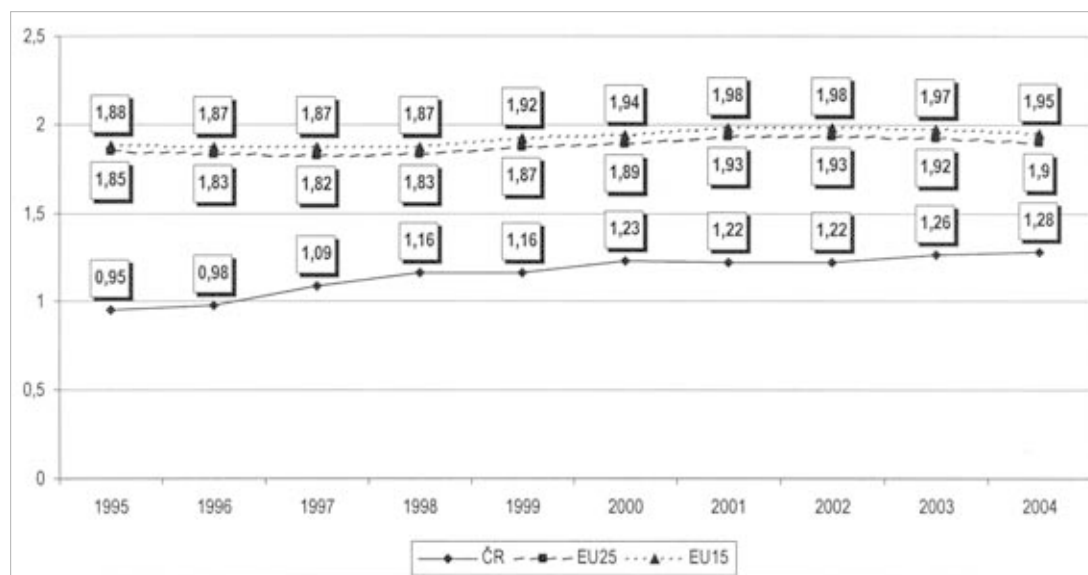
Metodika výpočtu vychází z metodiky EUROSTATU. Celkové výdaje na výzkum a vývoj (GERD) zahrnují výdaje z prostředků soukromých podniků (Business enterprise expenditure - BERD), výdajů institucí terciárního vzdělávání (Higher Education expenditure - HERD), veřejných „vládních“ výdajů (Government expenditure – GOVERD) a soukromých neziskových institucí – PNDR). Veškeré údaje se uvádějí jako procento hrubého domácího produktu. Údaje vycházejí z dat vyplněných každoročně do výkazu EUROSTATu, a jsou rozčleněny podle zdrojů financování.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Výdaje na výzkum a vývoj v České republice jako procento HDP rok do roku narůstají. Ke stagnaci došlo ve sledovaném období pouze mezi roky 1995 a 1999, k mírnému poklesu mezi roky 2000 a 2001. V ostatních letech meziročně výdaje narůstaly, a nejinak tomu bylo i v posledním roce.

Graf IV.B.3: Výdaje na výzkum a vývoj jako % HDP, mezinárodní srovnání, 1995-2004

Poznámka: Údaje za rok 2004 jsou kvalifikovaný odhad EUROSTATu.
Zdroj dat: Eurostat

Z pohledu struktury výdajů na výzkum a vývoj jsou v České republice vynakládány nejvyšší prostředky ze zdrojů podniků (0,77 % HDP v roce 2003, odhad na rok 2004 je ve výši 91 % HDP), výdaje veřejných škol a výdaje ze státního rozpočtu činily v roce 2003 celkem 0,48 % HDP, odhad na rok 2004 činí 0,46 % (z toho 0,27 % HDP byly výdaje ze státního rozpočtu a 0,19 % HDP výdaje vysokých škol).

Výdaje podniků vykazují od roku 1999 stálý nárůst, případně stagnaci, k nejvyššímu odhadovanému nárůstu došlo mezi roky 2003 a 2004 (o cca 0,4 procentního bodu). Obdobný vývoj vykazují i výdaje vysokých škol, které v období 1995-2001 narůstaly a v posledních třech letech jejich vývoj stagnoval.

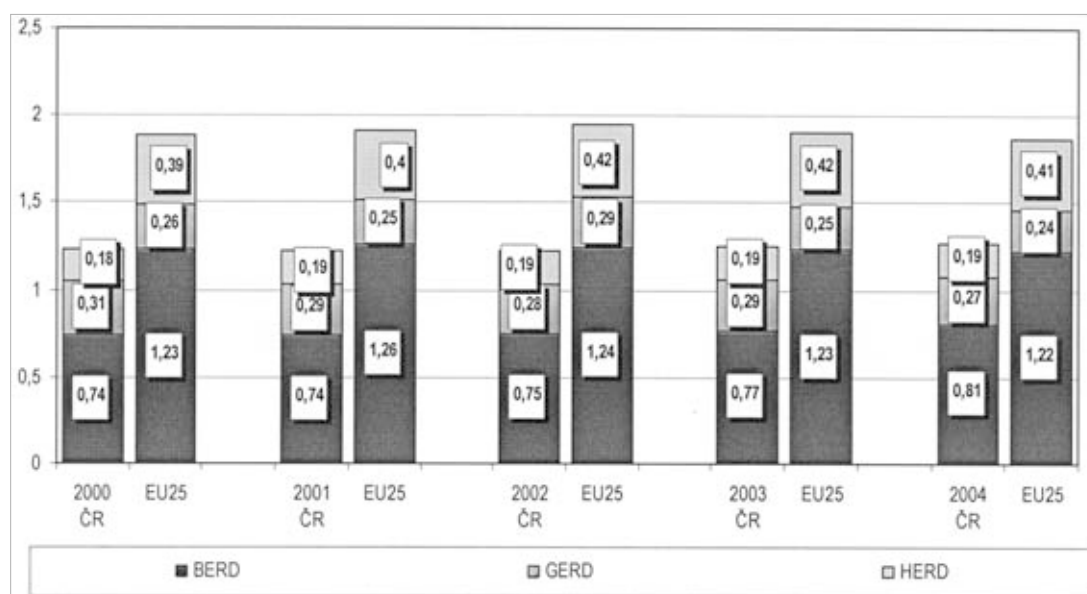
Výdaje na výzkum a vývoj ze státního rozpočtu jsou přímo závislé na celkové finanční situaci státu a na celkové výši státního rozpočtu. Proto se v nich mnohem více odrážejí „výkyvy“ v ekonomické situaci země. Ve vztahu k HDP bylo na výzkum a vývoj vynaloženo ze státního rozpočtu (bez výdajů vysokých škol) celkem 0,25-0,30 % výdajů. K většímu poklesu došlo v roce 1999, kdy tyto výdaje poklesly o cca 0,2 procentního bodu. Podíl výdajů na výzkum a vývoj ze státního rozpočtu (bez výdajů vysokých škol) v posledních čtyřech letech prakticky stagnuje, odhad za rok 2004 avizuje dokonce mírný pokles.

b) Mezinárodní srovnání

V mezinárodním srovnání vydává Česká republika na výzkum a vývoj menší částky ve vztahu k HDP, než je celoevropský průměr, a to jak z pohledu původních 15 členských zemí, tak z pohledu pětadvacítky. Je však nutné zdůraznit, že hodnot nižších než Česká republika dosahuje prakticky všechny nové země Evropské unie a i některé další země.

Zatímco podíl výdajů na výzkum a vývoj jako podíl HDP v Evropské unii v posledních třech letech mírně klesá, v České republice byl v posledních dvou letech zaznamenán nárůst.

Graf IV.B.4: Výdaje na výzkum a vývoj jako % HDP podle zdrojů financování, mezinárodní srovnání, 2000-2004

Poznámka: Údaje za rok 2004 jsou kvalifikovaný odhad EUROSTATU.
Zdroj dat: Eurostat

Zatímco země Evropské unie vynakládají na výzkum a vývoj mnohem více prostředků ze soukromých zdrojů než Česká republika, jsou naopak výdaje České republiky ze státního rozpočtu (po odečtu výdajů vysokých škol) vyšší. Situace by se ale i v České republice měla postupně měnit vzhledem k tomu, že se projevují jak snaha navyšovat veřejné prostředky na výzkum a vývoj (ty však ve vztahu k HDP spíše stagnují), tak stále silnější tendence financovat vědu a výzkum ve větší míře ze soukromých zdrojů, o čem svědčí i vývoj posledních několika let.

4. Hlavní poznatky

V oblasti financování výzkumu a vývoje zatím nedosahuje Česká republika cílů, které si předsevzala. I když finanční výše prostředků směřovaných do této oblasti, pomalu narůstá, stále nedosahujeme hodnot porovnatelných s vyspělými státy Evropy a světa. Co je nutné posílit, jsou jak prostředky z veřejných, tak ze soukromých zdrojů. Jedině tak se můžeme vyrovnat ostatním vyspělým státům. Zároveň je nutné zvýšit podíl obyvatelstva s terciárním vzděláním, protože pouze vzdělaní lidé se mohou kvalitně podílet na rozvoji výzkumu a vývoje.

IV.C PŘÍSTUP K INTERNETU

1. Význam a souvislosti indikátoru

Tento indikátor vykazuje na základní úrovni korelaci s úrovní informační společnosti. Přístup k internetu je také jedním ze základních předpokladů informační společnosti, neboť Internet nabízí jednoduché možnosti pro výměnu dat.

Objem přenášených dat prudce roste – pokud před několika lety se k elektronickým zprávám přikládaly především textové dokumenty, dnes se stále častěji posílají rozsáhlé prezentace plné animací, fotografie, apod. Elektronickou cestu pro předávání dokumentů také volí stále více subjektů – je to pochopitelné, neboť jediný obrázek dokáže říct více, než několik stránek textu.

Zároveň se přes internet nabízí čím dál více služeb. Typickým příkladem je internetové bankovníctví, kdy si klienti snad všech českých bank mohou své účty spravovat přes internet, populární jsou i nejrůznější internetové obchody, internetové stránky českých deníků a časopisů.

Je tedy jasné, že rychlý a hlavně dostupný přístup k internetu (a to nejen po ekonomické stránce, ale také po stránce územní) se pomalu stává obdobnou komoditou, jako je např. pitná voda, kanalizace nebo plynové či elektrické rozvody.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Metodiku výpočtu stanovuje Český statistický úřad a je popsána v dokumentu Information Society Statistics at the Czech Statistical Office (více na www.czso.cz). Šetření prováděná Českým statistickým úřadem pokrývají celou šíři problematiky (tj. domácnosti, podnikatelský sektor a veřejnou správu) a provádějí se na základě Zákona o státní statistické službě (89/1995 Sb.).

Základní kategorie sledování jsou:

■ infrastruktura ICT ²³⁾

■ penetrace ICT,

²³⁾ ICT – Information and Communication Technologies, Informační a komunikační technologie

- využití ICT,
- důsledky využívání ICT.

3. Hodnocení indikátoru

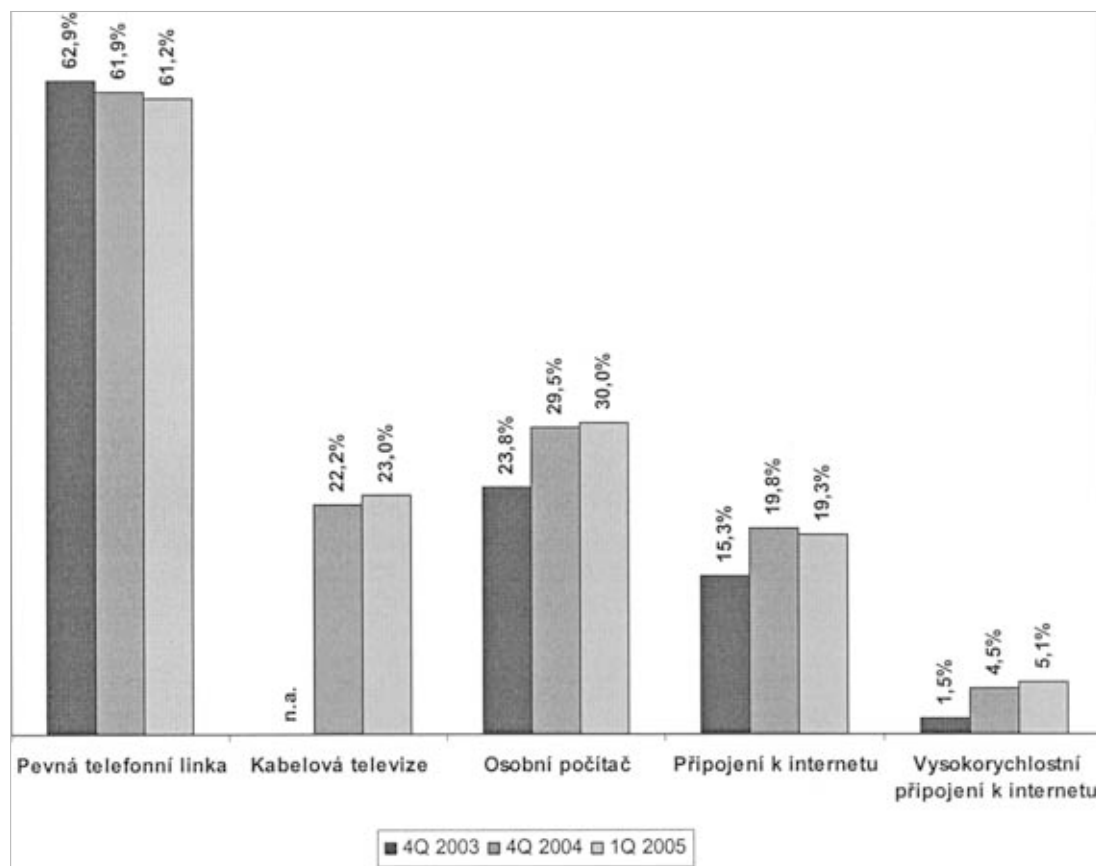
a) Vývoj indikátoru v ČR

V 1. čtvrtletí 2005 byla téměř každá třetí domácnost (30 %, tj. v absolutním vyjádření přibližně 1200 tis. domácností) v ČR vybavená osobním počítačem a přibližně každá pátá měla připojení k internetu (19 %). Stagnoval počet domácností, které měly připojení k internetu a pokračoval trend pozvolného snižování pevných telefonních linek.

Poslední data zveřejněná ČSÚ se týkají prvního čtvrtletí 2005 – změny za 3 měsíce jsou minimální. Přesto je pozoruhodné, že klesl podíl domácností s přístupem k internetu.

63 % všech domácností, které mělo připojení k Internetu, používalo připojení přes běžnou telefonní linku, 8 % pak linku ISDN a 27 % využívalo některou formu vysokorychlostního připojení²⁴⁾, a 4 % používalo pro připojení k internetu mobilní technologie v GSM sítích

Graf IV.C.1: Procento domácností vybavených vybranými informačními a komunikačními technologiemi, ČR, 2003-2005

Zdroj dat:
Český statistický úřad

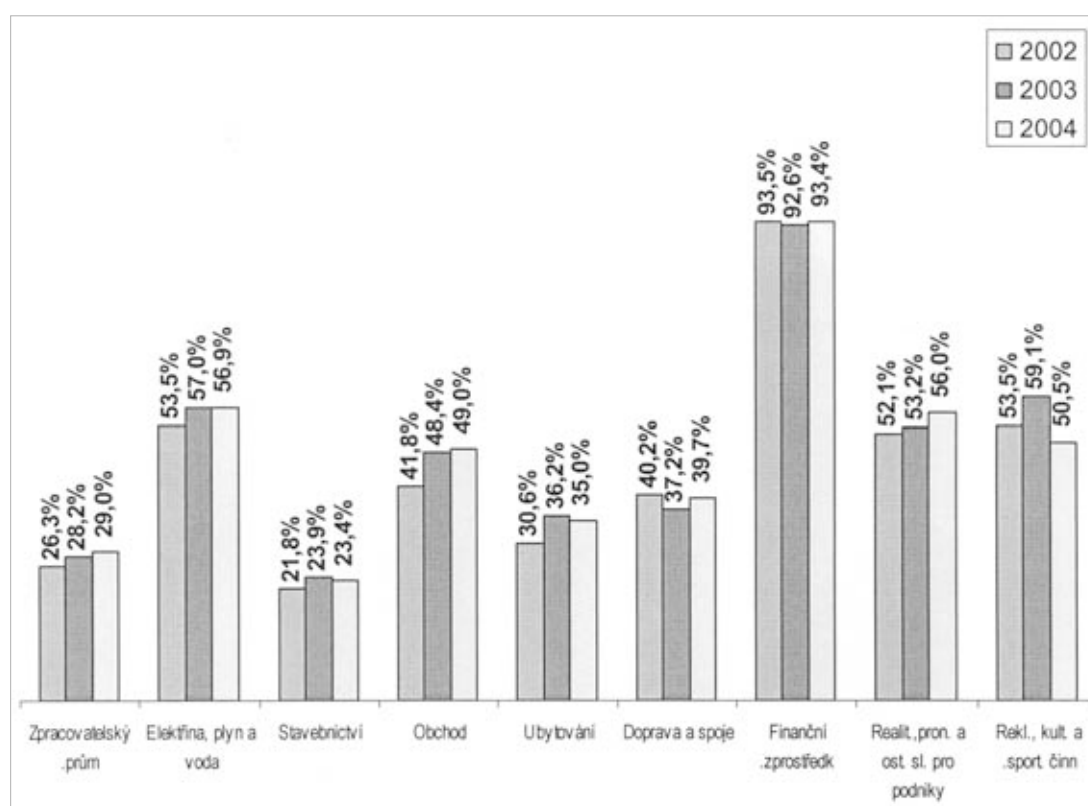
24) Vysokorychlostní připojení je definováno jako připojení, jehož nominální rychlost přenosu dat ve směru k uživateli je alespoň 256 kb/s. Těto rychlosti vyhovuje technologie ADSL, dále pak technologie používané v rozvodech kabelových televizí a obvykle i bezdrátové technologie Wi-Fi a CDMA.

(GPRS/EDGE nebo HSCSD). Pro některé domácnosti jsou tak mobilní technologie jedinou možností, jak přistupovat k Internetu.

Přechod domácností z vytáčeného připojení na vysokorychlostní připojení byl však velmi pozvolný.

S počítačem v roce 2005 pracovalo v našich firmách a podnicích více než jedna třetina všech zaměstnanců, z nichž asi jedna čtvrtina měla tento počítač také připojen k internetu. Roste podíl zaměstnanců, kteří ke své práci používají počítač – z 35,5 % v roce 2002 na 38,8 % na konci roku 2004.

Graf IV.C.2: Podíl zaměstnanců používajících ke své práci počítač (nejméně 1x týdně) v ekonomických subjektech s 5 a více zaměstnanci dle odvětví, ČR, 2002

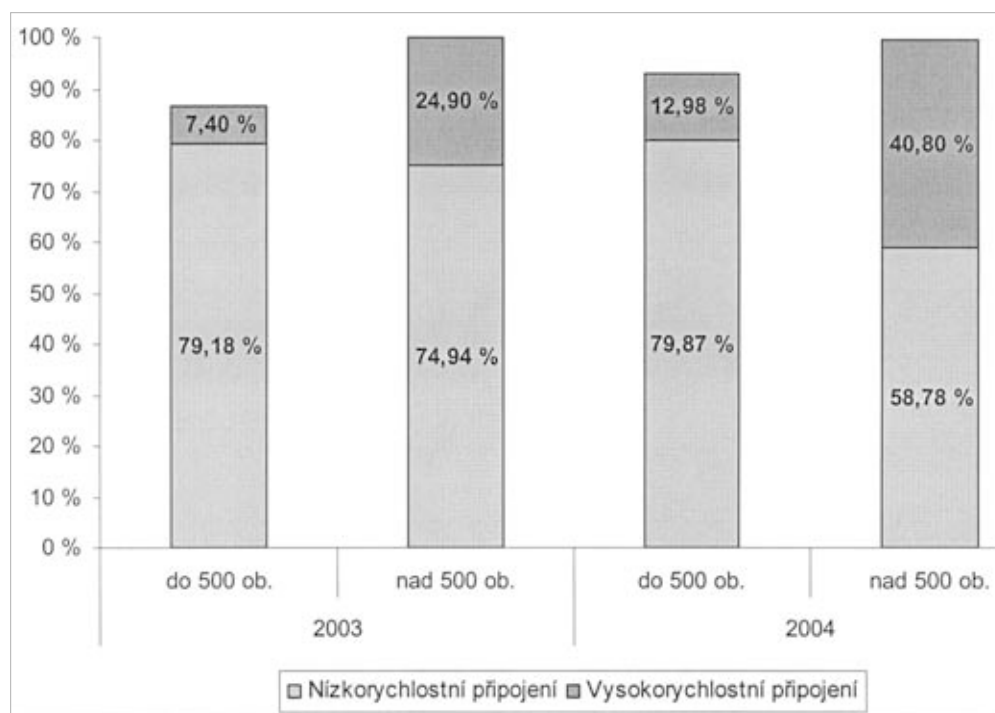

Zdroj dat:
Český statistický úřad

Připojení k internetu měly na konci roku 2004 všechny krajské úřady a až na jedinou také všechny organizační složky státu. Velké obce (resp. městské části) s více než 500 obyvateli byly připojené k internetu v podstatě všechny a stejně tak i naprostá většina úřadů obcí do 500 obyvatel. Rychle (ve srovnání s domácnostmi) roste podíl obcí, které jsou připojeny vysokorychlostně.

b) Mezinárodní srovnání

V rámci EU byla Česká republika v roce 2005 stále hluboce pod průměrem, neboť ve všech členských zemích EU je k internetu připojeno zhruba 48 % domácností (a 23 % domácností vyso-

Graf IV.C.3: Připojení obecních úřadů podle velikosti obce, 2003-2004

Zdroj dat:
Český statistický úřad

korychlostně). Meziroční srovnání navíc ukazuje, že se odstup ČR od průměru EU dokonce prohlubuje, neboť procento domácností, které mají přístup k internetu, v ostatních zemích EU roste daleko rychleji, než u nás. Např. u vysokorychlostního připojení je tento ukazatel horší pouze u Kypru a Řecka (pozn.: údaje o Francii a Maltě nejsou k dispozici).

Z českých podniků (s 10 a více zaměstnanci) bylo v roce 2005 k internetu připojeno celých 92 % - tedy více, než byl průměr celé EU (91 %) a stejně, jako byl průměr 15 „starých“ členských zemí. I když ve vysokorychlostním připojení firem k internetu byla Česká republika pod průměrem EU, na rozdíl od domácností rostl podíl takto připojených společností rychleji než v celé EU (byť se toto „přibližování“ v roce 2005 zpomalilo).

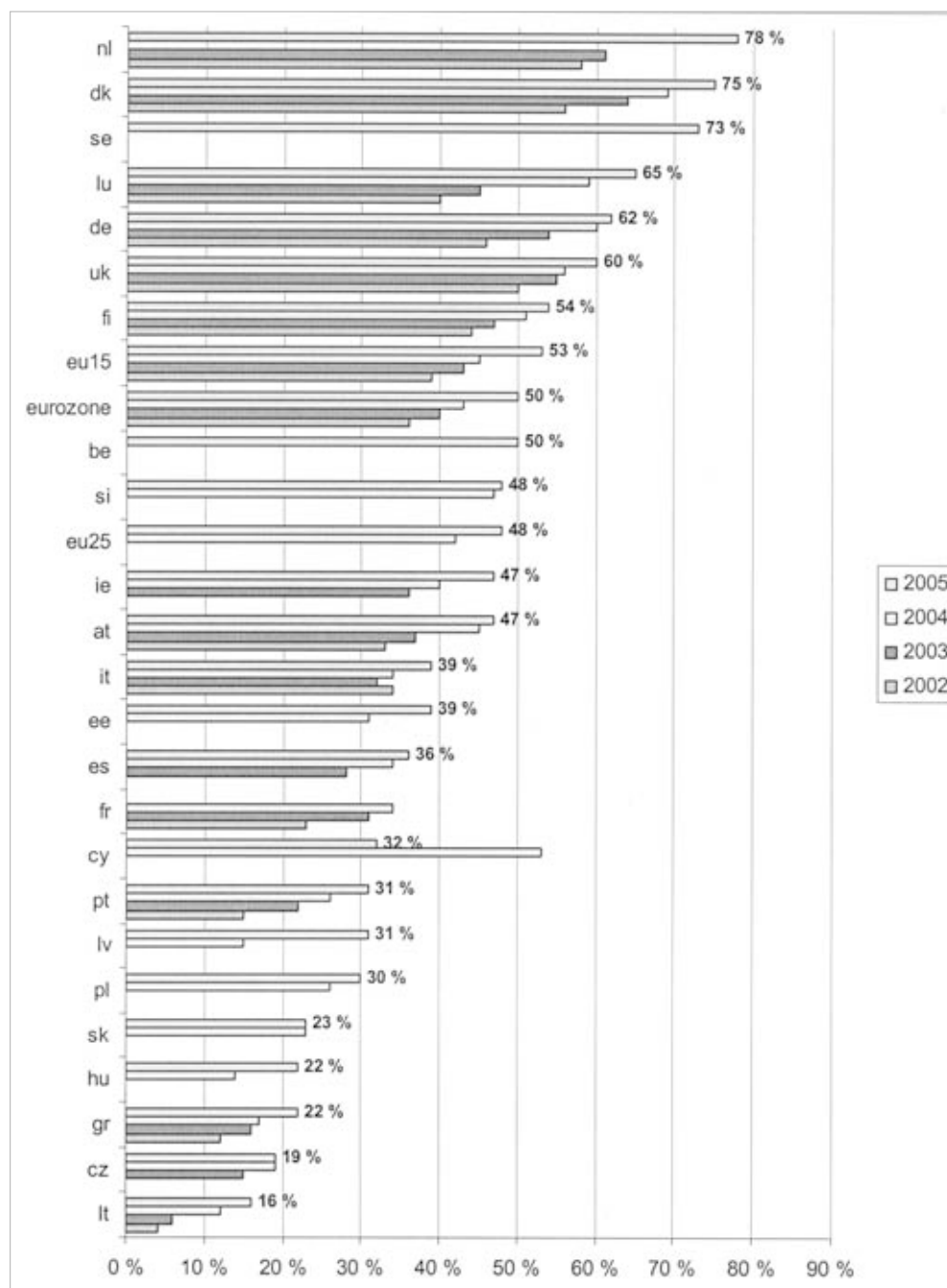
Nadprůměrné je (z pohledu evropských zemí) procento českých firem, které mají své internetové stránky. V roce 2005 mělo plných 68 % podniků (s více než 10 zaměstnanci) své internetové stránky – pro srovnání – průměr celé EU byl 64 %, ve „starých“ členských zemích pak 66 %.

Procento uživatelů internetu, kteří použili internet ve vztahu k veřejné správě, je v ČR ve srovnání s evropskými státy mizivé. To je způsobeno hlavně nízkým rozšířením osobních počítačů a internetu v domácnostech, ale také tím, že čeští občané požadované informace na webových stránkách veřejné správy nehledají (ať již proto, že je tam vůbec nehledají, nebo proto, že tam tyto informace nejsou nebo nejsou ve využitelné podobě).

4. Hlavní poznatky

V přístupu k internetu se v ČR ukazují značné rozdíly mezi soukromou a firemní klientelou. Přístup k internetu se pro podniky již stal standardně využívanou službou, pro mnohé domácnos-

Graf IV.C.4: Procento domácností s přístupem k internetu, mezinárodní srovnání (členské země EU), 2002-2005

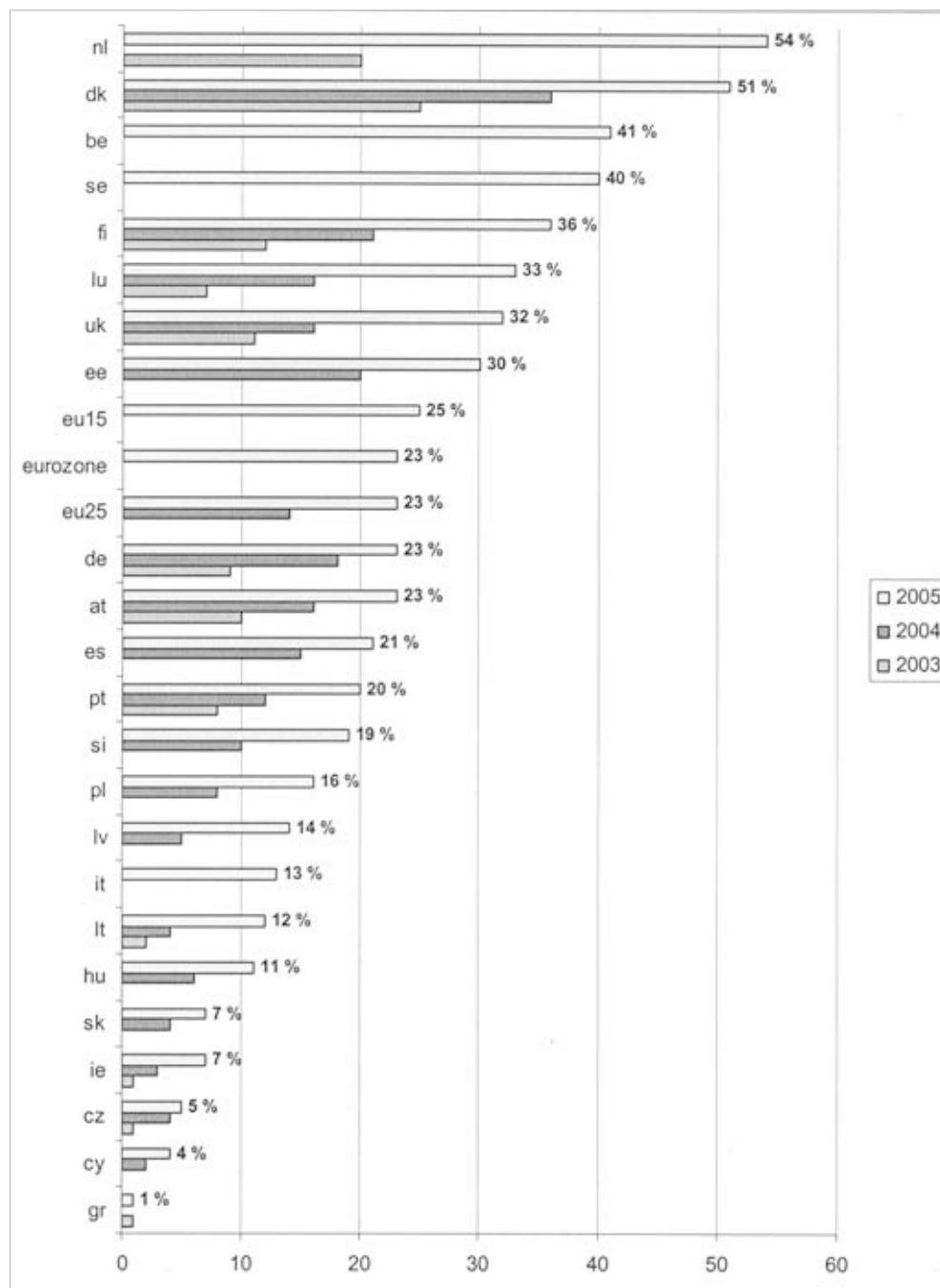
Zdroj dat: Český statistický úřad
 Poznámka: is – Island, dk – Dánsko, no – Norsko, de – Německo, lu – Lucembursko, uk – Velká Británie, cy – Kypr, fi – Finsko, si – Slovinsko, at – Rakousko, ie – Irsko, it – Itálie, fr – Francie, es – Španělsko, ee – Estonsko, pt – Portugalsko, pl – Polsko, cz – Česká republika, gr – Řecko, lv – Lotyšsko, hu – Maďarsko, lt – Litva, tr – Turecko

Zdroj dat: Eurostat

ti však zůstává nedostupným. Je pravděpodobné, že mnoho obyvatel využívá pro přístup k internetu připojení svého zaměstnavatele.

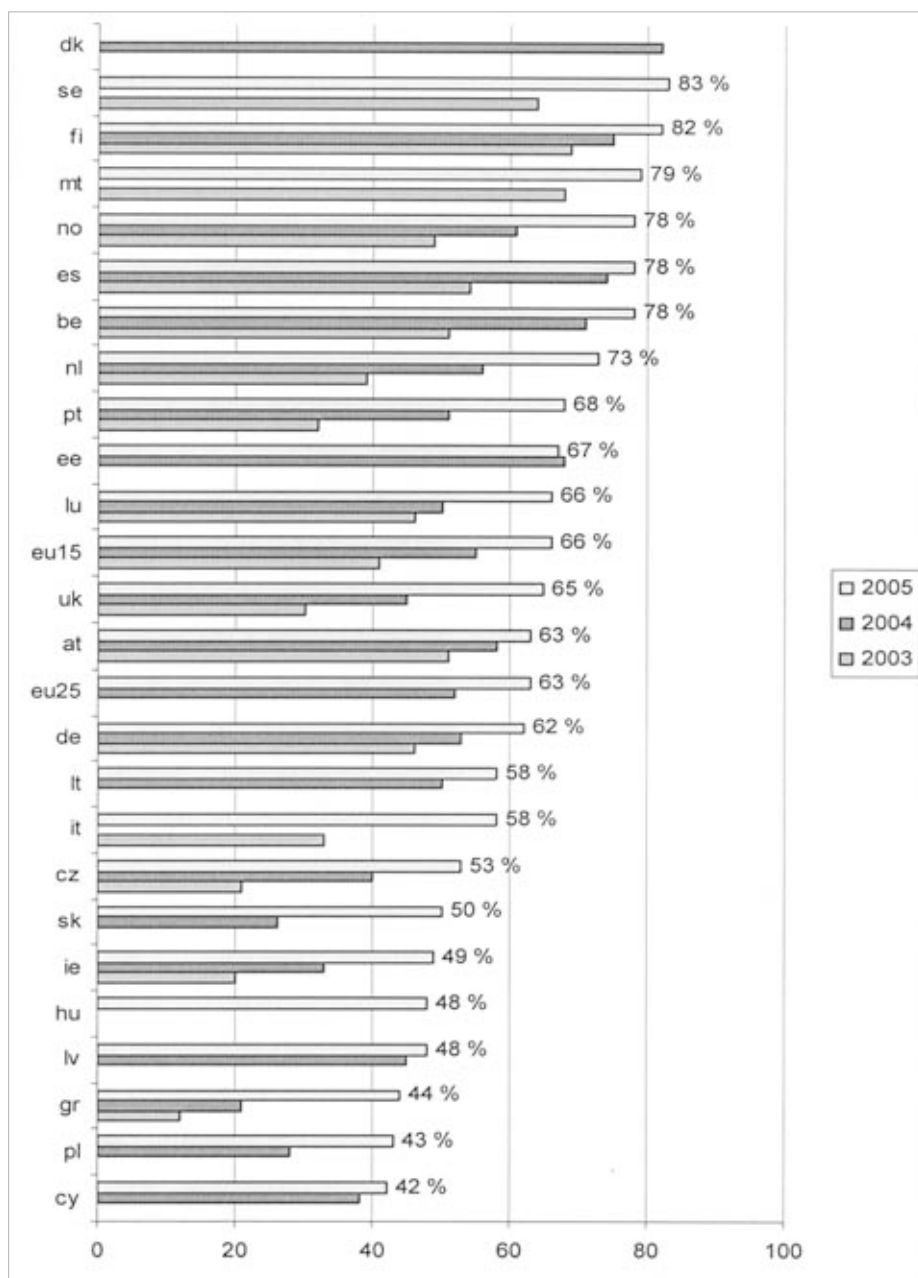
Zarážející je nízký podíl přístupu k internetu (a zejména vysokorychlostního) v domácnostech. Ze statistických dat nelze spolehlivě určit, je-li hlavní příčinou zatím malá nabídka služeb na Internetu, horší dostupnost připojení k Internetu či relativně vyšší ceny pro většinu obyvatel ČR. To však přináší velké riziko dělení české společnosti na ty, kteří mohou využívat výhod informační společnosti a na ty, kteří nebudou moci mnohé poskytované služby a informace používat.

Graf IV.C.5: Procento domácností s vysokorychlostním přístupem k internetu, mezinárodní srovnání (členské země EU), 2003-2005

S malým podílem domácností s přístupem k internetu souvisí i velmi nízké využívání informací z webových stránek veřejné správy – ukazuje se, že ty české domácnosti, které mají přístup na internet, jej využívají k jiným účelům, než je kontakt s veřejnou správou.

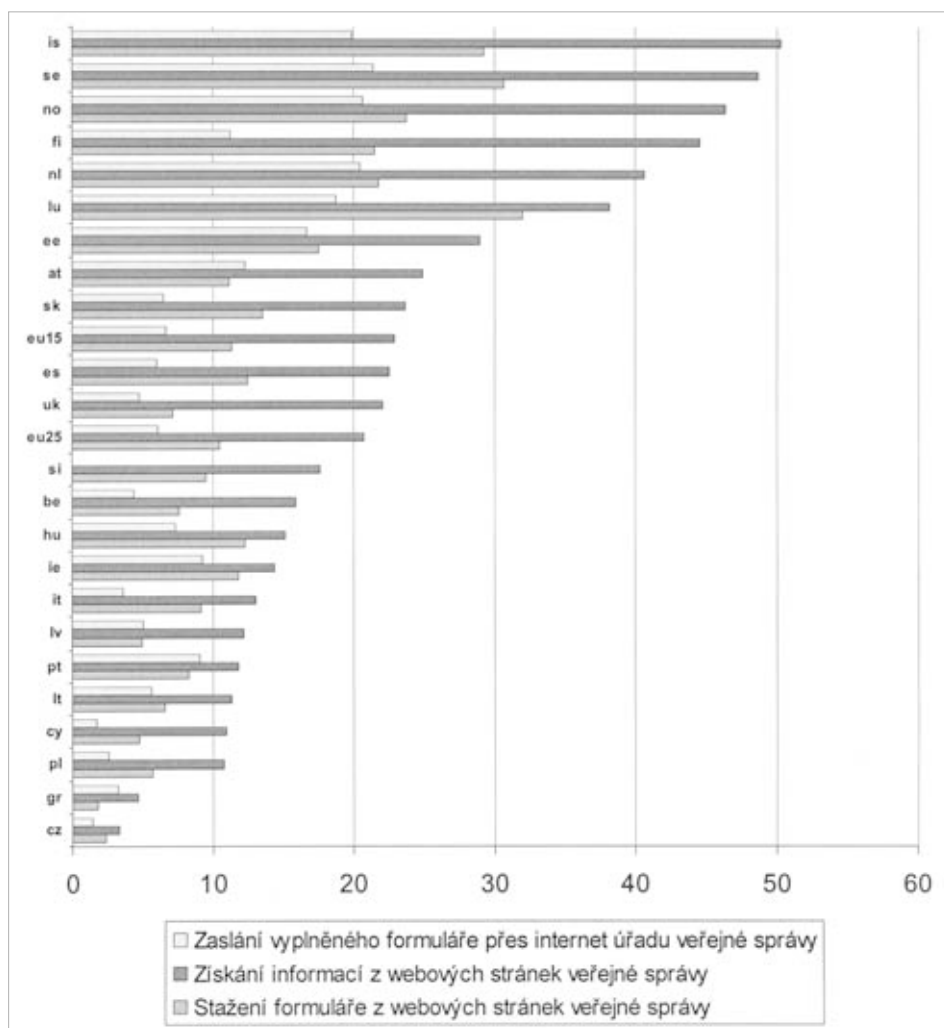
Graf IV.C.6: Podíl ekonomických subjektů s deseti a více zaměstnanci s vysokorychlostním připojením k internetu, mezinárodní srovnání, 2003-2005

Poznámka: is – Island, dk – Dánsko, no – Norsko, de – Německo, lu – Lucembursko, uk – Velká Británie, cy – Kypř, fi – Finsko, si – Slovinsko, at – Rakousko, ie – Irsko, it – Itálie, fr – Francie, es – Španělsko, ee – Estonsko, pt – Portugalsko, pl – Polsko, cz – Česká republika, gr – Řecko, lv – Lotyšsko, hu – Maďarsko, lt – Litva, tr – Turecko

Zdroj: Eurostat

Graf IV.C.7: Procento obyvatel, kteří za poslední 3 měsíce použili internet ke komunikaci s veřejnou správou, podle účelu použití, mezinárodní srovnání, 2005

Poznámka: is – Island, dk – Dánsko, no – Norsko, de – Německo, lu – Lucembursko, uk – Velká Británie, cy – Kypr, fi – Finsko, si – Slovinsko, at – Rakousko, ie – Irsko, it – Itálie, fr – Francie, es – Španělsko, ee – Estonsko, pt – Portugalsko, pl – Polsko, cz – Česká republika, gr – Řecko, lv – Lotyšsko, hu – Maďarsko, lt – Litva, tr – Turecko

Zdroj: Eurostat

V. Evropský a mezinárodní kontext

V.A CELKOVÁ ZAHRANIČNÍ ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCE

1. Význam a souvislosti indikátoru

Zapojení země do zahraniční rozvojové spolupráce charakterizuje její připravenost konkrétně napomáhat řešení globálních problémů lidstva a nastolení dlouhodobě udržitelného rozvoje v souladu s programy a závazky vyplývajícími z dokumentů OSN, především z mezinárodního víceletého programu činnosti Komise OSN pro udržitelný rozvoj do r. 2017 a závěrů velkých mezinárodních konferencí k této problematice z Ria a Johannesburgu. Česká republika se, jako členská země EU, podílela na přípravě Revidované Strategie udržitelného rozvoje EU a promítne závěry k ní přijaté též do svých programů v oblasti udržitelného rozvoje. Jako členská země OECD má pozorovatelský statut ve Výboru pro rozvojovou spolupráci OECD (DAC), který hraje klíčovou koordinační úlohu mezi největšími světovými poskytovateli rozvojové pomoci. Pro kvantifikaci zahraniční rozvojové spolupráce a pro mezinárodní srovnávání je používán ukazatel „Oficiální rozvojová pomoc“ vztažený k „Hrubému národnímu důchodu“ (ODA/HND). I když se jedná o ukazatel syntetický, který nemůže postihnout bohatost problémů spojených s prioritami dárcovských a přijímajících zemí, volbou projektů, jejich realizací a efektivností vynaložených prostředků, tedy s celou dimenzí rozvojové spolupráce, je to ukazatel jednoznačně definovaný a je všeobecně mezinárodně uznávaný jako hlavní (srovnávací, hodnotící) parametr rozvinutých (dárcovských) ekonomik z hlediska rozvojové spolupráce.

Dle povahy příjemce prostředků se oficiální zahraniční rozvojová pomoc České republiky dělí na dvoustrannou (bilaterální – poskytovanou přímo rozvojové zemi) a mnohostrannou (multilaterální – poskytovanou rozvojovým zemím prostřednictvím příslušné mezinárodní organizace a jejích rozvojových programů). V celkovém objemu prostředků poskytnutých ČR na ODA v letech 2003 až 2004 převažoval podíl příspěvků na bilaterální rozvojovou pomoc (57 %) nad pomocí multilaterální (37 %). V souvislosti s plným náběhem příspěvků ČR do rozpočtu EU v roce 2005 byla multilaterální ODA poprvé od roku 2000 větší než bilaterální (48 % bilaterální, 52 % multilaterální).

Indikátor celkové zahraniční rozvojové spolupráce (ZRS) charakterizuje angažovanost dárcovské země ve vnější (globální) dimenzi udržitelného rozvoje. Souvislost s ostatními indikátory (téma-

ty), charakterizujícími stav nebo trendy udržitelnosti domácího rozvoje není bezprostřední. Hodnota indikátoru silně závisí na politickém rozhodování o objemu prostředků, vyčleněných na ZRS ve státním rozpočtu a na objemech plateb (příspěvků) na rozvojové účely mezinárodním organizacím, připadajícím na ČR dle závazků, kterými je ČR vázána (EU, OSN a další).

2. Metodika výpočtu indikátoru

Do celkové ZRP jsou dle metodiky OECD zahrnuty: rozvojové projekty, humanitární pomoc, pomoc uprchlíkům, oddlužení, platby do OSN a dalších mezinárodních organizací, platby do mezinárodních finančních institucí a platby do EU, a to buď v plné výši příspěvku do příslušné organizace, nebo podílem, charakterizujícím rozvojovou dimenzi příslušné mezinárodní organizace.

V souladu s mezinárodními standardy je do ZRS zahrnována jak pomoc rozvojovým zemím (označována jako ODA – Official Development Assistance, oficiální rozvojová pomoc), tak pomoc tzv. transformujícím se zemím (označována jako OA – Official Assistance, oficiální pomoc). Vzhledem k převažujícímu významu ODA a dokončování transformace v řadě zemí není již OA ve statistikách uváděna a je absorbována do ODA. Souhrnným ukazatelem zahraniční rozvojové spolupráce je tedy poměrový ukazatel ODA/HND.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

ZRS ČR vykazovala v posledních letech trvalý nárůst. Ten byl v souladu s „Koncepcí zahraniční rozvojové pomoci ČR na léta 2002-2007“ a z ní vyplývající role nastupujícího dárce. Motivace pro zvyšování ZRS vyplývá rovněž z členstvím ČR v EU a ze závazků přijímaných v této oblasti v rámci unie.

Tabulka V.A.1: Objem finančních prostředků vydaných na zahraniční rozvojovou spolupráci (v mil. Kč), ČR, 2004-2005 a předpoklad na období 2006-2009

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ODA	2814	3051	3302	3423	3779	4508
HND*	2611500	277000	2957000	3157000	3381000	3618000
ODA/HND	0,11 %	0,11 %	0,11 %	0,11 %	0,11 %	0,12 %

Poznámka: * na základě předpokladu Ministerstva financí ČR

Zdroj dat: OECD a Ministerstvo financí ČR

Česká republika vykazuje oficiální rozvojovou pomoc za rok 2005 ve výši 3,05 mld. Kč, což odpovídá cca 0,11 % HND. Na Českou republiku, coby člena Evropské unie, se vztahují závěry Evropské rady (červen 2005), kde jsou definovány nové cíle na výši ODA. Nové členské země by měly „usilovat o navyšování rozvojové pomoci na úroveň 0,17 % hrubého národního důchodu do roku 2010 a poté na úroveň 0,33 % hrubého národního důchodu do roku 2015“. I když se jedná o velmi ambiciózní cíl, je odvozen spíše od možností donorských zemí než od potřeb souvisejících

s realizací rozvojových cílů milénia. Bohužel, jak vyplývá z tabulky, dosavadní úvahy o střednědobém rozpočtovém výhledu výše uvedené mezinárodní závazky neodrážejí a podmínky pro dosažení cíle prozatím nastaveny nejsou.

Tabulka V.A.2 ukazuje žádoucí alokaci ODA v letech 2007-2010 při růstu HND o 6 % ročně.

Tabulka V.A.2: Žádoucí alokace ODA při růstu HND o 6% ročně, ČR, 2007-2010

	2007	2008	2009	2010
ODA	3788	5072	5589	6520
HND *	3157000	3381000	3618000	3835080
ODA/HND	0,12 %	0,15 %	0,16 %	0,17%

Poznámka: * na základě předpokladu Ministerstva financí ČR.

Zdroj dat: Odhad MZV

b) Mezinárodní srovnání

Podíl české ODA na HND přesahuje od r. 2003 výši 0,10 %, což je nejvyšší hodnota z nastupujících dárců (např. Slovensko 0,05 %) a hodnota mířící např. k úrovni Itálie (0,15 % v roce 2004).

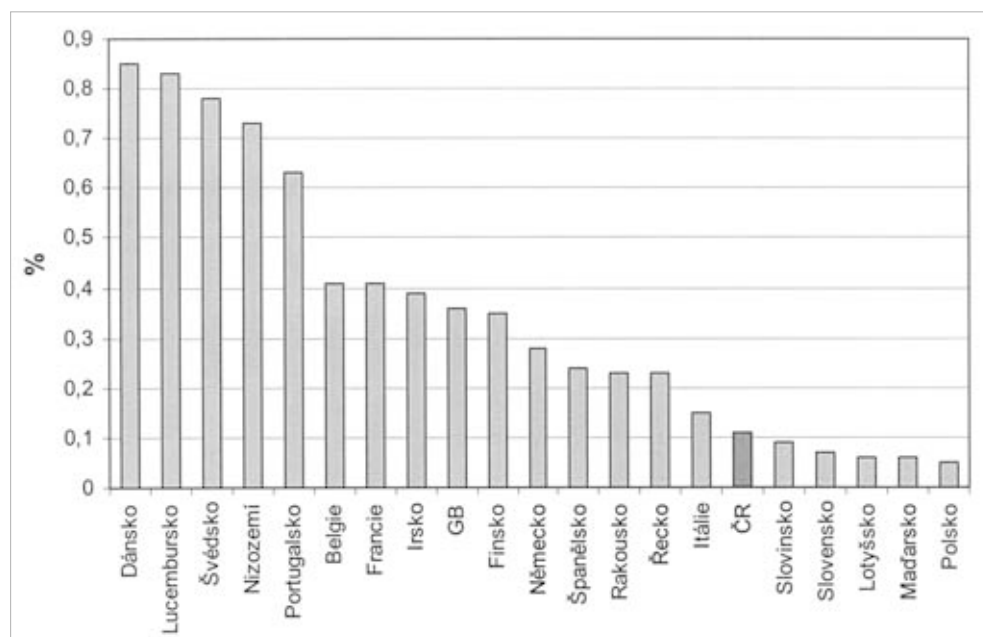
Přiložené grafy převzaté ze statistiky OECD ukazují objemy ODA

a poměr ODA/HND u nejvýznamnějších dárců - členských zemí DAC (EU-15, USA, Kanada, Švýcarsko, Austrálie, Nový Zéland) v roce 2004.

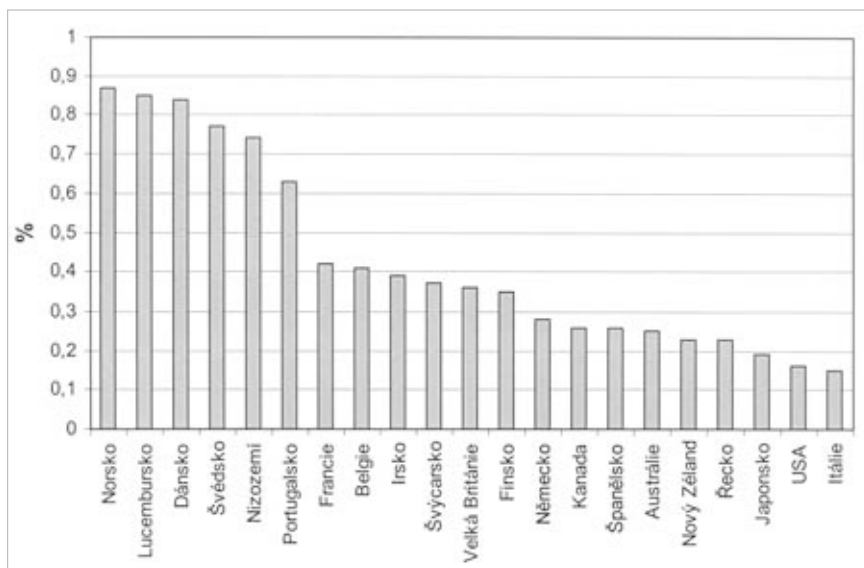
4. Hlavní poznatky

Zahraniční rozvojová spolupráce představuje jednu z významných priorit české zahraniční politiky a její mezinárodní význam bude i nadále narůstat s tím, jakou pozornost bude mezinárodní společenství věnovat realizaci Rozvojových cílů tisíciletí (Millennium Development Goals), přijatých na půdě OSN v roce 2000. Vzhledem ke svému ekonomickému potenciálu je však pro ČR cíl – dosáh-

Graf V.A.1: Úroveň ODA (% HND), mezinárodní srovnání (členské země EU), 2004

Zdroj dat: OECD/DAC Výroční zpráva 2005, statistické přílohy

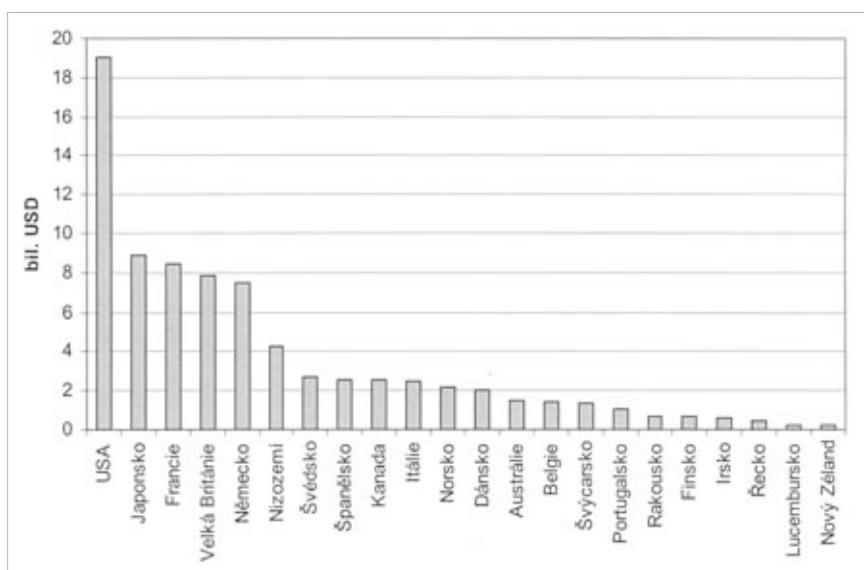
Graf V.A.3: Úroveň ODA (% HND), mezinárodní srovnání (členské země DAC), 2004

Zdroj dat: OECD/DAC Výroční zpráva 2004, statistické přílohy

nout hodnoty ODA/HND – 0,33 % (průměr DAC OECD) dosti vzdálený. Jak ukazuje tabulka V.A.2 o žádoucí alokaci ODA v rozpočtu ČR, již splnění evropského závazku „usilovat o dosažení...0,17 %“ do r. 2010, znamená zdvojnásobení ODA oproti roku 2005. Takovéto alokaci není prozatím přizpůsobena ani „realizační“ struktura. Nové impulsy by do situace měl vnést připravovaný zákon o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci (je však zatím ve stavu návrhu věcného záměru).

Je třeba očekávat, že se změní postavení ČR mezi nastupujícími dárci mimo DAC. Ti totiž dali v r. 2005 do pořádku své výkaznictví v této oblasti a díky v podstatě povinným příspěvkům na rozvojovou pomoc do EU se v mnoha směrech na ČR dotahují. Podle předběžných údajů bude polská ODA v r. 2005 činit již 0,09 % HND a slovenská dokonce 0,12 % HND. Bez reálných peněz tedy nebude možné, aby ČR ani další země své „úsilí“ o dosažení hodnoty ukazatele ve výši 0,17 % úspěšně završily.

Plnění mezinárodních závazků ČR v oblasti ZRS bude i nadále vyžadovat zvýšenou pozornost vlády, MZV a všech realizačních resortů, včetně podnikatelského sektoru.

Graf V.A.2: Úroveň ODA, mezinárodní srovnání (členské země DAC), 2004

Zdroj dat: OECD/DAC Výroční zpráva 2004, statistické přílohy

VI. Správa věcí veřejných

VI.A INDEX VNÍMÁNÍ KORUPCE

1. Význam a souvislosti indikátoru

Korupce, respektive korupční jednání, je negativní jev, který lze vysledovat ve společnostech na celém světě. Můžeme jej charakterizovat jako specifický vztah mezi dvěma či více subjekty (ať již jsou to jednotlivci, instituce či obojí), z nichž jeden nabízí a poskytuje odměnu za jakoukoliv neoprávněnou výhodu nebo i příslib takové výhody a druhý odměnu za poskytnutí této neoprávněné výhody vyžaduje a přijímá. Odměna přitom zdaleka nemusí představovat pouze finanční obnos, ale také materiální výhody, informace, úkony nebo naopak zdržení se určité aktivity apod. Nebezpečí korupce vyplývá především z její schopnosti podřývat principy, na nichž je postavena hospodářská soutěž, demokracie a další hodnoty jako je právní stát, svobodný přístup k informacím, oslabování občanských i profesních ctností. Korupce může způsobit erozi důvěry v legitimitu existujících státních institucí a přispět k vytvoření paralelní mocenské struktury, která může mít úzké vazby na organizovaný zločin.

Vzhledem k tomu, že následky korupčního jednání se nejvíce odráží právě při správě věcí veřejných, stal se boj proti korupci v České republice jednou z vládních priorit. Vývoj v oblasti korupce a výsledky boje proti ní jsou proto jedním z vhodných ukazatelů rozvoje a zrání demokracie v naší zemi. Z tohoto důvodu se tvůrci Situační zprávy pro Strategii udržitelného rozvoje rozhodli zařadit tento faktor mezi ostatní indikátory.

K tomuto účelu byl vybrán „Index vnímání korupce“ (Corruption Perception Index – CPI), který již od roku 1995 zveřejňuje nevládní organizace Transparency International. Jedná se o velmi složitý ukazatel sestavený na základě mnoha výzkumů provedených řadou institucí (v roce 2005 to bylo celkem 16 různých průzkumů provedených deseti nezávislými institucemi). CPI měří míru korupce (za rok 2005 ve 159 státech světa) tak, jak ji vnímají podnikatelé, analytici a rizikovní manažeři. Je tedy založen na ryze subjektivních datech a nemusí odpovídat skutečnému stavu korupce v té které zemi, jež v současné době zatím nelze zcela spolehlivě určit. Nicméně jde o velmi kvalitní, celosvětově uznávaný a využívaný indikátor.

Vzhledem k tomu, že Situační zprávu tvoří především zdroje empirických, tzv. tvrdých dat, může se zdát, že CPI (a jiné „měkké“ indikátory) působí v dokumentu poněkud nesystémově.

Záměrem tvůrců Situační zprávy však je podat celkový obraz rozvoje České republiky pomocí dostupných informací a ve všech aspektech a došli k přesvědčení, že CPI tento úkol dostatečně naplňuje. Přesto se do budoucna počítá s přípravou takového indikátoru, který k uchopení problematiky korupce bude přistupovat na základě více objektivních než subjektivních dat.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Index vnímání korupce je kompozitním indexem sestaveným na základě několika průzkumů korupce. Dané průzkumy používají jednotnou definici korupce: „Zneužití veřejné moci pro soukromý prospěch, například uplácení veřejných činitelů, zpronevěra z veřejných fondů“, ale nepoužívají jednotnou metodologii. Aby byl příslušný zdrojový ukazatel zahrnut do CPI, musí splňovat tři kritéria: 1. Srovnává více států 2. Měří celkovou míru korupce (frekvence a/nebo celková hodnota nákladů na korupci ze strany korumpujících). 3. Není starší 3 let. Cílem CPI je poskytnout data o obecném vnímání korupce v zahrnutých státech.

CPI pro rok 2005 zohledňuje 16 různých průzkumů provedených deseti nezávislými institucemi. Všechny vstupní indikátory jsou standardizovány na škále od nuly do deseti, kde vyšší číslo znamená nižší míru korupce. Hodnota CPI je vypočtena jako aritmetický průměr těchto ukazatelů.

CPI za rok 2005 nabízí srovnání pro 159 států. V rámci dosažení co největší objektivity byly do pořadí indexu zařazeny pouze ty státy, které byly zahrnuty alespoň do tří samostatných průzkumů.

Ve všech průzkumech je výlučně zahrnut subjektivní druh dat získaný na základě odpovědí podnikatelů, analytiků a rizikových manažerů. V zásadě jsou 3 skupiny průzkumů podle toho jaké oslovují respondenty. 1. Průzkumy oslovující nerezidenty – experty z rozvinutých států 2. Průzkumy oslovující nerezidenty – manažery z rozvíjejících se zemí. 3. Průzkumy oslovující rezidenty – domácí i zahraniční manažery. Data všech tří skupin průzkumů vzájemně dobře korelují navzdory různým typům respondentů a rozdílným metodologiím.

Celkově lze říci, že slabina CPI spočívá v tom, že vychází ze subjektivních údajů. Dále se jedná o kompozitní index, jehož nedostatky spočívají v inkorporaci různých vstupů založených na vzájemně neslučitelných metodách. Toto se může odrazit v širším rozptylu výsledků, které nemusí být dostatečně statisticky robustní. Metodika CPI se však postupně vyvíjí a rychle zlepšuje s tím, jak roste její význam.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Meziroční změny hodnot CPI nejsou pouze důsledkem změn vnímání vývoje v jednotlivých zemích, ale také důsledkem měnící se palety používaných zdrojů a metodologie. Určité staré zdroje jsou často z CPI vypuštěny a vstupují nové, čímž je narušena konzistence výběru. CPI je v prvé řadě zaměřen na poskytnutí výročního souhrnu názorů jednotlivých respondentů, více než na sledování trendu CPI. Trend je možno spolehlivě vysledovat jen pro určité státy, jejichž zdroje zůstávají z roku na rok stejné. Pro Českou republiku je možno tímto způsobem vysledovat pro rok 2005 mírné zlepšení oproti roku 2004.

Tabulka VI.A.1: Míra vnímání korupce, ČR, 1998-2005

Rok	Hodnocení ČR v indexu CPI	Odchylka/ rozmezí	Umístění	Počet zemí zařazených do žebříčku CPI	Použité průzkumy
2005	4,3	3,7-5,1	47	159	16
2004	4,2	3,7-4,9	51	145	11
2003	3,9	0,9	54	133	12
2002	3,7	0,8	52	102	10
2001	3,9	0,9	47	91	10
2000	4,3	0,9	42	90	10
1999	4,6	0,8	39	99	12
1998	4,8	0,8	37	85	9

Zdroj dat: Transparency International

V tabulce na této straně je uveden vývoj pro Českou republiku od roku 1998.

Od roku 1998 do roku 2002 zaznamenal CPI postupně zhoršující se míru korupce pro Českou republiku. Od roku 2003 byla zaznamenána zlepšující se tendence trendu CPI. Toto spolehlivě zjištěné zlepšení hodnoty lze přisoudit vstupu České republiky do Evropské unie, čímž se zvýšil její kredit v očích respondentů jednotlivých průzkumů v souvislosti s volným pohybem osob, zboží, služeb, kapitálu a důvěrou v transpozici a implementaci komunitárního práva Evropských společenství.

b) Mezinárodní srovnání

Na žebříčku, který letos zahrnuje 159 zemí, se Česká republika dělí o 47.-50. příčku s Řeckem, Namibií a Slovenskem. Všechny tyto země dosáhly hodnocení 4,3 (na stupnici 10 – 0, kde hodnocení 10 označuje zemi téměř bez korupce a hodnocení 0 zemi s vysokou mírou korupce) přičemž globální průměr CPI pro rok 2005 činí 4,11. Dá se říci, že toto postavení nevyznívá pro Českou republiku příliš lichotivě. V pořadí před Českou republikou se umístila nejen většina evropských států, USA i Austrálie ale také mnohé státy asijské (Singapur, Hongkong, Malajsie, Japonsko, Izrael, Omán, Katar, Bahrain atd.), africké (Tunisko, Botswana atd.) a jihoamerické (Chile, Uruguay atd.). Za Českou republikou zaostávají převážně státy méně rozvinutých regionů Afriky (Namibie, Súdán, Egypt, Ghana atd.), Asie (Bangladéš, Sýrie, Pákistán, Filipíny atd.), jižní Ameriky (Kolumbie, Brazílie, Peru, Paraguay atd.) a státy postsovětského bloku (Bělorusko, Arménie, Ázerbájdžán, Gruzie atd.).

Mezi zeměmi evropské pětadvacítky patří hodnocení České republiky k nejhorším. Zatímco hodnocení České republiky dlouhodobě stagnuje – respektive se zlepšuje jen mírně – u jiných zemí, které se společně s námi staly novými členy EU, můžeme v posledních letech sledovat trend neustálého zlepšování. V regionálním žebříčku (zahrnujícím 25 zemí EU, Island, Norsko a Švýcarsko) se Česká republika s hodnocením 4,3 dělí o 24.-26. místo s Řeckem a Slovenskem a výrazně zaostává například za Estonskem (6,4), Slovinskem (6,1) nebo Maďarskem (5,0). V kontextu

Tabulka VI.A.2: Míra vnímání korupce, mezinárodní srovnání – členské státy EU, Island, Norsko, Švýcarsko, 2005

Pořadí země (globální)	Pořadí země v regionu	Země	Hodnocení země v CPI 2005	Rozpětí	Použité průzkumy
1	1	Island	9.7	9.3 - 9.8	8
2	2	Finsko	9.6	9.5 - 9.7	9
4	3	Dánsko	9.5	9.3 - 9.6	10
6	4	Švédsko	9.2	9.0 - 9.3	10
7	5	Švýcarsko	9.1	8.5 - 9.4	9
8	6	Norsko	8.9	7.9 - 9.5	9
10	7	Rakousko	8.7	8.4 - 9.0	9
11	8	Nizozemí	8.6	8.3 - 8.9	9
		Velká Británie	8.6	8.3 - 8.8	11
13	10	Lucembursko	8.5	8.1 - 8.9	8
16	11	Německo	8.2	7.9 - 8.5	10
18	12	Francie	7.5	7.0 - 7.8	11
19	13	Belgie	7.4	6.9 - 7.9	9
		Irsko	7.4	6.9 - 7.9	10
23	15	Španělsko	7	6.6 - 7.4	10
25	16	Malta	6.6	5.4 - 7.7	5
26	17	Portugalsko	6.5	5.9 - 7.1	9
27	18	Estonsko	6.4	6.0 - 7.0	11
31	19	Slovinsko	6.1	5.7 - 6.8	11
37	20	Kypr	5.7	5.3 - 6.0	5
40	21	Maďarsko	5	4.7 - 5.2	11
		Itálie	5	4.6 - 5.4	9
44	23	Litva	4.8	4.5 - 5.1	8
47	24	Česká republika	4.3	3.7 - 5.1	10
47	24	Řecko	4.3	3.9 - 4.7	9
		Slovensko	4.3	3.8 - 4.8	10
51	27	Lotyšsko	4.2	3.8 - 4.6	7
70	28	Polsko	3.4	3.0 - 3.9	11

Zdroj dat: Transparency International

Evropské unie – pro kterou dosahuje průměr CPI hodnoty 6,67 – představuje postavení České republiky silný podprůměr. Horších hodnot CPI v regionálním žebříčku dosahuje už jen Lotyšsko (4,2) a Polsko (3,4).

V následující tabulce VI.a.2 naleznete pořadí členských států Evropské unie, Islandu, Norska a Švýcarska v závislosti na hodnotách CPI. V tabulce VI.a.3 je dále uvedeno pořadí 159 zkoumaných států za rok 2005.

Tabulka VI.A.3: Míra vnímání korupce, mezinárodní srovnání (vybrané země), 2005

Pořadí země	Země	CPI 2005 hodnocení *	Rozmezí**	Použité průzkumy***
2	Finsko	9.6	9.5 - 9.7	9
	Nový Zéland	9.6	9.5 - 9.7	9
5	Singapur	9.4	9.3 - 9.5	12
7	Švýcarsko	9.1	8.9 - 9.2	9
9	Austrálie	8.8	8.4 - 9.1	13
14	Kanada	8.4	7.9 - 8.8	11
15	Hongkong	8.3	7.7 - 8.7	12
17	USA	7.6	7.0 - 8.0	12
21	Chile	7.3	6.8 - 7.7	10
	Japonsko	7.3	6.7 - 7.8	14
47	Česká republika	4.3	3.7 - 5.1	10
151	Angola	2.0	1.8 - 2.1	5
152	Pobřeží slonoviny	1.9	1.7 - 2.1	4
	Rovníková Guinea	1.9	1.6 - 2.1	3
	Nigérie	1.9	1.7 - 2.0	9
155	Haiti	1.8	1.5 - 2.1	4
	Myanmar	1.8	1.7 - 2.0	4
	Turkmenistán	1.8	1.7 - 2.0	4
158	Bangladéš	1.7	1.4 - 2.0	7
	Čad	1.7	1.3 - 2.1	6

Poznámka: * Hodnocení se vztahuje k vnímání korupce, jak ji vidí představitelé podnikatelské sféry a analytici hodnotící danou zemi. Používá se stupnice 10-0 (10 = země téměř bez korupce; 0 = vysoká míra korupce).

** Rozmezí označuje rozpětí, v němž se může pohybovat hodnocení dané země. Tento údaj ukazuje, jak se hodnocení země může měnit v závislosti na přesnosti měření. Mělo by platit, že hodnocení země může být s 5% pravděpodobností vyšší a s 5% pravděpodobností nižší než uvedené rozpětí. Nicméně obzvláště u zemí, kde se hodnota počítala jen na základě několika málo zdrojů, může být pravděpodobnost, že hodnocení bude v rámci uvedeného intervalu, nižší než nominálních 90 %.

*** Použité průzkumy – číslo vyjadřuje počet průzkumů, které zemi hodnotily. Celkem bylo použito 16 průzkumů a expertních posudků a pro zařazení země do Indexu CPI musely zemi hodnotit alespoň 3 z nich.

Zdroj dat: Transparency International

4. Hlavní poznatky

Index CPI je považován za významný ukazatel výskytu korupce v té které zemi. Je odhadem míry korupce ve veřejném sektoru, jak ji vidí podnikatelé, analytici a široká veřejnost. Jeho spolehlivost se však v různých zemích liší. U zemí s nižším počtem zdrojů a velkými rozdíly mezi hodnotami pocházejícími z jednotlivých zdrojů (vyjádřenými velkým rozpětím) je hodnocení i pořadí méně spolehlivé. Slabinou CPI dále zůstává skutečnost, že vychází ze subjektivních údajů a není tedy možné se tímto způsobem dobat zcela objektivních závěrů o míře korupce v tom kterém státě. Kromě toho je nutné zmínit skutečnost, že zdroje CPI nerozlišují formy korupce, admi-

nistrativní a politickou korupci, ani drobnou a velkou korupci apod. Z CPI samotného nelze odpovědět na otázku, v čem spočívají rozdíly hodnot pro jednotlivé státy a zda rozdíly v těchto hodnotách jsou skutečné nebo jde pouze o rozdíly ve vnímání.

Přes tyto výhrady však představuje index CPI solidní nástroj zkoumání míry korupce v jednotlivých státech a jeho význam proto nesmí být podceňován. Skutečnost, že Česká republika patří mezi zeměmi Evropské unie k nejhorším, je alarmující. Korupce vytváří velmi nejisté ekonomické prostředí, v němž výrazně klesá ochota investovat, přímo úměrná nemožnosti odhadnout ekonomické procesy ve společnosti. Slabý výsledek v hodnocení CPI může mít proto neblahý vliv na objem přímých zahraničních investic a celkovou ekonomickou situaci České republiky.

VI.B DOSTUPNOST VEŘEJNÝCH SLUŽEB KULTURY

1. Význam a souvislosti indikátoru

Na skutečně deklarované potřeby a zájmy lidí v oblasti kultury má nezanedbatelný vliv i obecnější charakter (ekonomický, demografický, geografický, historický) sídla či regionu – tzn. mj. i úroveň zaměstnanosti (pracovních příležitostí), ekonomická úroveň domácností a struktura jejich výdajů, stav technické infrastruktury v území, dopravní dostupnost kulturních příležitostí apod. Vliv kultury na sociální soudržnost i kvalitu života v sídle či regionu je nesporný a její podpora z prostředků veřejných rozpočtů je proto žádoucí.

Výsledkem historického vývoje v prostoru ČR je skutečnost, že jako „kultura“ není obecně vnímána pouze umělecká činnost nebo její výsledky, ale i poznávací, osvětové, zájmové a vzdělávací aktivity, činnost muzeí, galerií a knihoven, veřejně přístupné památkové objekty; stejně tak i spolková činnost, tradice a zvyky, dokonce i přírodní a urbanizované prostředí individuálního života. Z toho důvodu je kultura velmi strukturovanou oblastí různorodých individuálních, skupinových i společenských zájmů, aktivit a činností, která podstatnou měrou napomáhá identifikaci a rozvoji jednotlivce a zároveň integraci občanské společnosti, významná je i její sociální a komunikační funkce. V ČR je oblast kultury tradičně vnímána jako oblast veřejného zájmu i jako kritérium kvality života.

S ohledem na politické a ekonomické aspekty historického vývoje v území ČR absentují v současnosti soukromé ekonomické zdroje v takovém objemu, který by umožnil redukci účasti veřejných rozpočtů na finančním zajištění veřejných služeb kultury. Parametry ekonomické úrovně domácností v ČR neumožňují domnívat se, že náklady na podporu kultury či poskytování veřejných služeb kultury lze z větší části pokrýt zvýšením cen zpřístupnění kulturních statků. Poměrně nízké příjmy domácností, regionálně strukturovaná nezaměstnanost spolu s dalšími vlivy (např. již zmíněná redukce spojů hromadné dopravy) vytvářejí ekonomické bariéry pro účast občanů na kultuře.

Pokud ČR, resp. veřejná správa v ČR nehodlá rezignovat na podporu kultury, resp. ochrany kulturního dědictví, podporu veřejných služeb kultury a na podporu umění, je nezbytné prosadit do výdajů veřejných rozpočtů na kulturu větší dynamiku.

Aktivizace kulturních hodnot a jejich zapojování do ekonomického života sídel a regionů patří k doposud opomíjeným, avšak perspektivním oblastem hospodářského růstu. Oblast kultury je v tomto směru zatím ne zcela doceněnou součástí ekonomického pilíře strategie zejména ve vazbě na specifické možnosti kultury v oblasti cestovního ruchu, resp. využití místních či regionálních specifik, tradic, památkových objektů. Podmínkou úspěšného zapojení kultury do této části ekonomického pilíře je ovšem nejen rozvoj dopravní dostupnosti místa, ubytovacích kapacit a služeb, ale i adekvátní stav informační a technické infrastruktury, odpovídající úroveň zaměstnanců (vzdělanost, kvalifikace, motivace, schopnost vnímání kulturních hodnot) a dostatečná úroveň navazujících služeb.

Nemovité, movité a nehmotné kulturní dědictví ovlivňuje lokální i regionální identitu obyvatelstva v míře, která se liší podle jednotlivých regionů. Prvky nehmotné kultury (zvyky, obyčej, slovesnost, tradiční technologie výroby, lidová kuchyně apod.) nejsou často doposud ani solidně identifikovány natož ožívány či propagovány. Rozvoj veřejných služeb kultury a podpory dobrovolných kulturních aktivit je však nesporně součástí sociálního pilíře strategie a může se významně podílet na posílení sociální soudržnosti a stability v regionech.

Veřejné služby kultury jsou velmi často orientovány i na vzdělávací a poznávací aktivity – nejen pro děti a mládež, ale i pro další věkové skupiny obyvatel a nabízejí rozšíření individuálních znalostí nejen v jednotlivých odbornostech, ale i vzdělání všeobecného. Rozhodování samosprávných orgánů o financování a podpoře kultury je jednou z oblastí, kde se může plně projevit i účast veřejnosti na správě věcí veřejných. Mimo jiné i proto, že v současných charakteristikách stavu kvality života venkova je nedostatek kulturních a kulturně společenských příležitostí nebo možností realizovat vlastní kulturní aktivity i jednou z příčin odchodu mladých lidí a rodin s dětmi z malých sídel.

Ve všech výše uvedených souvislostech nabývá na významu nejen aktivní prezentace kultury a kulturních hodnot, ale v té souvislosti i rozvoj provozních předpokladů a úroveň managementu kulturních zařízení (poskytovatelů kulturních služeb), jakož i uplatnění marketingu v oblasti kultury. Velkou váhu má i zajištění dostatečného informačního systému o kultuře i o nabízených kulturních aktivitách či příležitostech. V tomto směru se jednoznačně nabízí využití potenciálu veřejných knihovnických a informačních služeb poskytovaných v síti veřejných knihoven a rozvoje prezentačních činností muzeí a galerií.

Obecně chápaný význam indikátoru „dostupnost veřejných služeb kultury“ pro udržitelný rozvoj je mimo jiné vyjádřen i zařazením oblasti kultury do priorit Strategie regionálního rozvoje a návrh Integrovaného operačního programu, který rovněž obsahuje dostupnost veřejných služeb kultury jako jednu z priorit. Rozvoj veřejných služeb kultury se může podílet na ekonomickém rozvoji území či regionu, na zvyšování zaměstnanosti, na oslabování vlivů destabilizujících sociální prostředí v obcích a městech, na zvýšení kvality a rozmanitosti nabídky vzdělávacích příležitostí a zvyšování kvalifikace obyvatel.

Za potvrzení významu veřejných služeb kultury lze považovat i to, že jejich vymezení je v současnosti uvedeno v zákoně o některých druzích podpory kultury (zákon č.203/2006 Sb.):

„Veřejnými kulturními službami jsou služby spočívající ve zpřístupňování umělecké tvorby a kulturního dědictví veřejnosti a v získávání, zpracování, ochraně, uchovávání a zpřístupňování informací, které slouží k uspokojování kulturních, kulturně výchovných nebo kulturně vzdělávacích potřeb veřejnosti.“

Význam indikátoru, resp. dostupnosti veřejných služeb kultury, pro udržitelný rozvoj akceptují i územní samosprávné celky. Finančně zajišťují provoz a činnost klíčových zařízení poskytujících veřejné služby kultury – knihovny, muzea, divadla, kulturní domy atd. Pokud to dovolují prostředky rozpočtu, mají většinou kraje a větší obce vytvořenu koncepci dotační (grantové) politiky v oblasti kultury.

Klíčovým faktem dosvědčujícím význam indikátoru je pak to, že možnost účasti občanů na dostupných a kvalitních veřejných službách kultury je obecně vnímána jako jedno z kritérií kvality života.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Procento výdajů vykázaných jako výdaje na kulturu (dle platné rozpočtové skladby) z celkových výdajů veřejných rozpočtů je významnou informací, která umožňuje posoudit, do jaké míry věnuje veřejná správa pozornost vytváření podmínek pro dostupnost veřejných služeb kultury, péči o hmotné i nehmotné kulturní dědictví a vytváření podmínek pro tvorbu nových kulturních hodnot. Kultura je nedílnou součástí podmínek sociální stability, tvoří zásadní součást cestovního ruchu, sociální funkce kultury napomáhá revitalizaci venkovských sídel.

Sledováním indikátoru bude možno reagovat i na usnesení Rady (EU) k otázkám kultury – např. 96/C 242/01; 2002/C 32/01; 2002/C 32/02; 2003/C 13/03.

Jako zdroj dat slouží zejména údaje o výdajích na kulturu vykazovaných veřejnými rozpočty podle vyhl.č. 323/2002 Sb. o rozpočtové skladbě v kapitole 334 státního rozpočtu (správce MK) a výdaje vykazované územními samosprávnými celky (v současnosti kap. 700). S výjimkou tzv. výkonových ukazatelů nejsou statistikou samostatně sledována ekonomická data z oblasti kultury. Soukromoprávní právnické osoby a fyzické osoby podnikající v oblasti kultury (OSVČ) obvykle neposkytují informace dotýkající se oblasti jejich činnosti či ekonomiky. V situaci, kdy není povinnost poskytovat údaje pro potřeby statistiky prakticky vymahatelná, jsou jedinými spolehlivými daty údaje o výdajích veřejných rozpočtů na kulturu.

3. Hodnocení

a) Vývoj indikátoru v ČR

Přechod odpovědnosti za poskytování a financování veřejných služeb kultury ze státu (a národních výborů) na obce a města započal již zákonem č. 367/1990 Sb., zákonem o obcích, resp. v souvislosti s dalšími zákony, kterými se konstituovala nová podoba veřejné správy v Československu, později v ČR. Obce a města měla možnost se s touto odpovědností v průběhu uplynulých let vyrovnat a nalézt vlastní cestu k financování a podpoře kultury – podle svých specifických podmínek a samozřejmě i podle možností svých rozpočtů. Reforma veřejné správy znamenala i změnu systému a pojetí úlohy státu a územní samosprávy v organizaci odpovědnosti za veřejné služby kultury. V průběhu roku 2001 byly ze zřizovatelské působnosti MK ČR zákonem

Tabulka VI.B.1: Výdaje veřejných rozpočtů na kulturu celkem (v tis. Kč, zaokrouhleno), ČR, 1991-2005

Rok	Kap. 334	Obce + DSO + OkÚ		Celkem					
1991	2 490 419	3 392 979		5 883 398					
1992	1 844 068	3 380 571		5 224 639					
1993	2 405 635	3 955 984		6 361 619					
1994	2 971 808	5 187 325		8 159 133					
1995	3 320 429	6 903 672		10 224 101					
1996	3 529 776	7 516 992		11 046 768					
Rok	Kap. 334 Ministerstvo kultury	OKÚ kap.380	Státní rozpočet celkem (od roku 2001)	Obce + DSO + OkÚ (do roku 2000)	Kraje	Celkem rozpočty územní samosprávy (od roku 2001)	Celkem veřejné rozpočty		
1997	3 776 307	x	x	7 648 092	x	x	11 424 399		
1998	4 397 465	x	x	8 018 089	x	x	12 415 554		
1999	5 244 078	x	x	8 576 661	x	x	13 820 739		
2000	5 371 730	x	x	9 098 697	x	x	14 470 427		
2001	4 760 291	1 679 343	6 439 634	8 380 189	376 814	8 757 003	15 196 637		
2002	4 809 334	1 497 392	6 306 726	9 068 510	877 216	9 945 726	16 252 452		
2003	6 233 477	x	6 233 477	9 348 358	1 831 737	11 180 095	17 413 572		
2004	6 549 237	x	6 549 237	10 706 285	2 033 502	12 739 787	19 289 024		
2005	6 497 303	x	6 497 303	10 914 842	2 327 251	13 242 093	19 739 396		

Poznámka: OKÚ –
okresní úřad; DSO
– dobrovolný sva-
zek obcí

Zdroj dat:
REGIS/NIPOS

č. 157/2000 Sb. převedeny na kraje některé organizace – např. státní vědecké knihovny, galerie a některá muzea (viz příloha zákona). V roce 2002 byl přijat další zákon (č.290/2002 Sb.) na základě kterého byla s účinností k 1.1.2003 převedena na obce a na kraje většina příspěvkových organizací a organizačních složek zřizovaných okresními úřady. Lze říci, že rok 2002 byl obdobím, kdy se dokončilo zcela zásadní a definitivní přesunutí odpovědnosti za poskytování i financování veřejných služeb kultury a podpory kulturních aktivit na územní samosprávu.

Od roku 2001 se postupně začínala vytvářet koncepce organizačního i finančního zabezpečení působení krajů v oblasti kultury. Kraje se kompetentně a odpovědně vyrovnávaly a vyrovnávají se svojí zřizovatelskou odpovědností vůči organizacím, které na ně byly převedeny nejprve z MK ČR (v roce 2001), později (od 1.1.2003) z okresních úřadů. Vlastní příjmy rozpočtů krajů však zatím stále nejsou v přímé úměře k rozsahu kompetencí a odpovědnosti, jaké byly a jsou na kraje převáděny.

Účast státu na financování místní a regionální kultury je od roku 2001 limitována možnostmi danými zákonem. Okresní úřady v roce 2002 již prakticky nemohly poskytovat přímé finanční příspěvky místní (regionální) kultuře z vlastních rozpočtů, výdaje byly v tomto směru omezeny pouze na financování provozu a činnosti organizací okresním úřadem zřizovaných. Ministerstvo kultury, jako správce kapitoly 334 státního rozpočtu, je ve výdajích na podporu místní (regionální) kultury vázáno jednak zákonem č.218/2000 Sb., jednak zákonem schváleným rozpočtem kapitoly.

Podíl výdajů kap. 334 na celkových výdajích státního rozpočtu trvale stagnuje, resp. propadá se – pokud nezapočteme do výdajů na kulturu vykazovaných kap. 334 jako výdaje na církve

a náboženské společnosti (CNS). V celkovém pohledu na úroveň výdajů v kultuře je zapotřebí zohlednit i úroveň inflace a pohyb objemu vyplacených mezd a souvisejících zákonem stanovených odvodů. Pokud nedojde ke změně, lze předpokládat že finanční prostředky kap. 334 nebudou v blízké budoucnosti postačovat ani na zajištění vlastních úkolů státu v oblasti kultury a péči o majetek státu, natož na podporu kulturních aktivit jiných subjektů. Zvyšuje se i pravděpodobnost ohrožení hmotného a nehmotného kulturního dědictví i nemovitých památek spravovaných jako majetek státu. V případě dalšího nepříznivého vývoje alokace prostředků do kapitoly hrozí i to, že ministerstvo nebude schopno dostát ani úkolům stanoveným schválenou kulturní politikou ČR, ani požadavkům a potřebám územních samosprávných celků (zejména krajů) vyslovených ve vztahu k funkci ministerstva při podpoře kultury.

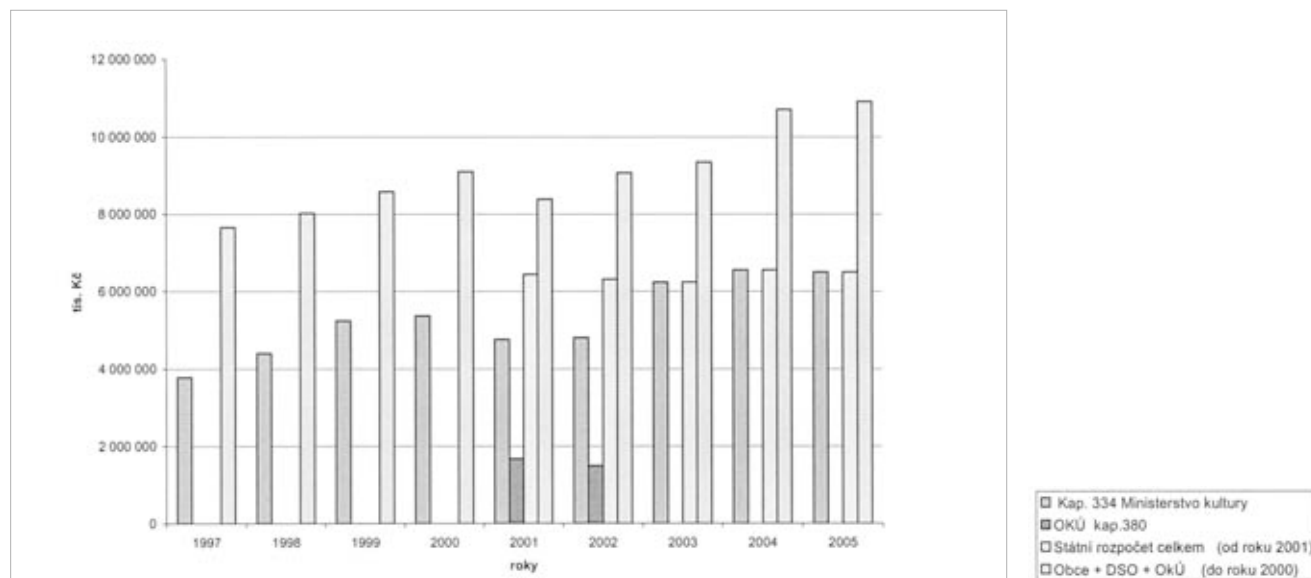
V roce 2005 se i v kultuře naplno projevily ekonomické vlivy změn zákonů, které jsou obecně nazývány „harmonizací s právem EU“. Podporu podnikatelských aktivit v oblasti kultury z veřejných rozpočtů do značné míry limituje zákon č.40/2004 Sb. (o veřejných zakázkách) a zákon č.215/2004 Sb. (o úpravě některých vztahů v oblasti veřejné podpory) Další ekonomický tlak ovlivňující podmínky poskytování veřejných služeb kultury lze očekávat i v roce 2006 a to vlivem právních norem přijatých v průběhu roku 2005 (např. zákoník práce, odměňování v oblasti příspěvkových organizací, vyplácení nemocenského ze mzdových prostředků, růst ceny energií apod.)

Z vyhodnocení časových řad vypovídajících o výdajích veřejných rozpočtů na kulturu a jejich poměru k celkovým výdajům vyplývá, že tento poměr zůstává za celé sledované období (tj. od roku 1993) prakticky nezměněn, ač nominálně výdaje na kulturu vzrostly více než trojnásobně. Dále je pak zřejmé, že (na rozdíl od tradovaného tvrzení) činí finanční prostředky poskytnuté příspěvkovým organizacím jen necelých 47 % z celkových výdajů na kulturu. Po úvaze zahrnující růst cen vstupů, které subjekty kultury pořizují (služby, majetek) jako nutnou podmínku své existence a činnosti (včetně ceny práce promítající se i v povinných odvodech z vyplacených mezd) je zřejmé, že růst nominálních výdajů veřejných rozpočtů nedokládá růst reálného zafinancování kultury.

Souhrnně řečeno – výdaje veřejných rozpočtů vykazované jako výdaje na kulturu pouze v omezené míře dovolují rozvoj některých činností a veřejných služeb kultury, naprosto však nepostačují na postupné řešení vnitřní zadluženosti v té oblasti veřejných služeb kultury, kde nabídku zajišťují příspěvkové organizace spravující veřejný majetek. Rozsáhlejší projekty inovace či rozšíření nabídky veřejných služeb kultury jsou za stávajících ekonomických podmínek buď nemožné nebo zcela ojedinelé. Stejně tak i oprava, údržba či technické zhodnocení majetku veřejné správy, kde jsou veřejné služby poskytovány, což se může negativně projevit nejen na úrovni poskytovaných služeb, ale i např. na ochraně a prezentaci sbírek a knihovních fondů tvořících poměrně rozsáhlou část kulturního dědictví. Ani prostředky územních rozpočtů vyčleňované na realizaci dotační politiky, resp. na podporu občanských kulturních aktivit neumožňují jejich zásadní rozvoj.

b) Mezinárodní srovnání

Mezinárodní srovnání dat zvoleného indikátoru je prakticky nemožné a s ohledem na zcela odlišnou strukturu veřejné správy, veřejných rozpočtů i zvyklosti týkající se účasti (organizační i finanční) veřejné správy (státu a územních samosprávných celků) na financování kultury by postrádalo racionální základnu. Ve srovnatelných státech je zcela odlišná i struktura veřejných služeb kultury spočívající v odlišnosti jak historicky založených typů právnických osob poskytujících veřejné služby kultury, tak typů, druhů a forem poskytovaných kulturních služeb a nakonec

Graf VI.B.1 : Výdaje veřejných rozpočtů na kulturu celkem (v tis. Kč, zaokrouhleno), ČR, 1997-2005

Poznámka: OKÚ – okresní úřad; DSO – dobrovolný svazek obcí

Zdroj dat: REGIS/NIPOS

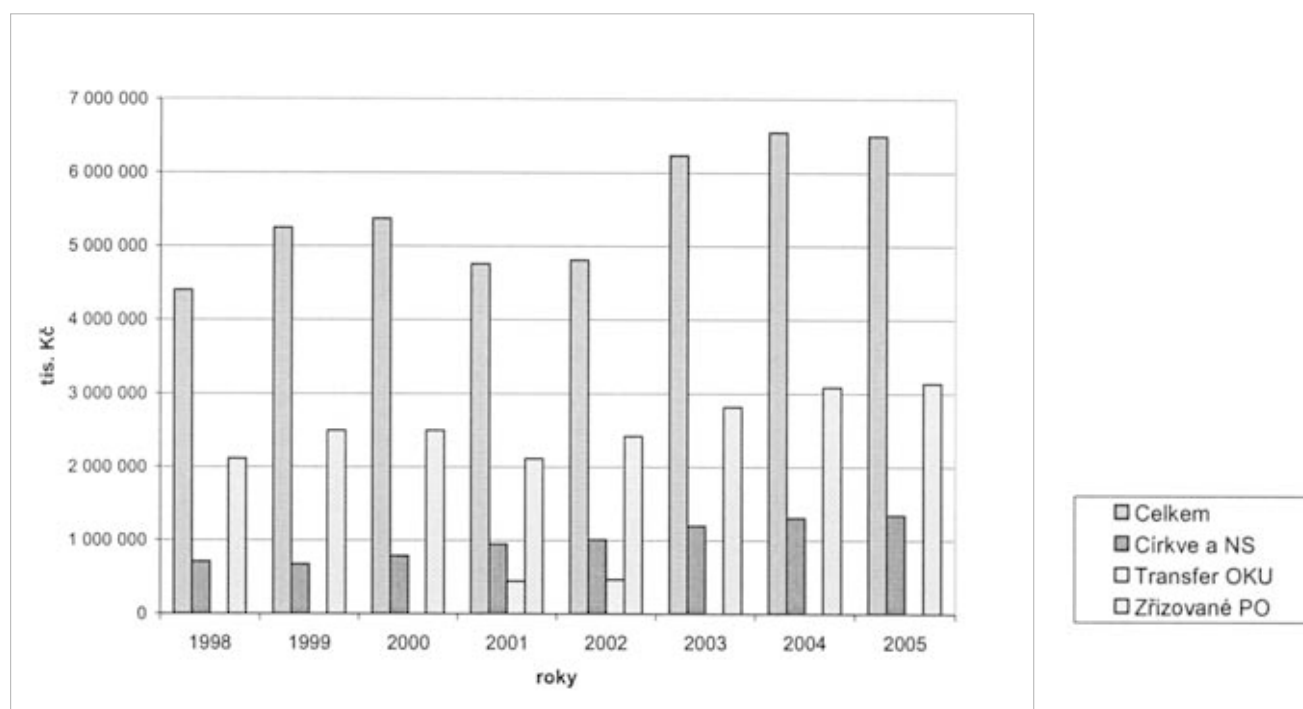
Tabulka VI.B.2 : Výdaje veřejných rozpočtů na kulturu celkem (v tis. Kč, zaokrouhleno), ČR, 1997-2005

Rok	Celkem	z toho			
		Církve a NS	Transfer	Zřizované PO	Počet PO
			OKÚ (kap.380)	(poskytnutý neinv. příspěvek)	
1998	4 397 465	707 368	X	2 114 158	82
1999	5 244 079	672 807	X	2 494 533	81
2000	5 371 730	789 567	X	2 495 227	79
2001	4 760 291	947 921	446 245	2 114 762	39
2002	4 809 334	1 010 909	463 332	2 419 634	39
2003	6 233 477	1 199 873	X	2 820 290	29
2004	6 549 237	1 306 916	X	3 090 011	31
2005	6 497 303	1 342 833	X	3 141 556	31

Poznámka: NS – náboženské společnosti; OKÚ – okresní úřad; PO – příspěvková organizace. Podrobný rozpis dotací poskytnutých MK je každoročně zveřejňován (i na www ministerstva) a to včetně identifikace příjemce a účelu poskytnutí prostředků ze státního rozpočtu. V roce 2001 a 2002 byly prostřednictvím kap. 334 poskytnuty prostředky do kap.380 na financování výdajů OKÚ určené k poskytnutí dotací okresními úřady. (Podrobnosti k financování kultury z kap. 334 lze nalézt jak ve výročních zprávách MK, tak ve Sborníku statí o kultuře 1998 – 2003 vydaného MK v roce 2004).

Zdroj dat: REGIS/NIPOS, údaje převzaty z podkladů MK

i jejich podpory z veřejných rozpočtů. V neposlední řadě je zapotřebí konstatovat, že v jednotlivých (i srovnatelných) zemích se značně odlišují nejen priority uživatelů veřejných služeb kultury, ale i jejich požadavky na strukturu nabídky veřejných služeb kultury.

Graf VI.B.2: Struktura výdajů kap. 334 (v tis. Kč, zaokrouhлено), ČR, 1998-2005

Zdroj dat: REGIS/NIPOS, údaje převzaty z podkladů MK

Tabulka VI.B.3: Podíl celkových výdajů na kulturu k celkovým výdajům veřejných rozpočtů (v mld. Kč, zaokrouhлено), ČR, 1993-2005

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Státní rozpočet celkem	329,89	350,81	432,74	484,38	524,67	566,74	596,91	632,27	693,92	750,76	808,72	862,89	908,42
Z toho výdaje kap. 334 (vč. CNS)	2,40	2,97	3,32	3,53	3,78	4,40	5,24	5,37	4,76	4,81	6,23	6,55	6,50
Výdaje na kulturu v procentech	0,73	0,85	0,77	0,73	0,72	0,78	0,88	0,85	0,69	0,64	0,77	0,76	0,72
Územní rozpočty celkem	90,19	112,11	132,31	171,12	151,84	160,35	176,35	192,73	206,17	243,88	304,84	317,81	*)
Z toho výdaje: OkÚ–kap.700,380					1,29	1,40	1,52	1,39	1,68	1,50	0,00	0,00	0
Obce – kap. 700					6,35	6,62	7,06	7,71	8,38	9,07	9,35	10,71	10,91
Kraje – kap. 700					0,00	0,00	0,00	0,00	0,38	0,89	1,83	2,03	2,33
Celkem výdaje kap. 700 a 380	3,96	5,19	6,90	7,52	7,64	8,02	8,58	9,10	10,44	11,46	11,18	12,74	13,24
Výdaje na kulturu v procentech	4,39	4,63	5,22	4,39	5,03	5,00	4,87	4,72	5,06	4,70	3,67	4,01	*)
Státní rozpočet celkem	329,89	350,81	432,74	484,38	524,67	566,74	596,91	632,27	693,92	750,76	808,72	862,89	908,42
Územní rozpočty celkem	90,19	112,11	132,31	171,12	151,84	160,35	176,35	192,73	206,17	243,88	304,84	317,81	*)
Veřejné rozpočty celkem	420,08	462,92	565,05	655,50	676,51	727,07	773,26	825,00	900,09	994,64	1 113,6	1 180,7	*)
Výdaje kap. 334	2,40	2,97	3,32	3,53	3,78	4,40	4,06	4,02	3,98	4,10	6,23	6,55	6,50
Výdaje kap. 700 a 380	3,96	5,19	6,90	7,52	7,64	8,02	8,58	9,10	10,44	11,46	11,18	12,74	13,24
(v roce 2003 jen kap. 700)													
Výdaje na kulturu celkem	6,36	8,16	10,22	11,05	11,42	12,42	12,64	13,12	14,42	15,56	17,41	19,29	19,74
Výdaje na kulturu v procentech k celkovým výdajům veřej. rozpočtů	1,51	1,76	1,81	1,69	1,69	1,71	1,63	1,59	1,60	1,56	1,56	1,63	*)

Poznámka: CNS = církev a náboženské společnosti, *)Údaje nebyly v době kompilace této tabulky k dispozici

Zdroj dat: REGIS/NIPOS

4. Hlavní poznatky

Nedílnou součástí veřejných služeb kultury a nezbytnou podmínkou jejich kvalitního zajištění je udržování a rozvoj jejich hmotné základny – tj. veškerého majetku, který je k poskytování veřejných služeb kultury určen nebo je nezbytný, počítaje v to sbírky včetně knihovních fondů a odbornou péči o ně. Podmínkou kvality odborných činností, na nichž jsou veřejné služby kultury založeny, stejně jako podmínkou kvality veřejných služeb kultury poskytovaných občanům je nejen odborný potenciál zaměstnanců příslušných právnických osob, ale i jejich ochota i možnost trvalého sebevzdělávání a schopnost tvořivosti i účinné komunikace s uživateli veřejných služeb kultury. To ovšem vyžaduje i posílení finančních prostředků určených v oblasti kultury na náklady práce. Rozvoj veřejných služeb kultury může být v mnoha lokalitách impulsem i pro pozitivní vývoj na trhu práce.

Systémové změny, zlepšení kvality veřejných služeb kultury i odborné stránky jejich práce by si vyžádaly meziroční růst výdajů na kulturu nejméně na úrovni 20 % (v současnosti je tento růst na úrovni cca 10 % a prakticky postačuje pouze k pokrytí nárůstu cen vstupů – včetně mezd).

Objem finanční podpory místní a regionální kultury ze soukromých zdrojů, resp. ze strany podnikatelů lze dovodit ze struktury vlastních příjmů subjektů působících v kultuře a je i v roce 2005 mizivý. Až na výjimky nejsou veřejné služby místní a regionální kultury pro dárce přitažlivé. Obvykle se jedná o dary jednorázové a financování místní a regionální kultury se o ně nemůže systémově opřít. Jak veřejné služby kultury, tak podpora dobrovolných kulturních aktivit je nadále existenčně závislá na veřejných rozpočtech.

Rozhodnou roli ve financování kultury mohou v budoucnosti sehrát kraje, pokud do komplexních (regionálních) projektů na čerpání prostředků fondů z EU prosadí záležitosti místní a regionální kultury. (viz materiály Strategie udržitelného rozvoje ČR a Strategie regionálního rozvoje). Podmínky k tomu by mohly vytvořit jednak Rozvojové operační programy, jednak Integrovaný operační program.

Možnosti inovací v činnostech kulturních zařízení zřizovaných ÚSC nebo jejich rozvoje jsou zásadním způsobem limitovány finančními prostředky poskytnutými zřizovateli do jejich rozpočtů. Finanční možnosti limitují jak vybavenost prostorami, tak technickými prostředky a v neposlední řadě i kvalitním personálem.

(Zásadní a systémové změny lze tak např. zaznamenat zejména v nabídce činností a služeb pro veřejnost zprostředkovaných veřejnými knihovnami, jejichž příčinou byl především masivní rozvoj informačních a komunikačních technologií. K tomu podstatným způsobem přispěla i finanční podpora nákupu technického vybavení knihoven z prostředků státního rozpočtu a EU. Knihovny také tradičně pečují o trvalé vzdělávání odborných zaměstnanců, k čemuž přispívá jak Národní knihovna, tak dobrovolná sdružení knihovnických a informačních pracovníků.)

Pokud ČR, resp. veřejná správa v ČR nehodlá rezignovat na podporu kultury, resp. ochrany kulturního dědictví, podporu veřejných služeb kultury a na podporu umění, je nezbytné prosadit do výdajů veřejných rozpočtů na kulturu větší dynamiku.

VI.C PRŮMĚRNÁ DÉLKA SOUDNÍHO ŘÍZENÍ

1. Význam a souvislosti indikátoru

Jednou z podmínek fungující správy státu je fungující soudnictví. V České republice se soudnictví od počátku 90. let potýká s řadou problémů, jejichž působení se kumuluje; stále ještě nelze konstatovat stabilizaci vývoje. V důsledku politicko ekonomických změn po r.1989 došlo nejen k prudkému růstu počtu a složitosti tradiční soudní agendy, ale i v souladu s principy právního státu se soudní ochrana stala základním způsobem ochrany subjektivních práv (nové agendy restituční, rehabilitační, po privatizaci notářství i agenda dědictví, vznik obchodního práva a obchodního soudnictví, postupný vznik správního soudnictví), v oblasti trestního práva kromě prudkého vzrůstu kriminality a nárůstu hrubého násilí se objevily zcela nové formy nekalého jednání ať v oblasti podnikatelské činnosti nebo organizovaného zločinu (navíc obecné soudy musely převzít agendu zrušených vojenských soudů). Spolu s kvantitativními a kvalitativními změnami soudních agend probíhá dynamická přestavba právního řádu, která stále není ukončena (viz vlekoucí se rekodifikace základních zákonů) a jehož vývoj lze označit za překotný, málo systematický a postupně nepřehledný i pro odbornou veřejnost, což klade zvýšené nároky na soudní aplikaci a interpretaci práva; tyto trendy se ještě zesílily vstupem do právního prostoru EU. Disproporce mezi objemem úkolů a pracovní kapacitou soudů se prudce zvýšila v první polovině 90.let odchodem cca poloviny všech soudců z funkcí, z části z důvodů politických, ale převážně na základě vlastního rozhodnutí do privátní sféry, která celá 90.léta prožívala boom právního povolání, posílený privatizací advokátů a notářů, naposledy i soudních exekutorů (ministerstvo pak muselo situaci řešit doplňováním počtu nových soudců mladými absolventy).

To vše vedlo k dlouhodobému přetížení všech článků soudní soustavy a k hodnocení justice jako nevykonné; za neúměrnou délku soudních řízení už byla Česká republika několikrát kritizována i na mezinárodní scéně. Situace je stále nestabilní, zpochybňována je skladba soudní soustavy, počty soudců či státních zástupců a dalšího justičního personálu, jejich personální úroveň apod. Tento stav trvá i v polovině r. 2006 na počátku nového volebního období.

Stabilizace justice je dlouhodobou záležitostí, proto pro sledování jejího vývoje se navrhuje použít uvedené ukazatele průměrné délky soudního řízení. Tyto ukazatele pokrývají většinu soudní agendy, jsou srovnatelné s minulostí a lze ihned posoudit, zda se průměrná délka řízení v základních agendách zkracuje či prodlužuje. Při současném nevyhovujícím stavu soudnictví lze posuzovat zkracující se průměrnou délku soudního řízení jako pozitivní vývoj. I když je to zdánlivě ukazatel kvantitativní, vypovídá nejen o rozsahu nápadu a délce soudních řízení, ale i o úrovni organizace práce soudů. Navíc jsou to hodnoty srovnatelné se zahraničím.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Průměrná délka soudního řízení je nepochybně vhodným identifikátorem pro posuzování výkonnosti soudní soustavy. Podle dosavadního pojetí resortního výkaznictví je soudní řízení zahájeno přijetím návrhu žaloby u soudu a ukončeno zapsáním právní moci rozhodnutí soudu. Do délky řízení je tedy započtena nejen doba, kterou soud prvního stupně případ projednával, ale zároveň i doba projednání případného odvolání u soudu druhého stupně a následně doba nezbytná pro doručení rozhodnutí soudu všem účastníkům řízení a zákonná doba (15 dnů) pro podání odvolání.

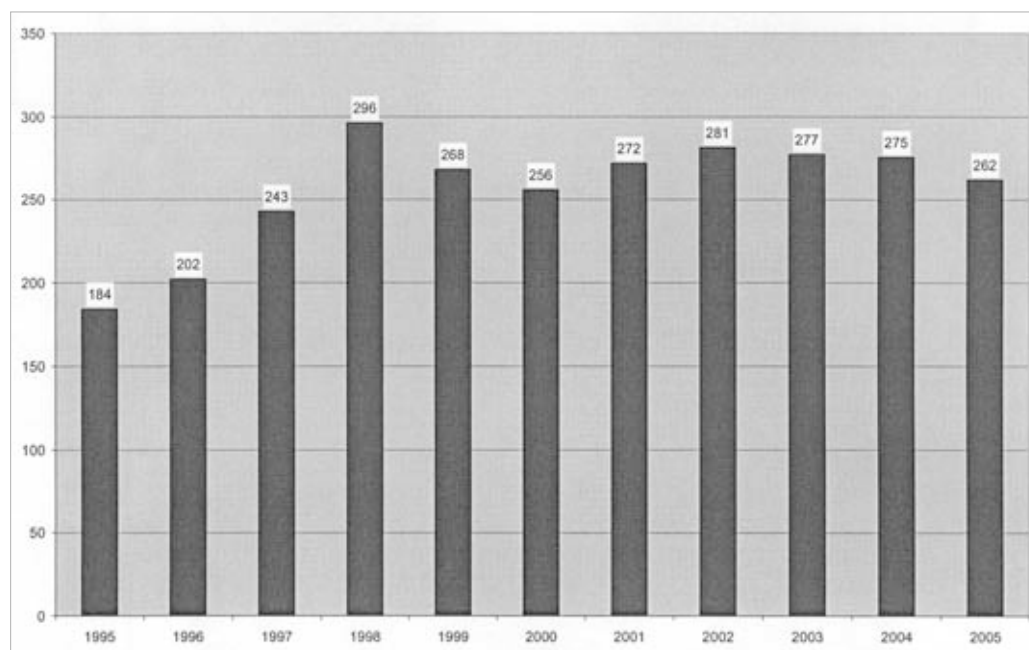
Doba soudního řízení je tedy mnohdy negativně ovlivněna i vnějšími vlivy, zejména špatnou činností doručovací pošty, které se nedaří rozhodnutí soudu doručit účastníkům řízení (doručování do ciziny mnohdy dobu vyřízení soudní věci ovlivňuje velmi podstatně). Dalším negativním vlivem na délku řízení je podání odvolání proti rozhodnutí soudu prvního stupně. Ze statistik Ministerstva spravedlnosti vyplývá, že v trestní agendě došlo k odvolání u přibližně 20,5 % všech odsouzených, v obchodní agendě přibližně u 10 % pravomocně skončených sporů a v civilní agendě pak přibližně v přibližně 6,9 % sporů.

Indikátor trestní agendy je uveden ve dnech a tvoří průměrnou délku všech trestních řízení, které okresní, krajské či vrchní soudy pravomocně ukončí v daném vykazovaném roce.

Indikátor civilní agendy je uveden ve dnech a tvoří průměrnou délku všech občanskoprávních řízení a řízení v opatrovnické agendě, které okresní, krajské či vrchní soudy pravomocně ukončí v daném vykazovaném roce.

Indikátor obchodní agendy je rovněž uveden ve dnech a tvoří průměrnou délku všech sporných obchodních řízení, které krajské či vrchní soudy pravomocně ukončí v daném vykazovaném roce. Do předkládaného identifikátoru nejsou zahrnuty údaje o délce vyřizování zápisu do obchodního rejstříku. V současné době se délka zápisu pohybuje kolem 75 dnů u prvozápisu a 125 dnů u zápisu změny či zrušení firmy. Zákon č. 216/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník a další související předpisy, mimo jiné mění způsob zápisu do obchodního rejstříku a upravuje lhůtu, do které soud musí záznam do rejstříku provést. Proto nepovažujeme za rozumné, aby doba vyřizování zápisu do obchodního rejstříku významně ovlivňovala identifikátor obchodní agendy.

Graf VI.C.1: Délka trestního řízení (ve dnech) před okresními a krajskými soudy, ČR, 1995-2005

Zdroj dat: Ministerstvo spravedlnosti ČR

Do identifikátoru rovněž nezahrnujeme sledování agendy konkursu a vyrovnání, neboť údaje o délce vyřizování konkursu od návrhu do právní moci konečného rozhodnutí Ministerstvo spravedlnosti v současné době neneviduje. Ministerstvo spravedlnosti se soustřeďuje při sledování agendy konkursů a vyrovnání na informace zejména operativního charakteru (kolik nových návrhu bylo podáno, kolik bylo vyřízeno, kolik je nevyřízeno a jak dlouho věc není vyřízena).

3. Hodnocení indikátoru

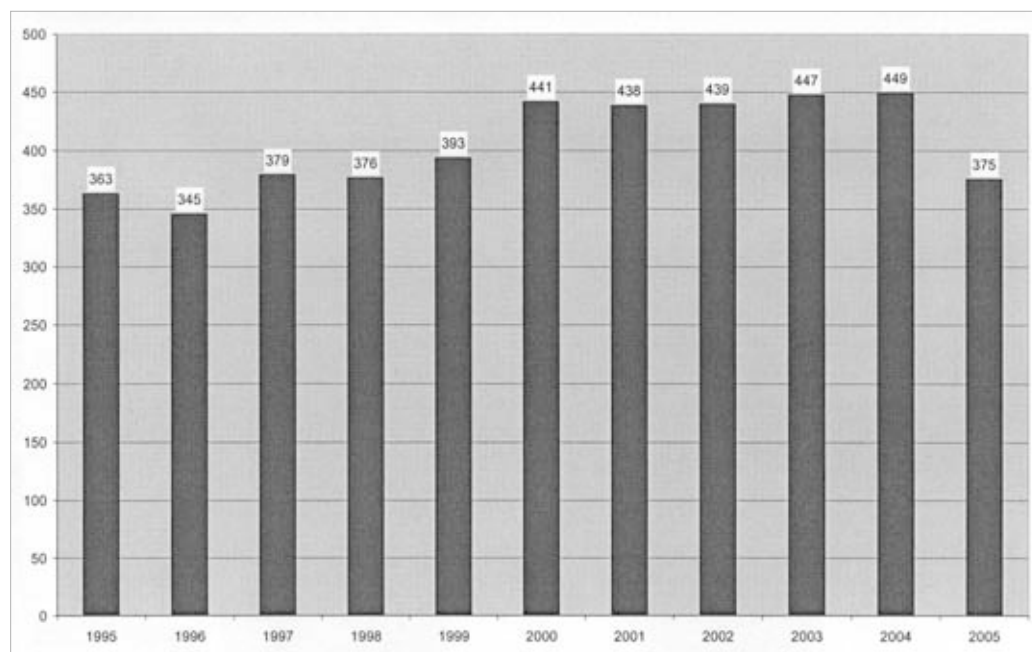
a) Vývoj indikátoru v ČR

Trestní agenda je dlouhodobě poměrně dobře sledovaná a Ministerstvo disponuje dostatečným množstvím statistických informací. Z přehledu je zřejmý vývoj délky vyřizování trestní agendy u okresních a krajských soudů v období let 1995 až 2005.

Vyřizování civilní agendy je sledováno rovněž dlouhodobě. V následujícím grafu je zřejmý vývoj indikátoru civilní agendy v letech 1995 až 2005. Identifikátor je vypočten jako průměrná délka všech občanskoprávních řízení a řízení v opatrovnické agendě, které okresní, krajské či vrchní soudy pravomocně ukončí v daném vykazovaném roce.

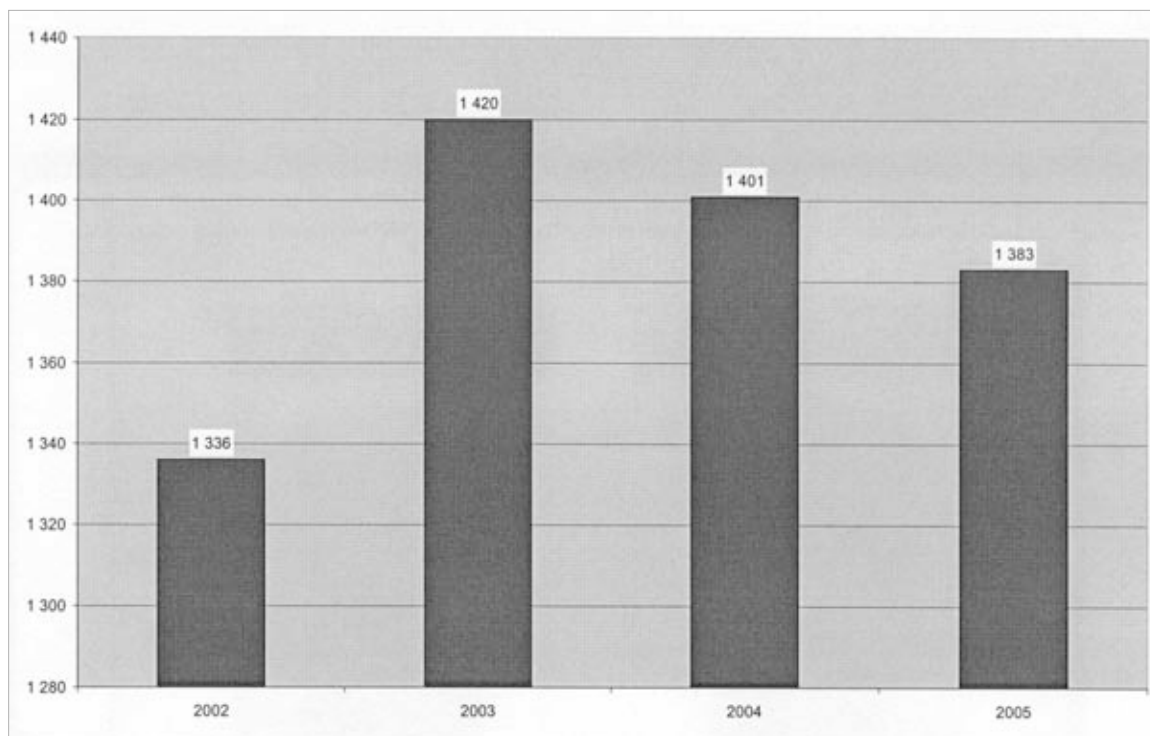
Obchodní agenda byla zařazena do působnosti obecných soudů až v roce 1992 a to zrušením činnosti státní arbitráže. Ministerstvo spravedlnosti dlouhodobě sledovalo vývoj této agendy pouze pro operativní řízení. Teprve v roce 2001 byly upraveny podmínky statistické sledování tak, že je možné vykazovat průměrné délky vyřizování obchodní agendy krajských soudů. I z relativně krátkodobé časové řady je však patrná nevyhovující délka trvání obchodních sporů u krajských soudů v České republice. V roce 2003 byla průměrná délka řízení před obchodními úseky krajských soudů 1420 dnů, v následujících letech dochází k pozvolnému poklesu.

Graf VI.C.2: Délka soudního řízení (ve dnech) v civilních věcech před okresními a krajskými soudy, ČR, 1995-2005

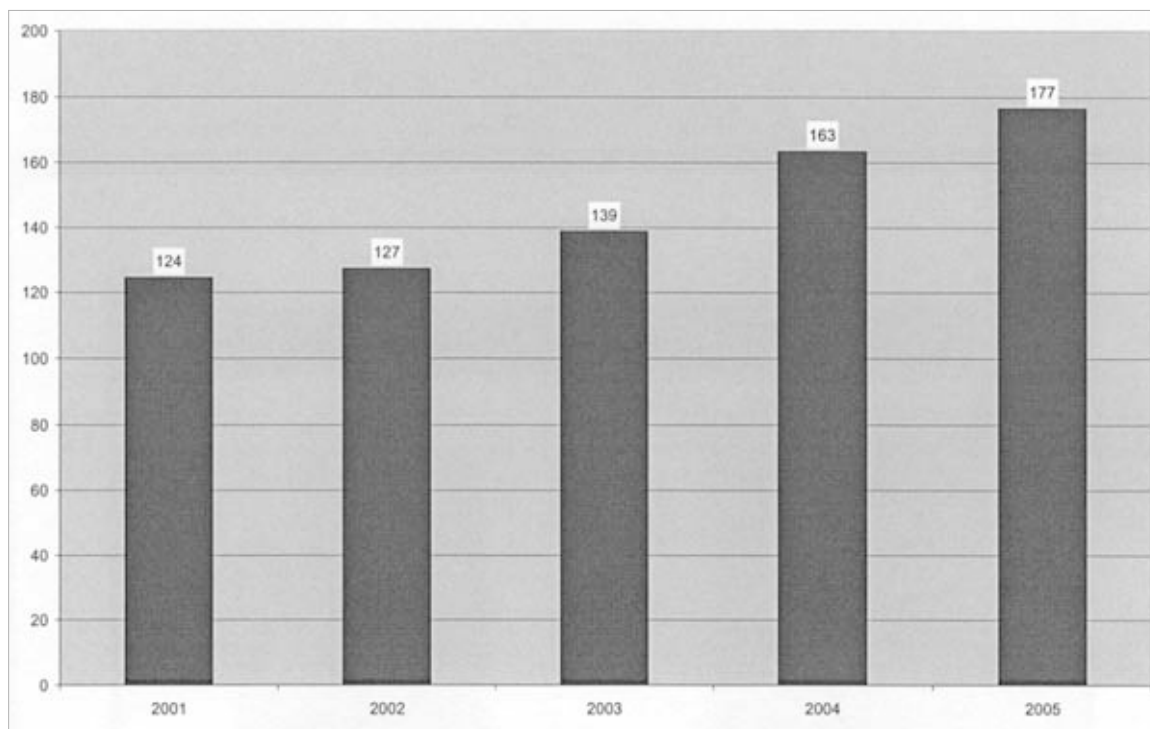
Zdroj dat: Ministerstvo spravedlnosti ČR

Graf VI.C.3: Délka soudního řízení (ve dnech) v obchodních věcech před okresními a krajskými soudy, ČR, 2002-2005

Zdroj dat: Ministerstvo spravedlnosti ČR

Graf VI.C.4: Délka trestního řízení (ve dnech) před okresními a krajskými soudy, SR, 2001-2005

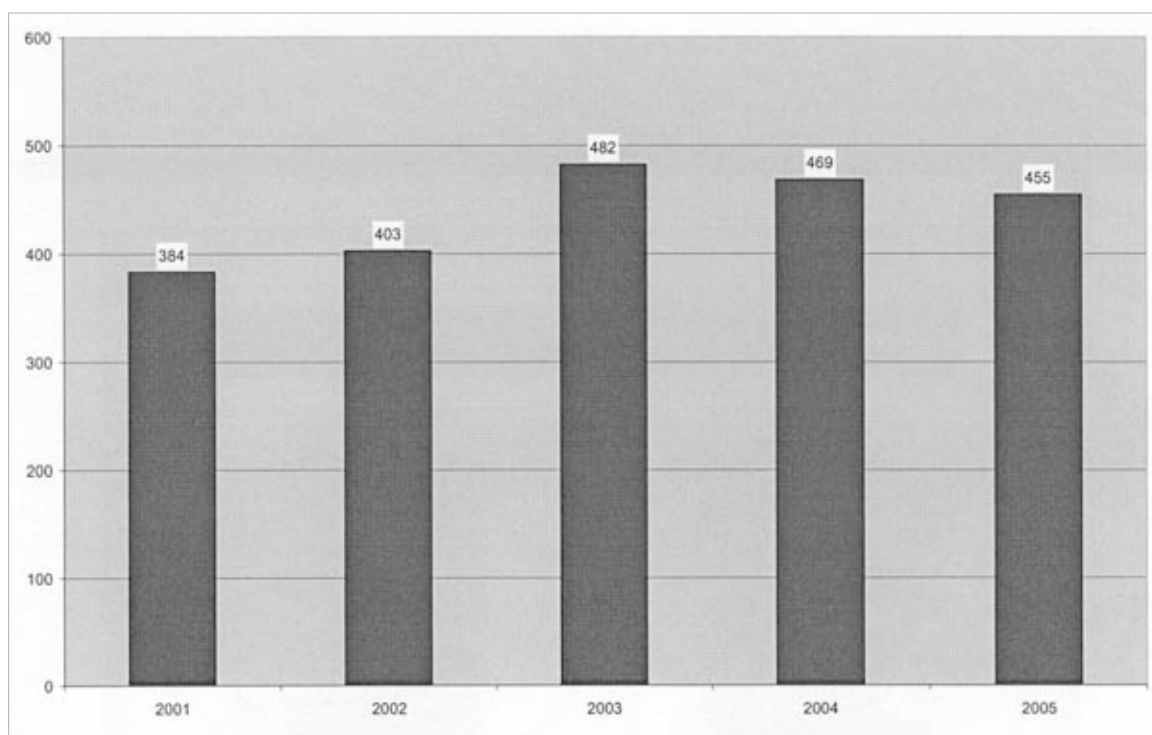

Zdroj dat: Ministerstvo spravedlnosti ČR

b) Mezinárodní srovnání

Mezinárodní srovnání se nabízí se Slovenskou republikou, které je zajímavé pro společnou právní minulost a již odlišný právní vývoj za sledované období. Srovnání s dalšími státy EU není z nejrůznějších důvodů možné bez zatěžování zprávy rozsáhlým poznámkovým aparátem (odlišná soudní struktura, odlišné procesní instituty, či neochota poskytnout citlivé údaje). Metodika sledování statistických údajů je v SR stejná jako v ČR až na níže uvedenou výjimku u obchodních sporů.

Graf VI.C.5: Délka soudního řízení (ve dnech) v civilních věcech před okresními a krajskými soudy, SR, 2001-2005

Zdroj dat: Ministerstvo spravedlnosti ČR

V justičním systému SR se nerozlišuje samostatná evidence obchodních sporů vedle sporů klasicky civilních, jak je tomu od r. 1992 v ČR.

4. Hlavní poznatky

Všechna zásadní opatření v resortu ministerstva spravedlnosti z poslední doby (doplňování počtu soudců a státních zástupců, zřízení funkce asistentů soudců na všech stupních soudní soustavy, elektronizace soudních spisů atd.) směřují ve svém efektu ke snížení průměrné délky soudního řízení. Období překotného nárůstu nových soudních agend končí. Z tohoto hlediska se situace v soudnictví začíná stabilizovat a po období prudkého nárůstu délky soudního řízení se od roku 2004/2005 začíná průměrná délka soudního řízení již zkracovat a tento pozitivní trend by měl vytrvat.

VI.D POKRYTÍ ÚZEMÍ ČR SCHVÁLENOU ÚZEMNĚ PLÁNOVACÍ DOKUMENTACÍ OBCÍ

1. Význam a souvislosti indikátoru

Územně plánovací dokumentace (ÚPD) soustavně a komplexně řeší funkční využití území, stanoví zásady jeho organizace a věcně a časově koordinuje výstavbu a jiné činnosti ovlivňující rozvoj území. Vytváří předpoklady k zabezpečení trvalého souladu všech přírodních, civilizačních a kulturních hodnot v území, zejména se zřetelem na péči o životní prostředí. ÚPD je tedy zpracovávána s ohledem na všechny tři pilíře udržitelného rozvoje území. Schválená ÚPD je právně závazným dokumentem pro vlastníky pozemků a výkon státní správy na úseku územního plánování a rozhodování.

Schválený územní plán s jasnými, obecně závaznými pravidly pro využití území významně ovlivňuje rozhodování soukromého sektoru o tom, kam vloží své prostředky a jak se bude podílet na rozvoji obce nebo kraje. Územně plánovací dokumentace je dále jedním z rozhodujících podkladů pro získávání veřejných prostředků a pro posouzení jejich hospodárného vynaložení.

Ze stavebního zákona nevyplývá povinnost pořízení ÚPD obce; je využíván princip pozitivní motivace (investiční jistota, jednodušší územní řízení). ÚPD obce stanoví urbanistickou koncepci, řeší přípustné, nepřípustné, případně podmíněné funkční využití ploch, jejich uspořádání, určuje základní regulaci území a vymezuje hranice zastavitelného území obce.

Princip trvalé udržitelnosti v územním plánu zajišťuje dlouhodobou stabilitu rozvojových záměrů, šetrné využívání územních zdrojů a respekt k přírodním a kulturním hodnotám v daném území.

Jelikož územně plánování komplexně řeší účelné využití a prostorové uspořádání území a koordinuje veřejné a soukromé záměry změn v území, ovlivňuje některé další indikátory udržitelného rozvoje jako např. Dostupnost veřejných služeb kultury a Regionální rozptyl zaměstnanosti.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Indikátor představuje podíl výměry katastrálních území se schválenou a platnou ÚPD obcí z celkové rozlohy státu vyjádřený v procentech. Data pro výpočet indikátoru jsou k dispozici v centrální databázi DAS2002 systému Evidence územně plánovací činnosti provozované on-line prostřednictvím webových aplikací iLAS a iKAS na <http://www.uur.cz/default.asp?ID=966>. Souvislá data jsou k dispozici od roku 1995. Povinnost evidence územně plánovací činnosti vyplývá ze zákona č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon) v platném znění.

Na uvedeném datovém základě DAS2002 propojeném s Vektorovým souborem správních a katastrálních hranic s databází pro měřítko 1 : 50 000, který spravuje a vydává Český úřad zeměměřický a katastrální, je nyní pod názvem Mapa dostupná interaktivní aplikace, která umožňuje mimo jiné vytvářet mapové výstupy (<http://www.uur.cz/default.asp?ID=966>).

Přehled o tom, které obce nebo kraje v České republice mají schválenou nebo rozpracovanou územně plánovací dokumentaci je velmi cennou informací, která se zveřejňováním formou publikací (ročenek) a zejména prostřednictvím Internetu zpřístupňuje široké veřejnosti.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

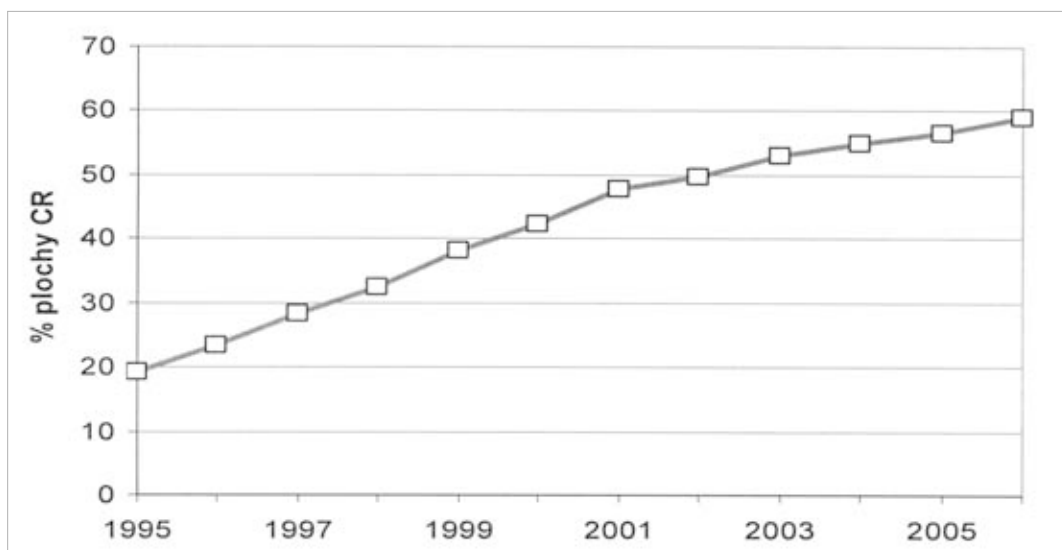
Vývoj pokrytí území ČR schválenou územně plánovací dokumentací obcí (v %), je patrný z tabulky VI.D.1 a grafu VI.D.1. Aktuální pokrytí území ČR schválenou územně plánovací dokumentací obcí (v %), tj. poměr km² pokrytých schválenou ÚPD (právní stav) k celkové rozloze státu, je 59 % (k 31.3.2006). Časové řady lze vypočítat nad daty Evidence zpětně do roku 1995, trend vývoje pokrytí území ČR schválenou územně plánovací dokumentací obcí je vzestupný.

Tabulka VI.D.1: Vývoj pokrytí území schválenou ÚPD (v %), ČR, 1995-2006

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Pokrytí ÚPD (%)	19,10	23,37	28,15	32,47	38,11	42,33	47,75	49,55	52,96	54,90	56,54	59,12

Zdroj dat: Evidence územně plánovací činnosti v ČR. DAS2002. Ústav územního rozvoje.

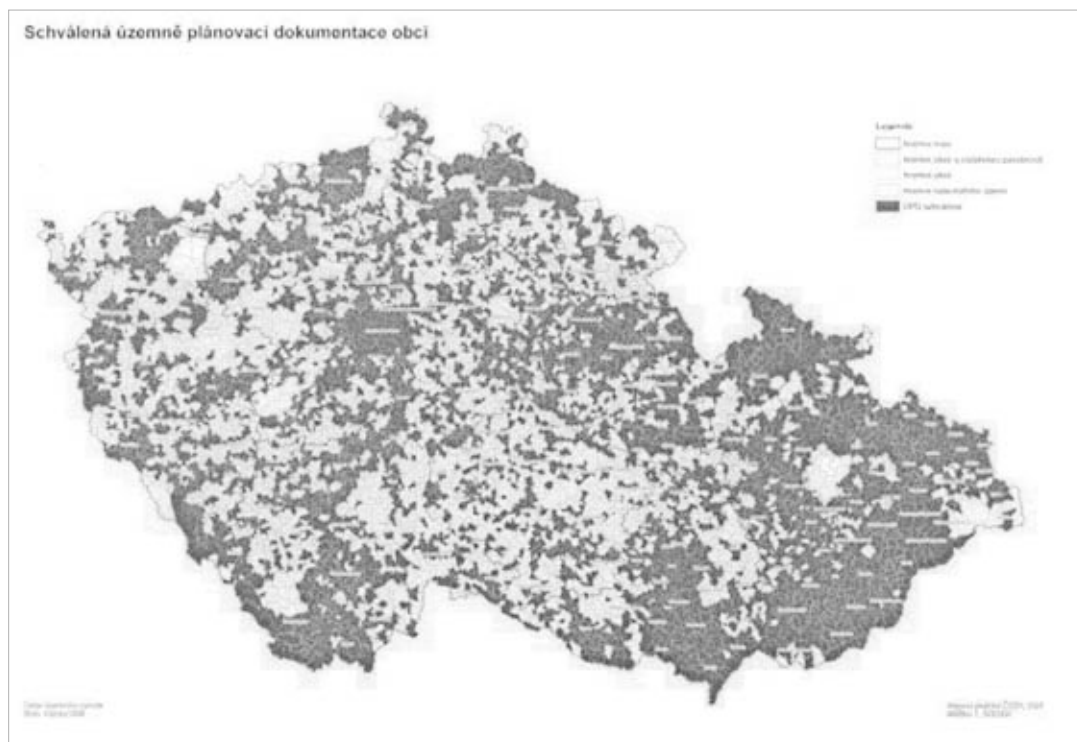
Graf VI.D.1: Vývoj pokrytí území schválenou ÚPD (v %), ČR, 1995-2006

Zdroj dat: Evidence územně plánovací činnosti v ČR. DAS2002. Ústav územního rozvoje.

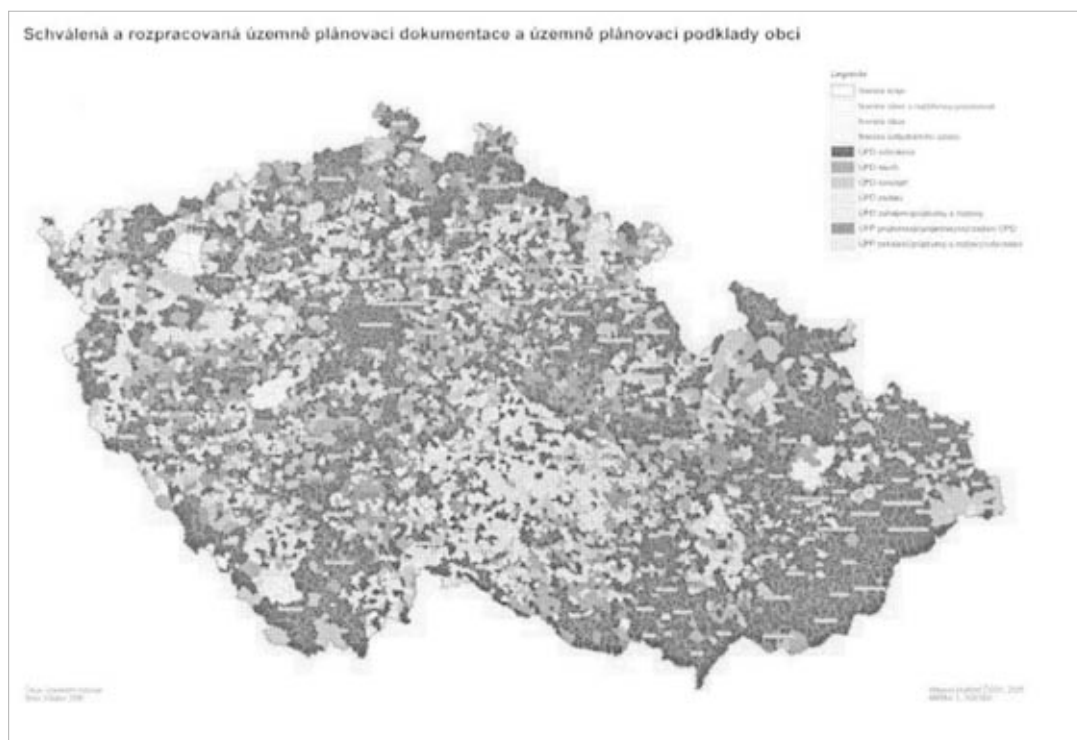
Pro ilustraci současného stavu jsou přiloženy mapy vygenerované z centrální databáze DAS2002.

Graf VI.D.2: Mapa obcí se schválenou územně plánovací dokumentací (právní stav), ČR, 2005

Zdroj dat: Evidence územně plánovací činnosti v ČR. DAS2002. Ústav územního rozvoje.

Graf VI.D.3: Mapa obcí se schválenou územně plánovací dokumentací (fyzický stav), ČR, 2005

Zdroj dat: Evidence územně plánovací činnosti v ČR. DAS2002. Ústav územního rozvoje.

b) Předpokládaný budoucí vývoj

Dne 1. ledna 2007 vstoupí v účinnost nový zákon o územním plánování a stavebním řádu (č.183/2006 Sb.), který s vysokou pravděpodobností zvýší motivaci obcí přijmout územní plány např. dalším zjednodušením územního řízení při jejich existenci.

Zákon definuje zastavěné a nezastavěné území, přičemž určí nové rozvojové – „zastavitelné“ plochy mimo zastavěné území bude možné navrhnout do nezastavěného území jen po důkladném prověření územním plánem.

Přechodná ustanovení pak stanovují, že platná územně plánovací dokumentace bude muset být do pěti let od nabytí účinnosti nového stavebního zákona podle něj upravena či nahrazena novou dokumentací, jinak pozbude platnosti. To se pravděpodobně promítne dočasným poklesem indikátoru v inkriminované době, což sice bude působit negativně v mezinárodním či časovém srovnání, ale ve skutečnosti bude znamenat kvalitativní zlepšení v platné územní dokumentaci. Navíc dlouhodobý trend bude z největší pravděpodobností vzestupný díky výše zmíněným ustanovením o zastavěném území, či zjednodušení územního řízení.

Zkvalitnění územních plánů zajistí i nově zavedené územně analytické podklady, jejichž součástí je rozbor udržitelného rozvoje území, ze kterého vyplývají problémy určené k řešení v územních plánech.

c) Mezinárodní srovnání

Přístupy k řešení plánování využití území se v zemích EU poměrně dosti odlišují. Jednoznačné je pouze společné poznání důležitosti a významu určité plánovací politiky a procedurálního rámce, který řeší způsoby využívání pozemků a jejich vazby na širší sociální kontext a ekonomické možnosti a dopady.

Tvorba územní plánovací dokumentace na úrovni obce (municipal/local plans) je v řadě zemí povinná: např. v Německu, Rakousku, Švédsku.

Ve Švédsku byla ustanovena povinnost pořízení strukturního plánu (obdoba územního plánu) již zákonem v roce 1947 (plánovací povinnost byla dále utvrzena zákonem Plan-och Byggnadslagen v roce 1987). Centrální evidence územní dokumentace sice není zavedena, ale stav územní plánovací dokumentace je pravidelně zjišťován. V současné době se pokrytí Švédska místními územními plány odhaduje na 98 %.

Spolková republika Německo má federální uspořádání, za monitorování a statistické vyhodnocování regulačních plánů zodpovídají zemské orgány, např. v Sasku 3 krajské úřady. Statistické tabulky, které shrnují data z jednotlivých okresů, jsou zatím k dispozici pouze na intranetu krajských úřadů, do budoucna se připravuje jejich zveřejnění na internetu – projekt RAPIS (Raumplanungsinformationssystem). Srovnání se statistickými daty projektu RAPIS bude možné až v budoucnosti. Jelikož ale každá obec má podle zákona za povinnost zabezpečit vypracování dvou druhů regulačních plánů (Bauleitplan) – územního plánu, plánu využití ploch (Flächennutzungsplan, Flächennutzungsplan der Gemeinden) pro celé území obce a podrobnějších regulačních, zastavovacích plánů (Bebauungsplan), je zřejmé, že pokrytí územní plánovací dokumentací se bude blížit švédskému příkladu – cca 98 %.

Slovinsko 1.1.2003 vydalo nový Územně plánovací zákon (Spatial Planning Act), který zavádí obsah a hierarchii územně plánovací dokumentace na národní i lokální úrovni. Podle tohoto zákona se také zřizuje Informační systém územního plánování (Spatial Data System), který by měl zaznamenávat aktivity územního plánování (včetně pokrytí území schválenou plánovací dokumentací). Vzhledem k relativně novému zákonu tento systém ještě není uveden do provozu, nelze tedy zatím získat data pro srovnání.

Aktuální centrální databáze evidence propojená se souborem správních a katastrálních hranic je vedena např. v Maďarsku. Podle zákona o výstavbě z roku 1997 je územní plánování záležitostí místních zastupitelstev, která schvalují koncepci sídelního plánování (conception of settlements' development). Aktuální stav procentuálního pokrytí území Maďarska koncepcí sídelního plánování je 40 %, což je níže než hodnota indikátoru v ČR.

Finský územně plánovací systém tak, jak je definován ve stavebním a územně plánovacím zákoně, dává obcím velkou svobodu v územním plánování lokální úrovně. Obce schvalují územní plánovací dokumentaci ve dvou stupních podrobnosti - „místní obecné plány“ (local general plans) a „místní podrobné plány“ (local detailed plans). Místní podrobné plány stanovují podmínky v intenzivně využívaných, zastavěných či jinak citlivých oblastech. Na konci roku 2004 území Finska zpracované místními obecnými plány pokrývalo 17% celého území, místní podrobné plány pokrývalo 1,6 % Finska.

Spojené království Velké Británie a Severního Irska má 4 země (Anglie, Wales, Skotsko a Severní Irsko) s rozdílně organizovanou správou. Území Anglie je prakticky celé pokryté místními plány (local plans), jejichž zhotovení je delegováno na obce. Místní plány se liší stářím a některé z nich jsou poměrně zastaralé. Od května roku 2007 se bude postupně přecházet na nový systém místních plánů, který zajistí větší operativnost. Počítá se s tím, že se celá země pokryje novými místními plány.

Některé země projevíly zájem o českou praxi a uvažují o přípravě databáze inspirované našimi zkušenostmi. Např. Slovensko vede centrální evidenci ÚPD obcí obdobnou ČR. Vymezení území řešeného ÚPD je však provedeno pouze seznamem katastrálních území typu MEMO. Databáze není propojena s Územně identifikačním registrem ÚIR-ZSJ jako v ČR, což znamená, že nelze automatizovaně vygenerovat rozlohu území řešeného dokumentací daného typu. Sledovaný indikátor pokrytí území schválenou územně plánovací dokumentací obcí (v %) na Slovensku tedy není prozatím k dispozici, navíc územní plánování přešlo na konci roku 2005 z Ministerstva životního prostředí na Ministerstvo výstavby a regionálního rozvoje, které zatím nezveřejnilo aktuální stav Slovenské územně plánovací dokumentace. V budoucnu ale bude srovnání se Slovenskou republikou možné.

Srovnání indikátoru „Pokrytí území ČR schválenou územní dokumentací obcí“ s ostatními zeměmi EU je uvedeno v tabulce VI.D.2.

Tabulka VI.D.2: Pokrytí území schválenou ÚPD, mezinárodní srovnání

Pokrytí území státu schválenou úz. dokumentací	Německo - Sasko	Švédsko	UK - Anglie	Finsko	Maďarsko
ČR	-	-	-	+	+

Poznámka: - hodnota pokrytí území ČR pod hodnotou druhé země; + hodnota pokrytí území ČR nad hodnotou druhé země

4. Hlavní poznatky

Územní plánování zahrnující ekonomické, environmentální a sociální aspekty představuje účinný nástroj k zabezpečení trvale udržitelného rozvoje území. Ve veřejném zájmu chrání a rozvíjí přírodní, kulturní a civilizační hodnoty území, včetně urbanistického, architektonického a archeologického dědictví. Přitom chrání krajinu jako podstatnou složku prostředí života obyvatel a základ jejich totožnosti.

Pokrytí území ČR schválenou územní dokumentací vyjadřuje jak velká plocha z celého území je zabezpečena územními plány zajišťujícími předpoklady pro udržitelný rozvoj území. Jeho vzestupný trend ukazuje, že se tato plocha zvětšuje.

Hodnota indikátoru pro ČR, v porovnání s výše uvedenými zeměmi, je vyšší jen u států, kde je povinnost vytvářet územně plánovací dokumentaci zakotvena v zákoně. České republice se daří motivovat tvorbu nových územních plánů ne direktivně, ale pomocí pozitivní motivace.

Směrování k trvale udržitelnému rozvoji bude dále posíleno novým stavebním zákonem, jež zavádí územně analytické podklady jako nástroje územního plánování, které zjišťují a vyhodnocují stav a vývoj území, slouží jako podklad k pořizování politiky územního rozvoje, územně plánovací dokumentace a pro rozhodování v území. Obsahují i rozbor udržitelného rozvoje území hodnotící vyváženost sociálních podmínek, hospodářských podmínek a podmínek životního prostředí v území a určující problémy k řešení v územně plánovací dokumentaci.

Trvalé sledování indikátoru má a bude mít (zvláště po vstoupení nového zákona v platnost) význam pro hodnocení vývoje České republiky v oblasti udržitelného rozvoje v souladu s cíli Strategie udržitelného rozvoje ČR, směřujících k zajištění co nejvyšší kvality života pro současnou generaci a k vytvoření předpokladů pro kvalitní život generací budoucích.

VI.E OBČANSKÁ SPOLEČNOST

1. Význam a souvislosti indikátoru

Občanská společnost je pojem označující prostor mezi oblastí privátních zájmů a státem. Jedná se o oblast dobrovolného sdružování mimo sféry trhu, státu i soukromého života, v níž si uvědomujeme společnou provázanost našeho světa. Existence občanské společnosti je založena na možnosti občana, v rámci fungujícího demokratického politického systému, ovlivňovat přímou participací ovlivňovat věci veřejné.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Pro potřeby indexu participace definujeme členství v neziskových organizacích jako indikátor občanské participace (vypočtené jako poměr počtu neziskových organizací a dospělé populace – starší 18 let – měřeno v %), který pak pro větší názornost doplňujeme o politickou participaci (měřená průměrem volební účasti ve volbách do PSP ČR a krajských voleb – měřeno v %). Tento indikátor je zkonstruován způsobem, aby při zadání dat bylo možné měřit jak vývoj v čase, tak rozdíly mezi jednotlivými kraji v rámci ČR.

3. Hodnocení indikátoru v ČR

Můžeme konstatovat, že kombinace občanské a politické participace připívá k celkovému pochopení účasti občanů ve veřejném životě, protože obě dimenze se vzájemně korigují. Mezi lety 1998/2000 a 2002/2004 došlo k nárůstu občanské participace a významnému poklesu politické participace, v letech 2004/2006 pak roste jak občanská tak politická participace. Vývoj občanské a politické participace v České republice shrnuje tabulka VI.E.1.

Tabulka VI.E.1: Občanská a politická participace, ČR, 1998/2000-2004/2006

občanská participace	1998/2000	2002/2004	2004/2006
procento aktivní dospělé populace	0,92	1,04	1,14
počet občanů na NNO	136,8	118,4	107,7
politická participace	1998/2000	2002/2004	2004/2006
volby do PSP ČR	74,03	58,01	64,47
krajské volby	33,64	29,62	29,62*
průměr	58,84	43,81	47,05

Poznámky: * volby 2004

Zdroj dat: Český statistický úřad, Rada vlády pro nestátní a neziskové organizace a ICN; kalkulace autorky

4. Hlavní poznatky

Celkový nárůst politické a občanské participace v České republice, je možné chápat jako pozitivní krok k většímu zapojení občanů do veřejného života. V případě politické participace je trend způsoben více než 6% nárůstem volební účasti ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR letošním roce (2006) ve srovnání s volbami do PSP ČR v roce 2002. Otázkou zůstává, zda

tento vzestupný trend potvrdí také krajské volby v roce 2008, které jsou dalším referenčním bodem indexu. V případě občanské participace je vzestupný trend způsoben celkovým vzrůstem počtu neziskových organizací mezi lety 2004-2006 (jedná se především o nárůst počtu občanských sdružení).

Přehled indikátorů s gestory

	Název indikátoru	Gestor/zpracovatel	Spolupracující instituce
I. Ekonomický pilíř: posilování konkurenceschopnosti ekonomiky			
a	HDP na osobu	Český statistický úřad	
b	Podíl vládního deficitu/přebytku na HDP; Podíl vládního dluhu na HDP	Ministerstvo financí	
c	Podíl běžného účtu platební bilance na HDP	Česká národní banka	Ministerstvo průmyslu a obchodu
d	Produktivita práce	Český statistický úřad	
e	Přepravní náročnost v dopravě	Centrum dopravního výzkumu	Ministerstvo dopravy
f	Energetická náročnost HDP	Univerzita Karlova v Praze	Ministerstvo životního prostředí, Ministerstvo průmyslu a obchodu, Český statistický úřad
g	Spotřeba primárních energetických zdrojů	Univerzita Karlova v Praze	Ministerstvo životního prostředí, Ministerstvo průmyslu a obchodu, Český statistický úřad
h	Podíl energie z obnovitelných zdrojů	Univerzita Karlova v Praze	Ministerstvo životního prostředí, Ministerstvo průmyslu a obchodu, Český statistický úřad
II. Environmentální pilíř: ochrana přírody, ŽP, přírodních zdrojů a krajiny, environmentální limity			
a	Emise CO ₂ ekvivalentní na obyvatele	Ministerstvo životního prostředí	
b	Emise CO ₂ ekvivalentní na jednotku HDP	Ministerstvo životního prostředí	
c	Materiálová spotřeba	Univerzita Karlova v Praze	Ministerstvo průmyslu a obchodu, Český statistický úřad
d	Podíl materiálově využitých odpadů na celkové produkci odpadů	Ministerstvo životního prostředí	Ministerstvo průmyslu a obchodu, Český statistický úřad
e	Spotřeba průmyslových hnojiv	Ministerstvo zemědělství	
f	Spotřeba pesticidů	Ministerstvo zemědělství	

	Název indikátoru	Gestor/zpracovatel	Spolupracující instituce
g	Index běžných druhů volně žijících ptáků	Ministerstvo životního prostředí	
h	Index defoliace	Ministerstvo životního prostředí	
i	Podíl ekologického zemědělství	Ministerstvo zemědělství	
j	Výdaje na ochranu životního prostředí Veřejné výdaje na ochranu životního prostředí	Ministerstvo životního prostředí	
III. Sociální pilíř: posílení sociální soudržnosti a stability			
a	Očekávaná délka života	Státní zdravotní ústav	
b	Míra úmrtnosti	Státní zdravotní ústav	
c	Obecná míra nezaměstnanosti	Ministerstvo práce a sociálních věcí	Český statistický úřad
d	Registrovaná míra nezaměstnanosti	Ministerstvo práce a sociálních věcí	Český statistický úřad
e	Míra zaměstnanosti starších pracovníků	Ministerstvo práce a sociálních věcí	Český statistický úřad
f	Regionální rozptyl zaměstnanosti	Ministerstvo práce a sociálních věcí	
g	Populace žijící pod hranicí chudoby před a po sociálních transferech	Ministerstvo práce a sociálních věcí	
IV. Výzkum, vývoj, vzdělávání			
a	Nejvyšší dosažené vzdělání	Ústav pro informace ve vzdělávání	Český statistický úřad
b	Hrubé domácí výdaje na výzkum a vývoj	Ústav pro informace ve vzdělávání	
c	Přístup k internetu	Ministerstvo informatiky	Ústav pro informace ve vzdělávání, Český statistický úřad
V. Evropský a mezinárodní kontext			
a	Celková zahraniční rozvojová spolupráce	Ministerstvo zahraničních věcí	
VI. Správa věcí veřejných			
a	Index vnímání korupce	Ministerstvo vnitra	
b	Dostupnost veřejných služeb kultury	Ministerstvo kultury	
c	Průměrná délka soudního řízení	Ministerstvo spravedlnosti	
d	Pokrytí území ČR schválenou územně plánovací dokumentací obcí	Ministerstvo pro místní rozvoj	
e	Občanská společnost	Sociologický ústav AV ČR	

Seznam zkratk

AV ČR	Akademie věd České republiky
BERD	výdaje na výzkum a vývoj z prostředků soukromých podniků
CBD	Úmluva o biologické diverzitě
CEPA 2000	mezinárodní klasifikace ochrany životního prostředí
CNS	círky a registrované náboženské společnosti
CO ₂	oxid uhličitý
CPI	Corruption perception index
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
DAC	Výbor pro rozvojovou spolupráci organizace OECD
DAS2002	centrální databázi systému Evidence územně plánovací činnosti
DIGROG	digitální katastr prostorového plánování
DMC	Domestic material consumption
EHP	Evropský hospodářský prostor
ECHP	European community household panel
EMU	Evropská měnová unie
ESA 95	European system of national and regional accounts
EU	Evropská unie
EU-10	nové členské země Evropské unie po rozšíření v květnu 2004
EU-15	Evropská unie před rozšířením v květnu 2004
EU-25	Evropská unie po rozšíření v květnu 2004
FNM	Fond národního majetku ČR
GAERC	Rada pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy
GERD	celkové výdaje na výzkum a vývoj
GFS	government finance statistics
GOVERD	veřejné „vládní“ výdaje na výzkum a vývoj
HDI	Human development index
HDP	hrubý domácí produkt
HERD	výdaje na výzkum a vývoj z prostředků institucí terciárního vzdělávání
HND	hrubý národní důchod
HPH	hrubá přidaná hodnota
ICP Forests	International Co-operative Programme on Assessment and Monitoring of Air Pollution Effects on Forests
ICT	informační a komunikační technologie
IEA	Mezinárodní energetická agentura
ILO	Mezinárodní organizace práce
ISCED-97	mezinárodní standardní klasifikace vzdělání
JPSP	jednotný program sčítání ptáků v ČR
KS	konečná spotřeba
KSE	konečná spotřeba energie
MF	Ministerstvo financí ČR
MPO	Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR
MZe	Ministerstvo zemědělství ČR
NNO	nevládní neziskové organizace

NUTS	územní statistická jednotka
OA	pomoc transformujícím se zemím
ODA	oficiální rozvojová pomoc
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OkÚ	okresní úřad
OSN	Organizace spojených národů
OÚP MMR	odbor územního plánování Ministerstva pro místní rozvoj ČR
OZE	obnovitelné zdroje energie
p.b.	procentní bod
PEZ	prvotní energetické zdroje
PNDR	výdaje na výzkum a vývoj z prostředků soukromých neziskových institucí
PPS	purchasing power standard
PSP ČR	Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky
PZI	přímé zahraniční investice
SEK	Státní energetická koncepce
SFŽP	Státní fond životního prostředí ČR
SI	mezinárodní soustava jednotek
SRN	Spolková republika Německo
THFK	tvorba hrubého fixního kapitálu
TKO	tuhý komunální odpad
TRIM	program „Trends and indices for monitoring data“
ÚIR-ZSJ	Územně identifikační registr
UK	Velká Británie
ÚPD	územně plánovací dokumentace
ÚPO	územní plány obcí
USA	Spojené státy americké
ÚSC	územně správní celek
ÚZIS	Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR
V-4	země Víšegrádské čtyřky (Polsko, Česká republika, Slovensko, Maďarsko)
VŠPS	výběrové šetření pracovních sil
VÚLHM	Výzkumný ústav lesního hospodářství a myslivosti
WHO	Světová zdravotnická organizace
ZRP	celková zahraniční rozvojová spolupráce

